Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het "watermerk" van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

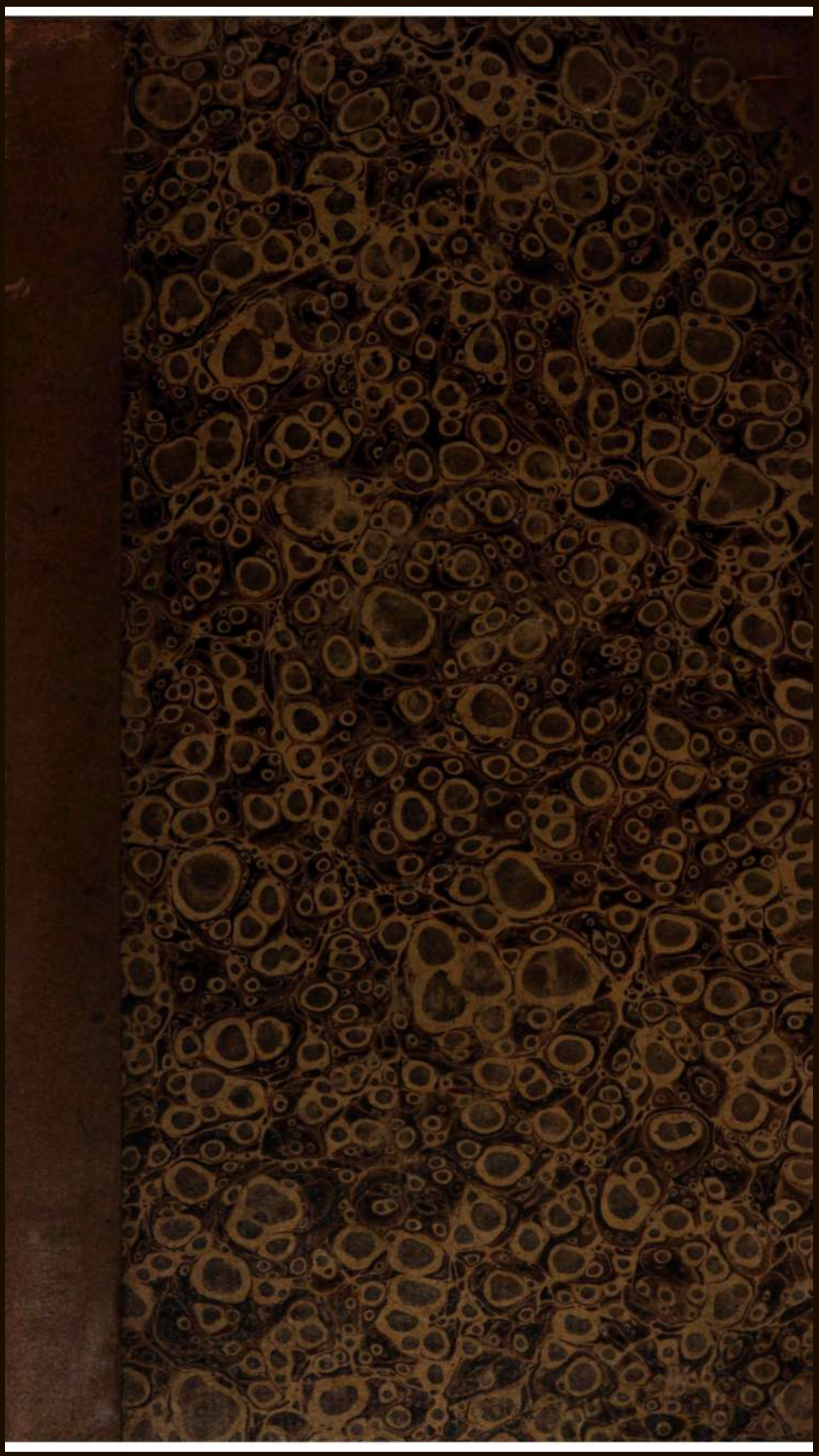

L.g. sept. 85 ch-1 Weiland

Digitized by Google

<36638808850016

<36638808850016

Bayer. Staatsbibliothek

Digitized by Google

Digitized by Google

WOORDENBOEK

DER

NEDERDUITSCHE SYNONIMEN.

A—C.

Digitized by Google

Digitized by Google

WOORDENBOEK

DER

NEDERDUITSCHE

SYNONIMEN,

DOOR

P. WEILAND EN G. N. LANDRÉ.

EERSTE DEEL.

A—C.

IN 'SGRAVENHAGE BIJ
DE WEDUWE J. ALLART EN COMP.
MDCCCXXI.

Digitized by Google

BIBLIOTHECA
REGIA
MONACENSIS

Digitized by Google

VOORBERICHT.

Men kan niet ontveinzen, dat, in het einde der vorige, en in het begin der tegenwoordige eeuw, de taalkundige werken, op eene verbazende wijze, vermenigvuldigd zijn. Dit had in Frankrijk, Duitschland en Engeland plaats; maar vooral in ons Vaderland, hetwelk, in de laatſte dertig jaren, een aantal van ſpraakkunſten, woordenboeken, verhandelingen over de Nederduitſche taal, enz. heeft zien verſchijnen; waarvan het gelukkige gevolg geweest is, dat het onderwijs in de ſcholen op goede, taalkundige gronden gebouwd werd, en men thans reeds, zoo op den kanſel, als in de pleitzaal en op het tooneel, onze taal veel naauwkeuriger hoort ſpreken, dan voorheen plaats had.

Digitized by Google

Bij al deze hulpmiddelen ter verkrijging eener betere kennis onzer tale, ontbrak het ons echter altoos nog aan een woordenboek der ſynonimen, *waarvoor de Franſchen, Engelſchen en Duitſchers, voor hunne taal, reeds gezorgd hadden. Vele Letterminnaars wenschten ook ſedert lang, zulk een werk onder ons in het licht te zien verſchijnen. De ſchrijvers, welke de tegenwoordige proeve hunnen Landgenooten aanbieden, hadden, reeds voor eenen geruimen tijd, het plan daartoe ontworpen en bouwſtoffen verzameld; doch verſcheidene moeijelijkheden, welke zich op dezen, bij ons bijna geheel onbetreden, weg al aanſtonds aan hen opdeden, vertraagden de uitvoering van hetzelve. Door aanſporingen van onderſcheidene kanten bemoedigd* (*), *hebben zij dit werk eindelijk ondernomen, en onderwerpen dit eerſte Deel aan de beoordeeling hunner letterlievende Landgenooten, die*

(*) *Ik herinner mij hier, hoe, onder anderen, de hooggeleerde, en van elk hooggeſchatte* J. H. VAN SWINDEN *mij, bij herhaling, vriendelijk aanſpoorde, om een werk over de* ſynonimen *te ondernemen, hetwelk, naar het oordeel van dien grooten Man, niet alleen voor het vak der letteren, maar ook voor de zamenleving, van veel nut konde wezen.*

WEILAND.

Digitized by Google

die wel de goedheid zullen willen hebben, hun de aanmerkingen mede te deelen, waarmede zij hetzelve zullen gelieven te vereeren.

Zij gevoelen zeer wel, dat deze proeve niet dan onvolkomen en gebrekkig moet zijn, aangezien men veel heeft moeten terneder ſtellen, waartoe handleiding en bronnen ontbraken, en er, inzonderheid in onze taal, geen woordenboek beſtond, hetwelk de beteekenis der woorden met genoegzame juistheid bepaalde, veelmin eenig vroeger werk over zinverwante woorden. De arbeid van GIRARD, D'OLIVET, ROUBAUD, STOSCH *en* EBERHARD, *zijn hun, in ſommige artikelen, van dienst geweest* (*); *nogtans hebben zij gemeend, zich zoo veel mogelijk van ſlaafsch vertalen te moeten onthouden.*

Dan, hoe onvolledig dit werk ook zij, zal het echter, zoo als het is, nog altoos zijne nuttigheid hebben, ten minſte beſchouwd kunnen worden als eene bijdrage tot een volledig werk over de Nederduitſche ſynonimen (†).

Zon-

(*) *Hoezeer wenschten wij, hier gewag te mogen maken van eenen medeſchrijver, die ons zeer behulpzaam geweest is, maar verkozen heeft, noch op den titel van het werk, noch in dit voorberigt genoemd te worden.*

(†) *Het Koninklijk Nederlandſche Inſtituut van wetenſchappen,*

Zonder ons in het gewigtige, door velen ontkennend, door anderen toeſtemmend beantwoord vraagſtuk te verdiepen: of er eigenlijk gezegde hetzelfde beteekenende woorden in eenige taal zijn; kunnen wij echter niet ontveinzen, dat er, in onze taal, woorden gevonden worden, welker anderſcheidene beteekenis wij niet, althans nog niet, kunnen aanwijzen, terwijl het nogtans zeker is, dat, in eene tot volkomenheid geraakte taal, geene woorden behooren *te wezen, welker beteekenis volſtrekt dezelfde is. En hier mogen wij ons op het gevoelen van* GIRARD, BLAIR, STOSCH, *en vooral op dat van* EBERHARD *beroepen, welke laatſte, na de vraag: of er zoodanige woorden in de Hoogduitſche taal zijn, met zooveel ſchranderheid, als gezond oordeel en geleerdheid behandeld te hebben, aldus voortgaat: „ Ik meen dan weder, tot het beſluit te mogen komen, dat er, in eene volkomene taal, geene volſtrekt gelijkbeduidende woorden*

---

pen, letterkunde en ſchoone kunſten, waarvan ik de eer heb, lid te zijn, heeft, in zijne vergadering van 25 November 1819, het verzamelen van bouwſtoffen voor een werk over de Nederduitſche ſynonimen *zich ter taak geſteld, en zijne Leden daartoe uitgenoodigd.*

WEILAND.

Digitized by Google

den mogen zijn. Elke taal moet ſteeds meer en meer naar deze volkomenheid ſtreven. Men heeft teregt aangemerkt, dat het een verkeerd begrip van den rijkdom eener tale zoude zijn, wanneer men dien in de menigte van woorden wilde vinden. De woorden toch kunnen alleen waarde hebben, in zooverre zij denkbeelden bevatten; en hunne menigte kan der tale alleen eenig voorregt geven, in zooverre elk woord eenen bijzonderen zin heeft. De volkomenheid eener tale in de veelheid der woorden te ſtellen, zonder opzigt op derzelver zin, zou even zooveel heeten, als een gastmaal, enkel door het groote getal van ſchotelen, die echter alle ſlechts eenerlei geregt inhielden, prachtiger te willen maken."

En, ſchoon wij vele woorden thans nog niet volkomen onderſcheiden kunnen, is het echter niet onmogelijk, dat derzelver verſchillende beteekenis, door den tijd, duidelijk zal aangewezen worden; gelijk wij verſcheidene woorden, welke voorheen door elkander, onverſchillig, en dus als hetzelfde beteekenend gebezigd werden, thans naauwkeurig onderſcheiden.

Synoniem *noemt men elk woord, dat hetzelfde denkbeeld uitdrukt, en dus dezelfde beteekenis heeft, als een ander. Strikt genomen, zullen er, in geene taal, zoodra die genoegzaam be-*

Digitized by Google

arbeid en beſchaafd is, zoodanige eigenlijk gezegde ſynonimen *gevonden worden. Of er reeds zulk eene genoegzaam bearbeide en beſchaafde taal beſta, willen wij liefst niet beſlisſen; maar beweren echter, dat de woorden, welke men* ſynonimen *noemt, bij derzelver ontleding, dikwerf zullen blijken, eenige, hoewel ſomwijlen niet terſtond in het oog vallende, kenmerken van onderſcheid te bevatten. De noodzakelijkheid, om dit onderſcheid te kennen, heeft geboorte gegeven aan álle werken van den aard, als dit, hetwelk wij, bij dezen, het Publiek aanbieden.*

Woorden, die volmaakt dezelfde beteekenis hebben, kunnen in een woordenboek als dit is, niet opgenomen worden; maar wel zinverwante, *die een hoofdbegrip met elkander gemeen hebben, en dus in den zin eenigzins verwant zijn, doch, voor het overige, onderſcheiden gebruikt worden.* Verdenking *en* vermoeden, *b. v., beteekenen beide het gisſen van iets kwaads; daarin komen zij overeen, maar verſchillen onderling daarin, dat* vermoeden *van zaken en* verdenking *van perſonen gezegd wordt.*

Wanneer het gemeenſchappelijke en verſchillende der begrippen in de woorden terſtond zigtbaar is, komt derzelver behandeling hier eigenlijk niet te pas. Hoendermarkt, hooimarkt, kaasmarkt,

Digitized by Google

markt, *enz.*, *hebben het begrip van* markt *met elkander gemeen, doch derzelver onderſcheidene beteekenis is onmiskenbaar en voor elk even duidelijk; zoodat niemand zich in het gebruik dezer woorden ligtelijk vergisſen, of het eene voor het andere nemen zal; waarom zij geene voorwerpen voor een ſynonimiesch woordenboek zijn, zoo min als:* aschman, klapperman, — kaartſpel, ſchaakſpel, — kaarslicht, lamplicht, maanlicht, zonnelicht, *en vele andere niet zamengeſtelde woorden, als:* aal, paling, — hut, paleis, *enz.*

Wij herhalen het, de ſynonimen, *die in de talen aanwezig zijn, en waarover de hierboven genoemde ſchrijvers handelen, dat is, niet de* zingelijke, *maar de* zinverwante *woorden, zijn dezulke, wier beteekenis groote overeenkomst en gering verſchil heeft; en hoe grooter de eerſte, en hoe kleiner het andere is, met des te meer regt verdienen de woorden den naam van* ſynoniem.

In alle tijden heeft men het belangrijke van dit onderzoek erkend. HESYCHIUS *bij de Grieken,* VARRO, FESTUS, AULUS GELLIUS *bij de Romeinen; en inzonderheid* CICERO *en* QUINTILIANUS *hebben deszelfs hooge noodzakelijkheid bewezen.* Quamquam enim (*zegt de eerſte*) vocabula prope idem valere videantur, tamen, quia res diffe-

Digitized by Google

ferebant, nomina rerum distare voluerunt. (*Want, offschoon de woorden bijna hetzelfde schenen te beteekenen, wilde men nogtans, vermits de zaken verschilden, dat ook de namen der zaken verschillend zouden wezen*). Cic. Top. c. 8. § 34. QUINTILIANUS *zegt:* Pluribus autem nominibus in eâdem re vulgo utimur, quae tamen, si deducas, suam propriam quandam vim ostendent. (*Wij gebruiken gemeenlijk, voor eene en dezelfde zaak, verscheidene namen, welke echter, wanneer men derzelver afleiding en kracht naauwkeurig wil nagaan, blijken zullen, elk eene eigene en afzonderlijke beteekenis te hebben*). *In latere tijden hebben* JULIUS SCALIGER, *en bij ons* VALCKENAER, POPMA, *en anderen, de stelling eener noodzakelijke onderscheiding der zinverwante woorden verdedigd* (*).

Wij hebben weinige of geene voorbeelden uit anderer werken ontleend, omdat goede voorbeelden moeijelijk daarin te vinden zijn, en de meesten, zonder het fijne onderscheid der synonimen *in het oog te houden, geschreven, en dikwerf*

(*) *Met veel genoegen maken wij hier gewag van een fraai vertoog over zinverwante woorden, hetwelk voorkomt in de* Annales de la Belgique, *September* 1820.

Digitized by Google

werf onverſchillig het eene woord voor het andere gebruikt hebben. De voorbeelden, welke wij bijgebragt hebben, zijn meestal uit het dagelijkſche leven genomen, en alleenlijk in zooverre, als zij ter aanduiding van de verſchillende beteekenis der woorden konden dienen.

Welk eene moeite wij ons ook gegeven hebben, om dit werk zoo volledig mogelijk te maken, vermoeden wij echter, dat er eenige noodzakelijke artikelen zullen overgeſlagen zijn; welk gebrek wij, hetzij in het werk zelf, hetzij in een aanhangſel, zullen trachten weg te nemen. Wat de misſlagen in de verwijzingen betreft, deze zullen in een algemeen Register, achter het geheele werk geplaatst, door ons verholpen worden. Met de wenken, welke men ons wel zal gelieven te geven, zullen wij niet nalaten ons voordeel te doen, en meerdere juistheid pogen bij te zetten aan de denkbeelden, welke Mannen, met de fijnere onderſcheiding der Nederduitſche woorden bekend, ons als onnaauwkeurig mogten aanwijzen. Over het algemeen zullen wij, met het uiterſte genoegen, door teregtwijzing, het gebrekkige der artikelen verbeterd, de duisterheden opgehelderd, de twijfelingen weggenomen, en dus ons werk tot meerdere volkomenheid gebragt zien.

Schoon

Digitized by Google

Schoon dit Deel ſlechts drie letters bevat, zal het geheele werk echter tot niet meer, dan drie Deelen van gelijke grootte als dit eerſte, uitdijen, uit hoofde van de gedurige verwijzingen naar de woorden, die, bij de letters A, B en C, reeds behandeld zijn.

Mogt deze onze zwakke poging door het Publiek ontvangen worden met eene toegeeflijkheid, geëvenredigd aan de bewustheid, welke wij hebben van de ongenoegzaamheid onzer krachten!

November, 1821.

DE SCHRIJVERS.

*

WOOR-

Digitized by Google

WOORDENBOEK

DER

NEDERDUITSCHE SYNONIMEN.

A.

AAMBORSTIG, AAMECHTIG, ENGBORSTIG, KORTADEMIG.

AAMECHTIG duidt den toeſtand desgenen aan, die zich, door ſterk loopen, of zwaar arbeiden, eene meestal kortſtondige moeijelijkheid in het ademhalen heeft veroorzaakt. AAMBORSTIG is hij, bij wien deze moeijelijkheid uit een gebrek der borst zelve ontſtaat. ENGBORSTIG wordt van iemand gezegd, bij wien de weinige ruimte der borstholte het ademen bezwaarlijk maakt. KORTADEMIG noemt men dengenen, die door deze gebreken verhinderd wordt, de lucht met groote teugen in te zuigen, of uit te drijven, en die, wegens de kwade geſteldheid zijner borst, het loopen niet lang kan uithouden.

AAMECHTIG, zie **AAMBORSTIG.**

Digitized by Google

AANBEGIN, BEGIN, AANVANG.

AANBEGIN heeft het zinverſterkend voorzetſel *aan*, en wordt niet veel meer gebruikt, dan in de ſpreekwijs: *van aanbegin*, van het eerſte begin af; *van 's aardrijks aanbegin.* BEGIN is enkel de aanvang eener zaak: *van het begin tot het einde*, niet *aanbegin. Dat is een goed begin*, niet *aanvang.* Maar wel: *bij den aanvang des jaars.*

AANBELANG, BELANG, AANGELEGENHEID.

AANBELANG heeft het zinverſterkend voorzetſel *aan*, en beteekent zoo veel als groot belang. BELANG is eigenlijk minder: *het is eene zaak van belang. Het is eene zaak van aanbelang*, dat is, van groot belang. *Ik heb daar geen belang bij*, niet *aanbelang.* AANGELEGENHEID is hetzelfde beteekenend met *belang*, in de uitdrukking: *eene zaak van groote aangelegenheid. Een ſchrijver van die aangelegenheid.*

AANBELANGEN, BELANGEN, BETREFFEN, AANGAAN.

Deze woorden, die een zeker aandeel te kennen geven van den perſoon, die bedoeld wordt, aan de zaak, van welke men ſpreekt, worden alleen gebruikt, na de voorafgaande uitdrukkingen *wat, voor zoo veel, voor zoo ver, zoo veel, zoo ver: wat mij, wat u aanbelangt*, en ook enkel *belangt; voor zoo veel mij betreft*, enz. Men kan ook zeggen *het gaat mij*

Digitized by Google

mij aan, het betreft mij; maar niet *het belangt mij*. De ſpreekwijs *wat mij belangt* doet onderſtellen, dat mijn belang met de zaak gemoeid is. AANBELANGEN en BELANGEN zijn eenigzins algemeener en minder beteekenend, dan BETREFFEN. Mij *betreft* hetgeen mij, als ware het, eenen ſtoot geeft, even als een van buiten geworpen ligchaam, of toegebragte ſlag, mij raakt. Hierdoor bevat *betreffen* tevens het denkbeeld eener door iets van buiten verwekte aandoening, en duidt eene beweging aan, terwijl *belangen* rust aanduidt. *Betreffen* geeft ook dikwerf zekeren invloed op het geluk of ongeluk van een' mensch te kennen: *dit is eene zaak, welke mij niet betreft*, wier invloed zich niet tot mij uitſtrekt. *De beſchuldiging, tegen hem ingebragt, betreft ook zijnen broeder. Met zaken, welke gehcele volken betreffen, moet men niet onbedacht te werk gaan.* AANGAAN geeft de deelneming eenes gewaarwordenden wezens aan zekere zaak te kennen: *alles wat een' mensch betreft, gaat mij aan.* Omtrent levenlooze dingen kan *aangaan* eigenlijk niet gebruikt worden: *wat gaat de kogel, die ver van uw huis nedervalt, den brief aan, welken gij in uwe kamer ſchrijft?* Beter: *wat heeft de kogel met den brief te doen?*

AANBEVELEN, zie AANPRIJZEN.

AANBIDDELIJK, AANBIDDENSWAARDIG.

Het gebruik heeft aan deze woorden dezelfde kracht gegeven, ſchoon zij inderdaad van onder-

Digitized by Google

ſcheidene beteekenis zijn. Het laatſte zegt meer, dan het eerſte. AANBIDDELIJK duidt datgeen aan, hetwelk aangebeden kan worden; AANBIDDENSWAARDIG, hetwelk zulks verdient te zijn.

AANBIDDEN, VEREEREN.

AANBIDDEN en VEREEREN duiden eenen hoogen trap van eerbied en bewondering aan; AANBIDDEN echter den hoogſten. Men *aanbidt* God; en men *vereert* God, omdat men hem aanbidt; doch niet ieder, dien men *vereert*, kan daarom het voorwerp onzer *aanbidding* zijn. Alleen dan zegt men van een ſterfelijk wezen, dat het *aangebeden* wordt, wanneer de eerbied en liefde, welke het inboezemt, tot eenen trap ſtijgen, dat zij, als ware het, in godsdienst overgaan: *hij aanbidt haar.* Geleerden en kunſtenaars worden ook ſomwijlen gezegd, hunne *vereerders* en *aanbidders* te hebben. VEREEREN wordt ook dikwijls bij hoogachten gevoegd: *den godsdienst hoogachten en vereeren.*

AANBIDDER, zie AANBIDDEN.

AANBLAZEN, zie AANHITSEN.

AANBLIKKEN, AANSCHOUWEN, BESCHOUWEN, AANSTAREN, AANZIEN, AANGAPEN, AANKIJKEN, BEZIEN.

Allen duiden het rigten van den zin des gezigts op eenig voorwerp aan. AANBLIKKEN wordt gezegd,

Digitized by Google

zegd, wanneer wij de oogen ſchielijk op iets ſlaan, en dezelve terſtond weer daarvan afwenden. Wij *blikken* iemand *aan*, gemeenlijk, om hem iets te kennen te geven, onze goedkeuring of afkeuring, onze tevredenheid of ontevredenheid, of, om hem op eene zaak opmerkzaam te maken. AANSCHOUWEN wordt, in het dagelijkſche leven, zelden gebruikt. In den verheven ſchrijftrijl, en wanneer men met aandoening en eerbied ſpreekt, houdt men het voor gepaſter en edeler, dan AANZIEN: *als ik den hemel aanſchouw.* Van eenen ſtervenden zegt men: *hij zal het daglicht niet meer aanſchouwen.* In eene ruimere beteekenis wordt dit woord ook voor gewaarworden genomen, zonder hetzelve tot de gewaarwording des gezigts te bepalen. In deze beteekenis wordt van *het aanſchouwen van God in een ander leven* geſproken. En in de wijsbegeerte is de *aanſchouwende kennis* die kennis, welke wij door de gewaarwording erlangen. AANZIEN duidt de minſte oplettendheid aan; het is het Franſche *regarder*. AANKIJKEN is meer opzettelijk, met meer oplettendheid aanzien; het Franſche *fixer*. AANGAPEN is, door een voorwerp, dat zich aan ons oog opdoet, zoodanig getroffen zijn, dat men onwillekeurig den mond opent. Daar dit laatſte doorgaans het geval is bij onwetenden, als voor welke vele zaken, die anderen bekend en gewoon zijn, vreemd blijven, en het *gapen* op zich zelf voor niet zeer welvoegelijk gehouden wordt, zoo gebruikt men *aangapen*, meestal, in eenen kwaden zin, voor met eenvoudige verwondering en

Digitized by Google

opgeſperden mond aanzien. AANKIJKEN onderſtelt eene meerdere oplettendheid. Wil men van een voorwerp, door het gezigt, kennis nemen, dan moet men het *aanzien;* wil men het van andere, daaraan gelijkende, onderſcheiden, dan moet men het' *aankijken.* BESCHOUWEN is zoo veel als met aandacht en opmerkzaamheid gadeſlaan; even als BEZIEN, maar in den meer verheven ſpreek- en ſchrijfſtijl. Het drukt eigenlijk de werkzaamheid der ziel uit, wanneer zij van hetgeen de zin des gezigts haar aanbrengt, kennis neemt. Een redeloos dier *ziet*, maar *beſchouwt* niet. Daar nu, in het aanbrengen van zulk eene gewaarwording, de verbeeldingskracht menigmaal het uiterlijke zintuig vervangt, en wij ons, door dezelve, de dingen voorſtellen, alsof wij die zagen, zoo kan men ook *beſchouwen* bezigen omtrent iets, hetwelk eigenlijk geen voorwerp van het gezigt kan uitmaken. Wanneer men het geſchapene en deszelfs ſchoonheid *ziet*, verliest men zich in het *beſchouwen* van Gods goedheid en alvermogen. AANSTAREN wordt gebruikt voor ſterk aanzien, en met verwondering beſchouwen.

AANBRENGEN, AANGEVEN, AANLANGEN, AANREIKEN, AANVOEREN.

Verſchillen, in den zin van doen toekomen, gelijk de enkelvoudige werkwoorden, waaruit zij zamengeſteld zijn, en waaraan het voorzetſel *aan* ſlechts de beteekenis bijzet eener beweging naar de plaats, van welke geſproken wordt. Zoo is AANBRENGEN en

AAN-

Digitized by Google

AANVOEREN betrekkelijk op iets, hetwelk eenigzins afgelegen en zwaar is; AANGEVEN, AANLANGEN en AANREIKEN, daarentegen, op iets, hetwelk onder het bereik is, en voor de hand ligt. *Op iederen marktdag brengt*, of *voert hij allerhande koopwaren aan. Iemand eene pen aangeven, een glas wijn aanreiken.* Onder deze woorden heeft AANBRENGEN de overdragtelijke beteekenis van verſchaffen; AANVOEREN die van in het midden brengen, tot ſtaving bijbrengen: *iemand voordeel aanbrengen. Men behoeft geene bewijzen meer aan te voeren.*

AANBRENGEN, AANGEVEN, AANKLAGEN, BESCHULDIGEN, BETIGTEN, VERKLIKKEN.

De gemeene beteekenis dezer woorden is, kenbaar maken, dat iemand iets onbehoorlijks verrigt heeft. BESCHULDIGEN en BETIGTEN worden gebruikt beide met betrekking tot het gezag, hetwelk van de overtreding kennis nemen en dezelve ſtraffen kan, of ook zonder zulk een verband. Men *beſchuldigt* en *betigt* voor den regter, en ook buiten regten. In het eerſte geval is echter *beſchuldigen* meer in gebruik, dan *betigten*. AANKLAGEN onderſtelt eene hoogere, met ſtrafbevoegdheid bekleede magt, bij welke de beſchuldiging geſchiedt. Hij dus, die boven wetten en regteren verheven is, kan wel *beſchuldigd*, of *betigt*, maar niet *aangeklaagd* worden, ten minſte niet voor eene aardſche regtbank. Onderling ver-

Digitized by Google

ſchillen BESCHULDIGEN en BETIGTEN (behalve in de voorzetſels *van*, *over*, of *wegens*, welke het eerſte, en *met*, welke het andere achter zich vereischt) daarin, dat BETIGTEN een zwaarder, althans voor de overheid ſtrafbaar vergrijp onderſtelt. Men kan van ondankbaarheid *beſchuldigen*; men *betigt* met diefſtal. AANKLAGEN is van AANGEVEN, AANBRENGEN en VERKLIKKEN daarin onderſcheiden, dat hij, die *aanklaagt*, de verpligting op zich neemt, om zijne aanklagte met bewijzen te ſtaven; de *aanbrenger*, *aangever* of *verklikker* laat het onderzoek en de opſporing der bewijzen aan de overheid over. Van hier, dat AANGEVEN, AANBRENGEN en VERKLIKKEN voor verachtelijker gehouden worden, dan AANKLAGEN; verſchillende zij onder elkander ſlechts in den trap van hatelijkheid, die bij het laatſte grooter is, en ook van aanbelang, die bij het laatſte minder kan zijn. Bij VERKLIKKEN komt nog de bijbeteekenis van belooning des aanbrengers, hetwelk de hatelijkheid vermeerdert. Ook heeft AANKLAGEN altoos eenigzins de bijbeteekenis, dat men belang ſtelt in de beſtraffing van het vergrijp; de *aanbrenger*, of *aangever* heeft zulk een belang niet, of althans geen ander, dan kwalijkgezindheid tegen den overtreder; de *verklikker* ziet ſlechts op de uitgeloofde premie, of op zijn aandeel aan de boete.

AANBRENGER, zie AANBRENGEN.

AANDACHT, zie AANDACHTIG ZIJN.

AAN-

Digitized by Google

AANDACHTIG ZIJN, OPLETTEN, OPMERKEN, ACHT GEVEN.

Deze woorden duiden de gesteldheid der ziel aan, waarbij zij haar denk- en onderscheidingsvermogen op eene zaak of rede vestigt; zij verschillen van elkander, even als de werkwoorden *denken*, *letten* en *merken*, waarvan zij gevormd zijn. Men is *aandachtig*, wanneer men zijne gedachten bepaalt tot hetgeen geschiedt; men *let op*, wanneer men niet vlugtig over een ding henenloopt, maar met zijne overweging daarbij verwijlt. Men *merkt op*, of wendt *opmerkzaamheid* aan, wanneer men de merken, de grens- of onderscheidingsteekenen der dingen gadeslaat. ACHT GEVEN is, op een enkel voorval, of gezegde zoodanig letten, dat men daaruit, bij eene volgende daad, voordeel trekke. *Zijt aandachtig bij de voordragt uwes onderwijzers, en let op hetgeen hij u zegt; merk op, waarin het verschilt van de begrippen, die gij u gevormd hebt; en geef acht op zijne vermaningen.*

AANDEEL, DEEL, GEDEELTE.

Allen beteekenen hetgeen tot een geheel behoort; doch DEEL en GEDEELTE drukken blootelijk de betrekking tot dit geheel uit, in zoo verre als het deel, tezamen met de overige deelen, dit geheel uitmaakt: *de tweede druk van dat werk bestaat uit drie deelen. Het eerste deel eener redevoering.* AANDEEL, daarentegen, is het deel, dat aan iemand behoort, en bevat derhalve het nevenbegrip van ei-

Digitized by Google

gendom. *Wilt gij mij aandeel in die koop geven?* Wanneer iets in een zeker getal gelijke of ongelijke deelen gedeeld is, om onder verſcheidene perſonen verdeeld te worden, dan wordt datgeen, hetwelk voor ieder bepaald en afgezonderd is, zijn *aandeel* genoemd: *aandeel aan de buit, aan de winst, aan eene erfenis.* GEDEELTE verſchilt van DEEL, in de bijgevoegde beteekenis, welke dit voorzetſel meestal aan de naamwoorden geeft, namelijk van eene verzameling. Men zegt dus *een deel,* en *eenige gedeelten.* Men zegt ook *aandeel nemen* en *deel nemen*, waarvan het eerſte doorgaans gebezigd wordt, om eenen ſterker' graad van deelneming aan te duiden: *ik neem hartelijk deel — aandeel aan*, of *in uw ongeluk.* Ook voor in iets deelen, een gedeelte overnemen, in zekere onderneming eene gemeenſchappelijke zaak met anderen maken: *ik neem er volſtrekt geen aandeel in. Nimmer nam hij deel aan hunne onrustige bewegingen.*

AANDICHTEN, TE LAST LEGGEN.

AANDICHTEN wordt gebezigd, in de beteekenis van iets kwaads verdichten, of verzinnen: *iemand iets aandichten.* TE LAST LEGGEN onderſtelt zekeren grond, waarop eene beſchuldiging rust; *leg hem niet meer te last; gij hebt reeds genoeg van hem gezegd.*

AANDOEN, OMDOEN, AANTREKKEN.

AANDOEN wordt gebezigd van *naauwe* kleederen;

doe

Digitized by Google

doe uw' rok aan; van *wijde* kleederen ſprekende, zegt men OMDOEN: *doe een' doek om.* Van die kleedingſtukken, in welke men niet, dan met eenige moeite geraakt, bezigt men AANTREKKEN: *kouſen, laarzen aantrekken.* In eene overdragtelijke beteekenis zegt men ook: *ijver, geregtigheid aandoen*, dat is, zich met ijver, geregtigheid, als *bekleeden.* In eenen ruimeren zin wordt AANDOEN ook vóór veroorzaken, toebrengen, gebezigd: *iemand eer, ſchande, vermaak, ſmart* enz. *aandoen. Den oorlog aandoen.* Ook voor zich ergens heen begeven: *ik kan die haven niet aandoen.*

AANDOEN, AANRANDEN, AANVALLEN, AANGRIJPEN, AANPAKKEN, AANTASTEN, BESTOKEN.

AANVALLEN, AANGRIJPEN, AANTASTEN heeten, het een zoo wel als het ander, beginnen gewelddadigheid uit te oefenen. AANTASTEN is de bezadigſte wijze van zulks te doen; AANGRIJPEN duidt meer geweld, en AANVALLEN meer ſnelheid, beide meer verbittering aan. AANTASTEN, AANPAKKEN en AANGRIJPEN onderſtellen, gelijk uit de grondwoorden blijkbaar is, tevens eene grootere nabijheid; zoo dat de aanvaller den aangevallenen bereiken, als ware het, naar hem *tasten*, of hem *grijpen* of *pakken*, *aanpakken* kan. Ook geven zij het vermogen te verſtaan 'om, en wel met de hand, of greep, zijnen vijand te vatten. Dus zegt men van een wild dier, dat het den reiziger *aanvalt*, niet zoo juist, dat

Digitized by Google

dat het hem *aantast*, *aanpakt*, of *aangrijpt*. Bestoken is, den vijand, door gedurige kleine aanvallen, kwellen en hinderen (het Fransche *harceler*). Aandoen en aanranden sluiten de beteekenis in van onwettig geweld; het laatste is sterker: *een dronkaard heeft mij op straat aangedaan; een roover heeft mij, op den grooten weg, aangerand. Mijne eer is aangerand*, dat is, wederregtelijk en met geweld aangevallen.

AANDOEN, ONTROEREN, ONTZETTEN, TREFFEN, RAKEN.

Aandoen, als woord van eene verwante beteekenis met ontroeren, duidt aan, de ziel, of het gemoed, door eenigen indruk, waarvoor zij vatbaar is, treffen, gelijk het ligchaam door eenen ligchamelijken indruk getroffen wordt. Het begrip van aanval, en vooral van onwettigen aanval, dat, gelijk wij gezegd hebben, aan ligchamelijk aandoen verbonden is, valt hierbij weg. Ontroeren is de ziel zoodanig aandoen, dat zij bewogen, en wel uit hare gewone gesteldheid gebragt wordt. Ontzetten heeft dezelfde beteekenis, echter meer verbazing, dan innerlijke gemoedsbeweging, of aandoening te kennen gevende. Treffen duidt den blooten schok aan, dien de ziel, door eenigen indruk van buiten, ondergaat, zonder het uitwerksel te kennen te geven, dat zij daardoor in hare innerlijke gesteldheid ondervindt. Raken is, door het gebruik, een minder krachtig treffen geworden, en beteekent, oppervlakkig, aangaan:

Digitized by Google

gaan: *dat raakt mij niet; wat raakt het u?* Ook in de gemeenzame verkeering: *dat raakt mijne houde kleeren niet.*

Van hier *aandoening*, *aandoenlijk*, *ontzettend*, *treffelijk* en *treffend*, in dezelfde beteekenisſen.

AANDOENING, zie AANDOEN.

AANDOENLIJK, zie AANDOEN.

AANDUIDEN, AANWIJZEN, AANTOONEN.

Onder deze woorden, die alle de beteekenis hebben van kenbaar maken, heeft AANDUIDEN eigenlijk die van kenbaar maken aan het verſtand, AANTOONEN en AANWIJZEN die van kenbaar maken aan de zinnen, en in de eerſte plaats aan het gezigt. Hiervan dat het eerſte het denkbeeld geeft van meerdere duidelijkheid, de beide anderen van meerdere klaarblijkelijkheid. Men *duidt aan*, opdat het begrepen, men *toont* of *wijst aan*, opdat het gezien worde. *Het is hem zoodanig aangeduid, dat hij zich onmogelijk vergisſen kan. Het is niet genoeg, het hem aan te duiden, men moet het hem aantoonen.* AANWIJZEN is met den vinger aantoonen, of zoodanig aantoonen, alsof het met den vinger geſchiedde. *Aantoonen* is dus, ook in den overdragtelijken zin, algemeener, dan *aanwijzen*. Men kan iemand *aantoonen*, dat hij zich niet wel gedraagt; maar men *wijst* hem *aan*, in welke ſtukken hij zich kwalijk gedragen heeft.

Digitized by Google

AANERVEN, OVERERVEN.

AANERVEN wordt gemeenlijk gebruikt, voor bij erfenis ontvangen, OVERERVEN voor bij, of met de geboorte ontvangen: *hij heeft groote ſchatten aangeërfd. De losbandigheid der ouderen veroorzaakt dikwerf, dat de kinderen ziekten en gebreken overerven.*

AANFOKKEN, AANKWEEKEN.

Verſchillen alleen in zoo ver, dat AANFOKKEN van dieren, AANKWEEKEN van gewaſſen gebezigd wordt: *hoenderen, ſchapen, kalveren, paarden aanfokken, boomen, planten, bloemen aankweeken.* Men zegt daarom ook *paarden- ſchapen-fokkerij*, en *boomkweekerij* enz. Overdragtelijk: *de vriendſchap aankweeken*, enz.

AANGAAN, BETREFFEN, zie AANBELANGEN.

AANGAAN, TIEREN, RAZEN, DRUISCHEN, LEVEN MAKEN.

AANGAAN en LEVEN MAKEN behooren meer tot de gemeenzame ſpreektaal, de overigen ook tot de ſchrijftaal. De onzekerheid en onſtandvastigheid der eerſte maakt het opgeven van het vast onderſcheid tusſchen de twee, door haar gebezigde werkwoorden moeijelijk. Nogtans ſchijnt LEVEN MAKEN het veroorzaken van allerlei gedruisch te beteekenen; AANGAAN voornamelijk dat gedruisch te beduiden, hetwelk met hevige woorden, inzonderheid met ſcheld-

Digitized by Google

scheldwoorden, gemaakt wordt. Dus zegt men tegen luid spelende kinders: *maakt toch zulk een leven niet;* en van eene tegen hare dienstboden kijvende vrouw: *wat gaat zij weder aan!* RAZEN is een onstuimig TIEREN, dat bijna aan het gedrag eenes razenden grenst. Tevens ligt echter, ten minste volgens ons hedendaagsch spraakgebruik, in TIEREN meer de beteekenis van het gedruisch, door een sprekend, immers door een levend wezen gemaakt. Men zegt van wind en zee, dat zij *razen*, niet dat zij *tieren*. DRUISCHEN is zich met gedruisch tegen iets verzetten, tegen een beletsel instreven: *hij druischt er tegen in.*

AANGAPEN, zie AANBLIKKEN.

AANGEBOREN, INGESCHAPEN.

Deze woorden schijnen alleen daarin te verschillen, dat AANGEBOREN gezegd wordt van kwade, zoo wel als van goede eigenschappen, welke iemand, bij de geboorte, op de wereld medegebragt heeft, of die hem, van zijne geboorte, aankleven, en met zijne geboorte in onmiddellijk verband staan, waarvan de grond meestal reeds in zijne ouders ligt, en dus het tegengestelde van hetgeen ons door tijd en omstandigheden is eigen geworden: *de aangeborene zwartheid der Mooren. Dat gebrek is hem aangeboren.* Zoo ook wordt eene moedervlek, welke men onderstelt, dat het kind, gedurende de zwangerheid, gekregen heeft, *aangeboren* genoemd.

In

INGESCHAPEN wordt voor datgeen gebezigd, het welk de Schepper zelf in den mensch gelegd heeft: *ingeſchapene kennis.*

Een ander verſchil ligt daarin, dat men *ingeſchapen* ook van krachten, of eigenſchappen kan zeggen, aan levenlooze ſtoffen behoorende. Zoo bezit de aarde eene *ingeſchapene* kracht tot het ontwikkelen der zaden van gewasſen. *Het vermogen van aantrekken is eene ingeſchapene kracht der ſtof.* *Aangeboren* zegt men alleen van levende wezens, als welke alleen *geboren* worden.

AANGEMERKT, AANGEZIEN, VERMITS, DEWIJL, WIJL, DAAR, NAARDIEN, NADEMAAL, OMDAT.

Daar voegwoorden geene zaken of daden, geene hoedanigheden der eenen, of wijzigingen der anderen uitdrukken, maar de taalmerken zijn, waardoor de werkingen van 's menſchen geest, vergelijking, onderſcheiding en gevolgtrekking, worden aangeduid, begrijpt men, dat derzelver ſynonimiek, of zinverwantſchap, ſomwijlen de moeijelijkſte wordt, welke eenig deel der taal kan aanbieden. Bij ſommige, vooral de meest zamengeſtelde, levert de afkomst een' geſchikten leiddraad; dit is het geval met AANGEZIEN en AANGEMERKT, die verſchillen als *zien* en *merken*, en waarvan dus het eerſte eene oppervlakkige beteekenis heeft, en eene meer *intuitive* kennisneming aanduidt, dan het andere, dat eene verrigting van den geest onderſtelt. DEWIJL, als

als ook WIJL, dat er de verkorting van is, en NADEMAAL, zijn in den grond, tijd bepalend. Bij NAARDIEN en OMDAT is de beteekenis zeer verwant. Ondertusſchen ſchijnt het laatſte de uitwerking eener oorzaak, of de gevolgtrekking uit eene ſtelling aan te duiden, en deze woorden dus te verſchillen, als het Franſche *puisque* en *parce que*. OMDAT en DAAR wijken van elkander hierin af, dat het eerſte blootelijk den zamenhang tusſchen het vooruitgezette en de gevolgtrekking te kennen geeft, het andere, daarentegen, zich, als ware het, beroept op de juistheid der *praemiſſen*. *Daar gij mij bemint*, dat is, *daar het waar is, dat gij mij bemint, zoo moet gij ook mijn welzijn behartigen. Omdat kinderen onberaden zijn, moeten ouderen voor hen waken;* dat is, *de reden waarom ouderen voor kinderen moeten waken is, dat dezen onberaden zijn. Naardien gij gezegd hebt, zulks niet te kunnen, wil ik het u ook niet meer vergen;* dat is, *ik wil u niet langer vergen, hetgeen gij mij reeds te voren gezegd hebt, niet te kunnen.*

AANGENAAM, AANLOKKELIJK, AANLOKKEND, BEHAGELIJK, BEKOORLIJK, BEVALLIG, LIEF, LIEFELIJK.

BEHAGELIJK en BEVALLIG hebben genoegzaam dezelfde beteekenis, als van *behagen*, *bevallen* afkomſtig, en duiden datgeen aan, waarin men behagen, of welgevallen ſchept; ſchoon het laatſte doorgaans voor ſterker gehouden wordt, dan het eerſte: *een behagelijk oord; een bevallig ſchilderſtuk; een be-*

vallig meisje. AANLOKKELIJK, AANLOKKEND en BEKOORLIJK worden meestal voor innemend, begeerte en verlangen opwekkend, genomen: *dat was een aanlokkelijk voorstel. Het geld is bekoorlijk.* AANGENAAM komt van *nemen*, *aannemen*, en beteekent eigenlijk iets, hetwelk men gaarne aanneemt: *aangenaam gezelschap.* Het verschilt van *bekoorlijk* in zoo ver, als dit eenen hoogeren trap van genoegen uitdrukt, dan hetgeen enkel *aangenaam* genoemd wordt. LIEF en *aangenaam* worden dikwerf bij elkander gevoegd: *het zal mij lief en aangenaam zijn;* doch dan zegt het eene, dan het andere meer. *Het is mij lief* is minder, dan: *het is mij aangenaam.* Daarentegen zijn *lieve vrienden, lieve gasten* meer, dan *aangename.* LIEFELIJK wordt, in het gemeen, van de gewaarwordingen der zintuigen gebruikt: *het liefelijke zonnelicht. Een liefelijk gezang. Het riekt liefelijk. Die wijn smaakt liefelijk. Een liefelijk windje.* En dit alles zegt meer, dan *aangenaam.*

AANGEVEN, AANREIKEN, zie AANBRENGEN, AANLANGEN.

AANGEVEN, BESCHULDIGEN, zie AANBRENGEN, AANKLAGEN.

AANGEZIEN, zie AANGEMERKT.

AAN-

Digitized by Google

AANGEZIGT, AANZIGT, AANSCHIJN, GEZIGT, WEZEN, GELAAT,

Beteekenen allen dat gedeelte des menſchelijken ligchaams, waarin de oogen ſtaan. GEZIGT heet het, (bij uitbreiding van hetgeen, eigenlijk, ſlechts van de werktuigen des gezigts kan gezegd worden, tot de geheele voorzijde van het hoofd) omdat men daarmede ziet. Met AANGEZIGT, AANZIGT, en voor-al AANSCHIJN, (het laatſte van *aanſchijnen*) is het denkbeeld van iets grootſchers, edelers en den eerbied meer waardigs verbonden: *voor het aangezigt des Konings.* Onvoegzaam ware het, hier de woorden te verwiſſelen. Naar het tegenwoordige gebruik, wordt het woord *aangezigt* nimmer in eenen verachtelijken zin, of al ſchimpende gebezigd. Zoo zal men, b. v., niet zeggen: *hij heeft een valsch aangezigt; zijn aangezigt bevalt mij niet; hij trok allerhande leelijke aangezigten*; maar wel: *hij heeft een valsch gezigt; wat trokken zij leelijke gezigten!* WEZEN en GELAAT worden niet alleen voor den omtrek van het aangezigt, maar ook voor al deszelfs deelen genomen; zij duiden 's menſchen aangezigt aan, als het beeld en kort begrip van zijn geheele aanzijn, als zijn wezenlijkst gedeelte, en hebben inzonderheid betrekking tot hetgeen hem van anderen onderſcheidt. Zij geven eigenlijk de gezamenlijke gelaatstrekken van den menſch te kennen: *een ſtuursch, een blijd, een treurig gelaat; bleek van gelaat; hij veranderde van gelaat. Hij heeft iets in zijn wezen, dat mij aan-*

aanlokt, dat is: *zijne trekken zijn zooaanig, dat ik mij aangelokt voele.* AANSCHIJN wordt, en voor het aangezigt, en voor de uiterlijke gedaante eener zaak gebezigd. In de eene beteekenis: *in het zweet uwes aanschijns;* in de andere: *het aanschijn des hemels*, enz.

AANGRIJPEN, zie AANDOEN, AANRANDEN.

AANGROEIJEN, VERMEERDEREN, TOENEMEN, VERGROOTEN, ZICH VERMENIGVULDIGEN.

Allen beteekenen eene vermeerdering van hoegrootheid. Een ding *groeit aan, neemt toe*, en *vergroot* zich; een getal *vermeerdert*, en *vermenigvuldigt* zich. Wanneer de deelen *vermeerderen*, *vergroot* zich het geheel. Een huis wordt *vergroot*, wanneer, door het bouwen van eenen nieuwen vleugel, of het opzetten eener nieuwe verdieping, de kamers *vermeerderen*. De roem eenes dichters *groeit* menigmaal niet *aan*, naar mate zijne werken zich *vermeerderen*. Men moet hierbij wel in acht nemen, dat, wanneer van het getal gesproken wordt, zonder de eenheden in aanmerking te nemen, waaruit het bestaat, zeer wel gezegd kan worden, dat het *toeneemt*, *aangroeit*, of *vergroot wordt*. Door het *vermeerderen* der inwoners eener stad, wordt hun getal *vergroot*. Voor het overige zegt *vergrooten* eigenlijk, dat de omvang eener zaak *grooter* wordt; *toenemen*, dat er zich iets voegt bij hetgeen te voren bestond, en *aangroeijen*, dat de vermeerdering, of vergrooting, door de kracht, of wer-

Digitized by Google

werking van het te voren beſtaande geſchiedt. Door het *toenemen* van iemands inkomſten, en door het *aangroeijen* van zijn kapitaal, wordt zijn rijkdom grooter, en *vermenigvuldigen* zich zijne bezittingen.

AANHALEN, BEKEUREN, BEBOETEN.

AANHALEN wordt gebezigd omtrent goederen, die men, ſtrijdig met de wet, vervoert: *de ſuiker is aangehaald*; ook omtrent hem, die dit doet: *hij is aangehaald*. Men *bekeurt* dengenen, die tegen eene keur handelt; men *beboet* hem, die tot eene geldſtraf verwezen is.

AANHALEN, AANLOKKEN, AANTREKKEN.

Allen duiden, in den zin, waarin deze woorden ſynonimen zijn, eene werking aan, ſtrekkende, om te doen naderen tot het voorwerp, vanwaar zij uitgaat. AANTREKKEN is die werking, op zich zelve beſchouwd, zonder acht te ſlaan, of het uitwerkſel volge. AANHALEN is zoodanig trekken, dat men het getrokkene voorwerp doet naderen. AANLOKKEN is *aantrekken*, niet door middel eener natuurkracht, maar door eene zedelijke werking op de hartstogten en den wil.

AANHANG, BENDE, FACTIE, PARTIJ, ROT.

Van alle deze woorden, die eene vereeniging van menſchen tot een gezamenlijk doel, hetwelk niet dat des algemeens is, beteekenen, is PARTIJ het eenige, dat nog ſomtijds in eenen goeden zin ge-

Digitized by Google

bruikt wordt, ſchoon ook dan deszelfs kracht, en die der afgeleide woorden *partijſchap*, *partijzucht*, *partijdigheid*, ongunſtig overſtaat tegen het denkbeeld van eendragt, hetwelk daarvan het tegengeſtelde is. *Partij* onderſcheidt zich van *factie* daarin, dat de eerſte eene geoorloofde afwijking van meeningen kan aanduiden, en het denkbeeld derzelve niet noodwendig eene werkzaamheid medebrengt, om dit afwijkende doel te bereiken. FACTIE is eene arbeidende *partij*, die, of in doel, of in middelen onwettig is; van daar, dat eene minderheid, die de anders denkende meerderheid poogt te overheerſchen, wel inzonderheid eene *factie* genoemd wordt. AANHANG is eene *partij*, of *factie*, wier vereenigingspunt niet een begrip is, hetwelk de *partij-* of *factiezuchtigen* pogen door te zetten, maar een perſoon, wiens belangen zij aankleven. *Uit alle de partijen, die Frankrijk verdeelden, vormde Buonaparte zich eenen aanhang; en vooral werden de factiezuchtigen, die in de ſtaatsberoerten hun voordeel beoogden, uitgelokt door hetgeen hij hun aanbood.* BENDE, of ROT, onderſtelt, dat degenen, waaruit zij beſtaan, niet alleen in gevoelen en pogingen, maar ook ligchamelijk vereenigd zijn. Oorſpronkelijk duiden beiden geene ongeoorloofde vereeniging aan. *Bende* is nog, in het meervoud *benden*, het zuiver Nederduitſche woord voor troepen. *Rot* beteekent, vooral bij onze vroegere, ook in kunstwoorden meer op zuiverheid gezette ſchrijvers, die onderdeeling van een vaandel, of compagnie krijgsknech-

knechten, welke de Latijnen *manipulus* noemden, en die bij de Franſchen *peloton*, bij ons ook ſomtijds korporaalſchap heet; van waar *rotsgezel*. Thans is *bende* (in het enkelvoud) en *rot* beide eene vereeniging van menſchen, tot uitvoering van ſlechte oogmerken. *Bende* en *rot* hebben oogmerken, geenszins noodwendig begrippen, gemeen; ondertusſchen duidt *bende* (verwant aan het Franſche *bande*, en dit weder aan ons *band*) eene naauwere ligchamelijke verbinding aan. Van hier, dat men zegt eene *bende* roovers, eene *bende* moordenaars, als noodwendig tot uitvoering hunner oogmerken bijeen moetende zijn; maar daarentegen het *rot* der wigchelaren, als zijnde lieden, wel, door gemeen belang en oogmerken, tot een laakbaar doel verbonden, doch niet noodzakelijk, tot bereiking van hetzelve, perſoonlijk op dezelfde plaats aanwezig.

AANHANGSEL, BIJVOEGSEL, BIJLAGE, BIJDRAGE.

Wederom zamengeſtelde woorden, wier onderſcheid ligtelijk uit dat van derzelver gronddeelen is af te leiden. Daar iets, dat aan een ander voorwerp gehangen, of gehecht is, in naauwer verband en vereeniging met het vooraf gegane ſtaat, dan hetgeen blootelijk daar bijgevoegd wordt, zoo behoort een AANHANGSEL innigor tot het hoofdwerk, dan een BIJVOEGSEL. Hetzelfde *etymologiſch* onderſcheid is er tusſchen de twee aangehaalde woorden en *bijlage*, of *bijdrage*. BIJLAGE is iets, dat bij andere

Digitized by Google

zaken gelegd wordt; men gebruikt het derhalve vooral van bijgevoegde ſtukken, waardoor een vertoog, of ander geſchrift, geſtaafd wordt, en waarop het verwijst; daarom heeft ook het woord eigenlijk betrekking tot het *materiele* van het ſtuk, niet tot den inhoud. BIJDRAGE is hetgeen tot eenen arbeid bijgedragen, of toegebragt wordt; het betreft dus den arbeid zelven. Eene mondelinge mededeeling, of opheldering, kan dus eene *bijdrage* zijn, nimmer eene *bijlage*; maar eene *bijdrage*, in geſchrifte geſteld, kan zeer wel eene *bijlage* worden, voor zoo verre het geſchrift, dat haar vervat, nevens de hoofdverhandeling gelegd, of met dezelve verzonden wordt.

AANHECHTEN, zie AANKNOOPEN.

AANHEFFEN, AANVANGEN, BEGINNEN.

In alles, wat geen denkbeeldig ſtip is, maar eenen voortduur in ruimte of tijd heeft, beſtaat er een deel, dat het eerſte voorkomt, of aanwezig is. Het aanzijn nu, of daarſtellen van dit eerſte deel is het gemeene begrip, waarin de boven ſtaande woorden overeenkomen. BEGINNEN zegt men beide van ruimte en van tijd; AANVANGEN en AANHEFFEN ſlechts van tijd, en van in den tijd hun aanzijn hebbende dingen, dat is, van handelingen. De weg, de akker *begint*, kan even zeer gezegd worden, als het onderwijs, of de ſchooltijd *begint*. Daarentegen zegt men van land, of pad, oneigenlijk en onjuist, dat

zij

Digitized by Google

zij *aanvangen;* en niemand zal het in de gedachte komen, te zeggen, dat zij *aanheffen.* De afleiding toont het verſchil tuſſchen de beide laatſte woorden. *Vangen* had oudtijds, en heeft thans nog eenigermate, de beteekenis van vatten. *Aanvangen* is dus het aanvatten, het eerst aanroeren eener zaak. *Aanheffen* is duidelijk een aanvangen, met verheffing. Uit dezen hoofde bepaalt het zich bijzonder tot die handelingen, waarbij de ſtem, en wel een voortdurend gebruik der ſtem, te pas komt. *Eene rede, een gezang aanheffen. Aanheffen* is derhalve eene wijziging van het algemeene begrip van *aanvangen;* en het laatſte woord verſchilt van het eerſte, als geſlacht en ſoort.

AANHITSEN, OPHITSEN, AANBLAZEN, AANPORREN, AANPRIKKELEN, AANSPOREN, AANSTOKEN, AANVUREN, AANZETTEN.

Alle deze woorden zijn figuurlijke uitdrukkingen, waardoor de beweeggronden tot een beſluit, of eene daad, verſterkt, en denzelven meer kracht en levendigheid bijgezet worden. Het verſchil ligt weder duidelijk in de beteekenis der grondwoorden, zoodanig door het voorzetſel *aan* gewijzigd, dat het zamengeſtelde werkwoord, als het ware, de rigting en het oogmerk aanduidt van het bedrijf, dat door het enkelvoudige wordt uitgedrukt. Dus is *blazen*, in het algemeen, den adem, met zulk eene kracht en op zoodanig eene wijze, uitdrijven, dat men eenen luchtſtroom verwekt; AANBLAZEN, dien ſtroom de

Digitized by Google

rigting geven tot iets, of, welke beteekenis hier eigenlijk te pas komt, denzelven zoodanig rigten, dat daardoor een vuur ontbrandt, anders AANVUREN. *Hitſen* is hetzelfde als *hitten*, *verhitten*, gelijk blijkt uit het afgeleide *hitſig*. AANHITSEN, opruijen tegen iets. Met AANPRIKKELEN, AANPORREN, AANSPOREN, vereenigt zich het denkbeeld van eene, meer herhaalde, aandrijving: *hij is zoo traag, dat men hem immer moet aanporren. Mijn boekbinder moet altoos aangeſpoord worden, wanneer ik iets van hem wil terug krijgen. De eer ſpoort edele gemoederen tot groote daden aan.* Ook wordt *aanſporen*, meestal, in eenen edeleren zin gebruikt. AANSTOKEN wordt zelden anders, dan in eenen kwaden zin gebezigd. AANZETTEN is het bedrijf eenes hoogeren, die zijnen onderhoorigen tot geſtadigere werkzaamheid noodzaakt.

AANHOUDEN, VOLHARDEN.

Beide deze woorden beteekenen niet ophouden; doch AANHOUDEN drukt alleen beſtendigheid van werking met onverminderde krachten uit; VOLHARDEN het niet nalaten dier werking, ondanks de zwarigheden, die zich opdoen, of de verzoekingen, die ons mogten aanlokken. Van hier, dat *aanhouden* eene bloote daad is, die, zoo zij op het goede gerigt is, eene nuttige daad genoemd kan worden; terwijl *volharden*, in dat geval, eene deugdzame daad wordt. Men *houdt aan* met verzoeken, wanneer men zijnen wensch niet onmiddellijk verkrijgt; men

Digitized by Google

men *volhardt* met weigeren, wanneer men het *aanhoudend* verzoek eenes anderen onbehoorlijk acht. *De aanhouder wint*; niet *de volharder*.

AANHOUDEND, GEDURIG, GESTADIG, ONOPHOUDELIJK.

AANHOUDEND en ONOPHOUDELIJK zeggen beide, dat de werking, waarvan men ſpreekt, niet ophoudt. *Aanhoudend* ſchijnt echter meer eene voortdurender kracht te beteekenen; *onophoudelijk* een voortduren van den tijd des bedrijfs. *Met aanhoudenden arbeid*, dat is, niet alleen met voortgezetten, maar ook met niet verflaauwenden arbeid, *komt men verre*. *Aanhoudende* arbeid ligt binnen de grenzen van 's menſchen vermogen, *onophoudelijke* niet. GEDURIG duidt, volgens de afleiding, aan, hetgeen duur, GESTADIG, hetgeen beſtendigheid heeft, waarin geene verandering is. Beide de grondbeteekenisſen ſtrijden dus met het denkbeeld eener afbreking. Ondertusſchen heeft het gebruik gewild, dat inzonderheid *gedurig* eene herhaling zou uitdrukken; als wanneer het denkbeeld van duur zich bepaalt tot de menigvuldigheid dier herhaling. *Verdrijf de natuur door alle middelen, zij keert gedurig terug. Door 't gedurig druppelend leken wordt de hardſte ſteen verpleet.*

AANKANTEN (ZICH), ZICH VERZETTEN, WEERSTAAN, WEERSTREVEN.

In ZICH VERZETTEN ligt het denkbeeld van een vaster genomen beſluit, dan in ZICH AANKANTEN. Die

Die zich *aankant*, kan onderſteld worden, eindelijk te zullen toegeven; niet zoo, die zich *verzet*. WEERSTAAN is zich met vrucht verzetten. WEERSTREVEN is eene neiging hebben en toonen, om weerſtand te bieden. Slechtgezinden *weerſtreven* de wetten, wier heilzaam gezag zij niet *weerſtaan* kunnen. Tegen inkruipingen *kant* men *zich aan*, maar men *verzet* zich tegen geweld.

AANKIJKEN, zie AANBLIKKEN.

AANKLAGEN, zie AANBRENGEN, BESCHULDIGEN.

AANKLEEDEN, KLEEDEN.

Van kleederen voorzien. KLEEDEN bepaalt zich tot de beteekenis van het verſchaffen der kleederen aan diegenen, die dezelve behoeven; AANKLEEDEN tot die van het aantrekken derzelve. *Het minſte, dat men voor zijne kinderen doen kan, is, hen te voeden en te kleeden.* Jonge kinderen moet men *aankleeden*, omdat zij zelve daartoe nog niet in ſtaat zijn. *Kleeden* wordt echter ook voor *aankleeden* gebezigd: *ik moet mij nog kleeden.* Van hier ook *ongekleed*. Uit het boven gezegde blijkt, dat de perſoon *aangekleed* wordt; daarentegen worden de kleedingſtukken aangetrokken.

AANKLEVE, ONDERHOORIGHEID.

Beiden beteekenen hetgeen tot iets voornamers behoort. AANKLEVE duidt alleen het verband aan;

ON-

Digitized by Google

ONDERHOORIGHEID ook de heerſchappij van het voornamere. Van een land, of gebied, zegt men, *met den aankleve van dien*, wanneer men bedoelt, dat daarbij gerekend zullen worden die gewesten, of plaatſen, welke men niet gewoon is daarvan af te ſcheiden, al had de regering van het grootere land over die van het kleinere niet te gebieden. Eene *onderhoorigheid*, daarentegen, is altoos een grondgebied, welks beſtuur aan dat van een' ander onderworpen is.

AANKLEVEN, GEHECHT ZIJN.

Duiden beiden een verband aan. AANKLEVEN drukt, in den eigenlijken zin, dat bijzonder verband uit, hetwelk een ſterk zamenhangen, meestal door tusſchenkomst eener lijmige ſtoffe, veroorzaakt. GEHECHT ZIJN geeft verbinding, in het algemeen, te kennen. Figuurlijk zegt men, van ondeugden, of gewoonten, dat zij den mensch *aankleven;* van den mensch zelven, daarentegen, zegt men, dat hij aan zijne gewoonten, of neigingen *gehecht* is. Voorts wordt *gehecht zijn*, in eenen goeden en kwaden zin tevens, *aankleven* bijna eeniglijk in eenen kwaden zin gebruikt. Men is *gehecht* aan zijn vaderland, aan zijnen pligt, even zeer, als aan zijne dikwijls laakbare aanwenſels. Ondeugden, of gebreken *kleven* iemand *aan*, niet zoo deugden, of voortreffelijkheden.

Digitized by Google

AANKNOOPEN, AANHECHTEN, AANVOEGEN, BIJVOEGEN.

Deze woorden geven het doen zamenhangen van zekere dingen te kennen, en verſchillen van elkander, even als de beſtanddeelen, waaruit zij zamengeſteld zijn. AANKNOOPEN en AANHECHTEN duiden eene naauwere verbinding aan, dan AANVOEGEN, of BIJVOEGEN. Wanneer men *aanknoopt*, dan brengt men deze verbinding te weeg, door eene wijziging der deelen zelve van hetgeen men verbindt; zoo *knoopt* men einden touw *aan* een, door dezelve zoodanig te buigen en in elkander te wikkelen, dat zij, door wederzijdſche drukking, elkander vasthouden. Men *knoopt* een geſprek *aan* een ander, door den aanvang daarvan zoodanig te wijzigen, dat dezelve met het vooraf gezegde in verband komt. *Aanhechten* geſchiedt door een tusſchenkomend middel, b. v., hout door ſpijkers, doek door garen, papier door ſtijffel, ouwels, ſpelden enz. Tusſchen *aanvoegen* en *bijvoegen* geven de voorzetſels *aan* en *bij* het verſchil, waarvan het eerſte eene nadere bijeenbrenging uitdrukt, zoodat het *aangevoegde*, als ware het, een en hetzelfde ligchaam uitmaakt met hetgeen, waaraan het gevoegd is. *Bij* geeft ſlechts de vergrooting te kennen. Men *voegt* een ſtuk *aan* hetgeen te kort is, men *voegt* meer geld *bij* eene ſom, die te klein is. Door *bijvoeging* wordt een hoop korens grooter, door *aanvoeging* de ſlang eener brandſpuit langer.

AAN-

Digitized by Google

AANKOMEN, KOMEN, NADEREN.

Het verminderen van den afſtand, die ons van een voorwerp ſcheidt. NADEREN geeft alleen die vermindering te kennen, niets meer. AANKOMEN het ganſchelijk verdwijnen van den afſtand, het bereiken van het punt, werwaarts de beweging gerigt was. *Aankomen* duidt de zaak, in het algemeen, aan, en is het tegendeel van afgaan, weggaan: *de aankomende en afgaande posten.* Ook heeft het alleen betrekking op de plaats, waar iemand begint tegenwoordig te zijn: *ik weet niet, wanneer hij hier aankomen zal.* KOMEN is de beweging, die doet naderen, en waarvan *aankomen* het einde is. De *komende* ſchuit *nadert*; bereikt zij de landingsplaats, dan *komt* zij *aan. Aankomen*, wel is waar, wordt ook gebruikt in den zin van het enkele *komen*, doch dan verandert het voorzetſel *aan* van kracht, en duidt niet meer eene bereiking, maar eenen voortgang aan: *ik zie den man van verre aankomen.*

AANKONDIGEN, AANMELDEN, AANZEGGEN, VERKLAREN, VERKONDIGEN.

AANZEGGEN is iets doen weten, dat ook bekend kan zijn; maar het denkbeeld dier kennisgeving is hier ook verbonden aan dat van gezag bij dengenen, door wien, of in wiens naam, de kennisgeving geſchiedt. *Eenen ſchutter de wacht aanzeggen. Het doodvonnis is hem aangezegd. De overheid doet des winters, bij dooiweder, aanzeggen, dat men de ſneeuw moet wegruimen.* Het onderſcheid met VERKONDIGEN,

of

of AANKONDIGEN, is hier, dat bij deze laatſte woorden het gezag betrekking heeft tot den inhoud van het *aangekondigde*, bij *aanzeggen* tot de daad der kennisgeving. Voorts ſluit *aankondigen*, *verkondigen*, insgelijks het denkbeeld in van iets onbekends mededeelen. *Het Christendom werd den Heidenen verkondigd. Op ſommige plaatſen, waar het noodig is, wordt door de regering de verhuistijd aangekondigd. De profetien waren aankondigingen van het toekomende. De geboorte van den prins werd den volke, door het losſen van het geſchut, aangekondigd.* AANMELDEN is, door het gebruik, bijna eeniglijk beperkt geworden tot het melden der aankomst van een' perſoon bij eenen anderen, dien hij komt bezoeken. *Is uw heer te huis en heeft hij geen belet?* zegt men tegen eenen huisknecht, *zoo ga mij aanmelden.* VERKLAREN, in de beteekenis, waarin het met de vorige woorden zinverwant kan zijn (want die van uitleggen, ophelderen, welke het ook heeft, komt hier niet te pas), duidt het ſtellige van het medegedeelde berigt aan, en het vaste voornemen, of de volkomene overtuiging van dengenen, die het geeft. Wanneer men iets aan onderhoorigen zegt, ſtaat het hun vrij, hunne tegenbedenkingen beſcheiden in het midden te brengen; maar *verklaart* men hun zijnen wil, dan voegt het hun te zwijgen en te gehoorzamen. *Na veel woordenwisſeling verklaarde de gezant, dat dit het laatſte beſluit van zijn hof was.* Even zoo verſchillen *gezegde* en *verklaring*. Het eerſte kan men, behoudens eer, terug nemen;

de

Digitized by Google

de intrekking der andere heeft altoos iets vernederends in.

AANKONDIGEN, VOORBEDUIDEN, VOORSPELLEN, VOORZEGGEN.

Iets toekomſtigs te kennen geven. AANKONDIGEN is het vooruit melden ook van dingen, die, naar den loop der natuur, volgen moeten, en door ieder, zelfs den minſt ſcherpzinnigen, voorzien worden. *Storm en regen kondigen ons den winter aan.* De overige drie woorden worden gebruikt van zaken, die, zonder eene meer dan gewone kennis der toekomst, of eene bijzondere ſchranderheid in het nagaan van den zamenhang tusſchen oorzaken en uitwerkſelen, niet te voorzien zijn. VOORBEDUIDEN beteekent het geven van eenig min of meer duister teeken, waaruit de toekomst ontdekt kan worden, en bepaalt zich voornamelijk tot buitengewone natuurverſchijnſelen en andere groote veranderingen: *men hield het daarvoor, dat de moord van Julius Caeſar door verſcheidene voorbeduidingen aangekondigd was. Eensklaps ſtilde de wind, en dit ſcheen den daarop volgenden orkaan voor te beduiden.* VOORZEGGEN is de toekomst, door woorden, of eenig ander, daarmede in duidelijkheid gelijkſtaand, middel, te kennen geven. VOORSPELLEN, volgens de oude beteekenis van het woord *ſpellen*, verkondigen, melden, ſchijnt, in duidelijkheid en zekerheid, het midden tusſchen *voorbeduiden* en *voorzeggen* te houden. *Het is ongerijmd, te gelooven, dat toevallige kleine*

ongelukken de voorbeduiding zouden zijn van grootere rampen. De neigingen des kinds voorſpellen menigmaal de deugden, of ondeugden van den man; doch men zou te ligtvaardig handelen, indien men daaruit deszelfs karakter, of lotgevallen, zou willen voorzeggen.

AANKWEEKEN, zie AANFOKKEN.

AANLAGCHEN, TOELAGCHEN.

Het verſchil der beteekenis dezer woorden ligt in de voorzetſels *aan* en *toe*. AANLAGCHEN is een lagchen, dat tot den beſchouwer gerigt is, doch zonder oogmerk van het beſchouwde. *Het leven lacht den jongeling aan.* TOELAGCHEN onderſtelt eene bewustheid en een oogmerk. *Het meisje lacht den jongeling toe.* Ondertusſchen zegt men ook van levenlooze dingen, dat zij ons *toelagchen;* maar dan verbeelden wij ons dezelve, als perſonen, en onderſtellen, om de uitdrukking ſterker te maken, dat het ons *toelagchende* voorwerp eene neiging te onswaarts gevoelt. *In de lente lacht de geheele natuur ons toe.*

AANLANGEN, zie AANBRENGEN, AANREIKEN.

AANLEG, GESCHIKTHEID, VATBAARHEID, GAVEN.

De hoedanigheid, tot een oogmerk dienſtig te kunnen worden. AANLEG drukt de mogelijkheid daartoe in de toekomst uit. GESCHIKTHEID en

VAT-

Digitized by Google

VATBAARHEID kunnen ook van den tegenwoordigen tijd gezegd worden. *Aanleg* hebben is, zulke natuurgaven, of grondvereischten tot het verkrijgen eener bekwaamheid bezitten, dat men, door de aankweeking en ontwikkeling dier gaven, de bedoelde bekwaamheid erlangen kan. *Geſchiktheid* en *vatbaarheid* hebben, het een eene bedrijvende, het ander eene lijdende beteekenis. *Vatbaar* is diegeen, op wien een indruk werken kan; *geſchikt* diegeen, die, door dien indruk zelven, tot werken in ſtaat geſteld kan worden. Men is *vatbaar* voor onderwijs, wanneer men hetgeen gezegd wordt, begrijpt en in het geheugen bewaart; men is *geſchikt* tot onderwijs, wanneer men de gaaf en kunde heeft, om anderen te onderwijzen. Men zou dus kunnen zeggen, dat er *vatbaarheid* en *aanleg* beide toebehooren, om de *geſchiktheid* te verkrijgen. Het woord GAVEN drukt datgeen uit, hetwelk zonder ontwikkeling waarde heeft; terwijl *aanleg* altoos zekere ontwikkeling vordert. Van *gaven* kan men dus voordeel trekken, zonder dat kunst of vlijt aan dezelve beſteed is; *aanleg* wordt eerst, door aanwending van kunst of vlijt, van waarde. *Vuur, vindingskracht, gevoel en ſmaak geven aanleg, om een dichter te worden. Gezondheid en een vrolijke geest zijn gaven, zonder welke het leven zijne grootſte aangenaamheid verliest.* Ondertusſchen kunnen ook *gaven* der natuur, door ons toedoen, in waarde vermeerderen; maar altoos ziet *aanleg* op eene toekomſtige, *gaven* op eene tegenwoordige geſchiktheid.

Digitized by Google

AANLEGGEN, BOUWEN, STICHTEN.

AANLEGGEN ſchijnt, als zinverwant aan *bouwen* en *ſtichten*, eene dubbele beteekenis te hebben, die van aanvangen, en die van ordenen, of inrigten. *Hoe zal ik het aanleggen?* heet: hoe zal ik de uitvoering van mijnen toeleg beginnen? *Eenen tuin aanleggen* is een ſtuk gronds zoodanig inrigten, dat er een tuin van worde. BOUWEN heeft altoos den zin van optrekken; STICHTEN ook dien van begin geven. Van daar zegt men: *een huis, eenen toren, eene ſtad bouwen; een rijk ſtichten.* Wanneer *ſtichten* in den zin van optrekken gebruikt wordt, dan is het altoos van gebouwen, die eenen duur beloven. Dus zegt men *eene kerk*, niet *een huis ſtichten.* Ook gebruikt men *ſtichten* van dingen, tot wier daarſtelling moeite vereischt wordt, die mede beſtemd zijn, om langen tijd te duren, en waardoor men zich verdienſtelijk maakt: *een hofje voor oude vrouwen ſtichten. Eene orde ſtichten. Jezus Chriſtus, de ſtichter van den Chriſtelijken godsdienſt.* Wanneer men *ſtichten* van dingen bezigt, die als ſneller voorbij gaand beſchouwd kunnen worden, dan geſchiedt zulks altoos in eenen kwaden zin: *onheil, wanorde ſtichten;* doch ook dan nog moet er een zekere duur aan het *geſtichte* kwaad verbonden zijn; want men zegt niet: *een ongeluk*, of *eene ramp ſtichten.* In dat geval zegt men *veroorzaken.* Tuſſchen *bouwen* en *aanleggen* heeft het onderſcheid plaats, dat het eerſte van zaken gezegd wordt, die in de hoogte gevoerd worden, het andere van hetgeen op den platten grond geſchiedt. AAN-

Digitized by Google

AANLEGGEN, PLEISTEREN.

In den zin van zich, gedurende eene reis, ophouden, is AANLEGGEN meestal een vrijwillig op-, onthoud tot het nuttigen van ververſchingen. Ook wordt het meest van togten te water, of op het ijs, gebruikt: *Leg eens aan!* is het gewone geroep dergenen, die ſchaatſenrijders noodigen, om iets bij hen te gebruiken. PLEISTEREN is het aanleggen, dat op vaste plaatſen, na een rid van zekere lengte, gedaan wordt, tot verkwikking van paarden, of ander trekvee. *Waar pleisteren wij?* vraagt men den voerman; dat is, waar zult gij ophouden, om uwe paarden te voederen, of te drenken?

AANLEGGEN, ONTWERPEN, VEROORZAKEN.

Men *veroorzaakt*, het zij opzettelijk, het zij zonder opzet. Men *ontwerpt* het plan tot iets, hetwelk men opzettelijk *veroorzaken* wil. Men maakt *aanleg*, wanneer men zich toebereidt, om het *ontworpen* plan ten uitvoer te brengen. AANLEGGEN beteekent meer, dan ONTWERPEN; en VEROORZAKEN ſtrekt zich nog verder uit; want daardoor volbrengt men *ontwerp* en *aanleg*. Bij eene booze daad ſtijgt derhalve, op dezelfde wijze, de ſchuld; doch aan de zijde van den *veroorzaker* kan zij grooter, of kleiner zijn, naar mate der meerdere of mindere opzettelijkheid.

AANLEIDING, GELEGENHEID, OORZAAK.

Drie woorden, die, in het gemeene leven, maar al te dikwijls verward worden, en echter zoo wezen-

Digitized by Google

lijk onderſcheiden zijn, dat zij naauwelijks onder de zinverwante woorden gerangſchikt kunnen worden. Als verwant kunnen zij, met eene gemeenſchappelijke bepaling, genoemd worden: uiterlijke omſtandigheden, die medewerken, dat iets geſchiede. Bij elke handeling onderſcheidt men beſluit en uitvoering. De omſtandigheden, die het beſluit te weeg brengen, zijn de AANLEIDING,— die de uitvoering gemakkelijker maken, de GELEGENHEID. *Aanleiding* ziet meer op de werking, waardoor iets geſchiedt, *gelegenheid* op den tijd wanneer, of de wijze hoe het plaats kan hebben. De *aanleiding* brengt, als ware het, de gebeurtenis aan; de *gelegenheid* ſtaat met dezelve in geen eigenlijk verband. *De ſlechte toeſtand der geldmiddelen in Frankrijk was de aanleiding tot de groote ſtaatsverandering aldaar; en vele belangzoekers maakten van die gelegenheid gebruik, om hunne bijzondere oogmerken te bevorderen.* Geeft iemand ons *aanleiding*, om hem te haten, zoo zoekt men maar al te dikwerf *gelegenheid*, om hem te ſchaden. Hierom zegt men van *aanleiding* nimmer, zoo als van *gelegenheid*, dat zij waargenomen, gebruikt, gebezigd, aangegrepen wordt. Somwijlen kan eene en dezelfde omſtandigheid *aanleiding* en *gelegenheid* tevens zijn; doch ook in dat geval ſtaat zij, als *aanleiding*, met het beſluit, als *gelegenheid*, met de uitvoering in verband. Eene gunſtige ligging kan mij nopen, om een huis te bouwen, of eenen tuin aan te leggen, zonder dat ik te voren daartoe eenige gezindheid had. Die ligging is, alsdan,

Digitized by Google

dan, tevens de *aanleiding* tot mijn beſluit, en de *gelegenheid*, dat ik het op eene geſchikte wijze ten uitvoer breng. Hetzelfde onderſcheid beſtaat tusſchen OORZAAK en *gelegenheid*. *Oorzaak* en *aanleiding* zijn nader aan elkander verwant; doch de eerſte onderſteit eene volſtrekte, de andere eene bepaalde noodwendigheid. De *oorzaak moet* het uitwerkſel, de *aanleiding kan* het gevolg hebben. Wanneer de *oorzaak* ophoudt, houdt de werking op, en geene andere *oorzaak*, van de vorige verſchillende, vermag dezelfde werking voort te brengen. Eene gebeurtenis kan verſchillende omſtandigheden tot *aanleiding* hebben, en deze omſtandigheden kunnen zich onderling vervangen. Wanneer ik mijn boek van de tafel ſtoot, zoo valt het. Zwaartekracht en ſtoot zijn, in dat geval, de beide *oorzaken*, wier zamenwerking het vallen te weeg brengt. Dat ik over de tafel reikte, en alzoo het boek binnen den beweegkring van mijnen arm kwam, was daartoe de *aanleiding*.

AANLOKKELIJK, zie AANGENAAM.

AANLOKKEN, zie AANHALEN.

AANLOOP, TOELOOP.

In den zin, waarin deze woorden als zinverwant voorkomen, wijzigen de voorzetſels *aan* en *toe* de beteekenis van het werkwoord *loopen* zoodanig, dat het bedrijf, daarbij uitgedrukt, op iets gerigt wordt. De gemeene kracht is dus, eene ſnelle, door middel der voeten bewerkſtelligde, beweging naar een be-

Digitized by Google

paald voorwerp. AANLOOP en TOELOOP verſchillen, hierin, dat het eerſte altoos eenig vijandig oogmerk te kennen geeft. *In den eerſten aanloop werd zijne benden overhoop geworpen.* Toen de ſlag van Marathon eenen aanvang nam, wachtten de Atheners en Plateërs den aanval niet af, maar renden, met ſnellen *aanloop*, op de Perſiſche ſlagordening in. *Toeloop* wordt, in dien zin, nimmer gebezigd, en kan zelfs een oogmerk uitdrukken, dat voor dengenen, naar wien de beweging gerigt wordt, gunſtig en voordeelig is. *Die tooneelſpeler, — die koopman heeft veel toeloop.* Men kan wel zeggen, dat, bij een oproer, iemand, in den *toeloop* des volks, gekwetst wordt; maar alsdan blijft men daardoor altoos verſtaan, dat de loop, de beweging des volks, eigenlijk niet tegen hem gerigt was, maar tot elkander, tot het vormen eener volksmenigte; het kwetſen is een tweede bedrijf. Daarentegen gebruikt men *aanloop* ſomwijlen in' eenen zin, die geene dadelijke vijandigheid te kennen geeft. *Die aan den weg woont, heeft veel aanloop;* in welk geval het veel bezoek beteekent, doch meestal lastig bezoek, van hetwelk men, om tijdverlies of kosten, liever ontſlagen ware. *Aanloop* heet ook wel eens de beweging, of vaart, welke men aan zijn ligchaam bijzet, om een' wijderen ſprong te doen, of meerdere kracht aan een voort te drijven werptuig te geven. *Die ſloot is zonder aanloop niet over te ſpringen. De Kaffers werpen hunne ſagaaijen, met eenen aanloop.* In beide deze gevallen zou men, het woord *toeloop* gebruikende,

niet

Digitized by Google

niet juist ſpreken. Men zegt voorts eenen *aanloop op* iets, eenen *toeloop tot* iets.

AANLOOPEN, DUREN.

Niet ſpoedig een einde nemen. AANLOOPEN wordt alleen van den tijd gezegd, DUREN van tijd en van zaken. Men zegt van beide, het *loopt* lang *aan*, en het *duurt* lang, eer hij komt; maar men kan niet zeggen: het Romeinſche rijk heeft lang *aangeloopen*; dit zou, op eene gemeene wijze, geheel iets anders uitdrukken; namelijk, dat het langen tijd van de aanvallen der andere volken te lijden gehad heeft. *Aanloopen* toch heeft ook de beteekenis van aanſtoot lijden; doch, in dezen zin, is het met *duren* niet verwant. Voorts geeft *duren*, van eene zaak gebruikt, wel inzonderheid die voortzetting van beſtaan te kennen, welke door de hechtheid der grondſtoffe van het bedoelde voorwerp veroorzaakt wordt. Dit blijkt uit de afgeleide woorden, *duurzaam* en *duurzaamheid*, en uit den Latijnſchen wortel *durus*. De piramiden *duren* reeds ſinds duizende jaren, omdat het graniet, waaruit zij gebouwd zijn, onder de luchtgeſteldheid van Egypte, de ontbinding langen tijd weerſtaat.

AANMATIGEN, ZICH TOEEIGENEN, ZICH TOESCHRIJVEN

Regt op iets beweren. AANMATIGEN geeft te kennen, dat de aanſpraak, welke wij beweren, op iets te hebben, ongegrond, en dus onze bezitneming (zoo er eene

bezitneming heeft plaats gehad) onwettig is. *Aanmatiging* kan derhalve nimmer, zelfs niet bij zeer lang tijdverloop, den grond van een wettig bezit uitmaken; volgens den bekenden regtsregel, dat hetgeen van den beginne nietig is, door tijdverloop geene kracht erlangen kan. Bij TOEEIGENEN heeft dit begrip van onwettigheid geene plaats. Men kan zich iets, zoo wel met regt, als te onregt, *toeeigenen;* want het woord zegt alleen, tot ons eigendom maken, of verklaren, hetgeen zulks te voren niet was, of daarvoor niet erkend werd. Een aan niemand toebehoord hebbend, of door den eigenaar verlaten goed mag de eerstvolgende bezitnemer zich *toeëigenen.* Uit het hierboven gezegde blijkt, dat *toeëigenen*, even als *aanmatigen*, met, of zonder werkelijke bezitneming, gebruikt kan worden. In het eerſte geval ſlaan de beide woorden op het goed, in het andere geval op het regt. TOESCHRIJVEN ſluit ieder denkbeeld van bezitneming uit; ook wordt het bijna eeniglijk van onligchamelijke dingen gezegd; doch zonder onderſcheid der wettigheid, of onwettigheid van aanſpraak. *Hij ſchrijft zich begaafdheden toe, die niemand dan hij alleen in hem erkent.* Aan de Godheid worden eigenſchappen *toegeſchreven*, welke geen eindig wezen, in die volmaaktheid, bezitten kan.

AANMATIGING, zie AANMATIGEN.

AANMELDEN, zie AANKONDIGEN.

AAN-

Digitized by Google

AANMERKELIJK, BIJZONDER, MERKWAARDIG, OPMERKELIJK.

Hetgeen onzen geest treft, of verdient te treffen. In AANMERKELIJK verſterkt het bijgevoegde voorzetſel de kracht des woords. *Aanmerkelijk* is dus meer, dan MERKWAARDIG. Er is echter nog een ander verſchil tuſſchen de beide woorden. *Merkwaardig*, namelijk, wordt meer van de zaak, *aanmerkelijk* van derzelver mate gebezigd. De krokodil is een *merkwaardig* dier; men bezit er thans, te Amſterdam, eenen van *aanmerkelijke* grootte. Men zegt dus minder goed: eene *aanmerkelijke* gebeurtenis, een *aanmerkelijke* dag; beter: een *merkwaardige* dag, eene *merkwaardige* gebeurtenis. Een muntſtuk kan *merkwaardig* zijn, eene ſom gelds *aanmerkelijk*; omdat de waarde van het eene in deszelfs oudheid, ſtempel enz. beſtaan kan, terwijl die der andere eeniglijk gevonden wordt in hare maat, dat is, in de hoeveelheid en hoegrootheid der ſtukken. OPMERKELIJK is hetgeen bemerking wekt; *merkwaardig* hetgeen verdient bemerkt te worden. Eene zaak is dus *merkwaardig*, wegens hare innerlijke waarde, of geſteltenis, en *opmerkelijk*, wegens bijkomende, ſomwijlen toevallige omſtandigheden. *Bij de viering van merkwaardige gebeurtenisſen is het ſomtijds, als iets opmerkelijks, aangeteekend, dat het weder zich plotſeling verbeterd heeft.* BIJZONDER is hetgeen van den gewonen loop, of geſteltenis afwijkt, en, uit dien hoofde, opmerking wekt, of aanmerking verdient.

AAN-

Digitized by Google

AANMERKEN, GADESLAAN, IN AANMERKING NEMEN, OPMERKEN, WAARNEMEN.

Den geest op iets rigten. OPMERKEN is eene zaak, of een voorval, niet gedachteloos voorbij zien; AANMERKEN (in den verwanten zin), met bijzondere aandacht opmerken; GADESLAAN, die aandacht rigten op zaken, of gebeurtenisſen, welke zich nog opdoen moeten, en wel meestal op eene reeks derzelve. *Gadegeſlagene* gebeurtenisſen *opmerken* is hetgeen men WAARNEMEN noemt. Eindelijk is, IN AANMERKING NEMEN, eene zaak, of bedenking, overwegen, voornamelijk met betrekking tot een op te maken beſluit. Wanneer men *opmerkt*, dat is, oplettend beſchouwt, hoe alles hier op aarde verandert, leert men zich wapenen tegen alle wisſelvalligheden en teleurſtellingen. *Aanmerkt* (dat is, beſchouwt met leering voor u zelven) *de leliën des velds* enz. Uit het *waarnemen* van natuurgebeurtenisſen, en uit het *gadeſlaan* van derzelver uitwerkſelen, heeft men een veel juister begrip der zigtbare wereld verkregen, dan redeneringen en gevolgtrekkingen uit vooraf gevormde onderſtellingen ons ooit verſchaffen konden. Bij de beoordeeling der ſtrafbaarheid eener misdaad wordt *in aanmerking genomen* de ſchade, welke zij aan de maatſchappij toebrengt; — bij de bepaling der ſchuld van den misdadiger, zijne opvoeding, omſtandigheden, en al wat verder aanleiding tot het bedrijf gegeven kan hebben.

Digitized by Google

AANMERKING, OPMERKING.

In den zin, waarin deze beide woorden de beteekenis hebben van gedachten, door beſchouwing, of overweging, te weeg gebragt, is derzelver onderſcheid eenigzins verſchillend van dat der werkwoorden, van welke zij gevormd zijn. Men maakt AANMERKINGEN over een voorval, dat gebeurd is, over eenen tekst, dien men verklaren wil; men deelt OPMERKINGEN mede, wanneer men de gedachten te kennen geeft, die uit onzen eigen boezem opwellen, offchoon iets buiten ons dezelve verwekt kan hebben. Tot *opmerkingen* heeft men meestal eene aanleiding; voor *aanmerkingen* moet men een onderwerp hebben. *Aanmerkingen* op, of over eene reize, zijn medegedeelde gedachten over de reisbeſchrijving, die iemand uitgegeven heeft, of over de wijze, waarop de togt door hem volbragt is. *Opmerkingen* op eene reize, zijn de mededeeling van hetgeen ons zelven, op eene reis, als wetenswaardig, getroffen heeft. Zie verder AANTEEKENING.

AANMINNELIJK, AANMINNIG, BEMINNELIJK.

Hetgeen men beminnen kan. Het verſchil der uitgangen *lijk* en *ig* beſtemt misſchien het verſchil der beide eerſte woorden. AANMINNIG ſchijnt, namelijk, datgeen te zijn, waarin de hoedanigheid van bemind te kunnen worden, in eene hooge mate, aanwezig is; even gelijk levendig datgeen is, waarin de levensgeesten bijzonder werkzaam zijn, waarin veel leven, veel beweging gezien wordt. AANMINNE-

LIJK

LIJK is alleen hetgeen bemind kan worden, of de min opwekt. Intusschen schijnen beide, *aanminnig* en *aanminnelijk*, datgeen te zijn, hetwelk van nature iets aanlokkends en liefdewekkends aan zich heeft; BEMINNELIJK, daarentegen, hetwelk in alle opzigten verdient bemind te worden. Zoo zal men van een kind liever zeggen, dat het *aanminnig*, van een volwassen meisje, of van eene vrouw, dat zij *beminnelijk* is.

AANMOEDIGEN, BEMOEDIGEN, MOED INBOEZEMEN, MOED GEVEN.

Trachten iemand stoutmoediger te maken; aansporen, om gevaar, of moeite niet te schuwen. MOED INBOEZEMEN, MOED GEVEN, is moed doen ontstaan, waar hij geheel niet aanwezig is. *Moed geven* beteekent ook hoop geven, doen hopen. BEMOEDIGEN is moed verwekken, waar hij sluimert; AANMOEDIGEN is den moed versterken, waar hij niet toereikt. Het is dikwerf moeijelijk, aan jonge soldaten den *moed* van ervaren krijgsvolk *in te boezemen;* oude soldaten, daarentegen, worden menigmaal, door het gevaar zelf, *bemoedigd;* en, in hagchelijke oogenblikken, is het voorbeeld huns geleiders genoeg, om hen *aan te moedigen.*

AANPAKKEN, zie AANDOEN, AANRANDEN.

AANPORREN, zie AANHITSEN.

AANPRIJZEN, AANBEVELEN.

Het een en ander heet, door toespraak, trachten, ie-

Digitized by Google

iemand tot iets genegen te maken. AANPRIJZEN doet men, door de waarde der zaak zelve te verheffen. Bij AANBEVELEN kunnen ook andere drangredenen aangewend worden. De koopman *prijst* zijne waren, welke hij ſlijten wil, *aan*, wanneer hij hare deugdzaamheid, fraaiheid, duurzaamheid roemt. Men *beveelt* eenen man, wiens fortuin men bevorderen wil, bij eenen magtigeren *aan*, wanneer men dezen laatſten, door onze voorſpraak, ſomwijlen zonder de hoedanigheden des aanbevolenen te doen gelden, voor deszelfs belangen poogt te winnen. *Aanbevelen* ſluit ook het denkbeeld van zorg in voor het aanbevolene; *aanprijzen* niet. Men *prijst aan* hetgeen men aangenomen, men *beveelt aan* hetgeen men verzorgd wil hebben. Voor *aanbevelen* zegt men ook enkel *bevelen*. *Ik beveel u de zorg voor mijn huis.*

AANPRIKKELEN, zie AANHITSEN.

AANRAKEN, AANROEREN, AANTASTEN, BETASTEN, BEVOELEN.

Met de hand onmiddelbaar op iets werken. AANRAKEN en AANROEREN zegt beide niet meer, dan de hand aan iets brengen; bij het *aanraken*, kan zulks onwillekeurig geſchieden; bij het *aanroeren* eigenlijk niet. *Het kind ſpeelde onvoorzigtiglijk met een ſchietgeweer; bij ongeluk raakte het den trekker aan, en het ſchot ging af.* Aan dit onderſcheid in den eigenlijken zin der woorden is ook toe te ſchrijven, dat men, figuurlijk, van het oppervlakkig vermel-

melden van omſtandigheden, het werkwoord *aanroeren*, en niet *aanraken* bezigt. *Na al deze punten te hebben aangeroerd*, dat is, na kortelijk van al deze punten geſproken te hebben. Hier past *aanraken* niet, omdat van iets ſpreken eene daad des wils is. AANTASTEN verſchilt van de twee vorigen daarin, dat het niet alleen eene *aanraking*, die ſomwijlen op een eenig punt geſchieden kan, maar eene greep, eene ſluiting der hand en vasthouding van het beſlotene, aanduidt. Schrik drijft ons ſomwijlen, om *aan te tasten* hetgeen wij anders naauwelijks zouden durven *aanraken*. BETASTEN is, volgens deszelfs zamenſtelling, van verſcheidene zijden al grijpende *aanroeren*, met oogmerk, om kennis van eene zaak te verkrijgen. BEVOELEN ſchijnt oppervlakkig hetzelfde te beteekenen; doch nader overwogen, vindt men, dat *bevoelen* ook gezegd kan worden van het onderzoeken der binnenzijde van eenig ding. De beteekenis van grijpen, of omvatten, welke *betasten* aankleeft, is misſchien de oorzaak, waarom dit laatſte woord in gemelden zin niet kan gebezigd worden. Het is niet genoeg, eenen, op heeter daad, betrapten dief, dien men vermoedt, het geſtolene bij zich te hebben, van buiten te *betasten*, men moet hem ook de zakken en binnenzijde der kleederen *bevoelen*.

AANRANDEN, zie AANDOEN, AANVALLEN.

AANROEPEN, BIDDEN, SMEEKEN.

Zich aan een wezen wenden, dat hulp verleenen kan.

Digitized by Google

kan. Wanneer men zulk een wezen (de Godheid, b. v., van wie het woord wel voornamelijk gebezigd wordt) *aanroept*, alsdan laat men geheel en al de middelen tot bijstand aan deszelfs wijsheid over. Draagt men, in nederigheid, die middelen voor, dan wordt de aanroeping *gebed*; en van den vurig biddenden zegt men, dat hij *smeekt*. Zich aan de Godheid wenden, zonder voordragt van nood, of wensch om hulp, is geen eigenlijk *aanroepen*, het is tot God spreken. *O God! sta mij bij! O Heer! zij mij genadig!* is dus eene aanroeping, geene bede. *Geef ons heden ons dagelijksch brood* is een gebed; en het bidden des Zaligmakers, dat de beker zijns lijdens mogt voorbij gaan, was *smeeken*. Daarentegen is de aanvang van het gebed des Heeren: *Onze Vader, die in de hemelen zijt!* noch het eene, noch het andere.

AANSLAG, ONTWERP, TOELEG, VOORNEMEN.

Indien men deze woorden, die alle eene strekking van geest en wil, om iets ten uitvoer te brengen, aanduiden, volgens de trappen van aannadering tot die uitvoering wilde rangschikken, zouden zij elkander aldus moeten volgen: VOORNEMEN, ONTWERP, TOELEG, AANSLAG. *Voornemen* toch is die daad van den wil, waardoor men besluit, een oogmerk uit te voeren. De vaststelling van de middelen en de wijze dier uitvoering is hetgeen men *ontwerp* noemt. *Toeleg* is de voorbereiding en het maken

Digitized by Google

der ſchikkingen tot de uitvoering; en *aanſlag* is de daadelijke poging daartoe. Men zegt, *een voornemen opvatten*, *een ontwerp vormen* en *ſmeden*, *eenen toeleg hebben*, *eenen aanſlag doen*, of *maken*. Men zegt ook eenen *aanſlag ſmeden*, of *beramen*; doch alsdan neemt men het woord in eenen ruimeren zin, en men begrijpt daaronder ook de beteekenis van *ontwerp*, hetwelk insgelijks met deze werkwoorden gebruikt wordt. Altoos echter is onder *aanſlag* ten minſte het voornemen der uitvoering begrepen. Een *ontwerp* is ſlechts, in gevallen van hoog belang, ſtrafbaar, een *aanſlag* is het meest altijd. *Na eenmaal het voornemen tot den moord opgevat te hebben, ging hij langen tijd met den toeleg daartoe om; doch zijn aanſlag mislukte, omdat het ontwerp kwalijk geſmeed was.* *Toeleg*, en nog meer *aanſlag*, worden doorgaans in eenen ſlechten zin genomen.

AANSPRAAK, REDE, REDEVOERING.

REDE en REDEVOERING verſchillen alleenlijk daarin, dat de laatſte langer is, dan de eerſte, en op eene plegtige wijze over eenig gewigtig onderwerp gehouden wordt, of behoort te worden. *Rede* is hetgeen men, in een gewoon geſprek, tot een' ander zegt: *iemand in de rede vallen. Het kwam zoo in de rede te pas.* AANSPRAAK is hetgeen, buiten wisſelgeſprek, plegtiglijk tot iemand gezegd wordt, inzonderheid wanneer men hem daarin bij naam, of titel, noemt. Eene *rede* is korter, dan eene *aanſpraak*, en deze korter, dan eene *redevoering*. De

aan-

Digitized by Google

aanſpraak is dikwijls berekend, om op de hartstogten te werken; de *redevoering*, om het verſtand te overtuigen. Men rigt zijne *rede* tot iemand, men doet hem eene *aanſpraak*, en men houdt eene *redevoering* voor eene vergadering van toehoorders. *Met grond twijfelt men, of de aanſpraken, welke Livius en andere geſchiedſchrijvers hunnen veldheeren in den mond leggen, ooit gedaan zijn; want het zijn ſomwijlen redevoeringen, welke, in oogenblikken van nooddrang en gevaar, niet gevoegelijk kunnen gehouden worden.* *Rede* wordt menigmaal in de plaats van *redevoering* gebruikt; alsdan zijn deze woorden niet zinverwant, maar hetzelfde beteekenend. Voorts moet men het woord *rede*, geſprek, niet verwarren met het woord van gelijke ſpelling, dat denkvermogen beteekent, en hetzelve onderſcheiden van *reden*, dat de drijfveer, of den grond eener handeling uitdrukt.

AANSPRAKELIJK, VERANTWOORDELIJK.

Deze woorden, die beide de verpligting te kennen geven, om wegens eene daad te rede te ſtaan, zijn, in vele bijzonderheden, van elkander onderſcheiden. Men is VERANTWOORDELIJK aan eene hoogere magt; men is AANSPRAKELIJK ook ten aanzien van zijnsgelijken. Men *verantwoordt* ſlechts zijne eigene daden, of die dergenen, welke, in onzen naam, of op ons gezag, handelen; men is *aanſprakelijk* ook voor de daden van vreemden, wanneer wij dezelve hadden moeten verhoeden. Het

Digitized by Google

doel van *verantwoording* is regtvaardiging; *aanſprakelijkheid* verpligt ons tot vergoeding van ſchade. Men *verantwoordt* de daad zelve; men is *aanſprakelijk* voor de uitwerkſelen. Als *aanſprakelijk* opgeroepen te worden onderſtelt, dat er ſchade voorgewend wordt; als *verantwoordelijk* rekenſchap te moeten doen, kan plaats hebben, zonder dat er eenige verdenking beſtaat. *Verantwoordelijk* is men wegens beſtuur, *aanſprakelijk* wegens bezit.

AANSPRAKELIJKHEID, zie AANSPRAKELIJK.

AANSTAAN, BEHAGEN, BEVALLEN.

Eene aangename aandoening verwekken. BEHAGEN, van het oude *hug*, dat ziel, of zin, ook genoegen beteekende, en BEVALLEN, in deszelfs afleiding van *val*, ſchijnen in zooverre van elkander te verſchillen, dat het laatſte betrekking heeft tot het voorwerp, hetwelk de aandoening verwekt, het andere tot de ziel, die haar ondervindt. Van hier, dat men wel zegt, *een behagelijk gevoel*, *een behagelijke toeſtand*; maar niet *een bevallende toeſtand*, of *gevoel*. Daar nu de indruk, uit zijnen aard, kortſtondiger is, dan de aandoening, welke hij te weeg brengt, is het, bij voorwerpen, die langdurige genietingen veroorzaken, beter gezegd, dat zij *behagen*, dan dat zij *bevallen*. Eene ſchoone vrouw kan, bij den eerſten aanblik, *bevallen*; de omgang met eene verſtandige en gevoelige vrouw *behaagt* op den duur. Uit het boven gezegde ziet men, dat het

Digitized by Google

het iets anders is, wanneer ik zeg, dat eene levenswijs mij *bevalt*, dan wanneer ik zeg, dat zij mij *behaagt*. In het eerſte geval geef ik den aangenamen indruk te kennen, welken de oppervlakkige beſchouwing der levenswijze, ook wel van een' ander, op mij maakt. De andere uitdrukking beteekent, dat het genot, de ondervinding eener levenswijs ons genoegen verſchaft. Het is dus ongerijmd te zeggen, dat iets ons *blijft bevallen*, of men moest daardoor verſtaan, eene herhaling van gedurig hernieuwde aangename indrukken, welke hetzelfde voorwerp ons telkens veroorzaakt. AANSTAAN is een geringere trap van *behagen*, en wordt meestal bij zaken van minder aanbelang gebezigd.

AANSTEKEN, ONTSTEKEN, OPSTEKEN, IN DEN BRAND STEKEN.

Iets vuur en licht doen vatten. Onder deze woorden wordt OPSTEKEN uitſluitend gebruikt van hetgeen beſtemd is, om licht, niet om warmte te geven. De kaars, de lamp *ſteekt men op*, niet het vuur. IN DEN BRAND STEKEN, daarentegen, wordt nimmer van licht gezegd. Tusſchen AANSTEKEN en ONTSTEKEN, die, in beide de gevallen, het verwekken van licht en van vuur, gebezigd kunnen worden, is het onderſcheid fijner. Doch het ſchijnt, dat men *aanſteken* zegt, met betrekking tot de vuurſtof, die van buiten aangebragt wordt, *ontſteken* met opzigt tot die, welke reeds in het brandbaar ligchaam voorhanden is. Iets, dat niet beſtemd is, om te bran-

Digitized by Google

den, kan dus wel *aangeſtoken*, maar niet *ontſtoken* worden. Men zegt, dat de blikſem een huis *aanſteekt*, niet dat hij het *ontſteekt*, omdat hier de mededeeling van het vuur op eene zeer zigtbare, de oplettendheid treffende wijze, geſchiedt, en de beſtemming van het huis niet is, te branden. Wanneer men derhalve van eene kaars beide zeggen kan, dat zij *aangeſtoken* en dat zij *ontſtoken* wordt, ſchijnt de laatſte uitdrukking meer onmiddellijk de kaars zelve te betreffen, de eerſte het middel, den zwavelſtok b. v., waarmede men haar de vlam mededeelt. Hetzelfde verſchil handhaaft zich, althans ten deele, in het figuurlijke gebruik der woorden. Men zegt, dat eene wonde *ontſtoken* is, dat zij begint zich te *ontſteken*, wanneer haar gloeijen uit de innerlijke geſteldheid des ligchaams ontſtaat. Van eene ziekte zegt men, dat zij *aanſtekend* is, wanneer zij van den eenen tot den anderen overgaat. De oorlog wordt *ontſtoken*, omdat het figuurlijke denkbeeld van branden van dat des oorlogs onafſcheidelijk is; *het vuur des krijgs*, *de oorlogsvlam*. Men zou niet wel doen, in deze gevallen, de woorden te verwisſelen.

AANSTEKEN, BESMETTEN.

AANSTEKEN is het overbrengen eener ſtof, die doet ontbranden, BESMETTEN dat eener ſtof, die bezoedelt, bederft. Het eerſte wordt dus gebruikt van heete ziekten, die zich mededeelen; het andere van alle ziekten, waarbij eene giftſtof uit het eene ligchaam op het andere overgaat. Sommige koortſen, de kinderziekte, de mazelen, zijn *aanſtekend*; het veneriſche gift is *beſmettend*.

AAN-

Digitized by Google

AANSTEKEND, zie AANSTEKEN, BESMETTEN.

AANSTELLEN, BENOEMEN, VERKIEZEN.

Tot vervulling van eenig ambt beſtemmen. BENOEMEN is de bloote daad van te verklaren, dat het ambt aan dezen of genen opgedragen is. AANSTELLEN is hem ook in het bezit van dat ambt plaatſen. VERKIEZEN is, uit verſcheidene benoembaren, eenen *kiezen*. Van hier, dat de drie regten van *benoeming*, *verkiezing* en *aanſtelling* verdeeld kunnen zijn. Uit een getal van *benoemden*, door de eene magt opgemaakt, *verkiest* ſomwijlen de andere, terwijl aan eene derde de *aanſtelling* is opgedragen.

AANSTOKEN, zie AANHITSEN.

AANSTONDS, DADELIJK, STRAKS, TERSTOND, RAS, PLOTSELING, EENSKLAPS, SCHIELIJK, FLUKS, GEZWIND, DRA, WELDRA, SNELLIJK, IJLINGS, SPOEDIG, HAASTIG, OOGENBLIKKELIJK.

Alle woorden, die aanduiden, dat eene handeling, in een' naar evenredigheid korten tijd, dat is, met ſnelheid, volbragt wordt. Tot afmeting der ſnelheid worden twee dingen vereiſcht, te weten de tijd, en hetgeen in dien tijd gebeurt. Snelheid zelve is een maatſtaf der beweging, want zij wijst aan, of de beweging ſterk, of zwak is, hetwelk afhangt van de kracht der voortſtuwing, van de rigting en wijze der beweging, en van den weerſtand, dien het

Digitized by Google

bewogen ligchaam al of niet ontmoet. De woorden, waardoor men snelheid uitdrukt, zijn, in alle talen, van de eene of andere dier bedenkingen ontleend. AANSTONDS en TERSTOND duiden klaarblijkelijk aan, dat eene handeling ter zelfder stond geschiedt. OOGENBLIKKELIJK zegt, dat zij gebeurt in den tijd, waarin men met de oogen blikken kan, of eenen enkelen blik kan werpen. DRA en WELDRA, zoo zij van *draai* afstammen, en niet de letterverzetting van *rad* zijn, drukken den tijd van eenen ommezwaai uit; even gelijk men ook zegt *in een ommezien*. RAS, SPOEDIG, HAASTIG, IJLINGS zijn van de snelheid der beweging ontleend. *Ras* wil men, dat, even als *rap* en *rad*, van den snel rollenden klank afkomstig zij; ook aan SNEL wordt zoodanig een oorsprong toegeschreven, schoon Duitsche Taalkundigen oordeelen, dat het eigenlijk van die beweging gezegd wordt, die eene gespannen veder bij het losspringen mededeelt; zijnde bij hen *schnellkraft*, datgeen, hetwelk bij ons veerkracht heet. *Spoedig*, *haastig* en *ijlings* komen van *spoed*, *haast* en *ijl*. Zij klimmen dus in kracht, als deze naamwoorden; doch *spoedig* wordt meer gebruikt van de snelheid, waarmede iets gedaan wordt; de beide andere van de drift, waarmede men het doet. *Hij zal spoedig hier zijn, want hij is haastig* (oudtijds *haastelijk*), *hij is ijlings op weg gegaan*. Van SCHIELIJK is de afkomst onzeker; sommigen leiden het af van *schieten*, of van *schicht*, anderen van *schier*, hetwelk oudtijds *nu*, *terstond* beteekende, en welks afleiding al-

almede twijfelachtig is. Hoe het hiermede zij, het wordt gehouden, grootere ſnelheid uit te drukken, dan *ſpoedig; kom ſchielijk!* zegt meer, dan *kom ſpoedig!* DADELIJK ſchijnt te beteekenen, met de daad zelve, zonder woordenwisſeling, of uitſtel. STRAKS, dat van *ſtrak* afſtamt, wil zeggen, langs den regten en dus kortſten weg. In het gebruik duidt *dadelijk* eenen grooteren ſpoed aan, dan *ſtraks*, dat wel eens in den zin van na eene korte wijl gebezigd wordt. *Hij kan zoo dadelijk niet bij u komen; maar hij zal ſtraks hier zijn.* PLOTSELING is afgeleid van *plots*, en dit van het geluid, hetwelk een ſnel bewogen ligchaam, bij het aanbotſen, veroorzaakt. EENSKLAPS verklaart zich duidelijk genoeg, door de beteekenis der twee woorden, waarvan het zamengeſteld is. Indien er tusſchen beide deze, in het gebruik naauwelijks onderſcheidene woorden, eenig verſchil beſtaat, zoo drukt het eerſte, misſchien, meer het onverwachte eener gebeurtenis uit, en het andere zegt, dat zij op eenmaal, zonder lang aanhouden, voorvalt. *Hij dacht nog eene reize naar Azia en Amerika te doen, toen hem plotſeling iets overkwam, dat eensklaps een einde aan zijne ontwerpen maakte.* FLUKS, dat met *vlug* en *vliegen* in verband ſtaat, drukt uit, dat men iets verrigt, als hadde men vleugels: *een bevel fluks uitvoeren.* Het vereenigt dus de denkbeelden van ſnelheid en van behendigheid, welk laatſte in het bijv. naamwoord *fluksch* nog duidelijker is: *hij is een flukſche karel.* GEZWIND drukt insgelijks ſnelheid uit, met opzigt

tot de vlugge beweging van hetgeen de ruimte doorloopt: *gezwind ter been zijn.*

Voorts moet men opmerken, dat, in dezulke dezer opgegevene woorden, die niet medebrengen, dat de zaak op het oogenblik zelf gebeurt, het denkbeeld van ſnelheid altoos in verband gedacht wordt met de grootte der door te loopen ruimte, of met het gewigt van het te ondernemen werk. Dus, wanneer ik zeg, dat iemand *weldra* te huis zal zijn, bedoel ik een langer tijdverloop, wanneer hij, b. v., van Madrid herwaarts reist, dan wanneer hij van de beurs komt. Men kan zeggen, dat eene kerk *ſpoedig*, en een huis langzaam volbouwd zijn, ſchoon het laatſte inderdaad, in korteren tijd, dan het eerſte, gereed geweest is.

AANSTOOT, ERGERNIS, ONSTICHTELIJKHEID, ONTSTICHTING, ONTSTICHTELIJKHEID.

Hetgeen iemands zedelijk gevoel kwetst. ERGERNIS beteekende oudtijds, en nu nog op onderſcheidene plaatſen in den Bijbel en in godgeleerde werken, het voorbeeld, de aanſporing tot boosheid, hetgeen, waardoor men anderen verergerde. Thans neemt men het meer in den zin van de onaangename gewaarwording, door zulk een voorbeeld bij de goeden verwekt. Het komt dus nader bij AANSTOOT, hetwelk de ſmertelijke aandoening eener botſing te kennen geeft: *ſteen des aanſtoots.* Dienvolgens ligt het verſchil, dat nog tegenwoordig tuſſchen

ſchen *ergernis* en *aanſtoot* beſtaat, misſchien alleen in het onderſcheid van den perſoon, tot wien men de uitdrukking brengt, ſlaande *ergernis* op het gevoel van dengenen, die geërgerd wordt, *aanſtoot* op de daad van hem, die ergert. *Aanſtoot* is eigenlijk minder dan *ergernis*. Hij, die ligtzinnig ſpreekt, *geeft aanſtoot*; hij, die goddeloos ſpreekt, *geeft ergernis*. *Deze gaat nooit te kerk, en geeft daardoor zijnen christelijken medeburgeren aanſtoot; maar gene, die nooit eenen kerkgang verzuimt, veroorzaakt, door zijn ſlecht en wellustig leven, ergernis.* Naar de oorſpronkelijke beteekenis was het onderſcheid grooter, en men kon zeggen, dat kinderen geërgerd (dat is verſlimmerd, of door kwade voorbeelden weggeſleept) werden, zonder dat zij hetgeen hen *ergerde aanſtootelijk* vonden. In denzelfden zin is het op te vatten, wanneer gezegd wordt: *wee den genen, voor wien ergernis niet meer aanſtootelijk is!* ONTSTICHTELIJKHEID, of ONTSTICHTING, duidt datgeen aan, hetwelk de ſtichting, die er te voren was, wegneemt, of de zedelijke verbetering van 's menſchen hart verhindert. ONSTICHTELIJKHEID geeft datgeen te kennen, hetwelk niet ſticht.

AANSTOOTELIJK, zie AANSTOOT.

AANSTOOTELIJKHEID, zie AANSTOOT.

AANTAL, GETAL, MENIGTE.

In zoo verre deze woorden overeenſtemmen, duiden zij eene veelheid aan. AANTAL en MENIGTE laat

laat zich daardoor onderſcheiden, dat het laatſte eene *collective*, dat is, in de gedachte tot één ligchaam verzamelde, veelheid is; terwijl, daarentegen, *aantal* het vele als enkele dingen beſchouwt. Men zegt *een aantal* en ook *eene menigte menſchen;* maar *eene menigte*, niet *een aantal volks*. *Aantal*, namelijk, heeft altoos het nevenbegrip van tellen, en beteekent dus eene *menigte*, voor zoo verre zij geteld kan worden. GETAL is de duidelijke voorſtelling der meerderheid, in betrekking tot de eenheid; dat is te zeggen, *getal* is de uitdrukking, waarmede men zegt, hoe veel maal de eenheid, en ſomtijds ook een deel derzelve, in eene meerderheid begrepen is. In vergelijking met *aantal* en *menigte*, kan men dus zeggen, dat *aantal* eene bij enkelen genomene *menigte*, en dat *getal* een geteld *aantal* is. Hetgeen men derhalve niet enkel nemen kan, kan geen *aantal*, en hetgeen men niet tellen kan, geen *getal* zijn. De uitdrukking *eene ontelbare menigte* is zoo juist als gewoon. *Een ontelbaar getal* kan men niet zeggen, omdat het eene tegenſtrijdigheid is. Daarentegen, laat zich een ontelbaar *aantal*, zoo al niet zeggen, ten minſte denken: *het aantal der ſterren is zoo groot, dat het door geen getal kan uitgedrukt worden.*

AANTASTEN, zie AANDOEN, AANRANDEN.

AANTEEKENEN, INSCHRIJVEN, BOEKEN, TE BOEK ZETTEN.

De gemeene beteekenis is, iets door ſchrift voor de

Digitized by Google

de vergetelheid bewaren. AANTEEKENEN is een korter en vlugtiger opſchrijven. INSCHRIJVEN geſchiedt tot een duurzamer gebruik. Men *teekent aan* hetgeen men, in den loop des dags, doen moet, of opgemerkt heeft. Men *ſchrijft* de namen der leden *in*, die in een gezelſchap treden, waaronder zij, naar den gewonen loop der zaken, eenen geruimen tijd blijven behooren. Tot *aanteekenen* gebruikt men dikwijls een zakboekje; een register dient tot *inſchrijven*. BOEKEN en TE BOEK ZETTEN verſchillen van *aanteekenen* en *inſchrijven* daarin, dat tot de beide eerſten noodwendig boeken, meestal koopmansboeken, vereischt worden. Onderling is hun verſchil, dat *boeken* eigenlijk het ordelijk overbrengen heet van hetgeen reeds op eenige andere wijs, in *aanteekeningen*, brieven, rekeningen enz., vermeld ſtond. *Hier zijn eenige posten, die ik nog boeken moet. Te boek zetten* is, in het boek, waardoor men hier gewoonlijk het ſchuldboek verſtaat, opteekenen hetgeen niet oogenblikkelijk afgedaan wordt. *Ik kan u* (wordt wel eens tot den winkelier gezegd) *het gekochte niet oogenblikkelijk betalen; wilt gij het maar te boek zetten?*

AANTEEKENING, AANMERKING.

Bijvoegingen bij den tekst eenes werks. AANTEEKENINGEN zijn opheldèringen van het oorſpronkelijke; AANMERKINGEN dikwijls wederleggingen van den ſchrijver. De *aanteekening*, die eigenlijk ſlechts daadzaken behelst, is, uit haren aard, korter, dan de

Digitized by Google

de *aanmerking*, die redeneringen bevat. *Aanteekeningen* worden, meestal, onmiddellijk gehecht aan het werk, waarover zij loopen; *aanmerkingen* ook wel afzonderlijk uitgegeven. Het zijn zelden de *aanteekeningen* op het werk, die deszelfs schrijver beleedigen, maar wel de *aanmerkingen*.

AANTOONEN, AANWIJZEN, DOEN ZIEN, WIJZEN, TOONEN.

Maken, dat iemand eene zaak, door de oogen des ligchaams, of, in den figuurlijken zin, door die des verstands verneme. DOEN ZIEN is hiervoor de algemeenste uitdrukking, onder welke geen bijdenkbeeld begrepen is. AANTOONEN en AANWIJZEN zijn slechts de versterking van TOONEN en WIJZEN, en verschillen dus, op gelijke wijze, als dezen. *Toonen* is het eenvoudigste; het heet alleen iets aanduiden, opdat men het zie. *Wijzen* is zoodanig toonen, dat 'er vrucht van getrokken worde, hetwelk nog duidelijker is in het zamengestelde *onderwijzen*. Beiden stammen van *wijs*, door kennis verbeterd, volgens verkregene kunde handelende. Bijzonderlijk wordt *wijzen* gebruikt van het onderrigten omtrent den weg. *Wijs mij eens te regt*. Van hier *den weg wijzen*, niet *den weg toonen*. Daar dit nu, meestal, met eene beweging der hand gedaan wordt, zoo wordt *wijzen* gebruikt voor, met de hand, of den vinger, *aanduiden*. Men zegt, uit dezen hoofde, ook niet den *toonvinger*, maar den *wijsvinger*. Een bedrijf, dat tot zich zelf beperkt blijft, zonder op iets anders te werken, is het

Digitized by Google

hetgeen wij door de onzijdige werkwoorden uitdrukken. Van dien aard zijn vele ligchaamsverrigtingen, als: ſlapen, gaan, zitten enz. Men kan van deze niet vragen: *wat ſlaapt, wat gaat gij?* Even min kan men dit doen van *wijzen*, in den zin van met uitgeſtrekte hand, of met den vinger, iets *aanduiden;* en hierom is het ook, in die beteekenis, onzijdig. Men vraagt alsdan: *waarop, waarnaar wijst gij?* En het antwoord geſchiedt, insgelijks, door tusſchenkomst der voorzetſelen *op* en *naar*. *Toonen*, hetwelk nimmer blootelijk eene ligchaamsbeweging is, kan daarom ook nooit anders, dan in den bedrijvenden vorm genomen worden; en men kan niet zeggen: *ik toon op iets;* maar wel: *ik toon iets; ik heb het hem getoond.*

AANTREFFEN, ONTMOETEN, BEJEGENEN, VINDEN.

Komen overeen in den zin, die door het laatſte woord wordt uitgedrukt. Dit is dus het algemeenſte, en, om zoo te ſpreken, het geſlacht, waarvan de overige ſoorten zijn; of, met andere woorden, de drie eerſte zijn aan het laatſte ondergeordend. AANTREFFEN duidt eene wijze van VINDEN aan, waarbij het *gevondene* in rust kan zijn, doch onderſtelt, dat het niet altijd in rust, niet altijd aanwezig is geweest op de plaats, waar het *aangetroffen* wordt. *Ik trof mijnen vriend te huis aan, terwijl hij op het punt ſtond, om uit te gaan*, of *eerst even teruggekomen was.* Ook moet het *aangetroffene* zich, als ware het, in den weg bevinden van dengenen, die het

aan-

Digitized by Google

aantreft, opdat deze het zou kunnen *treffen*, of raken, gelijk het wit door den kogel *getroffen* wordt, wanneer het in deszelfs weg geplaatst is. ONTMOETEN duidt eene beweging aan van wederzijde. Ik *ontmoet* geenen berg, noch ook *tref* ik hem *aan*, omdat hij niet van plaats verandert. Even min *ontmoet* ik den man, die ſtil zit. En, wanneer ik van iemand, dien ik op reis, in eene herberg, of aan den weg, zittende, *aantref*, zeg, dat ik hem *ontmoet*, zoo ziet zulks altoos op de reis, die hij gedaan, de beweging, waarin hij geweest is; en deze beweging moet tegen de mijne inloopen, of althans hare ſtreeklijn kruiſen. BEJEGENEN, ſchoon deszelfs beteekenis oudtijds zeer na aan *ontmoeten* verwant was, als ſtammende het woord van *tegen* of *jegen*, waarvan nog ons *tegenkomen*, wordt heedendaags meer gebruikt van omſtandigheden, die ons overkomen. *Ik vrees, dat hem een ongelyk bejegend zal zijn.* Ook gebruikt men het van de wijze, waarop iemand behandeld wordt. *Welke reden hebt gij, om mij kwalijk te bejegenen?* Tuſſchen de drie laatſte werkwoorden en *vinden*, maar inzonderheid tusſchen *vinden* en *aantreffen*, merkt men, eindelijk, het onderſcheid op, dat *vinden* ook gezegd wordt van hetgeen men opzettelijk zoekt; *die zoekt, die vindt; aantreffen* van hetgeen zich toevallig aan ons opdoet. Zelfs dan, wanneer men iemand, dien men, na lang zoekens, *vindt*, te gemoet voert: *Ik heb u den geheelen dag gezocht; tref ik u eindelijk hier aan?* zoo geeft zulks te kennen, dat men

den

Digitized by Google

den gezochten, op die plaats, niet verwachtte, en dus eigenlijk daar niet zocht. MONTAIGNE doet dit onderſcheid zeer aardig gevoelen, wanneer hij zegt: *ik vind mij altoos beter, wanneer ik mij aantref, dan wanneer ik mij zoek*; daardoor aanduidende, dat men zich beter leert kennen, zijne goede, en voorál zijne kwade hoedanigheden beter ontdekt, wanneer men toevallig daarvan de blijken ziet, dan wanneer men daaromtrent een opzettelijk onderzoek te werk ſtelt.

AANVAARDEN, AANNEMEN, ONTVANGEN, OP ZICH NEMEN.

In alle deze woorden doet zich het gemeene begrip op van in eene nadere betrekking tot eene zaak te geraken. AANNEMEN en ONTVANGEN bieden, nevens deze algemeene beteekenis, die aan van in het bezit eener zaak te komen, en wel in het bezit eener zaak, die door een' ander aan ons overgedragen wordt. Dit laatſte nevenbegrip wordt, bij vele, in eene andere betrekking met *ontvangen* verwante, doch buiten verwantſchap met *aanvaarden* ſtaande woorden, zoo als *krijgen*, *erlangen*, enz. (zie deze woorden) niet gevonden. AANVAARDEN en OP ZICH NEMEN heeten beide, zich met zekeren pligt, of zekere waardigheid belasten. Het onderſcheid tuſſchen *aannemen* en *ontvangen* is, dat het eerſte onderſtelt, dat men vrijwillig in het bezit eener zaak geraakt; het andere niet. *Men ontvangt eenen ſlag, eene wonde*, maar *men neemt*

Digitized by Google

die niet aan. Hetzelfde geldt in den overdragtelijken zin: *men ontvangt het onderwijs, de vermaningen, die ons gegeven worden, en bij welker mededeeling wij in eene zekere mate lijdelijk blijven; wij nemen de bijzondere ſtellingen van onzen leermeester aan, wanneer wij dezelve, nadat zij door ons ontvangen zijn, ons eigen maken en als de onze belijden.* *Ontvangen* is dus, om zoo te ſpreken, het *correlatum* van *geven*, of ſtaat tot hetzelve in eene wederzijdſche betrekking; *aannemen* meer tot *aanbieden*, *overdragen*, of eenig daarmede verwant werkwoord. *Aanvaarden* geeft wel, even als *aannemen*, eene vrijwillige bezitneming te kennen; doch terwijl *aannemen* van die bezitneming in het algemeen gezegd wordt, gebruikt men *aanvaarden* doorgaans van iets, tot hetwelk, om aan het oogmerk der bezitneming te voldoen, eene voortdurende werkzaamheid des bezitnemers vereiſcht wordt. *Men neemt menigmaal een geſchenk aan, hetwelk men vervolgens weglegt, en waaraan men niet meer denkt;* zoo ook *eenen titel, die geene pligten van ons vordert.* *Men aanvaardt eene bediening, een beveelhebberſchap, hetwelk ons tot de uitoefening van zekere pligten verbindt.* Dus wordt een eerambt *aanvaard*, een eerbewijs *aangenomen.* Somwijlen vindt men ook *aanvaarden* gebezigd in eenen zin, die niets meer, dan *ontvangen*, of *aannemen* ſchijnt te beteekenen: *aanvaard dit zwaard;* doch dit gebruik ſchijnt uitſluitend dichters en redenaars voorbehouden. De verbindtenis om iets te doen wordt ook uitgedrukt door

het

Digitized by Google

het woord *op zich nemen;* doch dit laatſte geeft uit zich zelf de voortduring der werkzaamheid niet te kennen. Wanneer men iets *op zich neemt*, kan dit iets een last zijn, die met eene enkele daad vervuld is.

AANVALLEN, zie AANDOEN, AANRANDEN.

AANVANGEN, zie AANHEFFEN.

AANVECHTEN, IN VERZOEKING BRENGEN, of LEIDEN.

Het een en ander zegt, tot het booze verlokken. De afleiding toont, dat bij AANVECHTEN een vijandig oogmerk, of althans een ſtrijd, een aanval van de eene, en een weêrſtand van de andere zijde, onderſteld wordt. Even zoo duidt IN VERZOEKING BRENGEN, of LEIDEN, eene poging aan, om tot het kwade over te halen; ook wel, om te beproeven, of de in verzoeking gebragte kracht genoeg zal hebben, om de bekoring te weêrſtaan. Van God kan men, in den laatſten zin, misſchien zeggen, dat hij *in verzoeking zou kunnen leiden*, in zoo verre als het voor een redelijk ſchepſel ſomwijlen nuttig is, zijne vorderingen op den weg der deugd te leeren kennen, op zijne krachten noch te veel, noch te weinig te vertrouwen, en dezelve door oefening te verſterken. Eene bede om niet *in verzoeking geleid te worden* zou dienvolgens, in dezen zin, heeten, dat de verzoeking niet te zwaar voor onze krachten mogte zijn, of dat wij in dezelve niet zonder onderſteuning mogten gelaten worden. Van de God-

Digitized by Google

heid kan men, daarentegen, nimmer zeggen, dat zij ons *aanvecht;* dit zou de daad van een boos beginsel zijn. Hierom ook, dat men van levenlooze, voor geen boos opzet vatbare, dingen, wel zegt, dat zij ons *in verzoeking brengen*, maar niet, dat zij ons *aanvechten*. Zegt men al somwijlen, dat men door een gezigt, door eene ontmoeting *in aanvechting geraakt* is, zoo heeft zulks betrekking tot onzen innerlijken strijd, tot welken het gewaargewordene voorwerp wel de aanleiding gegeven heeft, maar waarin het niet de aanvaller is; zijnde deze of, gelijk men eertijds wel eens gemeend heeft, een boos wezen buiten ons, of wel onze eigene hartstogten.

AANVECHTING, zie AANVECHTEN.

AANVOEGEN, zie AANKNOOPEN.

AANVOEREN, zie AANBRENGEN.

AANWENDEN, BESTEDEN, GEBRUIKEN, BEZIGEN, ZICH TE NUTTE MAKEN, ZICH BEDIENEN.

Door iets, hetwelk men bezit, naar een doel trachten. GEBRUIKEN is het algemeenste, en heet, eene zaak tot zijn oogmerk, het zij goed, of kwaad, doen dienen. *Zijnen tijd wel, of kwalijk gebruiken.* ZICH TE NUTTE MAKEN duidt aan, dat het gebruik voordeel geeft aan den gebruiker. *Die zijnen tijd verkwist aan nietigheden, gebruikt dien zeker, maar maakt zich dien kostbaren schat niet te nutte.*

BE-

Digitized by Google

BEZIGEN en ZICH BEDIENEN ſtellen de gebezigde zaak als middel voor, en wel met dit onderſcheid, dat *bezigen* van het eigenlijke en gewone gebruik dien middels gezegd wordt; *zich bedienen* meer van het oneigenlijke gebruik. Men *bezigt* gewoonlijk *een pennemes niet, om vleesch te ſnijden*, maar men kan zich daartoe, des noods, *van hetzelve bedienen*; het kan ons dien dienst doen, ſchoon het er, naar zijne beſtemming, niet toe geſchikt is. BESTEDEN heet, insgelijks iets, als middel, gebruiken, maar zoodanig, dat het door dit gebruik vergaat. Men *beſteedt en gebruikt beide, zijn geld en zijnen tijd*; maar men *beſteedt niet de pen, waarmede men ſchrijft*, men *gebruikt die*. AANWENDEN is, aan een middel de wending geven, die tot ons oogmerk dienſtig is. *Tijd, geld, vlijt, bekwaamheden aanwenden*. Uit het boven gezegde blijkt, dat daar, waar de zaak uit haar zelve, en niet als middel, of werktuig, dient, men zich van het woord *gebruiken*, of *zich te nutte maken*, en van geen der overigen bedienen moet. Een denkend wezen, hetwelk nimmer geheel en al tot een werktuig verlaagd kan worden, wordt dus ook *gebruikt*, maar niet *aangewend*, of *gebezigd*. Men kan zijnen tuinman tot knecht, of koetſier *gebruiken*, maar *men wendt hem er niet toe aan*. Daarentegen zegt men: *middelen gebruiken, middelen aanwenden*.

AANWEZEN, AANZIJN, BESTAAN, LEVEN.

AANZIJN en AANWEZEN, zijn zoo na aan elkander

verwant, dat het ſchier onmogelijk geworden is, eenig ſynonimiek onderſcheid tusſchen dezelve op te geven. De grondwoorden *zijn* en *wezen* hebben zich in dezelfde vervoeging zamengeſmolten: *hij was*, *zij zijn*. In het gebruik heeft dus alle onderſcheid opgehouden, of zoo men er eenig wilde aannemen, zou het in de afleiding gezocht moeten worden, volgens welke *wezen* met het oude *weren* (het Hoogduitſche *währen*) verwant is, en dus, aan de beteekenis van *zijn*, nog die van *duren* toevoegt. Sterker is deze laatſte in het woord BESTAAN, dat een voortgezet *aanzijn* te kennen geeft. *God heeft der wereld het aanzijn gegeven, als Schepper, door zijne almagt, en hij zorgt voor haar beſtaan, als Onderhouder, door zijne voorzienigheid.* Zoo noemt men, in het gemeene leven, *beſtaan*, het *levensonderhoud*, iets, dat uit zijnen aard eenen voortduur inſluit. *Er is voor zijn beſtaan gezorgd.* LEVEN is het beſtaan van gevoelende en zich naar welgevallen bewegende wezens; derhalve wordt dit woord, althans naar den oorſprong, oneigenlijk van plantgewaſſen gebruikt.

AANWEZEND, AANWEZIG, TEGENWOORDIG.

Beteekenen, in het algemeen, den toeſtand van hetgeen op eene plaats nabij andere dingen is. Oorſpronkelijk is er misſchien, wegens de verwantſchap der

der grondwoorden *wezen* en *weren*, weinig verſchil tuſſchen deze uitdrukkingen geweest. Volgens het hedendaagſche gebruik is AANWEZEND en AANWEZIG datgeen, hetwelk eene plaats beſlaat, welke een gedeelte uitmaakt van eene grootere ruimte, die als een geheel beſchouwd wordt. *Men is in een huis, in eene ſtad, aanwezig, wanneer men in de geheele ruimte, door ſtad of huis omvat, eene plaats beſlaat.* Van elkander zijn de beide woorden, *aanwezend* en *aanwezig*, alleen door den uitgang onderſcheiden, welke het eerſte eigenlijk gezegd tot een deelwoord, en het andere tot een zuiver bijvoegelijk naamwoord maakt. Het eerſte drukt derhalve meer de daad van werkelijk *aanwezig* te zijn, het andere de hoedanigheid uit, welke daardoor verkregen wordt. De *aanwezenden* en de *aanwezigen*, kan men onverſchillig gebruiken; maar men behoort te zeggen: *ik ben, ik was aanwezig.*

TEGENWOORDIG is, op zulk eene wijze, *aanwezig*, dat men, op de medeaanwezigen en hetgeen ter plaatſe, waar men aanwezig is, voorvalt, onmiddelbaar werken kan, of dit op ons. *Ik was, tijdens het ſpringen van het kruidſchip, te Leyden aanwezig*, beteekent, dat ik niet weggereisd was, mij van daar niet verwijderd had. Maar ik kan in een ander gedeelte der ſtad ziek te bedde gelegen hebben. *Ik was er tegenwoordig* zegt, dat ik bij het ongeluk, en zoo al niet er in betrokken, ten minſte na genoeg geweest ben, om het te kunnen zien. Uit dezen zelfden hoofde zegt men, dat God *alom*

tegenwoordig, niet, dat hij *alom aanwezig* is, wijl *tegenwoordig zijn* tevens het werken der Godheid, of althans haar vermogen, om te werken, aanduidt. In zoo verre *aanwezig* ook het denkbeeld bevat van eene plaats te beflaan, zou, daarenboven, van een onligchamelijk wezen niet eigenlijk gezegd worden, dat het *aanwezig* is. Waarſchijnlijk is dit insgelijks de reden, waarom men *het tegenwoordige*, meer dan *het aanwezige*; tegen het verledene en toekomſtige heeft overgeſteld. En *tegenwoordigheid van geest* is die toeſtand van onze verſtandelijke vermogens, waarin zij, door geene hartstogten gehinderd, vrijelijk werken kunnen. Men zegt ook: *dat gebeurtenisſen, vermaningen, ons tegenwoordig zijn*, dat is, dat zij nog even levendig bij ons zijn, even krachtig op ons werken, alsof het tijdſtip, waarin zij voorgevallen, of gegeven zijn, niet reeds lang voorbij ware. In alle deze uitdrukkingen, zou men niet wel doen, *tegenwoordig* met *aanwezig* te verwisſelen.

AANZETTEN, zie AANHITSEN.

AANZIEN, zie AANBLIKKEN.

AANZIENLIJK, ACHTBAAR.

Volgens den oorſprong dezer woorden, is de kracht van het laatſte grooter, dan die van het eerſte. Achting te wekken, of te verdienen, is toch van meer waarde, dan blootelijk het *aanzien* tot zich te trekken. Het gebruik heeft dit onderſcheid nog anders

Digitized by Google

ders gewijzigd. AANZIENLIJK wordt, volgens het-zelve, gezegd van dengenen, die door uiterlijke omſtandigheden, en wel inzonderheid door zijnen ſtand in de maatſchappij, boven het gros zijner medeingezetenen verheven is. Het beruchte woord *ariſtocratie* is misſchien het best te vertolken, door regering der *aanzienlijken*. ACHTBAAR wordt omtrent die ſoort van *aanzien* gebezigd, welke niet door omſtandigheden buiten ons, maar door eigene, wezenlijke, of onderſtelde, waarde verkregen wordt. Vermits nu deze waarde, minder bij den jongeling, dan bij den man van rijpere jaren gezocht wordt, en zich uitwendig, meestal door zekere deftigheid, kenmerkt, is men begonnen, onder een' *achtbaar* man zich een' ſtatig man van gevorderden ouderdom voor te ſtellen. Een *aanzienlijk man* is dus niet altoos een *achtbaar man*, ſchoon een *achtbaar man*, ook volgens het gemeene taalgebruik, in zekeren zin, een *aanzienlijk man* genoemd kan worden, omdat ware deftigheid zelden eigen is aan lieden uit de heffe des volks.

Omtrent het zelfſtandige naamwoord *aanzien*, waarvan *aanzienlijk* gevormd is, kan men voorts nog aanmerken, dat eene zeer verſchillende beteekenis gehecht wordt aan de uitdrukking *van aanzien zijn*, dat is, onder de aanzienlijken, de voornameren in den lande, behooren, en *in aanzien zijn*, dat is, de gewone burgerlijke achting genieten.

AANZIJN, zie AANWEZEN.

Digitized by Google

AANZOEK, BEDE, VERZOEK, SMEEKING.

Datgeen, waardoor wij aan eenig ander wezen den wensch te kennen geven, dat het ons hulp toebrenge. Wij doen zulks, op de eenvoudigſte wijze, en met den geringſten aandrang bij het VERZOEK, welk woord dan ook, in den gemeenzamen omgang, en ten aanzien van voorwerpen, die ſlechts eene kleine waarde hebben, meest gebruikt wordt. *Verzoek den man, die mij ſpreken wil, in de kamer te gaan. Een beleefd verzoek moet of ingewilligd, of nog beleefder van de hand gewezen worden.* AANZOEK is een verzoek, aan eenige beſturende magt gerigt, en kan ſomwijlen zeer gewigtige voorwerpen betreffen; doch het onderſtelt altoos, dat er bij den verzoeker eenige aanſpraak beſtaat, om zijn verzoek ingewilligd te zien, of dat de magt, waaraan hetzelve gerigt is, door wet of gewoonte, onder eene zekere verpligting ligt, om het verzochte te vergunnen. Om een geſchenk van den Souverein te erlangen, kan *een verzoek*, *eene bede*, geſchieden; maar men zegt niet wel, dat daartoe *aanzoek* gedaan wordt. Daarentegen doet men *aanzoek*, b. v., om eenen vrijdom te genieten, die aan anderen, in gelijk geval, verleend is, om betaling van geleverde goederen, of belooning van gedane dienſten; zelfs, in dit laatſte geval, zoo de aard en mate der belooning niet door de gewoonte bepaald, maar van het welgevallen des beſtuurs afhankelijk is, zou het woord *verzoek* beter, dan *aanzoek*, te pas komen. Voorts wordt, gelijk reeds uit het aangevoerde te zien is, het woord

Digitized by Google

woord *aanzoek* onbepaalder en algemeener genomen, dan *verzoek*. Men zegt: *aanzoek doen*, niet *een aanzoek doen*; daarentegen, *een verzoek doen*, en niet (zonder het lidwoord) *verzoek doen*. Dezelfde verpligting, om den zin door het lidwoord te bepalen, beſtaat ten aanzien der woorden BEDE en SMEEKING, waarin de beteekenis van verzoek zich trapsgewijs verſterkt. Men doet *een verzoek* aan zijnsgelijken, en om kleinigheden; men rigt zijne *bede* tot God, of andere magtigen boven ons, om zaken van gewigt, en men *ſmeekt*, in den uiterſten nood, of bij de hoogſte aangelegenheden. Oudtijds werd, gelijk men weet, het woord *bede* ook gebruikt van het aanzoek des opperſten landbeſtuurders, om eene onderſteuning in geld. *De grafelijke bede.*

AAP, SIM.

Eigenlijk niet onderſchelden, alzoo het eene de Nederduitſche, en het andere de overgenomene verkorte Latijnſche benaming is van hetzelfde dier. Ook is SIM (van *ſimius*, of *ſimia*) allengskens buiten gebruik geraakt. Toen het nog in zwang was, kon het verſchil in dezer voege opgegeven worden, dat *ſim* alléen in den eigenlijken zin gebruikt werd, om het daarmede genoemde dier te beteekenen; AAP, van het oude *aben*, nabootſen, ook in den figuurlijken zin. Men zeide dus wel: *hij is een aap van een' vent*; maar niet: *hij is een ſim van een' vent*. Men heeft ook het afgeleide werkwoord *naäpen*, niet *naſimmen*.

AARD,

AARD, INBORST, GEMOED, EIGENSCHAP, KARAKTER, DENKWIJS, HART.

De beteekenis, waarin deze woorden aan elkander verwant zijn, is begrepen in het woord EIGENSCHAP, dat is de hoedanigheid, die aan eenige zaak in het bijzonder, of wel aan de ſoort, waaronder zij gerangſchikt wordt, eigen is. AARD is die eigenſchap, of die vereeniging van eigenſchappen, waardoor een geſlacht zich van het andere onderſcheidt, en die zich in de *individuen* van hetzelve, als bij overerving, voortplant. Dit is het duidelijkſte in de afgeleide werkwoorden *veraarden*, *ontaarden*. Van hier, dat men het woord *aard* gebruikt van alle zoodanige wezens, van welke het eene het andere voortbrengt, zonder onderſcheid, of men aan dezelve gevoel en bewustzijn toeſchrijve, of niet. Men zegt: *de aard van boom en kruid. De thee ſchijnt nergens te willen aarden, dan in het oostelijke deel van Azia.* INBORST en GEMOED hebben betrekking tot het *individu*, niet tot het geſlacht. Zij kunnen ook eenigelijk gebruikt worden van wezens, begaafd met beſef en met het vermogen, om tuſſchen goed en kwaad te onderſcheiden, en betreffen derzelver zedelijk gedeelte. *Gemoed* ſchijnt hierbij, inzonderheid, het zedelijke gevoel aan te duiden. *Iemand iets op het gemoed drukken. Ik durf dit niet over mijn gemoed nemen. Inborst* beteekent het geheel der zedelijke hoedanigheden. Het nadert dus tot het denkbeeld, hetwelk men met de uitheemſche benaming KARAKTER is beginnen uit te drukken. Dit veel gebruikte woord,

woord, dat eigenlijk *kenmerk*, *kenſchets*, beteekent, wordt tegenwoordig genomen voor alle de zedelijke eigenſchappen, waardoor zich de eene mensch van den anderen onderſcheidt. *Een man van een uitmuntend*, — *van een verachtelijk karakter.* De verſtandelijke vermogens komen hierbij niet in aanmerking: *Elk zal het verſtand, de kunde; niemand het karakter van* N. N. *bewonderen.* Desniettemin drukt *karakter* die vereeniging van zedelijke hoedanigheden uit, welke men, door medewerking van het verſtand, verkregen heeft. Het omgekeerde is het geval met *inborst*, dat nader met *gemoed* verwantſchapt is. Om deze reden is het, dat, ſchoon men even zeer zeggen kan, *dat iemand eene goede*, of *eene ſlechte inborst heeft*, als, *dat hij een goed*, of *een ſlecht karakter bezit*, men wel zegt: *die man heeft geen karakter*, maar niet: *die man heeft geene inborst.* Niemand toch is zonder eenige zedelijke eigenſchappen; maar hij kan, bij gebrek aan verſtand, zielskracht, of oefening, zeer wel de vastheid miſſen, welke maakt, dat zij zich in alle, ook in moeijelijke omſtandigheden, vertoonen, en een onveranderlijk kenmerk uitmaken. Bij dit alles ſchijnt het, dat het woord *karakter*, in de uitdrukkingen: *geen karakter hebben*, *een man van karakter zijn*, min of meer in eenen anderen zin gebruikt wordt, dan wanneer men van een *goed*, of *ſlecht karakter* ſpreekt. In het eerſte geval is het, als dan, vrijna verwant aan *vastheid*, of *kracht van ziel.* HART wordt eeniglijk gezegd van al wat het gevoel betreft.

Digitized by Google

treft. *Een mensch zonder hart*, wanneer *hart* niet voor *moed* genomen wordt, is iemand, die niets voor anderen gevoelt. *Een voortreffelijk hart maakt nog geen uitmuntend karakter; en vele daden, die van een goed hart getuigen, zouden vlekken zijn, in het karakter van hem, dieze begaat.* De DENKWIJS is de vrucht van het verſtand; ſchoon *hart*, *inborst*, *karakter*, bij het vormen derzelve medewerken. Hier geldt het ſpreekwoord: *veel hoofden, veel zinnen;* en verſcheidene, even voortreffelijke, omtrent de beginſelen van braafheid en deugd met elkander eenſtemmige lieden kunnen, in *denkwijze* over eenig bepaald punt zeer verſchillen. Uit denzelfden hoofde is het, dat, terwijl men onder *inborst*, *karakter*, enz. iets blijvends en eenparigs verſtaat, zulks het geval niet is met de *denkwijze*, die in denzelfden man, ten aanzien van onderſcheidene zaken, zeer verſchillend zijn kan. Hoe meer intusſchen vaſtheid van karakter met helderheid van verſtand, bij de vorming onzer *denkwijze*, heeft zamengewerkt, des te eenpariger zal zij wezen; en deze eenparigheid in denken en handelen is hetgeen men *conſequent* zijn, of *zich gelijk blijven* noemt; eene verkregene eigenſchap, die wel eens met *karakter* verwisſeld wordt.

AARDBODEM, AARDBOL, AARDE, AARDKLOOT, AARDRIJK, WERELD.

Alle benamingen, waarmede men de planeet aanduidt, welke wij bewonen. Zij wordt AARDE genoemd, met opzigt tot het zonneſtelſel, waartoe zij be-

Digitized by Google

behoort: *de loopkring der aarde*, niet *des aardbodems*, of *des aardrijks*, zelfs niet *des aardbols*, of *des aardkloots*, omdat zij wel als aarde, als hemelligchaam, dat bij ons dien naam draagt, niet als bol, of kloot, dat is, door hare gedaante, van de overige planeten onderſcheiden is. AARDBOL, of AARDKLOOT, wordt de aarde genoemd, wegens haren ronden vorm, en met betrekking tot de ſchepſelen, die haar bewonen. Beide de woorden zijn dus inzonderheid gebruikelijk, wanneer die gedaante in aanmerking komt. *Reize rondom den aardbol. Beſchrijving des aardkloots.* De eerſte uitdrukking is tegenwoordig meer in zwang, dan de laatſte. AARDBODEM en AARDRIJK worden gebezigd, wanneer men de oppervlakte des aardbols bedoelt, en wel het eerſte met betrekking tot hare ſchijnbaar lagere plaatſing; alzoo zij ons voorkomt onder het overige des uitſpanſels gelegen te zijn. *Water bedekte den geheelen aardbodem. Aardrijk* zegt men, om de uitgeſtrektheid der aarde te kennen te geven; want rijk wordt nimmer van een eng beperkt gebied gebruikt. *Het aardrijk zal zijnen roem vermelden.* WERELD wordt tegenwoordig zelden meer gebruikt, om onze planeet aan te duiden. Het woord beteekent eigenlijk al het geſchapene, en heeft zijnen beperkteren zin verkregen, toen men, onze aarde als het middelpunt en hoofdvoorwerp der ſchepping beſchouwende, zich omtrent het overige derzelve nog begrippen vormde, welke de vordering der wetenſchappen ons thans heeft leeren verwerpen.

AARD-

Digitized by Google

AARDBOL, zie AARDBODEM.

AARDE, zie AARDBODEM.

AARDIG, GEESTIG, KODDIG, KLUCHTIG, VERMAKELIJK, VERNUFTIG, ZINRIJK.

Hetgeen den geest aangenaam, of treffend aandoet. AARDIG is van *aard* afkomſtig, en heeft, als zinverwant met de hier voorkomende woorden, door het gebruik de beteekenis van aangenaam, of bevallig verkregen. Het duidt geene hooge mate van bevalligheid, of aangenaamheid aan, maar zoodanig eene, die, als ware het, den beſchouwer treft en verwondert. *Een aardig meisje*, — *eene aardige teekening*. Somwijlen wijkt de beteekenis des woords hiervan eenigzins af, en nadert tot die van zonderling: *zulk een gedrag vind ik aardig*; — *het is aardig, dat gij mij veroordeelt, zonder mij gehoord te hebben*. VERMAKELIJK is hetgeen vermaak verſchaft, doch meestal het vermaak, dat men door de uiterlijke zinnen, inzonderheid het gezigt, geniet. *Een vermakelijk tooneel*, — *een vermakelijk oord*. Van hoogere zielsgenoegens wordt het zelden gebezigd. KLUCHTIG en KODDIG is hetgeen vermaak geeft, door den lach te wekken. Het gebruik heeft nog eenigzins het onderſcheid bewaard, hetwelk de oorſprong tusſchen de beide woorden ſcheen te moeten brengen, en volgens hetwelk *koddig* van lagere boert gezegd werd, *kluchtig* van alles, wat tot lagchen prikkelde. Nog hedendaags is *kluchtig*, in den edeler

Digitized by Google

ler ſchrijftrant, meer gewoon, dan *koddig*, dat allengs buiten gebruik raakt. GEESTIG, VERNUFTIG en ZINRIJK wordt genoemd hetgeen door ſchrandere vinding uitmunt, waarin ſcherpzinnigheid zich met aangenaamheid paart. Het *geestige* is nog meer, als men zich zoo mag uitdrukken, de bloem van het verſtand, dan het *vernuftige*, hetwelk nadert tot hetgeen men ſchrander noemt. *Een geestige, een vernuftige inval* wordt beide gezegd; maar men zegt *eene vernuftige uitvinding*, niet *eene geestige uitvinding*. *Zinrijk* ſlaat minder op de kracht der verſtandsvermogens, die tot hetgeen men met dien naam beſtempelt aangewend zijn, dan op den zin, dien men er in gelegd heeft. *De verzen van den hekeldichter* PERSIUS *zijn meer zinrijk, dan geestig.*

AARDKLOOT, zie AARDBODEM.

AARDRIJK, zie AARDBODEM.

AARDSCH, WERELDSCH.

AARDSCH wordt tegen *hemelsch* overgeſteld, WERELDSCH tegen *geestelijk*. *Aardſche genoegens* zijn die, welke men in den ſtaat der hemellingen niet meer ſmaken, noch begeeren zal. *Wereldſche gedachten* zijn gedachten, die met geestelijke, dat is, op het welzijn van onzen onſterfelijken geest gerigte, overdenkingen ſtrijden.

Digitized by Google

AARZELEN, WEIFELEN, IN TWIJFEL STAAN, ZICH BEDENKEN.

Geen vast beſluit genomen hebben. Men bezigt AARZELEN, wanneer men niet *beſluiten*, of *handelen* durft, WEIFELEN, wanneer men niet kan, of wil *kiezen*, IN TWIJFEL STAAN, wanneer men geene *zekerheid* heeft, en ZICH BEDENKEN, wanneer men vreest te ras te wezen, of zich in gevaar acht van te dwalen.

AAS, VOEDSEL.

VOEDSEL en AAS verſchillen als geſlacht en ſoort. *Voedſel* is al, wat voedt, wat tot onderhoud van het dierlijke ligchaam genuttigd wordt. *Aas* wordt alleen gebruikt van de ſpijs der dieren, inzonderheid der vogelen, die gezegd worden *hun aas* te zoeken. *De ooijevaar ſtrijkt, met het aas in den bek, op het nest neder, om zijne jongen te voeden.* Geliefkoosde ſpijzen der dieren, waarmede zij gelokt en gevangen worden, noemt men *lokaas*, ook enkel *aas;* beide mede gebruikelijk in den overdragtelijken zin: *het aas verbergt den angel.* Daar nu vele dieren op krengen *azen*, bezigt men het woord *aas* van doode ligchamen, die den dieren ter prooi gelaten worden: *een ſtinkend aas.* Ook overdragtelijk *galgenaas*, *kataas.*

ACH, zie **AI.**

ACHT

Digitized by Google

ACHT NEMEN (ZICH IN), ZICH WACHTEN, ZICH HOEDEN.

Door oplettendheid iets kwaads trachten te vermijden. ZICH WACHTEN, hetwelk naar den letter beteekent, zich zelven tot eene wacht ſtrekken, heeft blootelijk betrekking tot de afwending van een gevaar, dat ons van buiten dreigt, en waarvan oorzaak en aanleiding ook geheel buiten ons liggen. ZICH IN ACHT NEMEN is, zoodanig op zich zelven letten, dat men geene gelegenheid geve tot het kwaad, hetwelk ons toegevoegd zou kunnen worden, of tot het gevaar, waarin wij zouden kunnen geraken. Schoon men zoo wel zegt: *zich voor iemand in acht nemen*, als: *zich voor iemand wachten*, zoo vereischt nogtans *zich wachten* meer een bepaald voorwerp, terwijl *zich in acht nemen* ook onbepaald gebruikt kan worden. Men kan tegen iemand zeggen: *neem u in acht!* zonder uitdrukkelijk er bij te voegen, waar voor. *Wacht u!* kan men niet wel zeggen, of men moet tevens aanduiden, hoe, of waar voor de gewaarſchuwde zich wachten moet. De reden van het verſchil is duidelijk; men kan namelijk iemand, dien men onderſtelt niet te weten, dat hij door gevaren omringd is, in het algemeen aanſporen, om op zich zelven en zijnen toeſtand te letten; maar men kan niet wel iemand hopen, om zich te beſchermen, of men moet hem toonen, waar tegen. In den boven bedoelden zin komt ZICH HOEDEN met *zich wachten* overeen, en wordt, even als dit, zelden zonder bepaald voorwerp gebruikt.

Digitized by Google

Waar is het, dat de waarſchuwing: *hoed u!* meer dan: *wacht u!* gebezigd wordt, zonder dat het gevaar met woorden wordt uitgedrukt; maar als dan moet het zoo nabij en zoo zigtbaar wezen, dat het met den eerſten blik in het oog valt. Voor het overige komt bij *zich hoeden*, behalve de waakzaamheid, welke *zich wachten* uitdrukt, ook het denkbeeld van beſchutting. Men zou dus kunnen zeggen: *die zich wacht, doet wel, die zich hoedt, nog beter.*

ACHTBAAR, zie AANZIENLIJK.

ACHTBAARHEID, zie AANZIENLIJK.

ACHTELOOS, ONACHTZAAM, ONOPLETTEND, SLOF.

ONACHTZAAM en ACHTELOOS zijn dezulken, die geene acht geven, geene zorg of oplettendheid beſteden. *Onachtzaam* is hij, die dit niet doet, *achteloos*, die niet gewoon is het te doen. *Onachtzaam zijn* is dus eene fout, *achteloos zijn* een gebrek. *Door dikwijls onachtzaam te zijn, wordt men achteloos.* ONOPLETTEND is hij, die niet met zijne opmerkzaamheid bij hetgeen, waarop hij die vestigen moest, verwijlt, (zie *aandachtig zijn, oplettend, acht geven*). SLOF, dat waarſchijnlijk aan het Engelſche *ſlow* verwant is, beteekent achteloos, flordig in hetgeen men doet, verzuimend, uit traagheid. Van daar, dat men oude muilen, waarin men de voeten tragelijk voortſleept, *ſloffen* noemt.

ACH-

Digitized by Google

ACHTEN, DENKEN, GELOOVEN, MEENEN, WANEN.

Oordeelen, dat iets waar is. DENKEN geeft zulks op de algemeenſte wijs te kennen; het zegt, in den zin, die het met de overige aangehaalde woorden verwant maakt, eeniglijk iets voor waar houden. Dit oordeel kan echter verſchillend zijn, zoo ten aanzien der waarheid, of valschheid van hetgeen wij denken, als met betrekking tot den graad van zekerheid, of onzekerheid, die door anderen, of door ons zelven, aan dit denken gehecht wordt. Dus is WANEN iets voor waar houden, waarvan de valschheid bij dengenen, die het woord gebruikt, bekend is. *Men waande weleer, dat Gods woord de leer van het rondwentelen onzer aarde tegenſprak.* MEENEN, daarentegen, geeft ſlechts onzekerheid te kennen bij dengenen, die de meening voedt. *In zaken, waarbij onze hoogſte belangen betrokken zijn, is het niet genoeg te meenen, men moet, voor zoo verre zulks mogelijk is, weten. Men waant* iets te zien, dat er niet is; *men meent* iets te zien, waaraan men twijfelt. GELOOVEN is, op de waarheid van iets vertrouwen, als of men daarvoor de bewijzen had. *Het woord van een' voor eerlijk gehouden man moet geloofd worden.* ACHTEN duidt eene mate van geloof aan, gegrond op zekere ſchatting, of waardering: *acht gij mij in ſtaat, u te bedriegen?* dat is, ſchat gij mijne braafheid, mijne waarheidsliefde zoo gering, dat gij gelooft, dat ik u zou kunnen bedriegen?

Digitized by Google

ACHTEN, SCHATTEN, WAARDEREN.

Over de waarde eener zaak oordeelen. Bij ACHTEN meet men die waarde niet af naar den prijs, waarop men iets, in zijne gedachten, ſtelt, maar naar de *acht*, de oplettendheid, welke men oordeelt, dat het verdient. Men is toch gewoon, aan zaken van grootere waarde meer oplettendheid te ſchenken, dan aan beuzelingen. SCHATTEN en WAARDEREN zijn moeijelijk te onderſcheiden, omdat beide heeten *bepalen*, wat aan een voorwerp gelijk komt, wat dezelfde mate van *acht* of *achting* als dit voorwerp verdient. Men zegt even zeer, en bijna in denzelfden zin, dat iets *onſchatbaar* en dat het *onwaardeerbaar* is. *Waarderen* ſchijnt intusſchen meer op de waarde van het voorwerp te zien, *ſchatten* meer op den prijs, den koopſchat, die voor hetzelve kan gegeven worden. Ten gevolge hiervan is *onſchatbaar* datgeen, waarvoor geen prijs bepaald kan worden, dat geen ſchat betalen kan, *onwaardeerbaar*, waarvan de waarde alle bepaling te boven gaat, welks waarde met geene andere waarde gelijk ſtaat. Men zou dus, b. v., van een rein gemoed kunnen zeggen, beide, dat het een *onſchatbaar* en een *onwaardeerbaar* goed is. Van eenen diamant zou men met meer juistheid zeggen, dat hij *onſchatbaar*, dan dat hij *onwaardeerbaar* is, omdat de waarde der edelgeſteenten grootendeels beſtaat in den prijs, dien men overeengekomen is, daarvoor te geven. Van hier, dat *ſchatten* ook gebruikt wordt in eenen zin, waarbij minder op de ra-

Digitized by Google

raming der vermoedelijke waarde, dan wel op een' vasten prijs gezien wordt, dien men voor iets bepaalt. *Mijn huis is in de verponding de helft hooger geſchat, dan het te voren aangeſlagen was.* *Waarderen* heeft ook de bijbeteekenis van in waarde houden.

ACHTERDOCHT, ARGWAAN, MISTROUWEN, VERDENKING, VERMOEDEN.

Het gisſen van iets kwaads. VERMOEDEN wordt van zaken, VERDENKING alleen van perſonen gezegd. Men kan zeggen: *ik vermoed bedrog*, niet: *ik verdenk bedrog;* en omgekeerd: *ik verdenk mijnen knecht*, niet: *ik vermoed hem.* *Vermoeden* wordt ook gebruikt van kleinigheden, en ſomtijds wel van dingen, waarin niets kwaads gelegen is; hetwelk niet het geval is bij *verdenking.* *Wie zou zulk eene blijde uitkomst vermoed hebben?* Omſtandigheden geven ons ACHTERDOCHT, ons eigen karakter doet ons overhellen tot ARGWAAN, en ondervinding, of doorzigt, boezemt ons MISTROUWEN in. *Achterdocht*, hetwelk een later en nader denken te kennen geeft, onderſtelt, dat men te voren niets kwaads gedacht heeft. *Argwaan*, waarin de beteekenis van *erg* en *waan* vereenigd is, duidt eene ongegronde opvatting van iets kwaads aan; gelijk *mistrouwen* een gebrek aan vertrouwen, eene ſlechte meening van de trouw desgenen, omtrent wien men *mistrouwen* koestert, te kennen geeft. *Argwaan* en *achterdocht* hebben dus eigenlijk betrekking tot verledene daden, *mistrouwen* tot toe-

Digitized by Google

komſtige. Daar dit laatſte niet noodwendig de onderſtelling eener booze handeling inſluit, maar alleen zegt, dat men zich niet zeker genoeg acht, om te kunnen vertrouwen, zoo wordt *mistrouwen* ook gebruikt van krachten of bekwaamheden der ziel, of des ligchaams. *Eene der vereischten tot eene gelukkige genezing, en die daarop dikwijls zeer veel invloed heeft, is, dat de zieke geen mistrouwen hebbe omtrent de kunde van zijnen arts.* Van hier, dat men ook mistrouwen hebben kan in zich zelven, wanneer wij, namelijk, niet zeker genoeg zijn, dat onze krachten toereikend zullen wezen tot het doel, dat wij ons voorſtellen. *Mistrouwen* kan derhalve menigmaal het uitwerkſel zijn van een goed verſtand, terwijl *argwaan* bijna altoos het blijk is van een ſlecht, of van een zwak karakter. *Achterdocht* kan aanleiding geven tot beide.

ACHTING, EERBIED, ONTZAG, VREES.

Gevoel en erkentenis van voortreffelijkheid. ONTZAG is de erkentenis eener voortreffelijkheid, of meerderheid, bij een wezen, dat in ſtaat is, ons dezelve, op eene onaangename wijze, te doen gevoelen. VREES is zoodanige erkentenis ten aanzien van een wezen, dat men onderſtelt daartoe geneigd te zijn. Goede kinderen, of ſcholieren, hebben *ontzag* voor vader, of meester, dat is, zij gevoelen, dat vader en meester eene meerderheid van magt bezitten, welke zij den ongehoorzamen, op eene voor hem onaangename wijze, zouden kunnen doen gevoelen.

Zij

Digitized by Google

Zij *vreezen* vader en meester niet, omdat zij weten, dat dezen niet geneigd zijn, die magt, te hunnen aanzien, op zulk eene wijze, te bezigen. Ondeugende kinders *vreezen*, omdat zij, de billijkheid en noodwendigheid hunner beſtraffing, al ware het dan ook ſlechts duister, beſeffende, de geneigdheid daartoe bij hunne meerderen onderſtellen moeten. Even als *ontzag* en *vrees* zich op erkende magt gronden, berust ACHTING op gevoel van waarde. Men *acht* zelfs dengenen, die ons niets kwaads kan toevoegen. Een dwingeland wordt *gevreesd*, door die hem naderen, *ontzien* door bijna allen, *geacht* door niemand. De Atheners, ſchoon SOCRATES niet *ontziende*, moesten hem *achten*. Van daar, dat men zich zelven noch *vreest*, noch *ontziet* (althans niet in dien zin), maar, zoo men het verdient, wel *achten* kan. EERBIED is de uitwerking der gevoelens van *ontzag* en *achting*, wanneer zij in eene hooge mate aanwezig zijn. Men kan, wel is waar, iemand *eerbiedigen*, dien men noch acht, noch ontziet; eenen vader b. v., die zich aan ondeugd overgeeft, — eenen ſlechten geeſtelijken; maar dan is de *eerbied* het uitwerkſel der achting, die men voor post of waardigheid gevoelt, ondanks den bekleeder.

ADELAAR, AREND.

Zekere groote roofvogel, reeds oudtijds de koning der vogelen genaamd. In het gebruik verſchillen deze woorden alleen daarin, dat ADELAAR meer dichterlijk is, en in ondicht zelden, of het moest

Digitized by Google

in den zeer verhevenen redenaarsſtijl wezen, gebezigd wordt. Als legerteeken zegt men: *den Romeinſchen adelaar;* doch daarentegen: *den Pruisſiſchen, den Oostenrijkſchen arend*; misſchien wel omdat, in de laatſte gevallen, dit beeld, in den dagelijkſchen wandel, op vlaggen en wapenſchilden voorkomende, de meer gewone benaming heeft doen verkiezen. Volgens de afleiding is *adelaar* een edele aar, of arend. *Aar*, namelijk, waarvan ons *arend* ſlechts in uitgang verſchilt, beteekent, in de verwante talen, een' grooten roofvogel. *Adelaar* is dus een edele roofvogel, of zoodanige, die voor het hoofd der overigen gehouden wordt, of wel, die niet, gelijk vele andere ſoorten, de gieren b. v., op krengen aast.

ADEMEN, ADEM HALEN, HIJGEN, SNUIVEN.

ADEMEN, ook ADEM HALEN, beteekent, behalve het uitlaten, ook het intrekken der lucht in de longen: *ik kan naauwelijks ademen, adem halen.* HIJGEN onderſcheidt zich van *ademen*, daardoor, dat het niet het intrekken der lucht, maar alleen het uitdrijven van dezelve, en wel met moeite en hevigheid, aanduidt: *hij liep, dat hij hijgde.* Ook zegt men: *naar den adem hijgen;* en figuurlijk, voor ſterk haken: *hijgen van verlangen.* Wanneer het moeijelijk *ademen* door den neus geſchiedt, dan noemt men het SNUIVEN: *het paard kwam ſnuivend aanrennen.*

AF-

Digitized by Google

AFBEELDING, AFBEELDSEL, BEELD, BEELDTENIS.

De zinnelijke voorſtelling eener zaak. BEELD is het algemeenſte, en wordt ook gezegd van de beelden, welke de natuur, en zelfs van die, welke de verbeeldingskracht vormt. AFBEELDING en AFBEELDSEL is, gelijk de afleiding toont, het beeld, dat naar iets gemaakt wordt, waarvan het oorſpronkelijke beſtaan moet. *Er zijn zelfs wijsgeeren, die geloofd hebben, dat de ziel de beelden der dingen ontving, door de afbeeldingen der voorwerpen op het netvlies des oogs te beſchouwen.* Men kan zeggen, dat er *afbeeldingen* beſtaan van voorwerpen, die nimmer aanwezen gehad hebben, b. v., van eenen grijpvogel, eenen centaur; maar, in dat geval, heeft de verbeeldingskracht des dichters eerst het beeld ontworpen, waarnaar de ſchilder, of beeldhouwer, het afbeeldſel gemaakt heeft. Voorts is *afbeelding* eigenlijk de daad van het afbeelden; *afbeeldſel* het gewrocht, door die daad te weeg gebragt. Het gemeene gebruik verwart wel de eerſte met het tweede, en zegt, zonder onderſcheid: *hij maakte een afbeeldſel* en: *hij maakte eene afbeelding;* nimmer echter wordt *afbeeldſel* in den eigenlijken zin van *afbeelding* genomen. Men zegt niet: *gedurende het afbeeldſel, — met het afbeeldſel van een hiſtoriſch bedrijf,* verloopt veel tijd. Men moet zeggen: *met de afbeelding*, enz.

AFBEELDSEL, zie AFBEELDING.

AF-

AFBETALEN, AFDOEN, UITBETALEN, VOLDOEN.

AFBETALEN, gelijk ook AFDOEN, ziet op de geheele uitdelging der ſchuld, VOLDOEN op het volkomen genoegen geven aan den ſchuldeiſcher. In *afbetalen* vindt men de beteekenis, dat de voldoening door middel van geld, van munt, geſchiedt; want hiermede alleen betaalt men. UITBETALEN is betalen uit eenig fonds, tot zoodanige ſoort van uitgaven beſtemd.

AFBREKEN, OMHALEN, SLECHTEN, SLOOPEN.

Het zamenſtel van iets verbreken. SLOOPEN drukt deze beteekenis op de algemeenſte wijze uit. *Een huis, een vaartuig ſloopen.* AFBREKEN voegt hier nog bij, dat het uit elkander te nemen voorwerp eenige uitgebreidheid, en vooral hoogte, moet hebben. Men zegt reeds niet juist, *een ſchip*, en althans niet *eene kas*, of *kist afbreken*; wel *ſloopen*. Ook ſchijnt *ſloopen*, meer dan *afbreken* (waarin het denkbeeld van breken, met geweld en beſchadiging losmaken, ligt) aan te duiden, dat men de bouwſtoffen tot eenig ander gebruik beſtemt. Een *ſlooper* is diegene, die, met dit oogmerk, gebouwen uit elkander neemt. Dit woord heeft dus meer betrekking tot het doel, dat nimmer onzeker is, terwijl *afbraak*, waarmede men het gefloopte te kennen geeft, ziet op de uitkomst, die, althans ten deele, van het oogmerk kan afwijken. OMHALEN zegt ſlechts

ſlechts het nederrukken van iets, dat ſtaat, waardoor, bij gebouwen, op eene ruwe, maar ſnelle wijze, de zamenhang verbroken wordt. Bij eenen brand, wanneer het vuur niet gebluscht kan worden, ſtuit men deszelfs voortgang door het *omhalen* der belende huizen. SLECHTEN is zoodanig ſloopen, of omhalen, dat alles met den grond gelijk gemaakt wordt. Het is het Franſche *raſer*, terwijl ſloopen *démolir* is. Hiervandaan zegt men ook: *eene laan ſlechten*, voor: de aarde in dezelve overal gelijk maken. Deze beteekenis van gelijk, effen maken, heeft het woord, in den figuurlijken zin, voor vereffenen van geſchillen doen bezigen: *een geſchil ſlechten.*

AFBREUK, HINDER, NADEEL, SCHADE, VERLIES.

Eene uitkomst, welke ons als een kwaad voorkomt. NADEEL is alle zoodanig vermeend kwaad; AFBREUK zulk een kwaad, ons door een' ander toegevoegd, meestal met krenking van ons regt; SCHADE eene vermindering van welſtand; VERLIES eene vermindering van bezit; HINDER eene dwarsbooming onzer oogmerken, of verrigtingen. Zoo kan men zeggen: *ſchade is niet altoos nadeel*, dat is, eene vermindering van welſtand is eene verandering, die niet altoos met regt door ons voor een kwaad gehouden kan worden. Dit blijkt uit het ſpreekwoord: *met ſchade wordt men wijs*, niet, *met nadeel.* Overſtrooming is eene *ſchade*, en meestal een

na-

Digitized by Google

nadeel, maar kan geene *afbreuk* genoemd worden, omdat zij ons in het bijzonder door niemand aangedaan wordt, en althans geene krenking van onze regten is. Daarentegen, wanneer een winkelier zich in eene buurt nederzet, waar reeds anderen van dezelfde nering gevestigd zijn, zoo doet zulks dezen *ſchade*, *nadeel* en ook *afbreuk*; het laatſte, omdat de aankomst van den nieuweling, door een deel der kalanten weg te lokken, hun *ſchade* te weeg brengt, eene *ſchade*, welke zij met regt voor een *nadeel* mogen houden; en misſchien ook, omdat die *ſchade* eene krenking is der regten, welke zij, als eerſte bezitnemers van den ſtand, zich toekenden. Alle drie de behandelde woorden kunnen ook eene winſtderving heeten. *Verlies*, dat tegen winst overſtaat, is eene vermindering van het goed, hetwelk men bezit, even als winst daarvan eene vermeerdering is. *Hinder* is, uit den aard der beteekenis, eene geringere benadeeling, dan die door eenig der andere woorden wordt uitgedrukt. De dwarsboming toch onzer oogmerken, de verhindering onzer verrigtingen, door perſonen, of gebeurtenisſen, doet ons, op zich zelve, hoogſtens tijd en gelegenheid verliezen; wij kunnen die verrigtingen hervatten, die oogmerken langs eenen anderen weg bereiken, en in allen gevalle is het opgeven derzelve geen *verlies*, geene ſtellige *ſchade*.

AF-

Digitized by Google

AFDANKEN, AFSCHAFFEN, AFSCHEID GEVEN, BEDANKEN, ONTSLAAN.

Betrekkingen, werking, of dienst doen ophouden. BEDANKEN en AFDANKEN, dat beide ſlechts op perſonen ziet, heeft het oog op den dank, welke gewoonlijk zoodanig eene ophouding van betrekkingen verzelt. In dezen zin wordt, ten aanzien van het eerſte, de tot ſpreekwoord gewordene groet, bij den afloop eener begrafenisplegtigheid, genomen: *de vrienden bedanken de buren.* *Afdanken* is zoodanig *bedanken*, hetwelk geſchiedt, wanneer men den afgedankten in het geheel niet meer denkt in het werk te ſtellen, en wordt meestal van onderhoorigen gebezigd. Omtrent dezen zegt men ook: AFSCHEID GEVEN. Intuſſchen is *affcheid geven* en *afdanken* daarin onderſcheiden, dat men *het afſcheid geeft* aan dengenen, wiens perſoon men niet meer in dienst begeert te houden; terwijl men *afdankt* den zoodanigen, wiens dienst, gelijk ook die van anderen zijner klaſſe, niet meer begeerd wordt. *Eenen knecht zijn affcheid geven* zegt niet, dat men geenen anderen in zijne plaats wil aannemen; *eenen knecht afdanken* heet, dat men geenen knecht meer, of eenen knecht minder, houden wil. De reden van het verſchil ligt waarſchijnlijk in de beteekenis van het woord *danken*, omdat, in het laatſte geval, de knecht, niet wegens wangedrag ontſlagen wordende, in het algemeen onderſteld mag worden, den dank zijns heeren te verdienen, hetwelk met dengenen, die door eenen anderen vervangen

Digitized by Google

gen wordt, niet altoos het geval is. Wanneer menſchen in grooten getalle worden afgedankt, heeft meestal het eerſte plaats; daarom zegt men ook: *een regement, een leger afdanken.* ONTSLAAN heeft betrekking tot de pligten van dengenen, die in dienst was. Men *ontſlaat* hem uit den dienst, dat is, men ontheft hem van de pligten, welke, zoo lang hij zich in den dienst bevond, op hem rustten. AFSCHAFFEN wordt niet van perſonen, maar van gebruiken en gewoonten gezegd.

AFDEELEN, VERDEELEN.

Deze twee zamengeſtelde woorden hebben de beteekenis van het grondwerkwoord *deelen* gemeen. AFDEELEN heet, in afgezonderde deelen brengen, en de deelen wel onderſcheiden. *Een bataljon is in compagniën afgedeeld. De afdeelingen eener redevoering.* VERDEELEN is deelen in eene verſterkte beteekenis, zoodat alle zamenhang van het vorige geheel verdwijnt. Van hier, dat overal, waar met nadruk de grootte der afwijking moet uitgedrukt worden, dit zamengeſtelde werkwoord, en niet het enkelvoudige *deelen*, gebruikt wordt: *verdeel en heersch! Een Rijk, dat verdeeld is, kan niet beſtaan.* Om dezelfde reden, misſchien, gebruikt men het, om de afgifte der deelen aan de deelhebbers uit te drukken: *Zij verdeelden het geld onder elkanderen.*

AFDEELING, zie AFDEELEN.

AF-

Digitized by Google

AFDOEN, AFMAKEN, EINDIGEN, VOLBRENGEN.

Aan iets, dat begonnen is, het laatſte tot ſtand brengen. EINDIGEN ziet op het laatſte gedeelte, dat aan het geheel bewerkſtelligd wordt; VOLBRENGEN op de volkomenheid, waartoe dit geheel, door bijvoeging van het laatſte gedeelte, gebragt wordt. Die den geheelen dag door, ten einde toe, iets nuttigs gedaan heeft, heeft zijnen dag nuttig *volbragt*; maar men kan zijnen dag, zelfs wanneer men dien in ledigheid, of verſtrooijing, heeft doorgebragt, nuttig *eindigen*, mits ſlechts het laatſte bedrijf eene nuttige ſtrekking hebbe. AFDOEN en AFMAKEN geven te kennen, dat er aan de zaak, of aan den arbeid, niets meer te doen is. *Afdoen* ſlaat op de daad, *afmaken* op het voorwerp derzelve. De ſcholier, wiens arbeid ten einde ſpoedt, kan zeggen: *wanneer ik nog een opſtel afgemaakt heb, dan is mijne taak afgedaan.*

AFDOEN, BIJLEGGEN, VERGELIJKEN.

Men DOET AF hetgeen niet vereffend, men LEGT BIJ, waaromtrent geſchil is, men VERGELIJKT partijen, die oneens zijn. Daarom zegt men *afdoen* niet alleen van eenen twist, van een geding, maar ook van eene ſchuld, eene rekening. *Bijleggen* en *vergelijken* verſchillen onderling daarin, dat het eerſte ſlechts van zaken, het andere alleen van perſonen gezegd wordt. *Zich onderling omtrent hunne belangen vergeleken hebbende, was de ſtrijd ſpoedig bijgelegd.*

Digitized by Google

AFDRIJVEN, AFZETTEN, OPENEN.

Ligchamelijke lozing bevorderen. OPENEN wordt gebruikt van hetgeen de zoogenaamde eerſte wegen (ſoms ook de zweetgaten, of andere buizen) vrijmaakt van ſtoffen, die dezelve verſtoppen, voornamelijk van harde zelfſtandigheden, die uit de ingewanden naar buiten gedreven, en door den endeldarm uitgeworpen moeten worden. AFZETTEN is meer in gebruik omtrent hetgeen door de piswegen geloosd wordt. *Alle uijen, en voornamelijk zee-ajuin, worden voor afzettend gehouden.* AFDRIJVEN komt ſomtijds in deze laatſte beteekenis voor, doch wordt meer bijzonder gebezigd, om het misdadig bedrijf te kennen te geven, waardoor de vrucht eener vrouwe, voor den tijd, met hulp van inwendig gebezigde middelen, naar buiten gevoerd wordt. *Zij heeft hare vrucht afgedreven.*

AFDWALEN, AFRAKEN, AFWIJKEN, VERDOOLD RAKEN, VERDOLEN.

Den regten weg verlaten. Het onderſcheid van alle deze woorden is uit derzelver zamenſtelling op te maken. Dus is AFWIJKEN blootelijk de oorſpronkelijk bedoelde, of genomene, rigting niet meer volgen, hetzij nu deze verwijdering opzettelijk, hetzij niet, hetzij tot een goed, of tot een kwaad einde, plaats hebbe. AFRAKEN toont aan, dat de afwijking niet in de bedoeling van den afwijkenden ligt, maar eene toevallige, of althans buiten hem liggende, oorzaak heeft. AFDWALEN zegt, dat de af-

Digitized by Google

afwijking hare oorzaak heeft in eene vergisſing, of in een verkeerd begrip van dengenen, die de vorige baan verlaat, en dat die verlating iets kwaads is. Hij, die van eenen weg, of eene rigting, *afwijkt*, kan zijne goede redenen hebben, welke hem deze daad willens en wetens doen verrigten; hij, die van den weg *afraakt*, doet zulks buiten zijnen wil, maar kan, van het eerſte oogenblik der afwijking aan, de bewustheid hebben, dat hij het pad verlaat; hij, die *afdwaalt*, doet zulks bewusteloos. Immers, hoezeer hij, gedurende die afdwaling, tot kennis geraken moge, dat hij het pad gemist heeft, weet hij niet, dat de dwalende poging, welke hij doet, om het weder te bereiken, hem verder daarvan afleidt. VERDOOLD RAKEN en VERDOLEN geven dien graad van afdwaling te kennen, waarbij men het regte ſpoor niet meer vinden kan; want, offchoon de afdwalende, op het oogenblik zijner afdwaling, niet weet, dat hij het pad verlaat, zoo volgt hier geenszins uit, dat hij buiten ſtaat is, om hetzelve, bij meerdere oplettendheid, weder te vinden; den verdoolden is zulks, uit eigene krachten, zonder teregtwijzing, of toeval, onmogelijk. *Verdolen* is de geheele daad, *verdoold raken* het begin derzelve.

AFDWALING, zie AFDWALEN.

Digitized by Google

AFDWINGEN, AFKNEVELEN, AFPERSEN, ONTRUKKEN, ONTWELDIGEN, ONTWRINGEN.

Weder woorden, wier zamenſtelling het onderſcheid aanduidt. De gemeene beteekenis is, iets wegnemen, ondanks den bezitter. AFPERSEN onderſtelt eenige bewilliging, ſchoon met weêrzin gegeven. Bij AFDWINGEN houdt alle bewilliging op, hoezeer, van eenen anderen kant, dit woord niet zulk eenen voortgezetten aandrang te kennen geeft, als *afperſen*. Hij, die zich, bij gebrek aan volharding, iets laat *afperſen*, kan niet, in den eigenlijken zin, beweren, dat het hem *afgedwongen* is. Ondertuſſchen kan men wel zeggen, dat ons onze toeſtemming, onze goedkeuring *afgedwongen* is; maar alsdan moet, om dezelve te verkrijgen, zoodanige dwang gebruikt zijn, dat, bij gewone menſchelijke ſtandvastigheid, verdere weigering onmogelijk werd. AFKNEVELEN is een bij herhaling *afperſen*, of *afdwingen*, en wordt meestal van geld, of goed, gebezigd. De drie overige woorden duiden openbaar geweld aan, terwijl bij de vorige de dwang in aanſporing, of bedreiging, kan beſtaan hebben. ONTRUKKEN is iets door een' ruk ontnemen, dat is, door de plotſelinge aanwending eener, in eene regte lijn werkende, kracht. ONTWRINGEN is afnemen door wringing, door verdraaijing der hand, die het vasthoudt, of beſluit; het onderſtelt dus meer tijd en meer weêrſtand, dan *ontrukken*, hetwelk ook, bij verraſſing, geſchieden kan. ONT-

WEL-

Digitized by Google

WELDIGEN heeft geene betrekking tot de wijze, waarop, maar wel tot de overmagt, waarmede iets aan den bezitter ontnomen wordt. Alle de woorden worden ook in den figuurlijken, of in den overdragtelijken zin gebruikt, en behouden daarin hun onderſcheid.

AFGELEEFD, BEDAAGD, BEJAARD, OUD, STOKOUD.

Dat eenen geruimen tijd beſtaan heeft. BEJAARD is hiervan de minſte trap, en bevat alleen het denkbeeld van hetgeen niet meer jong is. Verre dus van, in den oorſpronkelijken zin, eenige vermindering van ligchaams-, of geestvermogen aan te duiden, geeft het integendeel dien trap van rijpheid te kennen, welken de jaren daaraan bijzetten kunnen. Zoo ſtelt men *bejaarden* tegen *kinderen* over. *Bejaard* wordt van geene levenlooze dingen gezegd, als welke geene jaren hebben kunnen, of, ten minſte, wier vergankelijkheid meestal van zulk eenen aard is, dat het verloop van eenige jaren niet noodwendig eene merkbare verandering in derzelver toeſtand en voorkomen moet maken. Men gebruikt dit woord ook niet van plantgewaſſen, en zelfs van geene dieren, maar behoudt het eeniglijk, om den gevorderden leeftijd van menſchen uit te drukken. OUD wordt niet blootelijk van menſchen, maar ook van dieren, en van zaken gebezigd. Van hier, dat het zoo wel tegen *nieuw*, als tegen *jong* wordt overgeſteld, waarvan het eerſte beteekent, dat levenlooze, en het andere, dat levende dingen nog ſlechts een kort gedeelte van den tijd, dien men ge-

woonlijk aan derzelver beſtaan toekent, aanwezig geweest zijn. STOKOUD is zoo oud, dat men, ter ondersteuning zijner leden, eenen stok behoeft; dit kan dus eeniglijk op menschen toegepast worden. AFGELEEFD, hetwelk men insgelijks niet gewoon is van dieren of zaken te zeggen, duidt aan, dat de lange duur, of het onvoorzigtig gebruik van het leven, de geest- en ligchaamsvermogens heeft doen verslijten, en dus het ligchaamswerktuig nabij aan deszelfs ontbinding gebragt heeft.

AFGEMAT, zie AFMATTEN.

AFGEVAARDIGDE, AFGEZANT, GEZANT, ZAAKGELASTIGDE.

Een, meestal ter bevordering van staatsbelangen, naar eene vreemde Mogendheid gezonden persoon. GEZANT is het algemeenste. Het komt, schoon woordelijk hetzelfde uitdrukkende, als het Fransche *envoyé*, in zin en meening beter overeen met *ministre*. Het voorzetsel *af* versterkt in AFGEZANT eenigermate de beteekenis en de waardigheid; zoodat dit woord, misschien, als vertolking, gebruikt zou kunnen worden voor het onduitsche ambassadeur. AFGEVAARDIGDE wordt voor een' afgezant van minderen rang gebezigd, en kan overeenkomen met *envoyé*. ZAAKGELASTIGDE, eindelijk, is degene, die, in afwezigheid, of bij gebrek van een' eigenlijken gezant, de zaken zijner regering bij eene andere waarneemt; het Fransche *chargé d'affaires*. *Afgevaardigde* en *zaakge-*

Digitized by Google

gelastigde kunnen ook gebezigd worden voor perſonen, die met de *diplomatie* in geene betrekking ſtaan; in dit geval is *afgevaardigde* het Franſche *député*, *zaakgelastigde* hun *homme d'affaires*, of *fondé de pouvoirs*.

AFGEZANT, zie AFGEVAARDIGDE.

AFGOD, AFGODSBEELD, VALSCHE GODHEID.

Een voorwerp van goddelijke vereering, dat niet de ware God is. AFGOD zegt, dat dit voorwerp niet God is; VALSCHE GODHEID, dat het te onregt voor God gehouden wordt. Wanneer men dit denkbeeld van onregtmatig bewezene goddelijke eer niet opzettelijk wil uitdrukken, gebruikt men geen der beide woorden. Men zegt Jupiter, Apollo, Mars waren goden, niet *afgoden*, der oude Heidenen; Wodan, Thor goden der Noormannen. Voor het overige komt bij *valſche godheid* alleen het denkbeeld in aanmerking, dat zij de ware godheid niet is, bij *afgod* meer bijzonder, dat hij als God vereerd wordt. Het is hierom, dat men dit laatſte ook figuurlijk gebruikt voor alles, waaraan eene te groote en uitſluitende eer bewezen wordt. *Het goud is zijn afgod. Zij maakt haar huis tot een' afgod. Het is den dwingelanden eigen, te verlangen, dat zij als afgoden vereerd worden.* AFGODSBEELD is de beeldtenis van eenen afgod. Hetgeen derhalve geen eigenlijk beeld heeft, kan, ſchoon als afgod aangebeden, niet wel een *af-*

Digitized by Google

godsbeeld genoemd worden. De Irmenzuil was een *afgodsbeeld* der oude Sakſen; maar het vuur was geen *afgodsbeeld* der Perzen.

AFGODENDIENST, AFGODERIJ, BEELDENDIENST, HEIDENDOM.

Godsdienſtige vereering van wezens, aan welke geene goddelijke eer toekomt. HEIDENDOM zou eigenlijk onder deze algemeene bepaling niet kunnen begrepen worden, en is, in de ware beteekenis, met de overige woorden niet ſynoniem. Men verſtaat toch onder hetzelve de vereeniging aller, zoo vroegere als latere, volken, welke de Godheid niet volgens de openbaring, maar naar hunne bijzondere begrippen, vereerd hebben, of nog vereeren. Joden en Christenen zijn dus, in de eerſte plaats, hieronder niet begrepen. Men is ook niet gewoon, daaronder de Mahomedanen te verſtaan, hetzij omdat zij wel bij uitnemendheid een eenig opperst Wezen vereeren, zoodat deze leer het hoofdpunt hunner geloofsbelijdenis uitmaakt, hetzij, en dit is misſchien de ware reden, omdat hun godsdienst, al is het dan valſchelijk, geheelenal onder de geopenbaarde moet gerekend worden. Nogtans kan *heidendom*, als zinverwant met *afgoderij* enz., geacht worden, wanneer men onder hetzelve niet de gezamenlijke, aan geene openbaring geloovende, volken, maar derzelver godsdienst, in zooverre hij van den geopenbaarden afwijkt, verſtaan wil. *Heidendom* zou, in deze beteekenis, de oefening van eenen godsdienst zijn, die geene openbaring erkent; AFGODERIJ de

de vereering van valſche goden; AFGODENDIENST zulk eene vereering, in zooverre de valſche goden, door afbeelding, tot zinnelijke voorwerpen van eerdienst gemaakt worden; en BEELDENDIENST de vereering, welke men den beelden, als in zich zelve iets goddelijks hebbende, bewijst. De oude Perzianen, die zon en maan vereerden, waren voorzeker Heidenen; en men kon hunnen eerdienst, als tot valſche godheden gerigt, *afgoderij* noemen. *Afgodendienst* zou hier geene voegzame benaming zijn, omdat zij van hunne valſche godheden geene beeldtenis afgodisch vereerden; en om dezelfde reden was hunne vereering nog veel minder *beeldendienst*. Daarentegen zou ware godsvereering in *beeldendienst* kunnen ontaarden, wanneer men, of het goddelijke Wezen, of andere wezens, welke men aan hetzelve ondergeſchikt gelooven mogt, of eindelijk vereerenswaardige ſtervelingen, zinnelijk afbeeldende, bij den eerbied, dien men achten kan, onder de beſchouwing dezer afbeeldingen, te mogen doen blijken, vergat, dat deze eer niet aan de afbeelding toekomt, maar aan het wezen, dat daardoor onder de bevatting onzer zinnen gebragt wordt. Dus kan de prieſterkaſte der Hindoos, althans in haren oorſprong, van geenen *beeldendienst* beſchuldigd worden; doch het gemeen is buiten twijfel aan *beeldendienst* overgegeven, omdat het, onder de beſchouwing en vereering der menigvuldige beeldtenisſen van zijnen godsdienst, het verbeelde bijna geheel uit het oog verloren heeft.

Digitized by Google

AFGODERIJ, zie: AFGODENDIENST.

AFGODSBEELD, zie AFGOD.

AFGRIJSSELIJK, AFSCHUWELIJK, AFZIGTIG, GRUWELIJK, IJSSELIJK, VERSCHRIKKELIJK, VREESSELIJK.

Hetgeen in de ziel de levendige voorſtelling van iets kwaads verwekt. Het verſchil der gemoedsbeweging, welke die voorſtelling te weeg brengt, wordt door het onderſcheid der, in het hoofd dezes opgeteekende, woorden te kennen gegeven. VREESSELIJK en VERSCHRIKKELIJK zijn onderſcheiden als *vrees* en *ſchrik;* IJSSELIJK en GRUWELIJK, als *ijzen* en *gruwen;* (zie deze woorden). AFZIGTIG, AFSCHUWELIJK en AFGRIJSSELIJK hebben alleen het voorzetſel *af* bij zich, dat eene ſcheiding, eene wegneming beteekent. *Afzigtig* is datgeen, waarvan men gaarne afziet, wegziet; *afſchuwelijk* (*afſchouwelijk*), waarvan men wegſchouwt. Derhalve ſchijnt de oorſprong tusſchen deze beide woorden geen noemenswaardig onderſcheid te maken; en ook het verſchil van uitgang geeft aan dezelve geene merkbare afwijking van beteekenis. Het gebruik, daarentegen, is zeer onderſcheiden. Even als *ſchouwen* meer dan *zien* in eenen figuurlijken zin gebezigd wordt, is men overeengekomen, om *afzigtig* enkel van zigtbare dingen te bezigen, *afſchuwelijk* ook van onzigtbare. Dienvolgens geeft men door het eerſte alleen ligchamelijke, door het andere ook ziels-, of zedelijke leelijkheid te kennen, beide nogtans alleen, wanneer dit gebrek aan ſchoon-

Digitized by Google

ſchoonheid in eene hooge mate aanwezig is. Men zegt: *eene affchuwelijke boosheid*, niet *eene afzigtige*. Nogtans wordt van zigtbare dingen *affchuwelijk* zoowel als *afzigtig* gebruikt, zonder dat daarom de beteekenis ineen loopt; *een afzigtig uiterlijke* is niet hetzelfde, als *een affchuwelijk uiterlijke*. Nog altijd ſchijnt, in dat geval, hetzelfde onderſcheid, hetwelk niet toelaat *afzigtig* van zielsgebreken te bezigen, de beide woorden aan te kleven. *Afzigtig*, namelijk, zegt men van zulk eene leelijkheid, die zich, als het ware, op de buitenſte oppervlakte der voorwerpen vertoont, en dwingt, bij den eerſten blik, het oog daarvan af te wenden. *Schoon de ſpin, wel beſchouwd, evenmin als andere ſchepſelen, den naam van leelijk verdient, is zij voor velen echter een afzigtig dier.* Uit gelijken hoofde noemt men de leelijkheid, door morſigheid te weeg gebragt, wel inzonderheid *afzigtig*. *Sommige wilde volksſtammen zijn niet mismaakt, maar afzigtig door onreinheid. Affchuwelijk*, van zigtbare dingen gezegd, duidt eenen meer blijvenden indruk aan, eenen indruk, die iets heeft van het gevoel, hetwelk zedelijke leelijkheid verwekt. *Affchuwelijke wezenstrekken* zijn de zoodanige, die niet alleen aan het oppervlakkig gezigt, aan den ſmaak voor het ſchoone, mishagen, maar die het denkbeeld doen ontſtaan, dat de inborst van hem, bij wien men dezelve gewaarwordt, tot eene hooge mate bedorven moet zijn. Op gelijke wijze is de aanblik der foltering van een ſchepſel een *affchuwelijk* gezigt, omdat zulk een ſchouwſpel het zedelijke ge-

gevoel, of althans die ligchamelijke aandoenlijkheid, welke daaraan het naauwſte verbonden is, beleedigt. *Afgrijſelijk* is gevormd van het oude werkwoord *afgrijzen*, thans nog ſlechts als zelfſtandig naamwoord gebruikelijk, en duidt eenen hoogeren trap van affchuw aan.

AFGRIJZEN, zie AFGRIJSSELIJK.

AFGROND, POEL, KOLK.

Eene diepte. AFGROND is zulk eene diepte, waarvan men den grond in het geheel niet, of ſlechts zeer flaauw ontdekken kan. *Tuſſchen de Alpen vindt men vele diepe afgronden.* Hierbij komt niet in aanmerking, of de onpeilbare diepte met water gevuld zij, dan niet. *De afgrond der zee.* Oneigenlijk heeft het eenen goeden en kwaden zin, dewijl daarbij alleen op de diepte gezien wordt: *de afgronden der goddelijke wijsheid zijn onpeilbaar. De ondeugd ſtort den mensch in den afgrond des verderfs.* Ook beteekent het eenig groot en verderf aanbrengend gevaar, waarin men, even als in eene grondelooze diepte, had kunnen ſtorten. *Hij heeft mij aan den rand des afgronds gered.* Even als *afgrond* wordt ook KOLK in den zin eener grondelooze diepte genomen: *de kolken der zee; de grondelooze kolk der eeuwigheid.* Ook voegt men wel eens beide tezamen: *'s afgronds kolken.* Ondertuſſchen is *kolk*, naar hare oorſpronkelijke beteekenis, eene diepte, waarvan de wijdte geringer, ten minſte de mond enger is,

Digitized by Google

is, dan van *afgrond*. Dit blijkt in alle de zamenſtellingen: *draaikolk*, *vuurkolk*, *haardkolk*, enz. POEL heeft niet de beteekenis, dat de daardoor uitgedrukte diepte grondeloos, maar dat zij met water, en wel met een ſtilſtaand water aangevuld is.

AFGUNST, NIJD, WANGUNST.

Vijandig gevoel tegen eenen anderen, hetwelk verwekt wordt door de ſmert, welke wij gevoelen wegens eenig geluk, dat een ander geniet. NIJD gevoelt men, wanneer men wenscht hetgeen een ander heeft, zelf te bezitten; AFGUNST en WANGUNST, wanneer men eenen anderen, hetgeen hij heeft, niet gunt. Bij *nijd* ſchijnt dus de eigene perſoon van den benijder in aanmerking te komen, en van daar misſchien, dat dit ongelukkig gevoel voor ſterker gehouden wordt, dan dat van *afgunst*, of *wangunst*. De twee laatſte daarentegen zijn zonder tegenſpraak verachtelijker, in zooverre het afſchuwelijker is, ſmert te gevoelen wegens het genot, hetwelk een ander heeft, zonder dat wij wenſchen, daarin te deelen, dan ons te bedroeven, omdat wij dit genot voor ons zelven verlangen. *De hond in de kribbe, welke den os het hooi weigerde, hetwelk hij zelf niet eten kon, was afgunſtig*, niet *nijdig*. Menigmaal nogtans worden de woorden verwiſſeld, of als gelijkbeteekenend gebezigd, het meest in den figuurlijken zin, en voornamelijk door dichters. Dus zegt BELLAMY: *nijdig dak*, *afgunſtig venster*. Onderling verſchillen *afgunst* en *wangunst*, als *af* en *wan*, zoodat

Digitized by Google

dat het eerſte een gebrek aan gunst, een niet gunnen, een wenſchen, dat iemand iets niet hebbe, beteekent; *wangunst*, eene kwade gunst, even als *wanbetaling*, *wanbedrijf*, ſlechte betaling, ſlecht bedrijf. Het zou dus bijna de kracht hebben van iets kwaads te gunnen; in welken zin het echter niet genomen wordt; doch het is ongetwijfeld ſterker, dan *afgunst*.

AFHOUDEN, AFKORTEN, AFTREKKEN, ONTHOUDEN.

Minder geven, dan het geheel, of dan het gevorderde. ONTHOUDEN heet in het algemeen, niet geven hetgeen noodig is. *Iemand zijn voedſel, zijn loon onthouden.* AFHOUDEN is, van eene bepaalde hoeveelheid, een deel terug houden. *Men zegt, dat in Engeland het beſte middel, om niet meer te betalen, dan men behoeft, is, koetſiers en andere, aan bepaalde verordeningen onderworpene, dienſtperſonen het hun verſchuldigde van eene grootere ſom gelds te laten afhouden.* AFTREKKEN beteekent, de hoeveelheid eener ſom verminderen. *Gij brengt mij honderd guldens in rekening; daarvan afgetrokken de vijf en twintig, welke ik u betaald heb, blijven er nog vijf en zeventig.* AFKORTEN drukt mede een verminderen van de hoeveelheid eener ſom uit, omdat de waarde van iets te hoog geſteld is, vergeleken met hetgeen waarvoor zij berekend wordt. *Uwe rekening is vijf en twintig guldens te hoog; ik moet u die dus afkorten.* Hierbij is op te merken, dat men van de ſom *aftrekt*, daarentegen den perſoon *afkort*.

AF-

Digitized by Google

AFHOUDEN, HINDEREN, TERUG HOUDEN, VERHINDEREN.

Maken, dat iemand iets niet doe. *Iemand van iets* AFHOUDEN, of TERUG HOUDEN, is maken, dat hij hetgeen hij voornam te doen, niet onderneme; *iemand* HINDEREN, of VERHINDEREN, is maken, dat hetgeen hij ondernam, geſtaakt, of niet ter uitvoer gebragt worde: *hij hield mij dagelijks van mijne letteroefeningen af*, was oorzaak, dat ik mij in het geheel niet oefende; *hij hinderde, verhinderde mij telkens in mijne letteroefeningen*, was oorzaak, dat ik mijne letteroefeningen niet geregeld voortzettede, dat mijne letteroefeningen haar doel niet bereikten. Dat men van iets *afgehouden*, *terug gehouden* wordt, kan ook zedelijke oorzaken hebben; dat men door iets *gehinderd*, *verhinderd* wordt, alleen natuurlijke: *de gedachte, dat hij mijn weldoener is, had mij terug gehouden, op hem aan te vallen, wanneer ook de onmogelijkheid, om bij hem te komen, mij daarin niet verhinderd had.* Wanneer derhalve zekere redenen veroorzaken, dat ik iets niet doen *wil*, dan *houden* zij mij daarvan *af;* en wanneer zekere omſtandigheden veroorzaken, dat ik iets niet doen *kan*, dan *verhinderen* zij mij daarin.

AFKEER, AFSCHRIK, HAAT, TEGENZIN, WEDERZIN, AFSCHUW.

Innerlijke aandoeningen, te weeg gebragt door iets, dat ons mishaagt. HAAT, zijnde het tegengeſtelde van liefde, wordt niet door het uiterlijke verwekt;

men

Digitized by Google

men *haat* iemand niet, omdat hij leelijk is. *Haat* is eene zedelijke aandoening, die ſlechts zedelijke oorzaken hebben kan, te weten, daden, of gevoelens. Men *haat* zijnen vijand, men *haat* de ondeugd; hoezeer deze laatſte ſpreekwijs reeds iets oneigenlijks in zich heeft, en naauw genomen beteekent: ik *haat* den ondeugenden, om zijne ondeugd; ten ware men daardoor verſtaan wil: ik heb eenen blijvenden afſchrik van ondeugd. Hieruit volgt, dat het gevoel van *haat* ſlechts perſonen, denkende wezens, tot voorwerp heeft; althans, alle ander gebruik van het woord is figuurlijk; en men ſtelt zich, om de ſterkte van zijn gevoel uit te drukken, het *gehate* als perſoon voor. *Ik haat den logenaar en heb eenen afkeer van de logen.* *Haat* duidt ook een duurzaam gevoel van afkeerigheid aan, duurzamer dan toorn, duurzamer zelfs, dan wrok. AFKEER en AFSCHRIK hebben ook andere voorwerpen. Van zekere dieren, zelfs van levenlooze dingen, hebben ſommige menſchen eenen *afſchrik*. Deze afkeerigheid is dikwijls geheel ligchamelijk, en eeniglijk, ja zelfs dan nog met moeite, door langzaam gewennen af te leggen. *Afſchrik* is ſterker, dan *afkeer*. TEGENZIN en WEDERZIN worden in het gebruik voor vrij gelijkbeduidend gehouden. Wil men dezelve onderſcheiden, zoo komt misſchien aan het laatſte een hoogere trap van ſterkte toe, vermits van de beide voorzetſels *tegen* en *weder*, zoo al niet in het Nederduitsch, ten minſte in de verwante talen, b. v. in het Hoogduitsch, het tweede het ſterkſte is; *wider* is meer dan *gegen*.

Van

Digitized by Google

Van AFSCHUW en *afkeer* verſchillen *tegenzin* en *wederzin* daarin, dat men met *afkeer* en *afſchuw* waarneemt, met *tegenzin* en *wederzin* handelt. Kinderen en onverſtandige lieden hebben eenen *afkeer* van geneesmiddelen, en gebruiken die met *tegenzin*.

AFKEEREN, AFLEIDEN, AFTREKKEN, AFWENDEN.

Van plaats of rigting doen veranderen. AFTREKKEN ziet eenigſlijk op eene verplaatſing, eene wegneming: *zijne gedachten van het wereldſche aftrekken*. Van hier *afgetrokkene* denkbeelden, of begrippen, die van alle zinnelijke voorſtellingen afgezonderd zijn. Dit werkwoord wordt zonder onderſcheid gebruikt, hetzij hetgeen men *aftrekt* zich in rust, of wel in beweging bevinde; het zou echter kunnen ſchijnen, dat het zich tot het eerſte behoorde te bepalen, alzoo het veranderen der rigting van een bewegend voorwerp oneigenlijk eene verplaatſing genoemd kan worden. AFLEIDEN ziet reeds eenigſlijk op het veranderen van loop; immers, *leidt* men ſlechts datgeen *af*, hetwelk beweging heeft, en wel eene beweging, die door de *leiding* niet veroorzaakt, maar beſtuurd wordt. *Eene droefheid, waarop troost niets verwinnen kan, moet men trachten allengskens af te leiden. Verandering van plaatſen en voorwerpen verſchaft afleiding.* Gelijk *afleiden* eene zachte verandering van ſtreeklijn aanduidt, zoo geeft AFWENDEN eene ſterkere of grootere te kennen; want *wenden* is eene draaijing maken, of doen maken, hoezeer geene volledige, of

zulke, welke het bewegend voorwerp langs dezelfde baan doet terug loopen. Waar men dus alleenlijk aanduiden wil, dat de rigting veranderd en van eenig punt verwijderd geworden is, bezigt men het woord *afwenden*. *Eenen ſtoot, een gevaar afwenden.* Uit dezen hoofde zegt men, dat een aanval op de bezittingen van eenen aanvallenden vijand menigmaal eene *afwending* maakt, in zooverre zulks of de aandacht, of de krachten des aanvallers aan zijn eigen oogmerk onttrekt. Een ander verſchil is er tusſchen *afleiden* en *afwenden*, hierin beſtaande, dat bij het laatſte onderſteld wordt, dat men, na eene andere rigting aan iets gegeven te hebben, zich over dezelve verder niet bekommert; *afleiden*, daarentegen, geeft een blijvend beſtuur te kennen. Sterker dan *afwenden* is AFKEEREN, hetwelk eigenlijk beteekent, omdraaijende van zich doen terug gaan. *Het ſchild, dat men oudtijds gebruikte, kon houw, of ſteek afkeeren; de hedendaagſche ſchermkunst leert die geſchikt afwenden.*

AFKEERIG, zie AFKEER.

AFKNEVELEN, zie AFDWINGEN.

AFKNIBBELEN, AFDINGEN.

Den gevraagden prijs trachten te doen verminderen. Hij, die AFDINGT, doet zulks op de wijze in den handel gebruikelijk; het voordeel, dat hij door zijn *afdingen* verkrijgt, moet, in vergelijking van den koop,

Digitized by Google

koop, niet te gering, en de aandrang daarbij niet te ſterk zijn. In het tegengeſtelde geval wordt het AFKNIBBELEN, welk woord dus in den kwaden zin gebruikt wordt.

AFKOMELING, AFSTAMMELING, NAZAAT, NAKOMELING, NANEEF.

Een mensch in zijne betrekking tot zijne voorvaders. AFKOMELING drukt die betrekking tot den ſtamvader, AFSTAMMELING tot den ſtam zelven uit. Men is de *afkomeling* en de *afſtammeling* van eenen perſoon; doch men zou dit laatſte woord oneigenlijk gebruiken, bijaldien er van dien perſoon geen geheele ſtam aanwezig ware, of wanneer men daarbij niet het oog hadde op de overige afkomelingen van dien gemeenen ſtamvader. Beide, *afkomeling* en *afſtammeling*, drukken geene onmiddelbare geſlachtsbetrekking uit; integendeel onderſtellen zij, dat er verſchillende leden van den ſtam tusſchen beide gekomen zijn. De zoon, of kleinzoon, noemt zich niet juist den *afkomeling*, of *afſtammeling* zijns vaders, of grootvaders. Nog verder, en trapsgewijs in verwijdering toenemend, zijn de geſlachtsbetrekkingen, die door de woorden NAKOMELING, NANEEF en NAZAAT uitgedrukt worden. Men gebruikt die woorden eerst dan, wanneer de eigenlijke familieband niet meer na te gaan is. *Nazaat* en *naneef* worden gezegd ten aanzien van geheele volken, die uit eenen gemeenen oorſprong afkomſtig zijn.

Digitized by Google

AFKOMST, GEBOORTE, OORSPRONG.

Het ontſtaan uit zijne voorouders. GEBOORTE duidt zulks aan, met betrekking tot onze naaste ouders; het is dus, als het ware, de laatſte ſchakel der keten, die ons, en geene andere leden, met het geſlacht verbindt. AFKOMST omvat, van die keten, een grooter gedeelte, en OORSPRONG geeft haar begin te kennen. De kinderen dergenen, welke de intrekking van het edikt van Nantes dwong, naar Nederland te vlugten, zijn Nederlanders van *geboorte* en Franſchen van *afkomst*. Hij, die, gedurende zijn leven, een adelsdiploma erlangt, is niet van adellijke *geboorte*; zijne kinderen zijn adellijk van *geboorte*, maar niet van *afkomst*; en van *oorſprong* is het niemand.

AFKORTEN, zie AFHOUDEN.

AFLATEN, NALATEN, OPHOUDEN, ZICH ONTHOUDEN, STAKEN.

Iets niet doen, of niet voortzetten. Het eerſte is meer bijzonder de beteekenis van NALATEN en ZICH ONTHOUDEN. *Nalaten* is in het algemeen iets niet doen, waarvan reden was, om te onderſtellen, dat wij het doen zouden. Men *laat* zoo wel iets goeds *na*, als iets kwaads, zijne pligten, als zijne booze voornemens; offchoon het afgeleide bijv. naamw. *nalatig* alleen in den kwaden zin gebruikt wordt. *Zich onthouden* heeft de nevenbeteekenis, dat het *niet doen*

ons

Digitized by Google

ons eenige krachtoefening, eenige zelfbeheerſching kost. *Velen laten gemakkelijk na, waarvan anderen niet dan met moeite zich onthouden.* STAKEN beteekent eene handeling afbreken, met oogmerk, om die weder voort te zetten; AFLATEN zegt men, zonder onderſcheid, of men de daad hervatten wil, of niet; OPHOUDEN onderſtelt, dat men dezelve niet voort wil zetten. *Aflaten* en *ophouden* geven beide te kennen, dat de daad reeds begonnen is. Nevens de algemeene beteekenis van *niet voortgaan*, welke die is van *ophouden*, komt bij *aflaten* nog het begrip van iets vijandelijks, eene aangrijping. In dezen zin komt het zeer nabij aan loslaten; *los* en *af* hebben de grondbeteekenis van ſcheiding gemeen. *Hij liet niet af van moorden en branden.* Ook zonder *van*: *toen hij naderde, lieten zij terſtond af. Uit hoofde van den ſtorm, ſtaakte ik mijne reis; zoodra die voorbij was, ging ik verder. Eindelijk heeft hij opgehouden met ſchrijven*, ſchrijft niet meer.

AFLEEREN, AFZIEN.

AFLEEREN en AFZIEN beteekenen beide zich van eene zaak en derzelver kunſtige behandeling, door aandachtig opmerken, kennis verſchaffen: *iemand eene kunst, eene handgreep afleeren, afzien.* Men bezigt nogtans *afleeren* alleen dan, wanneer men datgeen, hetwelk men iemand *afgeleerd* heeft, kan en wil namaken. Heeft het tegendeel plaats, dan gebruikt men het woord *afzien*: *hoe behendig de goochelaar ſpeelde, heb ik hem echter verſcheidene zet-*

Digitized by Google

ten afgezien, niet *afgeleerd*; omdat het mij genoeg was, te weten, hoe hij het deed, en om het na te doen, zekere vaardigheid vereischt wordt, welke niet, dan door aanhoudende oefening, kan verkregen worden. Daar *afzien* ook alleen tot het zintuig des gezigts behoort, zoo kunnen hoorbare dingen, als uitſpraak, ſtemleiding, niet *afgezien*, maar wel *afgeleerd* worden.

AFLEGGEN, AFDOEN, UITTREKKEN.

Zich van kleedingſtukken ontdoen. Men LEGT AF hetgeen men draagt, zonder door hetzelve naauw omkleed, of daarin gewikkeld te zijn; men DOET AF hetgeen ons omwindt, of omſluit; men TREKT UIT hetgeen waarin men, bij het aankleeden, eenige ledematen geſtoken heeft. Hoed en mantel worden *afgelegd*; ſjerp en das *afgedaan*; rok en kouſen *uitgetrokken*.

AFLEGGEN (HET), AFSTERVEN, OVERLIJDEN, STERVEN.

Uit het leven ſcheiden. STERVEN is de algemeene uitdrukking, die van al wat leven ontvangen heeft gebezigd wordt; ook van dieren en planten. De weldadige natuur heeft aan alle gevoelige ſchepſelen eenen afſchuw ingeboezemd voor den dood. Deze ſchrik wordt vermeerderd door de onaangename ligchaamsaandoeningen, waarmede deszelfs nadering gemeenlijk verzeld gaat, en die aan al wat leeft tot waarſchuwing dienen, om zich, zoo mogelijk, daarvoor

Digitized by Google

voor te beveiligen. Bij denkende wezens bereikt deze afſchuw den hoogſten trap, door het bijkomend beſef, dat zij, met het leven, de vatbaarheid voor alle genietingen, welke zij kennen, verliezen; en niet dan godsdienſtige bedenkingen zijn in ſtaat, dien afkeer te verwinnen, of te verzwakken. Van hier ook, dat men in bijna alle talen getracht heeft, de uitdrukking, die ons eene zoo geduchte ſtandsverandering al te naaktelijk herinnert, te omkleeden, of door minder vreesſelijk klinkende woorden te vervangen. Het Latijnſche *obire*, het Franſche *décéder* en ons OVERLIJDEN zijn van dien aard. Dit laatſte voornamelijk voegt, bij de beteekenis van *verleden*, niet meer aanwezig te zijn, ook het andere denkbeeld, hetwelk men aan *lijden* hecht, namelijk van iets onaangenaams te ondergaan. Het ſtelt dus de ophouding des levens voor van den kant, die zich, voor den naar troostgronden zoekenden, het eerſte opdoet, te weten, dat de geſtorvene aan de gevaren en wederwaardigheden dezer aarde onttogen is. AFLEGGEN is een woord van gelijken aard. Verſtaat men daaronder blootelijk het leven, zoo is het reeds eene ſoort van *euphemismus*, niet uitdrukkelijk een verlies te herinneren; doch men ſtelt het verlorene ook nog daarenboven voor, als eenen last, dien men afgelegd heeft, als een bezwaar, van welks drukking men verlost is. Slaat eindelijk het woord op de levensreize, ook dan is het denkbeeld van moeijelijkheid daarmede verbonden; immers, zegt men wel, *eenen langen weg, eenen gevaarvollen togt afleggen*,

Digitized by Google

niet *eene aangename wandeling*. Het gebruik heeft *afleggen* beperkt tot den kort voorafgeganen dood; de waakſter, de bidder, of aanſpreker zegt van eenen geſtorvenen, *dat hij het afgelegd heeft*. *Overlijden* wordt ook na een langer tijdsverloop gebezigd. *Na het overlijden van mijnen vader*, of *grootvader*. Wanneer de uitdrukking geenen nageblevenen verwant meer te ſmertelijk kan aandoen, zegt men *ſterven*. AFSTERVEN ziet op de ſcheiding van de levenden; *afgeſtorvenen* zijn zij, die niet meer tot de gemeenſchap der levenden behooren.

AFLEIDEN, ONTLEENEN, UIT IETS TREKKEN.

Hetgeen aan een' ander behoord heeft tot zich brengen. Als zinverwant worden deze woorden in de figuurlijke beteekenis genomen. AFLEIDEN onderſtelt, dat de overgang niet onmiddelbaar geſchiedt, en dat er eene gemeenſchap blijſt met hetgeen, waaruit men afleidt. De uitdrukking toch is overgenomen van eene gracht, of eenig ander water, hetwelk uit eene rivier, of beek, wordt voortgeleid. Dus zegt men, *zijn geſlacht uit eenen gemeenen ſtamvader afleiden*. *De afleiding der woorden*. ONTLEENEN is zoodanig aan zich brengen, dat de zaak in gebruik de onze wordt. *Van wien hebt gij dit woord, deze gewoonte ontleend?* UIT IETS TREKKEN ziet op de moeite, welke men neemt, om zich de zaak toe te eigenen, en tevens daarop, dat het zoodanig geeigende, als het ware, de kracht, de bloem, de we-

Digitized by Google

wezenlijke inhoud is van hetgeen, waaruit men het genomen heeft. *Welk nut, welke vruchten hebt gij getrokken uit al de leſſen, die men u gegeven heeft?*

AFLEIDEN, VERSTROOIJEN, STOREN.

De op iets gevestigde aandacht hinderen. AFLEIDEN is, aan de oplettendheid, of eigenlijk aan den loop der gedachten, welke zij veroorzaakt, eene andere rigting geven, die van het doel afwijkt. VERSTROOIJEN is, de gedachten, de zielskrachten, die tot eenen arbeid noodig zijn, zoo zeer uit elkander ſpreiden en als verdunnen, dat zij niet meer toereiken tot hetgeen, waarop menze aanwendde. STOREN is, de oplettendheid verhinderen, verwarring van gedachten veroorzaken. *Afleiding* en *ſtoornis* komen dus meest van buiten; *verſtrooijing* kan ook uit eigen gebrek aan oplettendheid ontſtaan.

AFLEIDING, zie AFKEEREN, AFLEIDEN.

AFLIGTEN, AFNEMEN, AFRUKKEN, AFTILLEN, WEGNEMEN.

Eene zaak van eene andere ſcheiden, waarmede zij in verband was. In AFLIGTEN is deze ſcheiding gepaard met opheffing. AFNEMEN onderſtelt zulks niet noodwendiglijk, offchoon het meestal gebruikt wordt voor het wegnemen van iets, dat op een ander voorwerp rust. *Den hoed afnemen.* AFRUKKEN is, met ſnelheid en geweld *afnemen;* AFTILLEN, iets, dat eene aanmerkelijke zwaarte heeft, met moeite afligten: *een aanbeeld van den grond aftillen.* WEGNEMEN, eindelijk, is zoodanig verwijderen, dat

Digitized by Google

het voorwerp buiten de tegenwoordigheid van dengenen geraakt, van wien het weggenomen wordt.

AFLIJVIG, DOOD, GESTORVEN, OVERLEDEN.

Niet meer levend. AFLIJVIG geeft te kennen, dat degene, van wien men ſpreekt, het leven niet meer bezit; oudtijds toch werd *lijf* voor leven gebezigd. DOOD beteekent, dat hij zich in den ſtaat der wezens bevindt, die opgehouden hebben te leven; GESTORVEN, dat hij den overgang van het leven tot den dood gedaan heeft; en OVERLEDEN, dat hij niet meer in deze wereld tegenwoordig is. *Aflijvig* en *overleden* zegt men alleen van menſchen; *geſtorven* ook van dieren, zelden van gewaſſen; *dood* van al wat geleefd heeft.

AFLOOPEN, AFSTROOMEN.

Het dalen van vloeiſtoffen langs eene helling. AFLOOPEN zegt alleen, dat eene vloeiſtof, en in de eerſte plaats het water, met eene zijwaartſche beweging daalt. *Bij eb ziet men het water der zee, of dat met de zee gemeenſchap heeft, afloopen.* AFSTROOMEN drukt uit, dat dit met meerdere kracht en duurzaamheid geſchiedt, gelijk het water in eene groote rivier. *De Rijn ſtroomt naar Nederland, de Donau naar Turkije af.*

AFLOOPEN, PLUNDEREN, VERWOESTEN.

Het eigendom eens anderen vijandig behandelen. AFLOOPEN wordt weinig anders gebruikt, dan in de uit-

Digitized by Google

uitdrukkingen: *een ſchip*, of ook *het land afloopen*, als wanneer het beteekent, zich al plunderende en verwoestende daarvan meester maken. PLUNDEREN is met openbaar geweld leeg rooven. *Het huis, de ſtad is geplunderd.* VERWOESTEN ſluit de beteekenis van rooven niet in, maar heeft daarentegen die van een menſchelijk verblijf zoodanig bederven, dat het onbewoonbaar en, als het ware, in eene woestenij verkeerd wordt. *De vijand heeft het land, het onweder den tuin verwoest.*

AFLOOPEN, EEN EINDE NEMEN.

Niet aanhouden. Beide onderſtellen eene beweging van voortduur, naardien zij van in den tijd beſtaande zaken gezegd worden, doch AFLOOPEN geeft daarenboven te kennen, dat hetgeen, waarvan men het gebruikt, uit zijnen aard eenen voortgang heeft, die het ten einde brengen moet. In den eigenlijken zin wordt het gezegd van een uurwerk, welks gewigten, of ketting, afgeloopen zijnde, de beweging ophoudt. Vervolgens heeft men het overgebragt tot handelingen, waarvan het einde reeds in de bedoeling ligt. *De onderhandeling, het proces is afgeloopen.* EEN EINDE NEMEN geeft die bedoeling niet te kennen. *Mijn geluk, mijn welvaart heeft een einde genomen. Tuſſchen lieden van verſchillende inborst neemt de vriendſchap weldra een einde.* Er zijn zaken, van welke men beide zeggen kan, dat zij *afloopen* en dat zij *een einde nemen*, het leven, een geſprek b. v.; doch wanneer men zegt, dat het leven

af

Digitized by Google

af moet *loopen*, alsdan ziet men op de zamenſtelling van het levenswerktuig, welks beſtaan zelf het tot ontbinding doet neigen. Niet juist zou men derhalve van eenen jongeling zeggen, dat zijn leven *afgeloopen* is, wel, dat het *een einde genomen* heeft. Hetzelfde heeft plaats ten aanzien van een geſprek; het *loopt af*, wanneer over het onderwerp, dat men behandelde, niets meer te zeggen is; het *neemt een einde*, door elke oorzaak, zonder onderſcheid, die het niet verder doet voortzetten.

AFLOSSEN, VERPOOZEN, VERVANGEN.

Door overneming van arbeid eenen anderen daarvan ontheffen. AFLOSSEN ziet op de bevrijding van den vorigen arbeider; VERVANGEN op het opvatten van deszelfs taak. Geen van beide zegt uitdrukkelijk, dat hij zijnen post weder hernemen zal. Deze beteekenis ligt in VERPOOZEN, hetwelk te kennen geeft, dat de aflosſing voor eene poos, voor eene wijl tijds, geſchiedt.

AFLOSSEN, INTREKKEN, VERNIETIGEN.

Schuld betalen. Die zich van zijne ſchuldverbindtenis door betaling ontbindt, LOST AF. Van deze verbindtenis ontheven, TREKT hij de akten daarvan IN, en, met het ophouden van het verband, is de ſchuld VERNIETIGD. Het eerſte ziet dus op den ſchuldenaar, het tweede op den ſchuldbrief, het derde op de ſchuld.

AF-

Digitized by Google

AFLOSSEN, AFSCHIETEN, AFVUREN, LOSBRANDEN.

Maken, dat een ſchietgeweer zijne werking doe. AFLOSSEN ſlaat op het uitkomen der lading, en wordt gemeenlijk van grof geſchut gebezigd: *een ſtuk kanon afloſſen;* doch meestal enkel *loſſen.* AFSCHIETEN, dat op de vlugt ziet, die het werptuig neemt, wordt doorgaans van klein geweer gebruikt: *een ſnaphaan, een pistool affchieten.* AFVUREN en LOSBRANDEN ſlaan op het vuur, of, eigenlijker, op de door het vuur ontwikkelde kunstlucht, waardoor de ſtop, of kogel voortgedreven wordt. Ten aanzien van geweren, waarbij andere krachten tot de voortdrijving aangewend worden, als van den boog, het windroer enz., kan men alleen *affchieten* gebruiken.

AFMAKEN, zie **AFDOEN.**

AFMALEN, AFSCHILDEREN, BESCHRIJVEN.

Door woorden de omſtandige voorſtelling van iets geven. BESCHRIJVEN is van deze uitdrukkingen de minst dichterlijke; zij zegt alleen, dat men de kennis van een voorwerp, of van eene gebeurtenis aan een' ander overbrengt, zoo duidelijk als zulks met woorden geſchieden kan. AFSCHILDEREN is die kennis, of voorſtelling, zoo levendig mededeelen, alsof zij door het gezigt werd overgebragt; en AFMALEN beteekent hetzelfde, in den nog verhevener ſchrijftrant. De ware dichter *beſchrijft* u datgeen niet, waarover zijn

zijn dichtſtuk loopt, hij *maalt het u af;* hij geeft u beelden, geene woorden.

AFMATTEN, VERMOEIJEN, AFSLOOVEN, UITPUTTEN.

Vermindering van krachten te weeg brengen. Wanneer deze vermindering van krachten uit te zware, of te lang voortgezette inſpanning ontſtaat, alsdan is men VERMOEID. Dezelfde oorzaken, doch ook andere, geweldige hitte b. v., MATTEN AF. Door AFSLOOVEN geeft men te kennen, dat men zich zelven de vermoeijenis veroorzaakt heeft; en UITPUTTEN ziet op het verbruiken van den voorraad van kracht, waarmede ligchaam of geest is uitgerust. *Vermoeijing* is minder, dan *afmatting*, welke zegt, dat men tot het uiterſte toe mat, of moede is; en nog ſterker is *uitputting*, waardoor te kennen gegeven wordt, dat er geene krachten meer overig zijn, om, zoo men al, ondanks het gevoel van vermoeijing, of afmatting, wilde, den arbeid voort te zetten. *Afgeſloofd* wordt ook voor zeer ſterk gehouden, omdat reeds het eenvoudige *ſlooven* eenen moeijelijken en onafgebroken arbeid aanduidt.

AFMATTING, zie AFMATTEN.

AFNEMEN, zie AFLIGTEN.

AFPERSEN, zie AFDWINGEN.

AF-

Digitized by Google

AFRAKEN, zie AFDWALEN.

AFREIZEN, HENENGAAN, VERTREKKEN.

Eene plaats, waar men zich opgehouden heeft, verlaten. AFREIZEN heeft betrekking tot de plaats, welke men verlaat; VERTREKKEN tot de daad der verlating; HENENGAAN drukt het ſterkſte de verwijdering van het vorige verblijf uit. Voor het overige is het klaar, dat men *afreizen* niet anders gebruiken kan, dan wanneer het eene reis betreft. *Vertrekken* duidt wel niet altoos eene reis aan; want men kan, b. v., zeggen: *na eene wijl in ons gezelſchap geweest te zijn, vertrok hij*, begaf hij zich naar huis; maar het onderſtelt, dat de vertrekkende het oogmerk heeft, om, op de plaats waar hij was, niet terſtond terug te komen. *Na voor eene korte poos henengegaan te zijn, kwam hij weder;* niet zoo goed: *na vertrokken te zijn.* Gebruikt men dit laatſte woord, dan duidt het eene verandering aan in de voornemens van dengenen, die henenging. *Hij vertrok; maar eene ontmoeting op de ſtraat deed hem terug keeren.*

AFRUKKEN, zie AFLIGTEN.

AFSCHAFFEN, VERNIETIGEN.

Doen ophouden te beſtaan. AFSCHAFFEN gebruikt men omtrent gewoonten, VERNIETIGEN ten aanzien der ſtelliger bepalingen van het geſchreven regt. *Een misbruik moet afgeſchaft, eene ſlechte wet vernie-*

Digitized by Google

nietigd worden. De reden hiervan is, misschien, omdat het niet meer hebben, het niet onderhouden der gewoonte genoeg is, om hare kracht te doen ophouden, terwijl het niet uitvoeren eigenlijk de wet niet krachteloos maakt.

AFSCHAFFEN, zie AFDANKEN.

AFSCHEID NEMEN, VAARWEL ZEGGEN.

In den eigenlijken zin toonen deze woorden zelve hun onderscheid. Overdragtelijk NEEMT men AFSCHEID uit een ambt, van eenen post, waaraan verpligtingen ons bonden; men ZEGT bezigheden, of eene levenswijze, VAARWEL, die onze keuze alleen ons deed voortzetten, of volgen. *Hij nam als minister zijn affcheid, omdat die post hem dwong, zijne geliefkoosde letteroefeningen vaarwel te zeggen.*

AFSCHEIDEN, AFSCHUTTEN, AFZONDEREN, ONDERSCHEIDEN, SCHEIDEN, VERDEELEN.

Een geheel tot deelen brengen. SCHEIDEN zegt dit in het algemeen, als drukkende alleen uit het verbreken van den zamenhang, die tusschen de deelen aanwezig is. VERDEELEN onderstelt, dat de deelen op zich zelve bestaan kunnen, en dat er tusschen dezelve onderling, of met betrekking tot het geheel, eene verhouding gevonden wordt. AFSCHEIDEN versterkt de beteekenis van *scheiden.* AFZONDEREN duidt op eenen grooteren afstand, dan *af-*

Digitized by Google

afſcheiden, en verſchilt ook daarin van *ſcheiden* en deszelfs zamenſtellingen, dat dit laatſte insgelijks van het verdeelen eener eenige grootheid gezegd wordt; *afzonderen* alleen van zoogenaamde *aggregaten*, of grootheden, die uit verſcheidene andere beſtaan. AFSCHUTTEN is zoodanig afſcheiden, dat er een ſchut, eene ſchutting, of ſcheidswand, tusſchen beide komt. ONDERSCHEIDEN, eindelijk, is *ſcheiden* met inachtneming der kenmerken, welke de reden der ſcheiding uitmaken. *In het verdeelen der Staten, tracht men, tegenwoordig zoo veel mogelijk, de ſcheiding in acht te nemen, welke rivieren of bergen tusſchen de landſtreken daargeſteld hebben. Wanneer men eene kudde voor beſmetting behoeden wil, is het niet genoeg, de zieke dieren van de gezonde af te ſcheiden; men moet dezelve zoo verre mogelijk daarvan afzonderen; het bloote afſchutten, in eenen en denzelfden ſtal, is daartoe niet genoegzaam.*

AFSCHILDEREN, zie AFMALEN.

AFSCHUDDEN, AFWERPEN.

Beide worden, voornamelijk in den overdragtelijken zin, gebruikt van de daad, waardoor men zich aan eene heerſchappij onttrekt. Men zegt: *het juk* AFSCHUDDEN en *het juk* AFWERPEN. De eerſte uitdrukking geeft te kennen, dat de bevrijding, bij herhaalde pogingen, tot ſtand gebragt wordt; de andere, dat dit op eenmaal, en door eene enkele plotſelijke inſpanning van krachten, geſchiedt.

Digitized by Google

AFSCHUTTEN, zie AFSLUITEN.

AFSCHUWELIJK, zie AFGRIJSSELIJK.

AFSLAAN, DALEN, IN PRIJS VERMINDEREN, GOEDKOOPER WORDEN.

AFSLAAN zegt men eigenlijk van de waar: *het brood, het koren is afgeſlagen.* DALEN ſlaat op den prijs; *de prijs der koffij is gedaald.* Zegt men, in dit geval, *de koffij is gedaald*, dat, kortheidshalve, meer gebruikelijk is, dan verſtaat men daardoor, ſtilzwijgend, *in prijs.* Vrij nabij komt hiermede overeen de uitdrukking, IN PRIJS VERMINDEREN; doch duidelijk ziet deze op de hoegrootheid van den prijs, terwijl de vorige op deszelfs ſtand zag. GOEDKOOPER WORDEN onderſtelt, dat de vroegere ſtand van den prijs te hoog, dat de waar te duur was: *wanneer het brood afſlaat, dalen ook gewoonlijk verſcheidene mondbehoeften van eerſte noodzakelijkheid; doch deze vermindering in prijs verdient niet altijd den naam van goedkooper worden.*

AFSLAAN, AFWEREN, TERUG DRIJVEN.

Eenen aanvaller afhouden. Bij AFWEREN geſchiedt zulks door zuivere zelfweer; het nadeel, hetwelk de aanvaller lijdt, is niet het eigenlijke doel der daad. Bij AFSLAAN is hetgeen de aanvaller ondergaat, reeds naauwer met dit doel verbonden; het woord toch zegt, dat men hem te keer gaat, door *ſlaan*, hetwelk uit zijnen aard eenen tegenaanval beteekent.

Oud-

Digitized by Google

Oudtijds diende het ſchild, om den aanval der tegenpartij af te weren; maar men kon niet zeggen, dat het gebruikt werd, om dien af te ſlaan, ten ware het van eenen ſchildpriem (umbo) voorzien was. TERUG DRIJVEN is geheel en al tot den aanvaller betrekkelijk; het geeft te kennen, dat men hem dwingt, op zijne ſtappen terug te keeren; maar laat onbeſlist, of hij daarbij al dan niet nadeel ondergaat. Het uit elkander zetten van dit onderſcheid doet zien waarom, wanneer van eenig ander gevaar, hetwelk geen eigenlijke aanval is, ja zelfs, wanneer van den aanval, en niet van den aanvaller geſproken wordt, alleen het woord *afweren*, en niet zoo juist *afſlaan*, en het minst van alle *terug drijven* gebruikt wordt.

AFSLAAN, WEIGEREN, ONTZEGGEN.

Verklaren, dat men iets niet doen, toelaten, of geven wil. AFSLAAN heeft betrekking op een verlangen, een verzoek, eenen wensch; ONTZEGGEN en WEIGEREN op de zaak, welke men verlangt, of wenscht. Men zegt daarom: *ik verzocht hem, mij zeker boek te leenen; doch hij ſloeg mij mijn verzoek af, en weigerde mij het boek.* Men kan eigenlijk niet zeggen, *een verzoek weigeren, eenen wensch ontzeggen.* Men *weigert* ons iets, wanneer diegene, welke het doen, toelaten, of geven kan, het niet doen, toelaten, of geven wil, om het even of hij daarvoor gegronde redenen hebbe, of niet. *Ontzegd* wordt ons echter ook iets, wanneer het op zich zelf onmogelijk is, dat wij het verkrijgen, zonder

Digitized by Google

dat zulks van den wil van eenig mensch afhangt. *Aan iemand, zich op een onbewoond eiland bevindende, is alle menſchelijke bijſtand ontzegd, zelfs de troost, om zijnen medemensch van zijn droevig lot deelgenoot te maken; want de omſtandigheden maken zulks onmogelijk.* Men zegt: *den gevangenen werden alle ſchrijfgereedſchappen ontzegd*, en ook: *geweigerd.*

AFSLIJTEN, AFDRAGEN, VERSLIJTEN.

Een kleedingſtuk gebruiken, totdat de vergankelijkheid der ſtoffe dit gebruik niet meer gedoogt. AFDRAGEN geeft te kennen, dat het gebruik, het dragen, deze onbruikbaarheid te weeg brengt; AFSLIJTEN, dat de vermindering in deugdzaamheid der ſtof dit uitwerkſel heeft. Zij verſchillen dus eigenlijk als eerſte en naaste oorzaak. Een kleed wordt, door *afdragen*, *afgeſleten*. Om dezelfde reden wordt *afgeſleten*, niet *afgedragen*, dat te zeer de ſoort van gebruik, het dragen, uitdrukt, ſomtijds in den overdragtelijken zin gebezigd. *Een afgeſleten vertelſel*, of *gezegde*, dat is een, hetwelk te dikwijls gebezigd is. In een' ſterkeren trap zegt men *afgezaagd*. VERSLIJTEN verſchilt daarin van *afſlijten*, dat, terwijl dit laatſte zich meer bepaalt tot de oppervlakte, en dus tot de ſchoonheid van een kleedingſtuk, het eerſte ziet op de innerlijke deugd, de ſterkte. Daar nu door het gebruik, meestal, de oppervlakte zijnen glans reeds verliest, vóór dat het innerlijke zamenſtel aangetast wordt, en daarentegen met het innerlijke ook nood-

Digitized by Google

noodwendig het uiterlijke verdwijnt, zoo is *verſlijten* ſterker, dan *afſlijten*. Een *afgeſleten rok* is daarom nog niet *verſleten*. Van zoodanige zaken, waarbij de oppervlakte in geene aanmerking komt, zegt men alleen *verſlijten*. Linnen wordt niet *afgeſleten*, maar *verſleten*. In den overdragtelijken zin wordt *verſleten* even min gebruikt, als *afgedragen;* en de gezonde rede ligt hier wederom ten grond. Een gezegde, een zetregel verliest daarom zijne deugdzaamheid, zijne kracht en waarheid niet, omdat hij duizendmaal gebezigd is, maar wel zijne ſchoonheid, zijne werking, die, voor een gedeelte, in de nieuwheid beſtaat. Ondertuſſchen is de beteekenis van *afſlijten* altoos eenigzins onzeker, door de dubbele kracht van het voorzetſel *af*, dat nu eens den zin heeft van *tot einde gebragt*, dan eens van *geſcheiden*.

AFSLUITEN, AFSCHUTTEN, OMHEINEN, OMSLUITEN.

De twee eerſte woorden zien op de ſcheiding van iets, eenen grond b. v., waarmede het afgeſlotene of afgeſchutte, te voren, een geheel uitmaakte; de beide andere op de ganſche omgeving of omtuining van het aldus afgeſcheidene. AFSLUITEN en OMSLUITEN geeft, in het algemeen, te kennen, dat de toegang afgeſneden wordt, AFSCHUTTEN en OMHEINEN, dat zulks door middel eener heining, dat is eigenlijk eener heg, of omtuining van gewas, of wel eener ſchutting, eener omgeving met planken, geſchiedt.

Digitized by Google

AFSMIJTEN, zie GOOIJEN.

AFSNIJDEN, AFKNIPPEN, DOORSNIJDEN, AFZETTEN.

Van deze woorden geeft DOORSNIJDEN alleen te kennen, dat de zamenhang door een ſnijdend werktuig verbroken wordt. De overige doen nog daarbij zien, dat het afgeſcheidene kleiner is, dan het overblijvende. AFKNIPPEN is, iets affcheiden, door middel van tegen elkander inwerkende hefboomen, in de eerſte plaats door eene ſchaar; *knippen* en *knijpen* toch, welk laatſte van weerszijde drukken beteekent, zijn van denzelfden oorſprong. AFSNIJDEN is, iets affcheiden door de ſchuinſche drukking, of zamengeſtelde beweging van een ſnijdend werktuig; AFZETTEN, door affnijding, afzaging, of op eenige andere wijze, met een heelkundig oogmerk leden van het dierlijk ligchaam ſcheiden.

AFSPRAAK, RUGGESPRAAK.

Eigenlijk meer klank- dan zinverwant. AFSPRAAK is eene mondelijke overeenkomst tusſchen deelhebbers aan eene onderneming, met oogmerk tot derzelver uitvoering; RUGGESPRAAK een voorbereidend geſprek met eenen last- of raadgever, om tot eene overeenkomst of beſluit te geraken. *Wanneer de leden eener ſtaatsvergadering niet de vertegenwoordigers, maar de gelastigden dergenen zijn, die hen gezonden hebben, wordt, door de noodwendigheid van ruggeſpraak, het maken van affpraak moeijelijk en langwijlig.*

AF-

Digitized by Google

AFSPREKEN, OVEREENKOMEN.

Zich over iets onderling verſtaan. Eén onderſcheid tusſchen de beide woorden ligt hierin, dat OVEREENKOMEN niet noodwendig tot eene volgende daad betrekking heeft; AFSPREKEN wel. Men *komt* zoo wel omtrent eene onderneming, omtrent blijvende belangen, *overeen*, als over verſchilpunten, wier werking, na de geſlotene overeenkomst, ophoudt. Men *ſpreekt af* alleen wegens hetgeen men nog voorneemens is te doen. *De bondgenooten kwamen overeen omtrent hetgeen te voren in geſchil geweest was, en ſpraken af, hoe den oorlog nu verder te voeren.* Het andere verſchil tusſchen de beide woorden is, dat *afſpreken* uitſluitend eene mondelinge regeling te kennen geeft; *overeenkomen* elke andere inſluit.

AFSTAAN, AFSTAND DOEN, AFSTAPPEN, AFZIEN, OVERDRAGEN, OVERLATEN.

Iets niet doen, of niet behouden, waarop wij regt hadden. Dit zestal woorden ſplitst zich natuurlijker wijze in drie paren, die elk op zich zelf in een naauwer zinverwantſchap ſtaan. AFZIEN en AFSTAPPEN ſlaan beide op een voornemen, het eerſte op een zoodanig, waarvan de uitvoering nog niet begonnen is, waarvan men dus ſlechts het oog heeft af te wenden, om het niet meer ten oogmerk te hebben; het andere op zulk een, hetwelk men reeds begonnen heeft ten uitvoer te leggen, en uit hetwelk men dus, als het ware, den voet moet terug trekken. *Eene maand geleden, toen ik dit ontwerp nog niet*

Digitized by Google

bewerkſtelligde, zou ik er gereeder van hebben afgezien; thans kan ik er niet zoo ligt van afſtappen. AFSTAAN en AFSTAND DOEN zegt men van regten; het laatſte is plegtiger, dan het eerſte. *Men ſtaat eene betere plaats, eenen voorrang af; men doet afſtand van kroon, of rijk.* OVERLATEN en OVERDRAGEN verſchillen, op dezelfde wijze, ten aanzien van zaken. Men *laat over*, ook wanneer men den volgenden bezitter, of eigenaar niet bepaalt; het overgelaten voorwerp is dus dikwijls eene kleinigheid, althans iets, dat voor den ouden bezitter geene waarde meer heeft. Wanneer men *overdraagt*, als dan bepaalt men den nieuwen eigenaar. Het eerſte is de *derelictie*, het andere de *traditie*.

AFSTAND, zie AFSTAAN.

AFSTAND, VERTE, VERWIJDERING.

VERWIJDERING ſlaat op eene vroegere plaatſing, waarin de voorwerpen, van welke men ſpreekt, elkander naderbij geweest zijn; het zegt, dat de ruimte tusſchen dezelve wijder geworden is. AFSTAND neemt den ſtand der voorwerpen tot grond van uitdrukking, en zegt, dat dezelve afgelegen, geſcheiden, niet nabij is. Uit den aard geeft echter dit woord eene bepaalde tusſchenruimte te kennen; *ſtand* is iets ſtelligs, iets bepaalds. Dit is niet het geval met VERTE, die, zonder eenig nevenbegrip in te ſluiten, de zuivere en volſtrekte tegenſtelling van nabijheid is. Van hier, dat op *verte* het

Digitized by Google

het lidwoord *een* zeer zelden toepaſſelijk wordt; men zegt: *op eenen afſtand*, maar: *in de verte*. *Wanneer men van eene plaats, eene ſtad*, b. v. *naar eene andere gaat, neemt, op eenen regten weg, met elke ſchrede, die men doet, de verwijdering toe, dat is, men bevindt zich, bij elke ſchrede, op eenen grooteren afſtand van de ſtad, zoodat men haar eindelijk nog, ſlechts in de verte gewaarwordt.* Even zoo in den overdragtelijken zin. *Verſchil van gewoonten kan verwijdering te weeg brengen tuſſchen twee vrienden, die, wat hunne inborst betrof, op geenen afſtand geplaatst waren.* *Verte* wordt in dien zin zelden gebruikt.

AFSTAPPEN, zie AFSTAAN.

AFSTEKEN, OPZIGTIG ZIJN.

Het oog treffen. OPZIGTIG ZIJN ſluit geen anderen nevenbegrip in, dan dat het in den kwaden zin gebezigd wordt; het zegt, het oog treffen op eenen tijd, of eene wijze, wanneer het beter was, dat zulks niet geſchiedde. *Een rood kleed is voor eene vrouw van jaren te opzigtig;* dat is, het treft te zeer het oog, dewijl eene vrouw, in de jaren, waarin de natuur niet meer wil, dat zij door haar uiterlijke aanlokke, hare aandacht niet in die mate op haren tooi behoort te vestigen. AFSTEKEN onderſtelt, op zich zelf, niets onbehoorlijks, of onaangenaams. De eene kleur moet noodwendig bij de andere *afſteken*, wil zij eene andere kleur zijn. Daar ondertusſchen de zachte ineenſmelting van eenigzins verwante kleuren

Digitized by Google

óp den duur het oog meer behaagt, dan de tegenſtelling van al te verſchillende, kan iets zeer ligtelijk al te veel *afſteken*. In dat geval echter blijft het onderſcheid, ten aanzien van *opzigtig*, dat dit laatſte woord van eene enkele kleur, en ſomwijlen, buiten betrekking tot eenige kleur, alleen van den vorm, óf de ſoort der kleeding gezegd kan worden, terwijl *afſtekend* de tegenſtelling van meer dan eene kleur vereischt. Ook van andere, kwalijk bij elkander voegende, zaken, zegt men *afſteken*; maar altoos moet er meer dan één voorwerp wezen; hetwelk bij *opzigtig zijn* niet vereischt wordt.

AFSTEKEN, AFVAREN, VERTREKKEN.

VERTREKKEN is het algemeene woord, als beteekenende het aanvangen eener reize, of eener andere verwijdering van dien aard. AFVAREN is dit aanvangen eener reize, wanneer zij te ſcheep geſchiedt; men gebruikt het echter meer van het vertrek van middelmatig vaartuig, dan van zeer groote ſchepen. AFSTEKEN is afvaren, wanneer zulks door voortſtuwing van het vaartuig geſchiedt, bij voorbeeld, met eenen ſchippersboom, of haak, van den wal; het komt dus bij nog kleiner vaartuig te pas, dat onmiddellijk tot aan den wal kan naderen. *Toen nu de tijd om te vertrekken gekomen was, ſtaken zij met de boot van land naar het ſchip, en voeren terſtond af. Vertrekken*, en nog eigenlijker *afvaren* en *afſteken*, zegt men zoo wel van het vaartuig, als van de reizigers.

AF-

Digitized by Google

AFSTEKEN, AFSCHIETEN.

Beide zegt men van het losbranden van het hedendaagſche ſchietgeweer. AFSTEKEN wordt gebruikt, wanneer men alleen de werking van het buskruid, de ontbranding, ontploffing, of losbersting op het oog heeft; AFSCHIETEN, wanneer men daarbij de aanwending dier werking tot het voortdrijven van eenig werptuig bedoelt. Dus zegt men, met juistheid, van vuurwerken, dat zij *afgeſloken*, maar niet, zoo als wel eens in de wandeling plaats heeft, dat zij *afgeſchoten* worden. Een ander onderſcheid, niet in het verſchil der woor beteekenis gelegen, heeft het gebruik ingevoerd. Van zoodanig ſchietgeweer, waarbij het vuur onmiddellijk aan het buskruid gebragt wordt, gebruikt men beide *affchieten* en *afſteken;* daar, waar eenig afzonderlijk werktuig, een geweerſlot, bij voorbeeld, tusſchen beide komt, zegt men alleen het eerſte. Het kanon wordt *afgeſloken*, een ſnaphaan *afgeſchoten*. — Zie verder AFLOSSEN, AFSCHIETEN.

AFSTIJGEN, zie STIJGEN.

AFSTRAFFEN, STRAFFEN.

AFSTRAFFEN geſchiedt door het aandoen van zulk eene ſtraf, na het uitoefenen van welke de geſtrafte weder in zijnen vorigen toeſtand treden kan. Nadat de vader zijn kind *afgeſtraft* heeft, laat hij hetzelve zijnen toorn niet langer gevoelen. Om die reden wordt het

Digitized by Google

het ſlechts van de geringere ſtraffen gezegd, ten minſte niet van zoodanige, waardoor een mensch zijne eer en zijn leven verliest. STRAFFEN, daarentegen, wordt dan gebezigd, wanneer een misdadiger, om een groot misdrijf, tot afſchrik van anderen, aan de kaak gezet, aan den lijve getuchtigd, gebannen, of gedood wordt.

AFSTROOPEN, AFHALEN, VILLEN.

VILLEN zegt, eenvoudig, van vel ontdoen. AFHALEN drukt uit, dat zulks door trekking geſchiedt, en is ook van andere voorwerpen, dan van de huid gebruikelijk: *ſnijboonen afhalen.* AFSTROOPEN bevat het denkbeeld van *afhalen*, maar duidt nog daarnevens aan, dat de afhaling bewerkſtelligd wordt door den bovenrand om te krullen, en het vel, of wat het anders zijn moge, af te trekken, zoodanig, dat het binnenſte buiten kome. *Eenen paling, eenen haas het vel afſtroopen. De kous voorzigtig van het gezwollen been afſtroopen.* Al de drie woorden worden ook, doch met eenig verſchil van beteekenis, in den figuurlijken zin gebruikt. *Afhalen* heet, in dat geval, iemand iets onregtmatig ontroggelen, dat hij wel geeft, doch ongaarne, of ſtrijdig met hetgeen hij anderen verſchuldigd is. *Villen* beteekent, in dezen zin, iemand alles ontnemen, zelfs hetgeen hem zoo na is, als aan een dier deszelfs huid; hem zoo naakt maken, als een dier, dat men van deszelfs vel ontbloot heeft. *Afſtroopen* heeft dezelfde beteekenis van naakt, glad maken, maar wordt alleen op landen,

Digitized by Google

den, niet op menſchen toegepast. *De vijand ſtroopte het omliggende land af.*

AFSTUITEN, WEDERSTUITEN, TERUG STUITEN.

Verſchillen als de voorzetſels. AFSTUITEN zegt eeniglijk, dat het aanbotſend voorwerp, door eigen veerkracht, of door die van het getroffene, weder van hetzelve afwijkt; WEDERSTUITEN, of TERUGSTUITEN, dat die afwijking geſchiedt in, of naastbij in, de ſtreeklijn der aanbotſing; met andere woorden, dat de aanbotſing geſchied is loodlijnig op de getroffene oppervlakte. Treft een veerkrachtig ligchaam, zonder door te dringen, de oppervlakte van eenig ander, met genoegzame kracht, in eene ſchuinſche rigting, zoo *ſtuit* het *af;* gebeurt zulks regtſtreeks, zoo *ſtuit* het *weder*, of *terug*. *Wederſtuiten* en *terug ſtuiten* zijn, wat de beteekenis betreft, vrij nabij van dezelfde kracht; alleenlijk zegt het eerſte, ten gevolge der botſing, nogmaals denzelfden weg doorloopen; het andere, door dezelfde oorzaak afvliegen in de rigting, naar welke te voren de rug, de achterzijde van het aanbotſend voorwerp gekeerd was. Het werkwoord *terug ſtuiten* is meer in gebruik, dan het zelfſtandige naamwoord *terugſtuit;* en, daarentegen, het zelfſtandige naamwoord *wederſtuit*, of *weerſtuit*, meer, dan het werkwoord *wederſtuiten*.

AFTILLEN, zie AFLIGTEN.

Digitized by Google

AFTREK, VERTIER.

Verkoop van waren, dat is van zaken, welke men met het oogmerk en in de vereischte hoeveelheid bezit, om daarmede handel te drijven. Wanneer zich koopers opdoen, aan welke de verkooper zijne goederen kan afzetten, en inzonderheid, wanneer de koopers zelve zoo veel drifts toonen om te koopen, dat zij den verkooper opzoeken, dan is er AFTREK. En wanneer de verkoop niet bij geheele partijen te gelijk, maar meer in het klein, geschiedt, dan is er VERTIER. De behoefte der gezamenlijke koopers, en die van ieder in het bijzonder, veroorzaakt *vertier;* de aanvraag brengt *aftrek* te weeg.

AFTUIMELEN, AFVALLEN, NEDERVALLEN, NEDERSTORTEN, VALLEN.

VALLEN is het gemeene werkwoord, waarvan de overige wijzigingen zijn; het heet, door de werking der aantrekking-, of zwaartekracht van een ligchaam, deszelfs middenpunt naderen. NEDERVALLEN drukt hetzelfde denkbeeld uit, versterkt door de verdubbeling, welke het anderzins overbodige voorzetsel *neder* daaraan bijvoegt; *neder* toch wijst altoos de rigting aan, waarin de zwaartekracht werkt. NEDERSTORTEN is met geweld nedervallen, zoo als zeer zware, of van eene groote hoogte nederkomende ligchamen doen, wanneer niets derzelver vaart vertraagt. AFVALLEN is, door vallen, eene scheiding ondergaan van hetgeen, waarmede men te voren ver-

Digitized by Google

verbonden was. AFTUIMELEN drukt uit, dat het afvallend ligchaam zich, in den val, om zich zelf ronddraait. Alle deze woorden kunnen ook in den figuurlijken zin genomen worden, inzonderheid *vallen* en *afvallen*. *Vallen* drukt, in dien zin, altoos eene verergering van toeſtand, vooral van den zedelijken toeſtand, uit: *'s menſchen val*; *afvallen* eene verergering van toeſtand, met verlating van een verbond: *na Hannibals overwinningen in Italië, vielen vele ſteden aldaar van de Romeinen af.* Inzonderheid wordt *afvallen*, *afval* en *afvallig* gebezigd van de verzaking eener aangenomene kerkleer: *Julianus, de afvallige.*

AFVAARDIGEN, AFZENDEN.

AFVAARDIGEN is edeler, dan AFZENDEN. De *afgezondene* vervult ſlechts zijnen last; de *afgevaardigde* vertegenwoordigt dengenen, die hem afgezonden heeft, of behartigt althans deszelfs belangen.

AFVALLEN, zie AFTUIMELEN.

AFVAREN, zie AFSTEKEN.

AFVEGEN, AFDROOGEN, AFWISSCHEN.

Door middel van eenen doek, of eenig ander reinigingswerktuig, wegnemen. AFDROOGEN wordt alleen van natte, AFVEGEN en AFWISSCHEN van droge, zoo wel als van natte dingen gebezigd, inzonderheid echter van zulke, die vuil en beſtoven zijn, en wordt door wegſtrijking te weeg gebragt. Wanneer van natte dingen, b. v. van tranen, geſproken wordt,

Digitized by Google

wordt, dan houdt men *afdroogen* niet alleen voor natuurlijker, maar ook voor edeler. In eenen figuurlijken zin bezigt men ook alleen *tranen afdroogen*, en niet *afvegen*, of *afwisschen*: *hij droogt de tranen van de wangen der ongelukkigen.*

AFVLOEIJEN, zie STROOMEN.

AFVORDEREN, zie EISCHEN.

AFVRAGEN, zie EISCHEN.

AFWAAIJEN, WEGWAAIJEN.

Het verschil ligt in de voorzetsels; *af* duidt scheiding, *weg* verwijdering aan. *Mijn hoed woei van mijn hoofd af, ik wilde hem wederkrijgen, maar de geweldige wind had hem buiten mijn gezigt weggewaaid.*

AFWACHTEN, VERWACHTEN.

In denzelfden toestand blijven, tot dat iets, hetwelk men vooruit ziet, gebeurt. WACHTEN heeft deze beteekenis, zonder eenig nevenbegrip: *ik kan niet langer wachten.* AFWACHTEN voegt hierbij het begrip, dat men ten einde toe, tot op het daarzijn der vooruitgeziene gebeurtenis, wacht: *ik zal mijnen broeder hier afwachten*, dat is, *ik zal hier blijven, totdat mijn broeder komt.* VERWACHTEN ziet meer op het vooruitzien zelf; van daar het naamwoord *verwachting*. *Wacht den uitslag af, dikwijls is hij gunstiger, dan men had durven verwachten.*

AF-

Digitized by Google

AFWENDEN, zie AFKEEREN.

AFWENNEN, ONTWENNEN.

Allengskens van eene gewoonte doen afſtaan. In de eerſte plaats verſchillen de woorden daarin, dat AFWENNEN de zaak, ONTWENNEN den perſoon ten voorwerp heeft: men *went* zich (aan zich) eene gewoonte *af*, maar men *ontwent* zich van, aan, of enkel (in den vierden naamval) eene gewoonte. Vervolgens drukt *afwennen* alleen uit, dat de gewoonte eene daad niet te doen, de gewoonte van die te doen doet ophouden. *Ontwennen* ſchijnt aan te duiden, dat de gewoonte, welke men verlaat, naauwer aan ons gehecht, dat derzelver verzaking met eenige moeite, eenige opoffering verbonden is. Men *went zich af* hetgeen ons eigenlijk onverſchillig, hetgeen niets meer dan eene loutere gewoonte is; men *ontwent zich* hetgeen ons eenig genoegen verſchafte. Dus behoort men te zeggen: *zich het ſcheelzien, het ſtameren afwennen*, en daarentegen; *zich het ſnuiven, den drank ontwennen.* Op dezelfde wijze onderſcheiden de Duitſchers de woorden *abgewöhnen* en *entwöhnen.*

AFWENTELEN, zie ROLLEN.

AFWEREN, zie AFSLAAN.

AFWERPEN, zie GOOIJEN.

AFWEZEN, zie AFWEZEND.

Digitized by Google

AFWEZEND, AFWEZIG, NIET TEGENWOORDIG.

Verſchillen op gelijke wijze, als de woorden *aanwezend*, *aanwezig*, *tegenwoordig*. (Men zie dit artikel.)

AFWIJKEN, zie AFDWALEN.

AFWIJZEN, VAN DE HAND WIJZEN.

Weigeren te doen, of aan te nemen. AFWIJZEN betreft dengenen, die verzoekt; VAN DE HAND WIJZEN, het verzoek, door hem gedaan. Den biddenden *wijst* men *af*, wanneer men zijne bede *van de hand wijst*. Men *wijst* het aanbod *van de hand*, wanneer men den aanbieder *afwijst*. Beide zijn dus in de uitwerking vrij gelijk. Daar het intusſchen gewoonlijk minder beleedigend is, zijne weigering op de zaak, dan op den perſoon te gronden, zoo mag *van de hand wijzen* voor beleefder gehouden worden, dan *afwijzen*.

AFWISSCHEN, zie AFVEGEN.

AFZAKKEN, zie DALEN.

AFZENDEN, zie AFVAARDIGEN.

AFZETTEN, zie AFDANKEN.

AFZETTEN, zie AFKNIPPEN.

AFZIEN, zie AFLEEREN.

AFZIEN, zie AFSTAAN.

AFZONDEREN, zie AFSCHEIDEN.

AF-

Digitized by Google

AFZWEREN, VERLOOCHENEN, VERZAKEN.

Eenen perſoon, eene leer of denkwijs, waaraan men verbonden was, verlaten. AFZWEREN wordt altoos ten goede genomen, voor eene plegtige verlating van dwaling; VERLOOCHENEN en VERZAKEN ten kwade. Onderling verſchillen deze laatſte woorden hierin, dat de *verloochening* door woorden, de *verzaking* met daden geſchiedt. PETRUS *verloochende zijnen meester, zonder hem in zijn hart, en veelmin door eenige daad, verzaakt te hebben.*

AI, ACH, OCH.

Het eerſte, ſchoon in oudere talen van een gelijk gebruik, als ons *ach*, en edel genoeg gekeurd, om door dichters gebezigd te worden, ſchijnt eigenlijk een der onwillekeurige en ongeregelde geluiden te zijn, welke meestal ligehamelijke ſmart aan lijders afperst. ACH is de uitdrukking van zielslijden, en misſchien, in den oorſprong, niets anders dan een hoorbaar geworden zucht. OCH is de uitboezeming van verlangen, en ſomwijlen van onwil. Dus zegt men: *ai! gij doet mij zeer. Ach! welk een ongeluk. Och! mogt het mij gebeuren. Och! wat word ik gekweld, — wat doet gij mij moeite aan.*

AJUIN, UIJEN.

Eigenlijk dezelfde vrucht. UIJEN is in het gemeene leven gebruikelijk, om die ſoort aan te duiden,

Digitized by Google

welke tot huisſelijk keukengebruik geſchikt is; AJUIN bezigt men van het geheele geſlacht. Van daar, dat men zegt *aard-ajuin*, *zee-ajuin*, niet *aard-uijen*, *zee-uijen*.

AKELIG, VERVAARLIJK, NAAR.

Hetgeen benaauwdheid, ſchrik verwekt. VERVAARLIJK onderſcheidt zich het gemakkelijkst; het is duidelijk datgeen, hetwelk *vervaard*, *verſchrikt* maakt. De aandoening, welke het *vervaarlijke* verwekt, is ſterker, dan die door het AKELIGE of NARE wordt te weeg gebragt. Wat deze beide woorden betreft, zoo ſchijnt, in den eerſten opſlag, het gebruik dezelve niet te onderſcheiden. In de meeste gevallen wordt *naar* gebezigd, waar men zich even gevoegelijk van *akelig* zou kunnen bedienen, en omgekeerd. *Eene opene wonde is een akelig*, of ook *een naar gezigt*. Wanneer men echter de kracht der woorden, door derzelver toepaſſing op ſterkere voorbeelden, beproeft, ontwaart men ſpoedig, dat reeds het gebruik dezelve genoegzaam onderſcheidt. *Een ſlagveld, met zieltogenden en lijken bedekt, is een akelig ſchouwſpel. Naar* zou hier zoo goed niet te pas komen. Uit het gebruik blijkt dus reeds, dat het eerſte ſterker is, dan het tweede. Dit wordt bevestigd door de grondbeteekenis. *Naar* is, volgens dezelve, hetgeen benart, den boezem prangt, het hart beklemt; *akelig*, hetgeen zoo ſterk een gevoel van vrees of ijzing verwekt, dat het in geklag doet uitbersten, het zuchtend geluid *ach* doet ſlaken.

AK-

Digitized by Google

AKKER, LAND, VELD.

Een deel van de oppervlakte der aarde. Eigenlijk wordt LAND tegen water overgeſteld. *Te water en te land. Aan land treden.* VELD is land, dat niet meer in den oorſpronkelijken woesten ſtaat is, zonder dat men bepaalt, of het werkelijk bebouwd wordt. Dit laatſte wordt door het woord AKKER uitgedrukt. Een *korenakker* is een bebouwd, meestal afgemeten, ſtuk gronds, waarop werkelijk koren geteeld wordt; een *haverveld* ook zoodanig, waarop haver geſtaan heeft. In het gebruik wordt voorts *land* overgeſteld tegen ſtad: *verlaat de muffe ſteden, vlugt naar 't land! Op het land gaan wonen. Veld* ſtaat over tegen huis, dak of andere beſchutting. *Op het veld; op het open veld.*

AKKERBOUW, LANDBOUW.

Vertoonen hetzelfde onderſcheid als *akker* en *land.* LANDBOUW is de bearbeiding der aarde in het algemeen, zonder onderſcheid, of de grond reeds tot bouwland ingerigt is, of niet. De AKKERBOUW is nimmer eene ontginning. Wanneer men dus den veldarbeid tegen eenigen anderen tak van bedrijf of nijverheid overſtelt, zegt men beter *land-* dan *akkerbouw*, omdat het eerſte ook de oorſpronkelijke bebouwing inſluit.

Digitized by Google

AKKERMAN, BOER, BOUWMAN, LANDBOUWER, LANDMAN, VELDELING.

Die zijn bedrijf en beſtaan op het land heeft. LANDMAN en VELDELING drukt zulks in het algemeen uit; het laatſte is uitſluitend dichterlijk. LANDBOUWER en AKKERMAN geven te kennen, dat zij, welken men dezen naam toelegt, zich werkelijk met de bebouwing, dat is beploeging en bezaaijing van het land, de bearbeiding van den akker, bezig houden; het kan dus niet gevoegelijk gebruikt worden van zoodanige landbewoners, die eeniglijk van den veeteelt en van het zuivel leven. Een Noordhollandſche kaasboer is geen *akkerman*, geen *landbouwer*. BOUWMAN is van eene ruimere beteekenis; *bouwer* toch is het woord, waaruit, bij zamentrekking, het gemeenzamere BOER is voortgekomen. Dit laatſte beteekent alle landlieden, zonder onderſcheid, doch voor zoo verre zij eenen ſtand uitmaken. Hetzij wegens de mindere beſchaving van dezen ſtand, met die der ſtedelingen vergeleken, hetzij wegens de verachting, waaraan dezelve zoo lang en onverdiend is blootgeſteld geweest, en den band van lijfeigenſchap, waaraan deszelfs leden onderworpen waren, wordt de benaming van *boer* voor minder vereerend, dan die van *land-* of *bouwman*, gehouden, en menigmaal met een ſcheldwoord gekoppeld: *een lompe boer*. Van daar ook *boersch*, hetgeen van de beſchaafdere zeden afwijkt.

AL-

Digitized by Google

ALEER, ALVORENS, EER DAT, VOOR DAT.

Voegwoorden, die uitdrukken, dat het onmiddellijk volgende gedeelte der rede op eenen lateren tijd ziet, dan het vorige. ALEER en ALVORENS verſchillen van EER DAT, VOOR DAT, alleen door het voorgeplaatste woordje *al*, hetwelk ſomwijlen, maar niet altijd, de beteekenis verſterkt; in dit geval maakt het de twee eerſte woorden van een verhevener ſpraakgebruik, dan de andere. Het voegwoord *dat*, hetwelk zoo vele voorzetſels tot voegwoorden maakt, is, in dit geval, bij *eer* en *voor*, niet volſtrekt vereiſcht; men kan zeggen: *eer hij kwam*, *voor hij kwam*. Schoon het ook ſomwijlen achter *aleer* en *alvorens* geſchreven wordt, doet men beter, het weg te laten. Het verſchil der woorden, welke wij behandelen, ligt voornamelijk in dat van *eer* en *voor*; het eerſte ziet altoos op den tijd, het andere ook op de ruimte; *eer* ſluit noodwendig eene vergelijking in met iets, dat later is; *voor* niet alzoo, dewijl het blootelijk eene nabijheid, een tegenoverſtaan kan beteekenen.

ALLEEN, EENIG.

Hetgeen zonder iets anders is. Streng genomen, kunnen deze woorden niet als ſynoniem beſchouwd worden, vermits het taaldeelen zijn van eene verſchillende ſoort. Wil men echter de begrippen, welke zij uitdrukken, onderſcheiden, zoo kan men zeggen, dat onder ALLEEN iets verſtaan wordt, het-

Digitized by Google

welk niets anders nevens zich heeft, onder EENIG datgeen, behalve hetwelk niets anders beſtaat. Natuurlijk betreft dit meestal dingen van dezelfde ſoort. Wanneer men zegt, dat men *alleen* is, bedoelt men daarmede, dat er geene andere menſchen, niet, dat er geen dier, of eenig ander ding, in de nabijheid zijn. De vraag, waarom een boek *alleen* in de kas ſtaat, wil zeggen, waarom, nevens hetzelve, geene andere boeken in die kas geplaatst zijn, ſchoon dezelve, voor het overige, met papieren of andere zaken gevuld mag wezen. Hetzelfde is het geval met EENIG, waarachter, zoo het niet onmiddellijk door een zelfſtandig naamwoord gevolgd wordt, dikwijls ook de uitdrukkelijke bijvoeging geplaatst wordt: *in zijne ſoort*. *Eenig* is dus het tegenovergeſtelde van vele van dezelfde ſoort, *alleen* van vele van dezelfde ſoort bij elkander. Elk mensch is in zijn leven menigmalen *alleen* geweest, zonder daarom ooit de *eenige* mensch geweest te zijn. Zooveel wat het onderſcheid betreft tuſschen *eenig* en *alleen*, in den zin van afgezonderd genomen; het laatſte woord echter heeft, in het Nederduitsch, nog eene andere beteekenis, die het zinverwant met *eenig* maakt. Wanneer namelijk *alleen*, even als zulks met verſcheidene andere bijwoorden geſchieden kan, onmiddellijk achter een zelfſtandig, of voornaamwoord geplaatst wordt, alsdan verliest het de beteekenis van afgezonderd in plaats, en nadert tot die van *eenig* in ſoort. *Hij alleen is de man, die tot zulk eene daad bekwaam is;* men kan hier ook zeggen:

hij

Digitized by Google

hij is de eenige man, die tot zulk eene daad bekwaam is. Beide de uitdrukkingen komen in den grond op hetzelfde neder; doch, zoo het ſchijnt, langs verſchillende wegen. De eerſte zegt, dat de man, dien men bedoelt, op den trap van voortreffelijkheid of verdorvenheid, welke tot zulk eene daad bekwaam maakt, *alleen* ſtaat; dat hij daarin niemand, die naar hem gelijkt, nevens zich heeft. De andere ſpreekwijs duidt aan, dat er, behalve dien man, geen wezen van zijne ſoort beſtaat, hetwelk zulk eene daad verrigten kan. Ondertusſchen maakt dit, gelijk wij gezegd hebben, geen verſchil in den zin; en over het algemeen moet men erkennen, dat, zoo reeds de ſtelling, welke volkomen ſynonieme woorden ontkent, eene wederſpraak gevonden heeft, die haar te regt tot volkomen beſchaafde talen heeft doen beperken, hij, die beweren wilde, dat ook de ſpreekwijzen en wendingen eener taal niet ſynoniem kunnen wezen, waarſchijnlijk aldra gedwongen zou zijn, zijn gevoelen op te geven.

ALLE, ELK, IEDER, IEDEREEN, EEN IEGELIJK.

De deelen van een geheel, geene uitgezonderd. Wanneer men deze gezamenlijke deelen als eene ſom beſchouwt, dan gebruikt men de uitdrukking ALLE. Om alle de deelen afzonderlijk, één voor één genomen, aan te duiden, zegt men ELK. IEDER, IEDEREEN, EEN IEGELIJK drukt dit laatſte uit, voor

Digitized by Google

zoo verre van menſchelijke of redelijke ſchepſelen geſproken wordt. Hieromtrent is, met betrekking tot de beide laatſte woorden, geen twijfel; doch vele en ook goede ſchrijvers, gebruiken *elk* en *ieder* onverſchillig, om redelijke en redelooze, levende en levenlooze voorwerpen aan te duiden.

Bijna alle talen kennen deze onderſcheiding, omdat zij in den aard der dingen ligt; ſommige bezitten uitdrukkingen, waarin de tegenſtelling nog ſterker uitkomt, dan in de, overal gebruikelijke, woorden *alle* en *elk*. Men denke aan het Latijnſche *univerſi* en *ſinguli*, het Hoogduitſche *ſamt und ſonders*. Onze oude, in hare ſpreekwijze zoo naauwgezette, wetgeving, den wil des Souvereins aan de ſtaatsmaatſchappij in het algemeen, en aan elk der ſtaatsburgers in het bijzonder, als pligt voorſchrijvende, bediende zich, om deze reden, van het bekende formulier: *allen en een iegelijk*. De uitdrukking *een iegelijk* is eenigzins verouderd; *iedereen* verſterkt het denkbeeld, hetwelk reeds in *ieder* opgeſloten ligt, door nog eenmaal te herhalen, dat de leden van het *collectief* geheel, één voor één genomen worden. Eene ſoortgelijke verſterkende verdubbeling vertoont ook het Engelſche *every-one*.

ALLERHANDE, ALLERLEI, VELERHANDE, VELERLEI, VERSCHEIDEN.

Hetgeen niet van *eene* ſoort of gedaante is. Weinige uitdrukkingen zijn er, tusſchen welke het gebruik

bruik minder onderſcheid maakt, dan tuſſchen ALLERHANDE en ALLERLEI. Zonder het geſchil omtrent de betwiste afleiding der uitgangen van *hand* en *lei* te willen beſliſſen, ſchijnt de eerſte op een meer innerlijk, van geſlacht of oorſprong ontleend, en de andere op een uiterlijk onderſcheid van gedaante te wijzen. In deze onderſtelling zou *allerhande* eene verzameling van dingen zijn, die in den aard verſchillen, *allerlei* eene verzameling van dingen, wier onderſcheidend kenmerk men in vorm of voorkomen zoekt. Men zou, b. v., moeten zeggen: *krijgsvolk van allerhande wapenrusting en van allerlei montering*, omdat de wapenrusting in aard en beſtemming, de montering doorgaans ſlechts in ſnee en kleur verſchilt. Dat het bijvoegelijke naamwoord *alle* in *allerhande* en *allerlei*, niet de volſtrekte algemeenheid beteekenen kan, ſpreekt van zelf; het zou, in vele gevallen, aan de onmogelijkheid grenzen, alle ſoorten zamen te brengen, alle vormen te vertoonen. Men verſtaat onder hetzelve niets meer, dan eene menigte, eene veelheid; doch zoodanig eene veelheid, dat het oog niet terſtond kan overzien, in hoeverre zij van de algemeenheid verſchilt. Hieruit volgt natuurlijk, en ook het gebruik bevestigt zulks, dat VELERHANDE en VELERLEI eene geringere hoeveelheid moeten aanduiden, dan de beide vorige woorden. VERSCHEIDEN zegt, volgens de oorſpronkelijke beteekenis, alleen, dat de voorwerpen, welke men bedoelt, niet gelijk zijn; doch, even als volſtrekte gelijkheid, *identiteit*, en dus eenheid, me-

Digitized by Google

medebrengt, even zoo is, aan den anderen kant, ongelijkheid niet denkbaar zonder meerheid. Van hier, dat men *verſcheiden* is begonnen te gebruiken in den zin eener veelheid. Zelfs is men zoo verre gegaan, dat, offchoon twee voorwerpen genoegzaam waren, om *verſcheiden* te zijn, men dit woord, in de beteekenis, waarvan wij ſpreken, altoos gebruikt, om een grooter getal dan twee te kennen te geven. Ondertusſchen is het, van de hierboven vergelekene woorden, in twee voorname punten onderſcheiden. Vooreerst drukt *verſcheiden* altoos eene geringere hoeveelheid uit, en, ten andere, wordt, bij het gebruik van dit woord, ſtrijdig met deszelfs grondbeteekenis, in vele gevallen, minder op het verſchil der dingen gezien, dan op derzelver getal.

ALLERLEI, zie ALLERHANDE.

ALMAGT, zie MAGT.

ALMOGEND, zie MAGT.

ALOM, OVERAL.

Op alle plaatſen. Niet zeer in het oog vallend is het onderſcheid tusſchen deze twee bijwoorden. Misſchien mag men, op grond van de verſchillende beteekenis der voorzetſels *om* en *over*, aannemen, dat ALOM ſlaat op den geheelen kreits, waar zich iets bevinden kan, OVERAL op elke plaats in dien kreits.

Het

Digitized by Google

Het gebruik ſchijnt dit eenigzins te bevestigen. Immers leest men meer: *de tijding verſpreidde zich alom*, dan *overal;* en omgekeerd: *men hoort die tijding overal, waar men komt*, min gewoonlijk *alom, waar men komt.* Volgens deze onderſcheiding zou men van de Godheid, die niet eigenlijk gedacht kan worden, op eene plaats, in een bepaald gedeelte der ruimte, aanwezig te zijn, beter zeggen, dat zij *alom-*, dan dat zij *overal tegenwoordig* is. Voor het overige behoort het eerſte woord, reeds omdat het korter en beter klinkend is, tot den verhevener ſtijl.

ALS, DAN.

Niet anders ſynoniem, dan voor degenen, die met de regelen der taal en het beſchaafde ſpraakgebruik onbekend zijn. ALS volgt achter het eerſte lid eener vergelijking, DAN, achter dat eener tegenſtelling. *Zoo goed als zijn vader, — even ſchoon als hare zuster; beter dan hare moeder, — minder rijk dan zijn buurman, — niemand dan hij, — anders dan men gewoon is, enz.*

ALTAAR, OUTER.

Hetzelfde woord, eigenlijk alleen door verſchil van wisſelletters onderſcheiden. In het gebruik wordt OUTER meer uitſluitend van de godsdienstoefening der oude Heidenen gebruikt, ALTAAR beide van den Heidenſchen godsdienst en van dien der Joden en

Digitized by Google

en der Christenen. *De hoornen des altaars*, — *het ſakrament det altaars.*

ALTHANS, ALTOOS.

Beide genomen in den zin van *ten minſte.* Het gebruik maakt tusſchen de twee woorden weinig ander verſchil, dan dat het laatſte bijna eeniglijk in het gemeenzaam geſprek, het eerſte ook in den ſchrijfſtijl gebezigd wordt. Wilde men, op grond der afleiding, eenig onderſcheid maken, zoo zou ALTHANS kunnen heeten: alle waarſchijnlijkheid, wat de omſtandigheden betreft, te zamen genomen, en ALTOOS, alle waarſchijnlijkheid bijeen genomen, wat den tijd betreft. *Ik althans heb het niet gedaan; ik altoos heb er niet van geſproken;* dat is, *alle omſtandigheden*, of ook *alle mogelijkheid van tijd, in rekening gebragt, is het niet te gelooven, dat ik het gedaan, of er van geſproken heb.* Op dezelfde wijze als wij *altoos* gebruiken, zeggen ook de Franſchen: *ce n'est pas moi toujours.*

ALTOOS, ALTIJD, IMMER, GEDURIG.

Hetgeen zonder ophouden, of uitzondering, geſchiedt. ALTIJD en ALTOOS ſluiten zulks op de algemeenſte wijze in, zoo wel rugwaarts in het verledene, als voorwaarts in de toekomst. *Hij is altoos een braaf man geweest, hij zal het altoos blijven. Men moet altijd* (bij dag en bij nacht, in goede en kwa-

Digitized by Google

kwade dagen) *zijnen pligt doen.* IMMER ziet, volgens onze oudſte taalkenners, even als het tegenovergeſtelde *nimmer*, alleen op het toekomende: *men moet immer* (onafgebroken) *deugdzaam zijn.* GEDURIG beteekent datgeen, waarvan de voortduur niet ophoudt. Het gebruik, ondertusſchen, heeft verkozen, juist dit woord ook aan te wenden van hetgeen zich menigmaal herhaalt, en dus noodwendig bij afbreking geſchiedt. *Wat ik hem ook zeg, hij komt gedurig weder; hij kwelt mij gedurig.* Hier heet het niets anders, dan *telkens;* doch in deze en ſoortgelijke gevallen, wordt de duurzaamheid toegepast niet op de daad, maar op de gewoonte. *Hij heeft de gedurige, de aanhoudende gewoonte van terug te komen, van mij te kwellen.* Tuſſchen *altijd* en *altoos* is het bijna niet mogelijk eenig onderſcheid op te geven, vermits beide de woorden, waarmede *al* hier zamengeſteld is, oulings *tijd* beteekenden.

ALWEDER, ANDERMAAL, NOGMAALS, OP NIEUW, WEDEROM.

Woorden, die alle beteekenen, dat meer dan éénmaal eene ſoortgelijke handeling, opvolgelijk, is voorgevallen. ANDERMAAL geeft te kennen, dat de handeling nog eenmaal is voorgevallen; want op één, niet op meer, volgt *ander;* van hier *een en andermaal*, hetwelk men van gebeurtenisſen bezigt, in denzelfden zin, als *een en ander* van perſonen. NOGMAALS kan, na eene menigvuldiger herhaling der daad,

Digitized by Google

daad, gebezigd worden. *Na, dien dag, dikwerf bij mij geweest te zijn, kwam hij nogmaals weder*, enz. ALWEDER voegt, bij de beteekenis der herhaling, die van eene ſnelle herhaling; het zegt zoo veel, als reeds weder: *komt gij mij alweder lastig vallen?* dat is, *na zulk eene korte tusſchenpoos van ruste.* WEDEROM vereenigt den zin van herhaling met dien van weêrkeerigheid: *zegt gij, dat ik mij bedrieg, ik zeg u wederom, dat gij op te losſe gronden oordeelt.* Ook wel met dien van terugwending: *hij keerde wederom.* OP NIEUW duidt aan, dat de vorige daad ten einde was, en dat de herhaling eene andere daad is, van de vorige afgeſcheiden, en niet eene voortzetting derzelve: *ik meende het reeds ontkomen te zijn, toen ik mij op nieuw aangevallen zag.*

AMBACHT, BEROEP, HANDWERK.

De duurzame werkzaamheid, waardoor men in de maatſchappij zich het onderhoud verſchaft, in ruiling tegen de dienſten, welke men haar bewijst. BEROEP is de algemeenſte en tevens de vereerendſte uitdrukking der drie; door dezelve verſtaan wij de werkzaamheid, tot welke aanſtelling van hooger hand, of verkregene kundigheden ons beroepen, ons als ware het de bevoegdheid geven. Zij ſluit zoo wel de oefening der edeler, of zoogenaamde vrije, kunſten in, als den werkdadigen arbeid, bij welken 's menſchen verhevener deel of niets, of weinig verrigt. Advokaat, arts, onderwijzer te zijn, is een *beroep*, geen

Digitized by Google

een HANDWERK, of AMBACHT. Beide deze laatſte woorden geven te kennen, dat ligchamelijke arbeid noodig is tot de uitoefening der werkzaamheden, welke zij onderſtellen. Timmerman, smid te zijn is wel in het algemeen een *beroep*; maar, meer bepaald uitgedrukt, is het een *handwerk*, of *ambacht*. Tusſchen deze uitdrukkingen zelve ſchijnt dit onderſcheid te beſtaan. *Handwerk* wordt voor geringer gehouden, dan *ambacht*; hetzij, omdat daarbij zoo letterlijk en ſtellig te kennen wordt gegeven, dat handarbeid tot oefening der beroepen van deze ſoort vereischt wordt; hetzij, omdat bij dezelve inderdaad ſlechts de handigheid tot het uitoefenen eener bepaalde verrigting gevorderd wordt, niet de ervarenheid en het beleid, welke ons in ſtaat ſtellen, de verkregene handigheid op al datgene toe te paſſen, waarbij zij aangewend kan worden. Timmerman of ſmid te zijn, kan, gelijk wij boven zeiden, een *beroep*, en meer bepaaldelijk een *handwerk*, of *ambacht*, genoemd worden; maar, wil men nog juister ſpreken, dan is het een en het ander een *ambacht* en geen *handwerk*. Daarentegen verdient het klompenmaken, het nettenbreijen, b. v., ſlechts den naam van *handwerk*, en niet van *ambacht*. De timmerman en ſmid toch vervaardigen, met inſpanning hunner geeſtvermogens, zoo wel als hunner ligchaamskrachten, met aanwending van verkregene kundigheden, zoo wel als van behendigheid, geenszins bepaalde, nimmer afwisſelende werkſtukken, maar al wat binnen den

omvang komt van het beroep, dat zij aangeleerd hebben.

AMBT, BEDIENING, DIENST, WAARDIGHEID, POST, BAANTJE.

Het geheel der pligten, welke eenen aangeſtelden opgedragen zijn. AMBT heeft voornamelijk betrekking op de verrigting zelve: het *predikambt*, het *regterambt*. BEDIENING ziet op den dienst, dien men eenen ander doet; het brengt dus een denkbeeld van ondergeſchiktheid mede. DIENST, onderſcheidt zich van *ambt* en *bediening* daardoor, dat de verrigtingen, welke bij het waarnemen van dezen gevorderd worden, op openbare werkzaamheden en ſtaatsverrigtingen betrekking hebben, terwijl daarentegen *dienst* de verpligting tot werkzaamheden aanduidt, waartoe arbeid gevorderd wordt. *Hij heeft eenen dienst als ſtalknecht gekregen. De dienst in dit huis is zeer zwaar.* Om deze reden heeft men reeds vroeg, in het beſef der onafhankelijkheid, welke aan regterlijke uitſpraken toekomt, zich onthouden, de pligten der regters eenen *regterdienst* te noemen. *Predikdienst* wordt even zeer als *predikambt* gezegd, want de prediker beſchouwt zich als ſtaande in den onmiddellijken dienst van God, of van het goddelijke woord. Ook wordt *dienst* voor *krijgsdienst* genomen: *hij is in den dienst gegaan.* WAARDIGHEID duidt niet zoo zeer een ambt zelf, als wel de met het ambt verbondene aanſpraak op hoo-

Digitized by Google

hooger eer en aanzienlijker rang aan, en wordt daarom, van zulke verhevene aanſtellingen gebezigd, waarmede eigenlijk geen *ambt* verbonden is: *de waardigheid eenes Generaals, eenes eerſten Ministers, eenes Stadhouders*, enz. POST ziet op de plaats, welke de ambtenaar bekleeden moet, en waarop hij geſteld is, even als de krijgsman op het punt, dat hij bewaakt, om de pligten, welke deze plaatſing hem oplegt, te volvoeren. BAANTJE, (indien een woord meer tot den lagen, dan den gemeenzamen ſpreektrant behoorende, verdient, hier in vergelijking genomen te worden) drukt eene geringe *bediening* uit, maar zoodanig eene, die, reeds op zich zelve voordeelig, eene ſchrede is tot hoogere bevordering.

AMBTENAAR, BEAMBTE.

De met eenig ambt bekleede. Ongetwijfeld is de uitdrukking BEAMBTE vereerender, dan die van AMBTENAAR. *Beambte* zegt, krachtens deszelfs vorming, dat iemand met een ambt bekleed, dat het hem opgedragen is; *ambtenaar*, dat hij het uitoefent. In de eerſte plaats verwijst men dus op de hoedanigheden, die den *beambte* het ambt hebben doen waardig keuren; in de andere, op de verrigting der ambtsbezigheden. Even zoo ſtelt men zich, bij de uitdrukking *beambte*, meer den perſoon, bij *ambtenaar*, meer zijnen ſtand voor oogen; waarom men ook, van dien ſtand ſprekende, niet zegt de *beambten*, maar de *ambtenaren*.

Digitized by Google

ANGEL, HOEK.

Eene ſpits met wederhaken. Mag deze beteekenis, als de algemeene van beide de woorden doorgaan, dan is derzelver onderſcheid ook ſigtelijk gevonden; want alsdan zou HOEK eenen gekromden, en tot de vischvangst ingerigten ANGEL uitdrukken. De woorden zouden dus eenigermate verſchillen, als geſlacht en ſoort. Het gebruik ſchijnt hiervoor te pleiten; want hoezeer men *angel* van het latijnſche *acus* en *aculeus* moge afleiden, zoo bezigt men het, bijna uitſluitend, voor zoodanige ſpits, die met haken voorzien is, en in de gemaakte wonde blijft vastzitten: *de angel eener bij*. De Frankiſche ſpietſen, welke de Romeinen, den klank des woords aan eenen uitgang hunner taal verbindende, *angones* noemden, hadden ook wederhaken. Hetzelfde denkbeeld ſchijnt voort te duren in de zamenſtellingen, en *voetangel* een prikkel te zijn, die, in den voet getreden, daarin vastgehecht blijft.

ANGST, BANGHEID, SCHRIK, SCHROOM, VREES, ANGSTVALLIGHEID, BEANGSTHEID, BEDEESDHEID, BENAAUWDHEID, BEVREESDHEID, BEZORGDHEID, SCHROOMVALLIGHEID, VERVAARDHEID.

De onaangename indruk, welken het vooruitzigt van iets, dat wij voor kwaad houden, ons veroorzaakt. SCHROOM is eene niet zeer ſterke vrees, welke bij ieder, zonder onderſcheid, door een moedig beſluit te overwinnen is. Ten aanzien der VREES

Digitized by Google

is zulk eene zelfsoverwinning niet aan alle geſtellen mogelijk. SCHRIK is eene ſterke vrees, die ons plotſeling overvalt. ANGST en BANGHEID, beide afgeleid van *eng*, drukken die beklemming des gemoeds uit; welke *vrees*, *ſchrik*, en andere, met dezelve verwante, aandoeningen verwekken. Wel is waar, dat deze aandoeningen de uitwerkſelen der voorwerpen zijn, welke dezelve te weeg brengen; doch zij worden, op hare beurt, oorzaken der gemoedsgeſteltenis, welke wij door *angst* en *bangheid* verſtaan. Deze laatſte geven, om dezelfde reden, eenen duurzamer indruk te kennen, dan de eerſte. Daar men nu van eenen gemoedstoeſtand ſomwijlen zich minder reden weet te geven, dan van eene aandoening, zoo kan men ook *angst* en *bangheid* gevoelen, zonder voor dezelve, even als voor *vrees* of *ſchrik*, een bepaald voorwerp te hebben. *Het gerucht van 's vijands nadering verſpreidde alerwegen ſchrik; nog eenen tijd lang boezemde de verwachting zijner komst aan velen vrees in; en zelfs: toen men zich verzekerd had, dat er voor deze verwachting geen grond was, konden ſommigen zich van hunnen angst niet ontſlaan.* De uitgang *heid* zet aan *bangheid* nog meer de beteekenis van eenen toeſtand bij. Op gelijke wijze drukken BESCHROOMDHEID en BEVREESDHEID den toeſtand van den beſchroomden of bevreesden uit. Hetzelfde heeft plaats bij de overige woorden. BEANGSTHEID en ANGSTVALLIGHEID verſchillen daarin, dat het eerſte eenen ſtaat, het andere eene geaardheid uitdrukt.

drukt. De man van moed kan *beangstheid* gevoelen, maar hij toont geene *angstvalligheid*. Deze laatſte, omdat zij haren grond in de geaardheid, en niet in oorzaken van buiten, heeft, kan ook plaats hebben wegens dingen, eigenlijk te beuzelachtig, om *vrees* of *angst* in te boezemen. SCHROOMVALLIGHEID verſchilt op dezelfde wijze van *beſchroomdheid*. BEDEESDHEID is eene *beſchroomdheid*, die zich door eene uiterlijke belemmering in ſpreken of handelen openbaart. BENAAUWDHEID is eene ſterkere mate van *beangstheid*. BEZORGDHEID is eene *bevreesdheid*, met zorg gepaard; men is, namelijk, *bevreesd* voor hetgeen ons leed kan toevoegen, *bezorgd* voor hetgeen, waaraan men vreest, dat leed zal toegevoegd worden. VERVAARDHEID is een hooge trap der gewaarwording, door *vrees* of *ſchrik* te weeg gebragt.

ANGSTVALLIG, zie ANGST.

ANTWOORDEN, BEANTWOORDEN, HERNEMEN.

Iets op eene tot ons gerigte rede zeggen. ANTWOORDEN en BEANTWOORDEN, ſchoon in vele gevallen het eene voor het andere kan genomen worden, verſchillen echter niet alleen in de woordvoeging, daar men namelijk zegt *iemand antwoorden*, met den derden naamval des perſoons, en *op eene vraag antwoorden*, of ook enkel *antwoorden*, en *eene vraag beantwoorden*; maar ſomwijlen ook in beteekenis. *Antwoorden* onderſtelt altoos eene vraag; of iets, dat aan eene vraag gelijk is, en heeft de algemeen-

meenſte beteekenis. *Beantwoorden* heet een antwoord op iets geven, welk antwoord de aangevoerde zaak afdoet en beſlist. Daarom is *eene tegenwerping beantwoorden* meer, dan *op eene tegenwerping antwoorden*. *Hij heeft op de tegenbedenkingen zijner partij niet geantwoord, vermoedelijk, omdat hij het zich niet toevertrouwde, dezelve te beantwoorden.* HERNEMEN verſchilt van *antwoorden* en *beantwoorden*, in zoo ver, dat het eigenlijk het voortzetten eener afgebroken rede beteekent: *terwijl hij nog ſprak, verſtoutte zich zijne partij allerhande ſmaadredenen tegen hem uit te braken; hierop hernam de ſpreker, na op nieuw gehoor verkregen te hebben*, enz., dat is, hierop vervolgde de ſpreker zijne redevoering.

ARBEID, BEZIGHEID, WERK, WERKZAAMHEID.

Aanwending van krachten. BEZIGHEID geeft verder niets, dan deze aanwending, te kennen. ARBEID en WERK duiden aan, dat zij met inſpanning onzer vermogens, met moeite verzeld gaat. WERKZAAMHEID is eigenlijk de toeſtand van den werkenden, de hoedanigheid van den werkzamen; bij verdere uitbreiding van beteekenis, ook de ſoort zijner bezigheid, het voorwerp van zijnen arbeid. *Arbeid* en *werk* verſchillen in zoo verre, dat het eerſte alleen de inſpanning van krachten uitdrukt, vereischt om iets tot ſtand te brengen; *werk*, nevens die inſpanning, ook eenigzins, en ſomwijlen wel uitſluitend, de vrucht derzelve, het gewrocht. *Water-*

Digitized by Google

ſluis- en dijkwerken; de werken der Nederlandſche Dichters. In geen dezer gevallen kan het woord *arbeid* te pas komen. Men zegt wel: *ziedaar een beeld, eene ſchilderij, een tapijt van uitmuntenden arbeid*; doch deze ſpreekwijs zelve toont, dat men daarmede de kunst of vlijt bedoelt, door den meester aan zijn werk te kosten gelegd. Voor het overige blijkt uit het boven gezegde, dat *arbeid* en *werk* het tegenovergeſtelde zijn van rust of ſpel; *bezigheid* en *werkzaamheid* het tegenovergeſtelde van ledigheid, en het laatſte woord ook, doch in deszelfs, van het zinverwantſchap met de overige afwijkende beteekenis, dat van vadzigheid en traagheid.

ARBEIDER, ARBEIDSMAN, WERKMAN.

Degene, die zijne, meestal ligchamelijke, krachten tot eenig werk beſteedt, over het algemeen, tegen een daarvoor betaald wordend loon. — Ware het niet, dat het woord *arbeider*, en nog meer het zamengeſtelde *mede-arbeider*, ook ſomwijlen op werken van het verſtand werd toegepast, zoo behoefde deze verklaring de beide beperkingen niet, waardoor wij dezelve thans hebben moeten bepalen. ARBEIDER derhalve is doorgaans, ARBEIDSMAN en WERKMAN altoos een perſoon, die, voor loon, ligchamelijken arbeid verrigt. *Arbeidsman* en *werkman*, namelijk, ziet op den ſtand, *arbeider* op de verrigting. Hierom kan men zeggen, dat, bij neringloosheid en ſtilſtand van handel, *arbeiders* gemakkelijk te bekomen zijn, zonder dat daarom het getal der eigenlijke ar-

Digitized by Google

arbeidslieden vermeerdert. Hetzelfde begrip van ſtand, hetwelk men aan laatstgemelde uitdrukking hecht, bevat ook de reden, waarom onder dezelve ſomwijlen de vereeniging aller ſoorten van *ambachtslieden* en *handwerkers* verſtaan wordt. *Timmerman*, *metſelaar*, *ſmid*, *wever*, zijn alle *arbeidslieden*. *Werklieden* kan men hen even zeer noemen, doch niet onder dezelfde omſtandigheden, of met dezelfde bedoeling; en dit verſchil toont juist het onderſcheid aan, tusſchen de twee, anderzins zeer naauw verwante, woorden. Timmerman, metſelaar, enz. zijn *arbeidslieden*, wat hunnen ſtand, hun beroep betreft; *werklieden*, in zoo verre zij zich met eenig bepaald werk bezig houden. Dus zegt men: *de bouwheer deed alle de werklieden, die aan zijn huis gearbeid hadden, op brood en bier onthalen*. *Ambachtslieden* ware, in dezen zin, minder gepast. De grond van dit verſchil is in het nevenbegrip van doel of gewrocht gelegen, hetwelk, gelijk wij hier boven gezegd hebben, door het woord *werk* omvat wordt, terwijl *arbeid* eeniglijk ziet op de bezigheid; want doorgaande bezigheid is datgeen, hetwelk den ſtand, of het beroep, uitmaakt. Hij toch, die eene deur, bank, of iets dergelijks, vervaardigt, is daarom alleen geen timmerman; maar wel degene, wiens bezigheid het is, dergelijke dingen te vervaardigen. Daar nu beroepsbezigheid meerdere ervarenis onderſtelt, dan toevallige werkzaamheid, zoo heeft het woord *arbeidsman* eene vereerender betekenis, dan *arbeider*, hetwelk alleenlijk van zulk

Digitized by Google

eenen arbeid gebruikt wordt, tot welken weinig voorafgaande oefening noodig is. De tuinman, boer, dijkwerker heeft *arbeiders*, niet de timmerman, of metſelaar.

ARBEIDZAAM, NAARSTIG, VLIJTIG.

Hoedanigheid van dengenen, die zijne krachten onverdroten en met ijver tot eenig werk beſteedt. ARBEIDZAAM is degene, die deze aanwending zijner krachten zich gaarne getroost, die den arbeid bemint; NAARSTIG, die met ernst, VLIJTIG, die met ſpoed arbeidt. *Arbeidzaamheid* geeft ſterker, dan *vlijt*, of *naarſtigheid*, de moeite te kennen, die aan inſpanning van krachten verbonden is. Overal, waar dus bezigheid van geene bijzondere moeite verzeld gaat, gebruikt men, bij voorkeur, de laatſte woorden. Men zegt: *de vlijtige*, *de naarſtige*, niet *de arbeidzame bij*. Wel is waar, dat het inzamelen van was en honig, benevens de werkzaamheden, welke de bij in haren korf verrigt, voor dit kleine diertje mogelijk arbeids genoeg is; doch deze arbeid ſtaat in te weinig evenredigheid met onze krachten, dan dat hij ons zoodanig kan voorkomen. Misſchien werkt ook de wanklank er eenigzins toe mede, dat *arbeidzaam* zelden bij het woord *bij* gevoegd wordt.

ARBEIDZAAMHEID, zie ARBEID en ARBEIDZAAM.

Digitized by Google

ARGLISTIG, BEDRIEGELIJK.

Geneigd, of geſchikt, tot nadeelige misleiding. *Listig*, hetwelk uit het denkbeeld van heimelijkheid, dat daarvan, volgens het tegenwoordige ſpraakgebruik, onafſcheidelijk is, bijna altoos eene kwade beteekenis ontleent, had oudlings, toen het eeniglijk *ſchrander* beteekende, dien kwaden zin nog niet. De bijvoeging van *arg* was destijds noodig, om de kwade list van de goede te onderſcheiden; thans is het omgekeerd; en in de enkele gevallen, waarin *list* als goed beleid kan voorkomen, is men genoodzaakt, zulks, door bijvoeging der woorden *nuttig*, *weldadig*, of ſoortgelijke, te kennen te geven. *Arg* ſtrekt nu ter verſterking van het ongunſtige denkbeeld, hetwelk de uitdrukking *list* reeds doet ontſtaan. ARGLISTIG is dus *listig* met een boos opzet, ten nadeele van een' ander, of *listig* en boosaardig tevens. *List* en vooral *arglist*, heeft zelden plaats, zonder het bedriegen van dengenen, dien men tracht te verkloeken. Even zoo *bedriegt* men zelden, zonder voornemen, om den bedrogenen te benadeelen. Ondertusſchen is het *bedriegen* bij de *arglist*, en het booze opzet bij het *bedrog*, geen noodwendig beding. De *listige* openbaring eener waarheid kan dengenen, tegen wien de *list* gerigt is, dikwerf in de hoogſte ongelegenheid brengen. Even zoo kan, aan den anderen kant, *bedrog* met een goed oogmerk gepleegd worden, terwijl men, daarenboven, ook BEDRIEGELIJK zegt van dingen, waarbij noch goed, noch boos opzet te pas komt: *de bedriegelijkheid der zinnen.*

Voorts

Voorts onderſtelt *bedrog* en *bedriegelijkheid* nog niet, dat bij de misleiding loosheid aangewend wordt; integendeel kan de bedrieger zeer lomp te werk gaan, hetwelk met het begrip van *list* ſtrijdig is. Het onderſcheid der woorden ligt derhalve hierin, dat *arglistig* noodwendig loosheid, en wel eene kwaad bedoelende loosheid, onderſtelt; *bedriegelijk* de voorſtelling eener onwaarheid, insgelijks meestal, doch niet noodwendig, met het oogmerk van benadeeling.

ARGLISTIGHEID, zie ARGLISTIG.

ARGWAAN, zie ACHTERDOCHT.

ARM, ARMOEDIG, BEHOEFTIG, ELLENDIG, NOODDRUFTIG.

Die de gerijfelijkheden des levens ontbeert, of ſchaars daarmede bedeeld is. ARM geeft, in het algemeen, alle ſchaarschheid te kennen. *Arm aan goed, dan woorden, aan deugden.* ARMOEDIG zegt, dat eene zulke ſchaarschheid, en wel inzonderheid die aan tijdelijke goederen, zich uiterlijk vertoont. *Schoon hij een arm man is, ziet het er in zijne woning niet armoedig uit.* Door BEHOEFTIG verſtaat men, dat het behoef, het vereischte tot het leven, ontbreekt. NOODDRUFTIG geeft hetzelfde te kennen, ten aanzien der nooddruft. *Nooddruft* nu is het vereischte, in eenen engeren zin, het noodwendig vereischte. Hierom is *nooddruftig* ſterker, dan *behoeftig*, en dit laatſte weder ſterker, dan *arm*, dewijl gebrek meer is, dan ſchaarschheid. ELLENDIG heet-

heette oudtijds uitlandig, uit het land verwezen, balling, en overdragtelijk, ter prooije aan alle weêrwaardigheden, die als toen, bij de ſcherpere afſcheiding van volken en zeden, bij de minder algemeene gangbaarheid der vertegenwoordigende teekenen van rijkdom, den aldus verſtootenen noodwendig moesten treffen. Nog heden ten dage geeft het niet zoo zeer eene ontbering van genoegens, als wel een dadelijk gevoel van ſmertelijke aandoeningen, te kennen. Een rijk man kan een zeer *ellendig* man wezen, wanneer hij door ligchaamspijnen, zielskwelling, wroegingen, gefolterd wordt. Voor zoo verre nogtans tijdelijke goederen eenigermate noodwendig zijn, om zich in deze wereld niet ongelukkig te gevoelen, kan men zeggen, dat *armoede*, *behoeftig-* of *nooddruftigheid* en *ellende* verſchillen, als oorzaak en uitwerkſel.

ARMOEDIG, zie ARM.

ARMZALIG, KOMMERLIJK.

Daar *zalig*, als uitgang, eene veelheid, eene grootte, zoo wel ten kwade, als ten goede, beteekent, heet ARMZALIG, volgens de kracht des woords, vol armoede, in groote armoede. KOMMERLIJK is hetgeen met kommer, met geſteen, of pijnigende zorg geſchiedt. Figuurlijk is *armzalig* van geringe waarde, weinig beduidend. *Kommerlijk*, hoezeer in den figuurlijken zin niet zoo gebruikelijk als het andere woord, zou heeten: *met moeite voortgebragt*, waaraan de ſporen van *zorg* en *kwelling* zigtbaar zijn.

AVE-

Digitized by Google

AVEREGTSCH, VERKEERD.

Twee woorden, die, in den eigenlijken en in den oneigenlijken zin, aanduiden, hetgeen niet regt is. AVEREGTSCH zegt niets meer dan dit. *De averegtſche zijde van een kleed*, — *averegtſche gedachten.* VERKEERD ſchijnt, krachtens deszelfs afleiding, terug te wijzen op eenen vroegeren en beteren ſtand, van welken men zich afgekeerd heeft. Het woord is dus wel inzonderheid geſchikt en gebruikelijk, om zedelijke verergering aan te duiden: *de verkeerdheid des harten.*

AVONTUUR, GEBEURTENIS, VOORVAL, TOEVAL.

Het woord GEBEURTENIS heeft de algemeenſte beteekenis. Het duidt niet ſlechts voorvallen aan, welke ſtaten, regeringen, of enkele perſonen betreffen; maar ook alles, wat in de natuurlijke wereld geſchiedt. Eene ſtaatsomwenteling, waarbij vele menſchen onſchuldig omkomen, is *eene ontzettende gebeurtenis.* Wanneer, door eene aardbeving, geheele ſteden in puinhoopen veranderd worden, en honderden van menſchen daarbij het leven verliezen, is zulks *eene verſchrikkelijke gebeurtenis.* Een VOORVAL is eene gebeurtenis, die enkel perſonen betreft; en het is een TOEVAL, in zoo verre zij het niet konden voorzien. Spreekt men van een *voorval*, dan ziet men inzonderheid op de gevolgen der gebeurtenis, terwijl zij de uitvoering van een zeker voor-

Digitized by Google

voornemen verhindert, of bevordert. Het woord *toeval* wordt gebezigd, wanneer men eene gebeurtenis bedoelt, die niet door het opzettelijk toedoen van anderen plaats heeft, en die niet voorzien is. Een AVONTUUR is eene buitengewone en zeldzame, inzonderheid met gevaren verzelde, gebeurtenis, die eenen bijzonderen perſoon aangaat. Men noemt de ontmoetingen der zeelieden, vooral op onbekende zeeën, of de gevolgen van koene waagſtukken, dewijl zij buitengewoon zijn, en met groote gevaren verzeld gaan, *avonturen. Ik heb, op mijne laatſte reis, vele avonturen gehad. De avonturen van Telemachus.* Ook wordt het gebezigd voor een *toeval*, eene uitkomst, waaraan het geluk meer deel heeft, dan het overleg: *iets op avontuur ondernemen.*

AZEN, zie AAS.

Digitized by Google

B.

BAAI, GOLF, INHAM, KREEK, ZEEBOEZEM.

Wijking van het land, waarin een deel van een grooter water binnendringt. BOEZEM, BAAI en GOLF worden uitſluitend van het water der zee gezegd; INHAM en KREEK ook van dat eens meers, of eener rivier. *Zeeboezem* is het aanmerkelijkſte; en onderſcheidt zich daarin van *baai* en *golf*, dat het eerſte woord niet noodwendig onderſtelt, dat het achtereinde van den boezem door land geſloten zij. Eene wijde zeeſtraat is ook een *zeeboezem*. Het kattegat, het ſchagerak, de Ierſche zee, het kanaal zijn zulks even zeer, als de zuiderzee, of het ij. Het denkbeeld komt dus vrij na overeen met dat van *bras de mer* in het Fransch. *Baai* en *golf* vereiſchen beide, dat de achtergrond geſloten zij, en er geene andere opening gevonden worde, dan die, waardoor de zee binnentreedt; doch bij *baai* is de inbuiging van den oever vlakker, bij *golf* is zij dieper. *De golf van Venetie*, *de Bothniſche golf*, *de golf van Mexiko*; daarentegen: *de Allerheiligen baai*, *de baai van Lagos*. Ondertuſſchen heeft het taalgebruik der volken, van welke wij de benamingen ontvangen hebben, en andere oorzaken, vrij wat willekeurige uit-

Digitized by Google

uitzonderingen van dezen regel doen maken. Dus zegt men: *de golf van Genua*, en: *de Cheſapeaks-baai in Noord-Amerika*, niettegenſtaande de eerſte veel ruimer van mond is, dan de andere. *Inham* is eene kleine *golf*, of *baai*, onverſchillig of zij door de zee, of door zoet water gevormd worde. *Kreek* heet zoodanig een inham, wanneer zij de gedaante eener, naauw tusſchen hare boorden beſlotene, gracht verkrijgt; zij onderſcheidt zich, alsdan, van rivier, of beek, alleen daarin, dat het water niet van het land naar de zee, of plas, maar van deze landwaarts inloopt.

BAAL, PAK, ZAK.

Hoeveelheid waren, of andere goederen, ter verzending, of bewaring, in eenig omkleedſel van zachte ſtof bevat. Deze laatſte bijvoeging is noodig, om BAAL en PAK van *kist* en *vat* te onderſcheiden. Van elkander verſchillen zij, en in afleiding en in gebruik. *Baal*, hetwelk in oorſprong met *bal* verwant is, geeft altoos een *pak* van min of meer ronde gedaante, te kennen; immers zoodanig een, als uit het vullen van eenen *zak* ontſtaat, wiens wanden, zoo na mogelijk, den meest omvattenden omkring, dien eenes kloots, of eener rol, aannemen. Bij PAK is deze rondachtige gedaante geen vereischte; integendeel zegt men, uitſluitend, *pak*, wanneer de waar, met haar omkleedſel, eenen vierkanten, of hoekigen vorm aanneemt. *Eene wol-, eene katoen-baal, — eene baal koffijboonen, gierst,*

Digitized by Google

enz.; daarentegen: *een pak brieven*, *boeken*, enz. Zegt men: *eene baal boeken*, dan geeft zulks te kennen, dat zij, wegens gebrek aan, of weekheid van banden, wegens veelheid, of kleinte, zoodanig ingepakt hebben kunnen worden, dat de figuur, daaruit ontſtaan, tot het ronde nadert. Over het algemeen ſchijnt bij *baal* het omvattende de gedaante te beſtemmen, bij *pak* het omvatte. ZAK onderſcheidt zich van de vorige woorden, vooreerst hierin, dat het ook voor het ledige omkleedſel gebruikt wordt. *Een vijf ponds zak* is een ledige zak, waarin vijf pond eener zekere waar bevat kan worden; doch even zoo zegt men: *een zak ſuikar*, *een zak zout*, voor de waar, met haar omkleedſel. Elk weet, hoe *een geldzak* en *een zak geld* verſchillen. Voorts is het bijzonder en doorgaand onderſcheid tuſſchen *baal* en *zak*, dat de eerſte, door toenaaijing, of op eenige andere wijze, zoodanig geſloten wordt, dat het boveneinde van het onderſte weinig of niet verſchilt, hetwelk toebrengt, om aan het geheel den ronden vorm te geven. De *zak* wordt, aan het boveneinde, op eene bijzondere wijze geſloten, meestal door omwikkeling, of toeſnoering; want het omkleedſel der *baal* dient ſlechts tot verzending, de *zak* ook tot berging; de *baal* ontpakt men, uit den *zak* neemt men, en menigmaal ſlechts deelswijze. Van hier wel inzonderheid, dat *zak* de zamengenaaide ſtof beteekent, beſtemd om iets daarin mede te dragen, hetwelk er beurtelings in geplaatst en uitgenomen wordt. *Rokzak*, *reiszak*, enz.

Digitized by Google

BAAN, PAD, WEG, STRAAT.

Weg is een algemeen woord, dienende, om de rigting aan te duiden, waarin men van het eene oord naar het andere geraken kan. Voorts beteekent het eene ſtreek van den aardbodem, langs welke men zich gevoegelijk van de eene naar de andere plaats begeven kan: *ik ontmoette hem op den weg. Het was zoo donker, dat men den weg niet konde zien.* Ook noemt men oneigenlijk iedere ruimte tuſſchen de eene plaats en de andere *eenen weg.* Zoo ſpreekt men van den *weg eens adelaars door de lucht. De vogel nam eenen anderen weg, dan ik vermoed had.* Ook zegt men van een ſchip, dat het eenen langen *weg* heeft afgelegd. *Door de ontdekking van de Kaap de Goede Hoop, vond men eenen nieuwen weg naar de Oost-Indiën.* Overdragtelijk is *den weg van alle vleesch gaan*, ſterven; *verkeerde wegen inſlaan*, verkeerd handelen; *de beste weg tot eenig ding*, het geſchiktſte middel; *den weg van regten inſlaan*, door het regt laten beſliſſen. Zoo ook worden *de wegen der Voorzienigheid* voor hare ſchikkingen genomen. In al deze uitdrukkingen kan alleen *weg*, en nimmer *pad*, of *baan*, gebezigd worden.

Baan is een betreden, gangbare weg. Ook een effen gemaakte plaats, waar allerlei oefeningen verrigt worden. Van hier *kaatsbaan, kegelbaan, kolfbaan, glijbaan, loopbaan*, enz. Inzonderheid word de weg, die door het plat treden van de ſneeuw of de ſtraat, of door het wegruimen van dezelve op

het ijs, gemaakt is, eene *baan* genoemd: *er is nog geene baan*, om op ſchaatſen, of met ſleden, te rijden. *De baan warm houden*, zonder tusſchenpoozen over de ſneeuw, of het ijs, glijden; overdragtelijk: zonder ophouden in dezelfde bezigheid volharden.

PAD is een weg, welke betreden wordt, of welken de voetgangers, naast den gewonen rijweg, of ook van dien weg af, ter bekorting, door een ſtuk land, gemaakt hebben, en die gemeenlijk ſmaller en gemakkelijker te begaan is; waarom het dikwerf met *voetpad* verwisſeld wordt: *ik kan het pad niet van den rijweg onderſcheiden. Het pad loopt hier dood*, eindigt hier, of is hier niet meer zigtbaar. Van hier ook *toepad*.

STRAAT is een eenigzins breed pad in ſteden en dorpen, hetwelk, aan weerskanten, door de voorgevels van huizen, of ander muurwerk, afgeperkt is, in tegenoverſtelling van ſteeg: *ik ſprak hem op de ſtraat aan. Hij woont in die ſtraat.* Overdragtelijk eene zeeëngte: *de ſtraat van Gibraltar.*

BAANTJE, zie AMBT.

BAAR, GOLF, KABBELING.

Voorbijgaande verheffing van de oppervlakte eener vloeiſtof, door derzelver beweging veroorzaakt. Wij gebruiken deze woorden, uitſluitend, van het water, omdat deze vloeiſtof de eenige is, welke op onze aarde in genoegzame hoeveelheid aanwezig, tevens dun genoeg is, en ons eene oppervlakte aanbiedt, waarop wij dit verſchijnſel kunnen waarnemen. GOLF

is

Digitized by Google

is elke zoodanige verheffing; BAAR de grootere; KABBELING de kleinere. Het beekje *kabbelt*, de rivier en de zee vertoonen *golven*, en de zee alleen heeft *baren*. Dat men voor de golving der zee, en voor geene andere, het woord *baar* gebruikt, hetwelk, in zijne verdere beteekenisſen, altoos het begrip eener lengte-ſtrekking inſluit (eene *baar zilver*, *baren in de wapenkunde*), geſchiedt daarom, dewijl de beweging van een uitgeſtrekt water, meestal ſtreeps- of ſtrooksgewijze zich vertoont, terwijl die van een kleiner zich voor ons oog meer kop- of knopvormig opdoet.

BAAR, BRANDING.

De uitwerking der zeegolven, wanneer zij gekeerd worden. Men gebruikt BAAR voor die uitwerking, en nog meer voor de bank, welke het daardoor bezinkende zand te weeg brengt, wanneer de aandringende golven, door uitſtroomend rivierwater geſtuit, en, als ware het, beſtreden worden. *De baar van Bayonne.* BRANDING is het breken der golven op ondiepten, en de ongeregelde, ſchuimende, beweging, welke dit aanſlaan des waters te weeg brengt. *De kust was, door de zware branding, ongenaakbaar. De boot ſloeg in de branding om.*

BAAR, STAAF.

Metaal in een' langwerpigen vorm. Van die metalen, aan welke men gewoonlijk door gieten de gedaante geeft, en, in de eerſte plaats van de kostba-

Digitized by Google

re, goud en zilver, zegt men BAAR. *Eene baar goud*, of *zilver*. Van de geſmede wordt STAAF gebruikt: *ſtaafijzer*. In het Fransch, daarentegen, is *barre* de *ſtaaf*. *Une barre de fer*; terwijl *baar* door *lingot* uitgedrukt wordt.

BAARBLIJKELIJK, DUIDELIJK, KLAAR, OOGENSCHIJNLIJK, IN HET OOG LOOPEND, TASTBAAR, ZIGTBAAR.

Datgeen, welks waarheid geen lang bewijs behoeft, *Baar* zegt, in eene van deszelfs beteekenisſen, *bloot*, *open*. BAARBLIJKELIJK is dus, waarvan het blijk, het bewijs, open ligt, of dat, door de bloote zaak, onbekleed met redenen, bewijs levert. DUIDELIJK is datgeen, waarvan men geen verward, voor ſtrijd of dwaling vatbaar, begrip kan vormen; KLAAR, hetgeen helder, waarover genoegzaam licht verſpreid is. OOGENSCHIJNLIJK is, hetgeen zich voor het oog vertoont; IN HET OOG LOOPEND, hetgeen reeds van zelf de oogen treft; TAST- en ZIGTBAAR, hetgeen gevoeld en gezien kan worden. Wanneer men met deze woorden trappen, of ſoorten van zekerheid wil te kennen geven, dan gevoelt men terſtond, dat *oogenſchijnlijk* de zwakſte is; vele dingen toch zijn geheel anders, dan zij in onze oogen ſchijnen; *oogenſchijnlijk* duidt, gelijk vele der andere woorden, meer op de zigtbaarheid, dan op de zekerheid. *Oogenſchijnlijk zou men zulks gezegd hebben, ſchoon het anders uitgevallen is.* Voor ſterker mag *in het oog loopend* gehouden worden. *Een*

in

in het oog loopend gevaar is meer, dan een *oogenſchijnlijk*. Bij de eerſte uitdrukking onderſtelt men het gevaar als wezenlijk, en zegt, daarenboven, dat de zigtbaarheid daarvan zich van zelf opdringt; een *oogenſchijnlijk gevaar* is ſomwijlen ſlechts een ſchijnbaar. *Tastbaar* en *zigtbaar* verſchillen, als de beide zinnen, op welken zij terug wijzen. Even als het gezigt ſneller, en het gevoel zekerder, doch aanvankelijk duisterder is, zoo is, b. v., een *zigtbare misſlag*, een zoodanige, die, bij den eerſten blik, in het oog valt; terwijl eene *tastbare logen* zulk eene opzettelijke onwaarheid is, van welke men meer gevoelt, dat het eene logen zijn moet, dan dat het er eene is, of men toonen kan, waarin zij beſtaat. Voorts, gelijk *tasten* niet bloot gevoelen is, maar gevoelen met de hand, met de vingers omvatten, zoo ligt in *tastbaar* het denkbeeld van iets, dat ons zoo nabij, en te gelijk zoo zeer voor de erkentenis van ons gevoel open ligt, dat men het, om zoo te ſpreken, met de hand kan grijpen en betasten; het is het Franſche *palpable*, het Duitſche *handgreiflich*. Van *duidelijk* en *klaar* ziet het eerſte op ons beſef, het andere op onze bevatting. Hetgeen men gemakkelijk zien kan, is *klaar*, hetgeen men gemakkelijk verſtaan kan, is *duidelijk*; daarom moet men zeggen: *een klaar denkbeeld*, *een duidelijk begrip*, niet omgekeerd. *Baarblijkelijk* drukt den hoogſten trap van ſnel erkenbare waarheid uit.

Digitized by Google

BAAS, HEER, MEESTER.

Die boven anderen verheven is, en over hen te gebieden heeft. Den twijfelachtigen oorſprong dezer woorden daar latende, zullen wij ons alleen bepalen tot het onderſcheid, door het taalgebruik tusſchen dezelve gemaakt. Het eerſte lid der hier boven nedergeſtelde woordbepaling, ſchijnt inzonderheid op HEER te paſſen. *Heer* is degene, die hooger dan anderen geplaatst is. Dat deze andere, beneden hem geplaatsten, ook van zijnen wil en bewind afhangen, is, volgens het tegenwoordige gebruik, geen noodwendig vereiſchte. Men kan een *heer* heeten, zonder eenen dienaar onder zich te hebben; het is genoegzaam, dat men ſlechts niemands perſoonlijke dienaar zij, en dat men, in kleeding en levenswijze, van de lagere rangen der maatſchappij zich onderſcheide. *Het is een heele heer. Hij gaat als een heer gekleed. Een groote heer.* BAAS en MEESTER, wanneer daardoor geen bloote titel te kennen gegeven wordt, onderſtellen, dat er ondergeſchikten zijn. Van daar, dat deze woorden nagenoeg in denzelfden zin gebruikt worden, en wel voor de voornaamſten, die gezag voeren, in de uitdrukkingen; *den baas*, en: *den meester ſpelen. Ik zal zorgen, dat ik baas blijve. Iemand de baas zijn*, hem overtreffen. In een enkel dezer voorbeelden, kan het woord *meester*, in geen het woord *heer* gebezigd worden; want *den heer ſpelen* heeft eene beteekenis, die duidelijk aantoont, welk begrip heden ten dage, in tegenoverſtelling van *baas* en *meester*,

ter, aan het woord *heer* gehecht wordt; deze ſpreekwijs heet, namelijk, het uiterlijke aannemen van tot de hoogere ſtanden te behooren. *Meester* zegt, in het algemeen, dat men knechts, leerlingen, of andere onderhoorigen, onder zich heeft. Zonder dezelve kan eigenlijk het denkbeeld van *meester*, ook naar het tegenwoordige taalgebruik, niet beſtaan. Wel is waar, men zegt, *hij is meester in de regten*, — *meester in de vrije kunsten*, — *een meester timmerman;* doch eigenlijk beteekenen deze titels niets anders, dan dat de daarmede bekleede het meesterregt bezit, de bevoegdheid heeft, om als meester anderen in zijne leer te nemen, of onder zijn beſtuur te doen arbeiden. Baas wordt insgelijks als eerbenaming gebruikt; men zegt, in den burgerſtand, *Janbaas*, *Pieterbaas*. Doch duidelijk is het onderſcheid tuſſchen dezen titel en de vorigen. *Baas* heet hier niet meer degene, aan wien het *regt* is toegekend, om knechts, of leerlingen, te mogen hebben; maar die in den *ſtand* leeft, waarin hij dezelve zou *kunnen* onderhouden, en niet genoodzaakt is, in eens anders werkdienst te gaan. Meester timmerman en timmermansbaas, kan van denzelfden perſoon gezegd worden; doch, hij is het eerſte, omdat hij bevoegd is, knechts te hebben, het andere, omdat hij die heeft, of althans niet zelf als zoodanig arbeidt. Een timmerman, die het meesterregt verkregen heeft, behoudt hetzelve en blijft meester timmerman, al arbeidt hij onder eenen ander; maar, juist geſproken, is hij

Digitized by Google

niet meer timmermansbaas. Het eerſte wijst dus op het bezit van het regt, het andere op de uitoefening daarvan. Daar nu het regt beſtaan kan, zonder dat het voorwerp daarvan aanwezig is, doch niet zonder hetzelve kan worden uitgeoefend, zoo onderſtelt *baas*, meer dan *meester*, dat er werkelijk knechts aanwezig zijn. De woorden *baas*, *meester*, *heer*, onderſcheiden zich ook, door den trap van aanzienlijkheid, welken het gebruik dengenen toegekend heeft, die daardoor aangeduid worden. Zoo wordt een handwerksman, als timmerman, ſchoenmaker, enz., door zijne onderhoorigen *baas* genoemd; een kunstenaar, als ſchilder, beeldhouwer, enz. *meester;* een koopman, regtsgeleerde, enz. *heer*. En men zegt van een' werkman: *hij is een bekwame baas;* van een' kunstenaar: *hij is een groot meester;* van iemand, die vele onderhoorigen heeft: *de heer van het dorp;* in welke voorbeelden deze woorden niet kunnen verwisſeld worden. Zoo wel wat het gebruik der woorden, in het gemeene leven betreft, als volgens derzelver aard en grondbeteekenis, is het *correlatum* van *meester*, eigenlijk leerling; dat van *baas*, knecht.

BAAT, NUT, VOORDEEL, WINST.

Het goede, dat, naar onze meening, voor ons uit eene zaak ontſpruit. VOORDEEL is, naar zamenſtelling en gebruik, iets goeds, dat uitzigt geeft op een nog grooter goed. *Het is voor den leerling een voordeel* (geen *nut*), *bekwame meesters te hebben, omdat het*

Digitized by Google

het onderwijs van bekwame meesters, ſchoon op zich zelf een goed, voor den leerling eerst van eigenlijke waarde wordt, door de gelegenheid, welke het hem geeft, om ſneller en beter, dan onder ſlechtere, tot kennis te geraken. Voordeel ziet dus, uit zijnen aard, op het te verkrijgene; NUT, daarentegen, op het verkregene. *Het voordeel, van goede meesters gehad te hebben, wordt ijdel, wanneer men geen nut uit hunne leſſen trekt.* WINST is een *nut*, dat in vermeerdering van bezit beſtaat; BAAT een *nut*, dat zich door vermeerdering van welſtand gevoelen doet; het laatſte ſtaat over tegen *ſchade*, het eerſte tegen *verlies*. Even gelijk bezit een bepaalder denkbeeld aanbiedt dan welſtand, zoo is *winst* iets ſtelligers, dan *baat*. Men kan de *winst*, bij eene zaak verkregen, als iets op zich zelf ſtaande, uitdrukken, de hoegrootheid der winst te kennen geven; *baat*, daarentegen, is betrekkelijk, namelijk tot den vorigen toeſtand; doch heeft, ter zelfder tijd, eene algemeener beteekenis. Men zegt: *ik heb honderd gulden winst*, niet: *honderd gulden baat gehad*. Wanneer derhalve *baat*, en het bijvoegelijke naamwoord *batig*, van het vermogen gebruikt wordt, dan ziet het op de verbetering, welke de ſtaat onzer bezittingen in het algemeen verkrijgt, *winſt* op hetgeen zich bij die bezittingen voegt, en dezelve vermeerdert. Voor het overige wordt *baat* inzonderheid van den welſtand des ligchaams gezegd. *De zieke heeft bij dat geneesmiddel veel baat gevonden.*

Digitized by Google

BAATZUCHT, HEBZUCHT, EIGENBAAT, EIGENBELANG.

Te ſterke zorg voor eigen voordeel. Even als de zamenſtelling voegt ook de beteekenis deze woorden paarsgewijze bijeen. BAATZUCHT en HEBZUCHT duiden op een hartstogtelijker verlangen, dan EIGENBAAT en EIGENBELANG, die naauwer verwant zijn met de zaak zelve, de baat, of het belang, welks beſchouwing de drift ontſteekt; doch in welke, van den anderen kant, de hatelijkheid van het denkbeeld verſterkt wordt, door de terugwijzing op het zelfzuchtige der drijfveer. Tuſschen *baatzucht* en *hebzucht*, gelijk ook tuſschen *eigenbaat* en *eigenbelang*, wordt voorts almede door de zamenſtelling, het verſchil te kennen gegeven. De *baatzuchtige* wil voordeel, de *hebzuchtige* bezit; de laatſte tracht te hebben, de eerſte te verkrijgen. Niet af te ſtaan hetgeen regt en billijkheid vorderen, dat wij aan een' ander overlaten, is eene daad van *hebzucht*; door allerlei middelen, geoorloofd of ongeoorloofd, naar winst te trachten, om winst alle andere bedenkingen ter zijde te zetten, is *baatzucht*. Met *baatzucht* is geene edelmoedigheid, doch zeer wel mildheid beſtaanbaar; met *hebzucht* noch edelmoedigheid, noch mildheid, maar wel eene ſoort van vadzige veronachtzaming van winst. De laatſte hartstogt zou dus, buiten kijf, als de verachtelijkſte beſchouwd moeten worden, ware het niet, dat de eerſte, door de gretigheid, welke dien kenmerkt, zich, en meer vertoonde, en ook menigwerf tot grootere onregtvaardig-

Digitized by Google

digheden aandreef; daarenboven is onregtvaardigheid om winst verfoeijelijker, dan onregtvaardigheid om behoud. Van *eigenbaat* en *eigenbelang* is de eerſte het verachtelijkſte; vooreerst, omdat in *baat* het denkbeeld eener vermeerdering van welſtand gelegen is; in *belang* ſlechts dat der waarde, welke een, zelfs onvermeerderde, welſtand voor ons heeft. Bij de middelen, die mijnen welſtand vermeerderen, vind ik *baat;* maar het is ook mijn *belang*, dat die welſtand niet verachtere. Zoodra dus onze welſtand met dien van anderen in botſing komt, drijft *eigenbaat* ons aan, om dien welſtand, ten koſte van anderen, te bevorderen, om, als men het dus eens noemen mag, aanvallender wijze op het welzijn van anderen inbreuk te maken; *eigenbelang* noopt ons, onzen welſtand tegen hetgeen anderen toekomt, op eene, ſoms onregtvaardige, maar altoos onkieſche, wijze te verdedigen. In de tweede plaats is *eigenbaat* laakbaarder, dan *eigenbelang*, omdat, door de bijvoeging van *eigen*, het denkbeeld van *baat* eenigzins beperkt wordt tot dat voordeel, hetwelk overſtaat tegen, en menigmaal ſtrijdig is met, het voordeel van anderen. De zucht, welke ons aanſpoort, om, b. v., in ziekte *baat* te zoeken bij geneesmiddelen, is, ſchoon wel inzonderheid ons eigen *ik* betreffende, geene *eigenbaat*. Ons voordeel nu geraakt met dat van anderen het meest in ſtrijd, bij de verkrijging van tijdelijke goederen; het voorwerp der *eigenbaat* is derhalve meestal geld en goed; dat van het *eigenbelang* al-

Digitized by Google

alles, wat voor onzen welſtand gunstig is. Die aan eenen geneeskundigen dienſten bewijst, om des te zorgvuldiger bijſtand in eene ziekte te genieten, handelt uit *eigenbelang*, maar niet uit *eigenbaat*. De geneeskundige, die rijken bij voorkeur boven armen bedient, doet zulks uit *eigenbaat*. Die een ambt, niet om het welzijn dergenen, voor welken het ingeſteld is, maar uit zelfzuchtige bedenkingen, waarneemt, handelt uit *eigenbelang*, wanneer zijn eigen voordeel, in het algemeen, ook eer, of invloed, zijn doel is; uit *baatzucht*, wanneer hij het oog heeft op zijne wedde, of andere winsten. Velen zijn vrij van *eigenbaat*, en nog meer van *baat-* en *hebzucht*, die daarom niet vrij zijn van *eigenbelang*.

BABBELEN, KAKELEN, KALLEN, KOUTEN, PRATEN, RAMMELEN, REUTELEN, SNAPPEN, SNATEREN.

Weinig beduidende dingen zeggen. Vele dezer woorden bootſen het geluid na, hetwelk de ſnel ſprekende met tong en lippen maakt. PRATEN en KOUTEN brengen het denkbeeld van niets verachtelijks met zich. *Kouten* is eenigzins verouderd, en nog meer het zelfſtandige naamwoord *kout*, hetwelk naauwelijks meer bekend is, dan in het zamengeſtelde *herderskout*; het werkwoord heet *zoetelijk praten*. *Praten* zelf, hetwelk men, even als *kallen*, aan het Grieksch verwant acht, beteekent, zonder dat bedwang ſpreken, hetwelk men zich bij plegtige gelegenheden, of bij de behandeling van gewigtige on-

onderwerpen, oplegt. *Laat ons eens vertrouwelijk praten* KALLEN en SNAPPEN worden reeds in eenen kwaden zin gebruikt. *Kallen* is, veel, onbeduidend en dwaasſelijk ſpreken; van daar *raaskallen*. *Snappen* is, zoo ſnel ſpreken, dat de mond het geluid van eene losſpringende veêr nabootst. BABBELEN is, aanhoudend de kaken roeren; *babben* heette ook oudtijds beuzelen. KAKELEN is, zoo luid en zoo onophoudelijk ſnappen, dat men geen ſprekend mensch, maar een kakelend hoen meent te hooren; KAMMELEN, een ſnel, vervelend geluid maken, als een rammel; REUTELEN, op gelijke wijze, eenen ratel nabootſen; en SNATEREN, met tong en tanden klepperen, als de ooijevaars, of eenden, met den bek.

BAGGER, MODDER, SLIB, SLIJK.

Aardachtige ſtof, door vocht in eenen weeken ſtaat gehouden. Deze beteekenis van vochtigheid wordt het ſterkst uitgedrukt door MODDER, welk woord, op onderſcheidene wijzen, in alle verwante talen voorkomt, en overal terugwijst op wortels, die in de grondtalen dezelfde kracht van vocht en weekheid hebben. Alle door vocht tot eenen hoogen trap van weekheid gebragte aardſtof is dus *modder*. *Bij den eerſten dooi overdekt modder de wegen. Het rijtuig geraakte zoo diep in den modder, dat het noch voor-, noch achterwaarts kon.* Intuſſchen ſchijnt bij *modder* nog altoos het aardachtige de overhand over het vloei-

Digitized by Google

vloeibare te behouden. SLIB, daarentegen, is eene aardſtof, welke het water in eenen dunneren ſtaat gebragt heeft, en zoodanig nog ophoudt, of heeft laten bezinken. *De grond van Neder-Egypten heeft zich gevormd uit de ſlib van den Nijl. Men beweert, dat het beter is, de lage landen omſtreeks de riviermonden door de ſlib te laten ophoogen, dan die te vroeg te laten bedijken.* SLIJK geeft insgelijks eene dunnere ſtof te kennen, dan *modder;* doch niet meer in den oorſpronkelijken ſtaat van oplosſing, of ophouding, waarin de *ſlib* zich bevindt. Eenen kleigrond, dien de regen ſlechts moeijelijk doorweekt, maar van welken, juist daarom, het doorweekte gedeelte, wegens den overvloed van het niet wegzinkend water, in eene dunnere ſtof ontbonden wordt, noemt men *ſlijkerig;* eenen veengrond, waarin het water dieper doordringt, *modderig.* BAGGER is uitſluitend de veenſtof, die, in eenen natten ſtaat, uit de diepte wordt opgehaald: dus ſtelt men *baggerturf* over tegen *ſteekturf*, die van de hooge veenen geſtoken wordt.

BAK, KOM, NAP, PAN, SCHOTEL.

Iets, dat eene vlakke holte heeft, aan de bovenzijde open, en beſtemd is, om het een of ander te bevatten. Schoon ook de beteekenis van iets te kunnen bevatten, van hol te zijn, zich in SCHOTEL voordoet, want men legt niet alleen iets *op* den *ſchotel*, maar men tast ook *in* den *ſchotel*, zoo

Digitized by Google

onderſtelt dit woord eenen vlakken bodem. Dit onderſcheidt het van de KOM, welker grond altijd rond, of rondachtig is. NAP is eene vlakkere *kom*, meestal van geringen omvang, terwijl, daarentegen, *kom* ook voor eene uitgeſtrekte holte gebruikt wordt. *Vijverkom. Het geheele land is eene kom, tuſſchen bergen beſloten.* De ronde, of rondachtige, omkring onderſcheidt *ſchotel*, *kom* en *nap* van BAK, die ook eene hoekige gedaante kan hebben. *Een vierkante bak.* Zelfs wordt *bak* meer gebezigd van een vat, dat eene kantige, dan van een, dat eene ronde gedaante heeft. Voor het overige is de *bak* ſlechts van eene bepaalde diepte. PAN duidt, even als *nap*, op ondiepe holte, en is, in dien zin, van zeer onderſcheiden gebruik. Behalve het bekende keukengereedſchap, heet ook de holte, waarin het eind eener ſpil ſteunt en draait, *pan;* voorts de *pan* van een geweerſlot, *dakpan*, enz. Men noemt ook nog *pan* eene kleine laagte tuſſchen heuvels, de *duinpannen.*

BAKKEN, BRADEN, FRUITEN, GAAR MAKEN, KOKEN, ROOSTEN, STOVEN.

Synonimen uit de keuken, meestal praktisch zeer wel door elke ſpijsbereidſter onderſcheiden. GAAR MAKEN bevat de geſlachtsbeteekenis; het heet *gereed maken*, uit den raauwen ſtaat tot dien van genietbare ſpijs brengen. Dat dit door tuſſchenkomst van vuur geſchiedt, wordt door *gaar* niet uitgedrukt. *De tartaar rijdt, de wilde beukt ſomwijlen*

zijn vleesch gaat. KOKEN, als bedrijvend werkwoord, is *gaar maken* door de werking eener vloeistof, welke men tot de hitte van borrelende dampwording gebragt heeft. Onzijdig genomen, beteekent het de opborreling der vloeistof zelve: *het water kookt, kokende olie;* ook wel, doch zeer oneigenlijk, de verandering, welke de spijs ondergaat: *het vleesch, de boonen koken.* Zegt men: *de pot* of *ketel kookt*, dan meent men duidelijk het daarin bevatte. BRADEN is *gaar maken*, door de onmiddelbare werking des vuurs, zonder tusschenkomst van eenige vloeistof, althans niet van water: *aan het spit*, of *in eene pan braden.* Zoo zegt men ook: *hij ligt zich in den heeten zonneschijn te braden.* ROOSTEN heet niet alleen door de onmiddelbare werking, maar ook door de onmiddelbare aanraking, van het vuur, zoodanig bereiden, dat de buitenzijde korstig wordt. Van hier, daar het woord in de verwante talen dezelfde kracht heeft, het befaamde Engelsche *roast-beef.* STOVEN beteekent *gaar maken*, door eene matiger, maar langduriger hitte, dan bij *koken, braden* of *roosten. Eene stovende warmte. Het ligchaam met warme kruiden stoven.* Men noemde oudtijds eene kagchelkamer eene *stoof*, Hoogd. *Stube;* thans heet nog zoodanig de voetwarmer der juffers. BAKKEN is *gaar maken*, onder de bijkomende omstandigheid, dat het te bereidene van eenen weekeren in eenen harderen toestand overgaat. *Het gebakken deeg wordt brood. Men bakt in den oven, in de pan. Het zal dezen nacht bak-*

Digitized by Google

bakken, ook *een koekje bakken*, zegt men, als men denkt, dat het hard zal vriezen. FRUITEN en *bakken* wordt beide gezegd van de ſpijsbereiding in eene pan, of ander keukengereedſchap; maar bij *bakken* ziet men op de hardheid, welke de ſpijs verkrijgt, bij *fruiten*, op de bereiding in eene zeer heet gemaakte vettigheid. *Gefruite visch is zwaar te verteren.*

BAKSTEEN, MOP, KLINKER, TIGCHELSTEEN.

Onder deze woorden vereiſchen eigenlijk alleen BAKSTEEN en TIGCHELSTEEN, dat men derzelver inverwantſchap bepale; MOP en KLINKER zijn kunſtbenamingen voor onderſcheidene ſoorten van bakſteenen. *Bakſteen* zegt, dat de ſteen niet gehouwen, gegraven, of alleen in de zon gedroogd, maar door eene ſterkere werking van hitte, gehard is. *Tigchelſteen*, van *tegel* verwant, geeft te kennen, dat de ſteen beſtemd is, om te dekken. Van daar *dak-*, *vloer-*, *wand-tegels*. In dezen laatſten zin, van eenen ſteen, tot bekleeding der wanden geſchikt, wordt *tigchel*, en het verkleiningswoord *tigcheltje*, tegenwoordig voornamelijk gebezigd. MOP is een groote en lange *bakſteen*. Wegens de overeenkomst in geda nte en hardheid, noemt men ook *mop* en *mopje* zeker langwerpig, hardgebakken koekje. *Klinker* is een zoo hardgebakken ſteen, dat hij, even als glas of porſelein, klinkt. Men gebruikt deze ſoort, om harde

hardheid, wel inzonderheid tot het bevloeren der ſtraten.

BALIE, LEUNING, HEK.

Doorzigtig affchutſel. De BALIE, gelijk men het affchutſel aan ſtoepen, bruggen, maar vooral in de pleit- en vergaderzaal, gewoon is te noemen, is aldaar geplaatst, om af te keeren, tegen te houden. De LEUNING, b. v. aan eenen trap, dient, zoo als de naam aanduidt, om op te ſteunen. Het HEK ſtrekt tot eene ſluiting. Dit onderſcheid toont tevens, waarom reeds een dwarsboom, met de noodige ondersteuning, *balie* en *leuning* vormen kan, terwijl het *hek* een digter zamenſtel van hout, ijzer, of andere ſtof vereischt.

BALLING, BANNELING, BANDIJT.

Deze woorden beteekenen iemand, die gebannen, uitgebannen is; met dit onderſcheid echter, dat BALLING, zijnde zamengetrokken van BANNELING, niets meer, dan dit te kennen geeft, terwijl BANDIJT voor zulk eenen gebezigd wordt, die, na zijne verbanning, zich op rooverij toelegt. Zie verder *Ballingſchap*.

BALLINGSCHAP, VERBANNING, UITBANNING.

Uitſluiting uit eene maatſchappij, welke, of zelve, of door haar opperhoofd, de hoogſte regtsmagt uit-

Digitized by Google

uitoefent. VERBANNING is de daad dier uitſluiting; BALLINGSCHAP de ſtaat, tot welken de uitgeſlotene gebragt wordt. UITBANNING, eindelijk, wordt gebruikt, om aan te duiden, dat de uitſluiting met geene hechtenis gepaard is. Zondert men de veroordeelde perſonen, door gevangenis, van het overige der maatſchappij af, dan noemt men zulks *inbannen;* dit woord, echter, is tegenwoordig niet veel meer in gebruik. Eigenlijk zou men de twee laatſte woorden ook terug kunnen brengen tot de grondbeteekenis, waarin *bannen* eene wortelverwantſchap heeft met *binden;* als wanneer *uitbannen* zou heeten, berooven van de vrijheid om binnen te komen; *inbannen*, berooven van de vrijheid, om uit te gaan.

BAND, BINDSEL.

Hetgeen dient, om te binden. BINDSEL is hetgeen daartoe de geſchiktheid heeft; BAND, hetgeen er toe gebruikt wordt. Vermits men nu gewoonlijk, bij keus van middelen, datgeen gebruikt, hetwelk tot het oogmerk best geſchikt is, zoo verſtaat men, in vele gevallen, door *band* iets ſterkers, dan door *bindſel*. *Band* is, b. v., eene ſtrook van linnen, of wollen weeffel, opzettelijk vervaardigd, om te binden. *Bindſel* heet, onder anderen, hetgeen de tuinlieden uit de Moskoviſche matten pluizen, en dat, ſchoon oorſpronkelijk niet beſtemd, om als band te dienen, echter tot het opbinden van zwakke planten gebruikt kan worden. Uit hoofde van het opgegeven onderſcheid, wordt *bindſel* nimmer, en *band*

Digitized by Google

zeer menigvuldig, in den figuurlijken zin gebezigd. *De banden des bloeds.*

BANG, zie ANGST.

BANIER, STANDAARD, VAAN, VAANDEL.

Een lap ſtof, die, aan eene lans of ſtang gehecht, tot legerteeken dient. De BANIER (afkomſtig van *ban*, grensſcheiding, bewind), was oudtijds meer, dan tegenwoordig, in gebruik. Men ziet dezelve thans bijna eeniglijk nog bij kerkelijke omgangen. Zij onderſcheidt zich daarin van *vaan* en *vaandel*, dat het doek der *banier* aan eenen dwarsſtok gehecht is, wiens midden met het boveneinde der draagſtang zamenhangt, omtrent op dezelfde wijze, als bij onze ſcheepswimpels. De VAAN, daarentegen, heeft het doek aan de piek, of draagſtang, zelve gehecht. VAANDEL is eene *vaan*, zoo als het voetvolk die tegenwoordig gebruikt, en kan dus als eene ſoortelijke onderdeeling van *vaan* beſchouwd worden; men zegt toch ook *ruiterwaan*. STANDAARD, eindelijk, is dat veldteeken, hetwelk uitſluitend door de ruiterij gevoerd wordt; de *ſtandaard* is, om, bij de ſnellere bewegingen van het paardenvolk, te minder wind te vatten, kleiner dan het *vaandel*; doch, voor het overige, beide van den vorm eener *banier* en eener *vaan*. Ook worden de thans weinig meer gebruikelijke legerteekens, waaraan geen doek gehecht was, *ſtandaarden* genoemd. Men vindt ſoortgelijke *ſtandaarden* nog bij de Oosterſche volken. De piek, waaraan de Turken hun bekend eereteeken, de *paarden-*

ſtaar-

Digitized by Google

ſtaarten, hechten, vormt uit dezelve eenen *ſtandaard*, geene *banier*, of *vaan*.

BANK, STOEL, SCHABEL, ZETEL.

Hetgeen dient, om op te zitten. Al wat tot dit oogmerk ſtrekken kan, is een ZETEL. Dit woord wordt echter bijna eenigſlijk in den verhevener ſtijl gebruikt: *koninklijke zetel*. Van hier *zetelplaats* voor hof-, of hoofdplaats. Voorts is BANK een lange *zetel*, waarop meer dan een perſoon kan zitten; SCHABEL een klein, laag bankje, meestal tot ondersteuning der voeten; STOEL, een zetel voor ſlechts eenen perſoon, door voeten, of pooten, maar voornaal door eene leuning, van andere zetels onderſcheiden.

BANKAARD, BANKERD, BASTAARD, BASTERD, HOEREKIND, NATUURLIJK KIND, ONECHT KIND, ONWETTIG KIND.

Een HOEREKIND is een kind in hoererij geteeld. Eigenlijk verdienen zulke kinderen dezen naam, die van vrouwsperſonen geboren worden, welke zich aan meer dan een' mansperſoon prijs gegeven hebben, zoo dat de regte vader niet met zekerheid aan te wijzen is. Een BASTAARD, of BASTERD, is een kind, van een' getrouwden man met eene bijzit geteeld, en geeft te kennen, dat de moeder uit veel geringeren ſtand, dan de vader, de vader nogtans bekend is. Dit woord duidt tevens aan, dat er tuſſchen de ouders van zulk een kind eene

voortdurende vereeniging plaats heeft. Een ONECHT KIND is de algemeene benaming van zulk een, hetwelk buiten den echt geteeld is, en wordt, voornamelijk in betrekking tot den vader, gebezigd. Van gelijken aard is NATUURLIJK KIND; met dit onderſcheid echter, dat dit woord alleen in betrekking tot den vader, en niet tot de moeder, gebruikt wordt. ONWETTIG is zoodanig kind, hetwelk door de wet niet erkend wordt, en aan hetwelk de wet die regten niet toewijst, welke *wettige* kinderen kunnen doen gelden. Een BANKAARD, of BANKERD, welk woord reeds begint te verouderen, doch in Gelderland nog gebezigd wordt, is eene lage en verachtelijke benaming van een onecht kind, waarmede men waarſchijnlijk op de plaats doelt, waar zulk een kind het aanwezen ontvangt, zijnde *bank* hier tegen *bed* overgeſteld, *Quovis ſcamno fortuito conceptus, non lecto geniali*, zegt KILIAAN. *Bastaard* is van het Franſche *bas*, laag, afkomſtig, oudtijds ook *bast*. Het geheele woord *bastaard*, waarvoor men naderhand, bij letteruitlating, *bâtard* ſchreef, komt nog in oude franſche ſtukken voor. Men zeide ook: *fils* en *fille de bas*, of *bast*. Nog tegenwoordig duurt deze beteekenis voort in het overdragtelijke gebruik, hetwelk wij van het woord maken. *Bastaardhond* is een hond, van wiens ouders de eene tot een minder edel ſoort behoort, dan de andere. Van gelijken aard zijn *bastaardwijn*, *bastaardwoord*, enz.

Digitized by Google

BANKET, GASTMAAL.

Het gezamenlijk, en met meer dan gewonen toeſtel, nuttigen van ſpijs en drank. BANKET, dat waarſchijnlijk van *bank* moet afgeleid worden, en reeds begint te verouderen, ziet op het groot getal der genoodigden, zoo, dat men geene ſtoelen, of enkele zetels, maar banken, tot derzelver zitplaatſen beſtemmen moet. GASTMAAL, onverſchillig of men het woord *maal* van het vermalen met de tanden, of wel van *maal*, teeken, onderſcheiding der tijden van den dag, moet afleiden, geeft, door het bijgevoegde woord *gast*, te kennen, dat het een maal is, voor vreemde genoodigden aangerigt. In eene zeer talrijke, en tevens aanzienlijke, familie, zou dus een *banket* gehouden kunnen worden, dat geen eigenlijk *gastmaal* was. Daarentegen kan men reeds aan twee, drie, van buiten genoodigde, vrienden een *gastmaal* geven, dat daarom den naam van *banket* nog niet verdienen zou.

BANNELING, zie BALLING.

BANNEN, zie BALLINGSCHAP.

BAR, DOR, SCHRAAL, WOEST, ONVRUCHTBAAR, ONBEBOUWD.

Hetgeen niets, of weinig, voortbrengt. BAR zegt eigenlijk naakt, bloot; van daar *barrevoets*, *barrevoeter*. *Eene barre rots* is eene kale rots, waarop niets groeit. Schoon hier de innerlijke geſteldheid

Digitized by Google

van den grond, als de oorzaak dier barheid schijnt aangeduid te worden, heeft *bar*, in de tweede plaats, de beteekenis van koud. Wanneer men derhalve van eenen grond, of eene landstreek, zegt, dat zij *bar* zijn, verstaat men, de beide denkbeelden vereenigende, daardoor, dat de koude de oorzaak der onvruchtbaarheid is, of omgekeerd, dat, de plantengroei, door welke oorzaak dan ook, gehinderd zijnde, de plaats geene luwte heeft, en daarom koud is. Dor, is droog, maar zoodanig droog, dat de levenssappen ontbreken. *Eene dorre hand*, *Eene dorre vlakte*. Overal, waar niet het gebrek aan voedsel tot groei en leven bedoeld wordt, is het woord *dor* ongepast. Een rijweg is, des zomers, niet *dor*, maar droog. Men zegt: *dat hangt aan elkander als droog*, niet *als dor zand*. Even gelijk *dor* gemis van sappen, van vocht, te kennen geeft, zoo drukt SCHRAAL gebrek aan vetheid uit. *Een schrale pot*, *een schraal ambt*. *Schrale grond* is dus de zoodanige, die, of van nature niet vet, of te weinig gemest is, en *schraal staand koren*, dat niet dik, niet digt staat, en eenen mageren grond te kennen geeft. Gebrek aan vetten grond hindert nu wel de weelderigheid van den groei; maar gebrek aan vocht belet den groei zelven. Van hier, dat op een' *schralen grond* nog eenig, op een' *dorren* geen plantgewas, hoegenaamd, gevonden wordt. ONBEBOUWD ontkent eenigelijk, dat een land bebouwd wordt. WOEST zegt, daarenboven, dat het de teekens draagt van aan menschelijke zorg ontogen te zijn, dat het een wild, of verwilderd voorko-

komen heeft; want een grond kan *woest* genoemd worden, beide voor en na bebouwd geworden te zijn. *De aarde was woest en ledig. Een woest en verlaten oord.* Vergeleken met de overige woorden, duiden *woest* en *onbebouwd* slechts die gesteldheid van den grond aan, waarin hij geene dier gewassen voortbrengt, welke de mensch door bijzonderen arbeid moet aankweeken. *Woeste* en *onbebouwde landen* vertoonen dikwerf eene zeer sterke groeikracht. ONVRUCHTBAAR, eindelijk, vereenigt de beteekenis van meest alle de hier boven behandelde woorden, en geeft eenen grond te kennen, die niets voortbrengt, omdat hij, uit welken hoofde dan ook, niets voortbrengen kan.

BARAK, KAZERN,

Verblijf, waarin het krijgsvolk bij elkander woont. De BARAK wordt meestal voor korteren tijd opgeslagen, en is doorgaans slechts eene van hout gebouwde loods. De KAZERN dient tot eene duurzamer huisvesting, en is somwijlen een prachtig steenen gebouw. *Het leger in het veld niet onder tenten kunnende overwinteren, sloeg men voor hetzelve barakken op. De voormalige kazern St. Charles te Amsterdam.*

BARBAAR, zie BARBAARSCH.

BAR-

Digitized by Google

BARBAARSCH, ONBARMHARTIG, ONMEDEDOOGEND, ONMENSCHELIJK, WREED.

Hard en zonder deernis. ONMEDEDOOGEND en ONBARMHARTIG ontkennen ſlechts, dat er mededoogen, of barmhartigheid aanwezig is, bij het voorwerp, waarvan geſproken wordt. In zoo verre als *barmhartig* eene hoogere deernis aanduidt, dan *mededoogend*, geeft *onbarmhartig* ook eenen hoogeren trap van onaandoenlijkheid voor eens anders lijden te kennen, dan *onmededoogend*. Nog altoos blijft het echter eene *paſſive* wreedheid; men laat zich door eens anders ongeluk wel niet bewegen, maar men veroorzaakt het niet. Deze beteekenis van veroorzaken ligt in WREED en BARBAARSCH. *Wreed* is ruw, hetgeen het gevoel onaangenaam aandoet. *Linnen, dat te wreed is.* Van hier overdragtelijk, die, of dat, een ander doet lijden, dat in eens anders lijden behagen ſchept. *Barbaarsch*, dat oorſpronkelijk uitheemsch is, en, omdat de uitheemſchen, oudtijds, in vergelijking der volkeren, die dit woord gebruikten, grootendeels onbeſchaafd waren, vervolgens ook *woest* beteekende, heeft, onder zijne tegenwoordige beteekenisſen, ook die van *wreed*. *Woestheid* zou op zich zelve minder zijn, dan *wreedheid*; maar, omdat het vreesſelijk genoegen, hetwelk een wreedaard in het lijden zijner natuurgenooten vindt, zich op eene nog gruwzamer wijze bij den onbeſchaafden mensch vertoont, dan bij den beſchaafden, zoo heeft men aan *barbaarsch* eene ſterkere beteekenis beginnen te hechten, dan aan *wreed*. ONMENSCHELIJK gaat alle de vo-

Digitized by Google

vorige woorden in kracht te boven; het beteekent: van alle menſchelijk gevoel ontbloot, handelende zoo als geen mensch, zelfs geen *barbaar*, handelen zou.

BARBAARSCHHEID, zie BARBAARSCH.

BARBIER, BAARDSCHEERDER, CHIRURGIJN, HANDARTS, WONDARTS.

BARBIER en BAARDSCHEERDER zijn hetzelfde beteekenend, met dit onderſcheid echter, dat *baardſcheerder* voor lager en verachtelijker gehouden wordt, dan *barbier*. Beide beteekenen het afnemen, of ſcheren van den baard. CHIRURGIJN is eigenlijk een Grieksch woord, hetwelk nogtans in algemeen gebruik is, ſchoon men daarvoor HANDARTS en WONDARTS zou kunnen gebruiken. Deze woorden duiden eigenlijk iemand aan, die wonden en andere uitwendige gebreken heelt, inſnijdingen doet, leden afzet, enz. Zeer te onregt wordt *barbier* dikwerf met *chirurgijn*, of *handarts* verwisſeld.

BARMHARTIG, MEDEDOOGEND.

Wat derzelver kracht betreft, hierboven bij *Barbaarsch* reeds vergeleken. Men kan er, wat den oorſprong aangaat, nog bijvoegen, dat BARMHARTIG niets anders is, dan de letterlijke overzetting van het Latijnſche *miſericors*, bij welke men *miſer* door *arm* vertaald heeft, hetwelk met het voorzetſel *be* ineengeſmolten, *barm* gemaakt heeft. MEDEDOOGEND is, naar de zamenſtelling, hetzelfde, als *medelijdend*; *doo-*

Digitized by Google

doogen, of *gedoogen*, en *lijden*, werden oudtijds als gelijkbeteekenend gebruikt.

BARSCH, NORSCH, STUURSCH, SPIJTIG.

Onvriendelijk in uiterlijk gedrag. BARSCH en NORSCH slaan beide nog meer op het uiterlijke, dan STUURSCH en SPIJTIG. *Barsch* is hij, die niet zacht, *norsch*, die niet vriendelijk in zijnen omgang is. Bij *barsch* komt alleen gelaat en toon, bij *norsch* reeds denkwijs en gezindheid in aanmerking. Ruwe volkeren zijn meestal *barsch* in voorkomen en zeden. De beschaafde man zou *norsch* kunnen zijn tegen dengenen, die burgerlijke beleefdheid verbeurd had. Dus zegt men van het gure weder, welks uitwerking, meer nog dan deszelfs voorkomen, ons treft, overdragtelijk en bij figuurlijke toeschrijving van gevoel en bedoeling, *het is onvriendelijk*, *het is norsch*, zelden, *het is barsch weder*. Ondertusschen blijft *norsch*, zoo volgens deszelfs afleiding, naar welke het een morrend, brommend, en dus een onaangenaam geluid beteekent, als ook volgens het gebruik, meer uiterlijke ruwheid te kennen geven, dan *stuursch*. Die *stuursch* is, is zeker niet vriendelijk, maar zijne onvriendelijkheid legt zich op eene minder geweldige wijze aan den dag, dan die van den *norschen*. Van hier, dat men *een norsche vent* zegt, en *een stuursch meisje*. Zelden toch is eene vrouw onvriendelijk, in zulke eene mate en op die wijze, dat men haar *norsch* zou kunnen heeten. *Met stuurschheid zegt zij enkel, neen*

heen. Spijtigheid, daarentegen, valt iets meer in het vrouwelijke karakter. Even zeer als een meisje zelden *norsch* is, is een man zelden *spijtig*. *Spijt* geeft een voorbijgaand verdriet, eene aandoening van ontevredenheid, te kennen, uit kwaden luim, te leurstelling, of foortgelijke oorzaak, ontstaande. Hierom is de *spijtige* scherper, de *stuursche*, of *norsche* harder, in zijne uitdrukkingen.

BARST, SCHEUR, KLOOF, SPLEET.

Eene afbreking van zamenhang, meest in de lengte, door scheiding, niet door verbreking, der vezelen, of lagen. Barst is wel inzonderheid die vaneenwijking der stof, welke uit hare innerlijke beweging, altans zonder merkbaar geweld van buiten, ontstaat: *een glas, dat te spoedig heet, of koud wordt, berst door de snelle uitzetting, of inkrimping, der buitenste deelen.* Van hier, dat een *barst* zeer gering kan zijn en wel eens niet veel dieper indringt, dan de oppervlakte. Scheur en Spleet duiden eene scheiding aan, die zich nog meer in de lengte uitstrekt, de geheele dikte der stof doorgaat, en door scheuren, of splijten ontstaat. Het laatste zegt men niet van zachtere stoffen; in linnen, papier, enz. kan nimmer eene *spleet* komen. Van zoodanige harde stoffen, die nog iets van het buigbare, of taaije hebben, van hout b. v., kan men zeggen, dat het gescheurd, en dat het gespleten is, doch met dit onderscheid, dat er minder geweld vereischt wordt, om de scheur, dan

om

om de ſpleet te doen ontſtaan; ſomwijlen is tot het eerſte de afwisſeling van vocht en droogte in den dampkring alleen genoeg. Hierin ſchijnt *ſcheur* eenigzins tot de beteekenis van *barst* te naderen; doch deze laatſte ontſtaat uitſluitend in volkomen harde ligchamen, en om die reden ook plotſelijker, dan de eerſte. *Spleet* onderſtelt meest altijd, dat er geweld van buiten geoefend is, en wel op eene ſtof, waarvan de zamenhang der deelen met elkander ſterk, maar die der vezelen, of lagen, gering is. *Leiſteen ſplijt gemakkelijk. Drukking kan het hout doen ſcheuren, een ſlag doet het ſplijten.* KLOOF eindelijk geeft te kennen, dat de opening wijd is en gaapt; daarom geeft men dien naam aan diepe bergvaleijen. *De kloven der rotſen. Eene rotsſpleet is naauwer, dan eene rotskloof.* Ook noemt men zoodanige wonden, wier lippen, naar evenredigheid der diepte, ver vaneen ſtaan, kloven: *winterkoude en brak water veroorzaken kloven in de handen.*

BAST, SCHIL, SCHORS, BOLSTER, DOP.

Bekleedſel van plantgewasſen. De SCHORS is het uiterſte ruwe bekleedſel; men vindt dezelve eenigſijk aan boomen. *De eiken ſchors dient tot lederbereiding.* BAST, in zijne ſtamverwantſchap met *binden*, wijst op eene zachtere ſtof. *Men ſchreef oudtijds op berkenbast*, niet: *op berkenſchors.* SCHIL, eindelijk, is de weeke huid, welke de meeste boom- en ſommige aardvruchten omgeeft *Appel-, en perenſchil, — de ſchil van knollen, aardappelen,*

Digitized by Google

ten, enz. BOLSTER is de uiterlijke bekleeding van ſommige vruchten, tot de ſoort der noten behoorende. *Okker- en hazelnoten hebben eenen bolſter.* Dop is de hardere ſchaal dier ſoort van vruchten, onmiddellijk op den *bolster* volgende: *notendop.* *Bast* is ook overgebragt geworden tot het dierlijke ligchaam, doch ſlechts in den lagen ſpreektrant, *iemand op zijn' bast komen; zijn' bast vullen.* *Schors* en *bolſter* worden figuurlijk gebruikt voor het ruwe uiterlijke, waaronder iets van meer waarde verborgen is. Doch ook bij dit gebruik, behouden deze woorden het onderſcheid, waardoor zij in den eigenlijken zin verſchillen. Men zegt, *dat iemand onder eene ruwe ſchors eenen ſchranderen geest, een gevoelig hart verbergt;* maar men ſpreekt nimmer, van hem die *ſchors* te doen *afleggen.* In dit geval gebruikt men de uitdrukking *bolſter: de jongeling is nog eenigzins boersch; maar tijd en omgang zullen hem van dien bolſter wel ontdoen* — zullen hem wel *ontbolſteren.*

BATEN, zie BAAT.

BAZUIN, HOREN, TROMPET.

Blaastuigen van metaal, bij welke hoofdzakelijk de ademing des ſpelers, niet het openen, of ſluiten, van zijkleppen, of gaten, het verſchil der toonen te weeg brengt. Van deze omſchrijving wijkt de BAZUIN eenigzins af, vermits in dezelve het op- en nederſchuiven van beweegbare ſtukken, hoogte en laagte van toon doet ontſtaan; voor het overige is

Digitized by Google

zij langer, dan de TROMPET. Deze verſchilt van den HOREN, door de mindere cirkelvormigheid harer kringen, en het ſcherper ſchateren van haren toon, hetwelk haar wel inzonderheid geſchikt maakt, om aan de ruiterij tot krijgsſpeeltuig te dienen. De *horen* was oudtijds misſchien niets anders, dan het hoofduitwas der runderen, van hetwelk hij zijnen naam ontleent, en dat nog tegenwoordig, bij ſommige gelegenheden, als blaaswerktuig, gebezigd wordt. *De bakker kondigt het uit den oven komend brood aan, door het blazen op een' horen.* Wanneer men onder *horen* een opzettelijk vervaardigd blaastuig verſtaat, bepaalt men doorgaans ſoort en gebruik, door koppeling: *waldhoren*, *posthoren*, enz. Den *horen*, dien de jagers onder het krijgsvolk gebruiken, noemen zij *halvemaan*, den ſpeler *halvemaanblazer*. De *bazuin* is bijna geheel buiten gebruik geraakt; van daar, dat voornamelijk in de oudere geſchiedenisſen, inzonderheid de gewijde ſchriften, melding van haar gemaakt wordt. *Op het geluid der bazuinen, vielen de muren van Jericho. — De bazuinen des oordeelsdags.* In hedendaagsch gebruik is het werkwoord *bazuinen*, en nog meer *uitbazuinen*, gebleven. *Iemands lof uitbazuinen*, zegt men, in denzelfden zin, als deszelfs lof *uittrompetten;* maar de eerſte uitdrukking behoort tot eenen edeler ſtijl.

BAZUINEN, zie BAZUIN.

BE-

Digitized by Google

BEAMBTE, zie AMBTENAAR.

BEANTWOORDEN, WEDERLEGGEN, zie ANTWOORDEN.

BEANTWOORDEN, VOLDOEN AAN.

In overeenkomst met iets zijn, daarmede niet ſtrijden. Men zegt beide, *zijn gedrag beantwoordt aan mijne verwachting*, en, *het voldoet aan mijne verwachting*. Het onderſcheid, dat het taalgebruik in dezelve maakt, of behoort te maken, vloeit voort uit de oorſpronkelijke beteekenis der woorden. BEANTWOORDEN onderſteld weêrkeerigheid, VOLDOEN pligtsvervulling. Degene, dien gij iets goeds bewezen hebt, *beantwoordt* daaraan, en aan de verwachting, welke gij van hem hebt opgevat, wanneer hij *voldoet aan* de dankbaarheid, welke hij u verſchuldigd is. Vermits nu het denkbeeld van weêrkeerigheid noodwendig dat van pligt, van de zijde desgenen, die het eerſte voordeel genoten heeft, met zich brengt, zoo loopt de beteekenis der twee uitdrukkingen, ſchoon in oorſprong verſchillende, in meening te zamen; en van hier komt het, dat zij zoo dikwijls zonder onderſcheid gebruikt worden.

BEBOETEN, zie AANHALEN.

BEDAAGD, zie AFGELEEFD.

Digitized by Google

BEDAARDHEID, BEZADIGDHEID, KALMTE, GEMATIGDHEID.

Toeſtand, waarin de hartstogten geene heerſchappij over ons oefenen. KALMTE, van den ſtaat des onbewogen waters, op dien der ziel overgebragt, is rust, met ſtilte gepaard; eene gemoedsgeſteltenis, waarin men de driften niet behoeft te weêrſtaan, omdat zij niet aanvallen. Zij ſtaat over tegen alle hartstogtelijke beweging, zonder onderſcheid. *Kalmte* heerscht niet in het gemoed, dat door haat of nijd verteerd, door ſtaatszucht gefolterd, door wroegingen geknaagd wordt, hoezeer alle deze aandoeningen zich verdragen met hetgeen men eigenlijk gewoon is BEDAARDHEID te noemen. Deze laatſte toeſtand is, ſtrikt genomen, die eener rust, welke zich naar buiten vertoont. Zij ſtaat dus over tegen zulke hartstogten, wier werking het onmogelijk is voor anderen te verbergen; toorn, hevige minnenijd, enz. *Door ſchampere redenen dreef hij mij zoo verre, dat het mij moeijelijk viel, bedaard te blijven.* BEZADIGDHEID, beteekent, naar haren oorſprong, vergenoegdheid, tevredenheid; *bezadigen* toch, is met *verzadigen*, genoeg geven, vermaagſchapt. In eenen tweeden zin, waarin het met de thans behandelde woorden verwant is, heet het zoodanige *bedaardheid*, waarbij men het volle gebruik zijner verſtandsvermogens behoudt. *Men gevoelt, men geniet met kalmte; men handelt met bedaardheid; men oordeelt met bezadigdheid.* GEMATIGDHEID is een woord van eene andere ſoort; het

het duidt eigenlijk geenen toeſtand des gemoeds aan; maar eene regelmaat van handeling, welke meestal het uitwerkſel van den wil is. Men kan zeggen: *ik voel mij kalm, bedaard, bezadigd;* maar niet: *ik voel mij gematigd. Gematigd* is degene, die de maat niet te buiten gaat. Men kan door hartstogten bewogen worden, in drift uitbersten, onberadener handelen, dan men in eenen gewonen toeſtand gedaan zou hebben, en nogtans niet verdienen, dat men ons den naam van *gematigd* ontzegge. Wanneer wij dengenen, welke onzen liefſten vriend voor onze oogen van het leven berooft, onze verontwaardiging doen gevoelen, zelfs hem eenen ſlag toebrengen, zal niemand zeggen, dat wij de *gematigdheid* te buiten gaan. Ziet men echter op den hartstogt, en niet op deszelfs voorwerp, alsdan is de vertoornde, ook in dat geval, niet *gematigd.*

BEDACHTZAAM, BEHOEDZAAM, BERADEN, BEZONNEN, VOORZIGTIG.

Eigenſchap, of toeſtand, van dengenen, die oplettendheid en geestvermogens aanwendt, om te ontgaan, wat hem ſchaden, of zijne oogmerken dwarsboomen kan. Die zich hiertoe van de hulp zijner zinnen wel bedient, is BEZONNEN; in het tegenovergeſteld geval is hij *onbezonnen*, welk woord meer in gebruik is. De onbezonnene ziet en hoort niet, bemerkt de gevaren niet, die hem open voor het oog liggen, en om welke te ontkomen ſlechts eene geringe mate van oplettendheid toereikend zou ge-

Digitized by Google

weest zijn. *Bezonnen* drukt derhalve den minſten trap van opmerking op zich zelven en zijnen toeſtand uit. BEDACHTZAAM zegt reeds meer; de *bedachtzame* ziet niet alleen toe, maar hij denkt. De BEHOEDZAME doet nog beter; hij waakt, hij is op zijne hoede, hij tracht zich voor ſchade of hinder te hoeden. BERADEN ziet meer op waakzaamheid naar buiten, dan op innerlijk overleg. Het is, in alle opzigten, meer, dan *bedachtzaam*, en, in zekere betrekking, meer, dan *behoedzaam*. De *behoedzame* ontgaat beter zijne ſchade; de *beradene* bereikt beter zijn oogmerk. VOORZIGTIG, eindelijk, drukt en den geringſten en den hoogſten trap van oplettendheid uit, voor zoo verre men het of tot het lichamelijke oog, of tot dat van het verſtand bepalen wil. *Wees voorzigtig, ſtoot u niet*, zegt niets meer, dan, *zie voor u, dat gij u niet ſtoot. Handel in deze zaak voorzigtig; want zij is van eenen teederen aard*, beteekent, daarentegen, *tracht, door inſpanning van oplettendheid en verſtand, vooruit te ontdekken, welk gevaar u in de zaak dreigen kan, om het te vermijden.*

BEDANKEN, DANK ZEGGEN, DANK WETEN, DANKEN.

Erkentelijkheid wegens weldaden, of dienſten, betuigen, of gevoelen. De beteekenis van betuigen, ligt in BEDANKEN en DANK ZEGGEN, die van gevoelen, in DANK WETEN; tot deze laatſte nadert echter *dank zeggen* eenigzins. Men *bedankt* ook beleefdheids

heidshalve voor kleinigheden, die geen eigenlijk dankgevoel wekken, of ons tot dankbaarheid verpligten; ſomwijlen zelfs voor de enkele welwillendheid of hoffelijkheid der aanbieding, in welken zin het eene gelijkſtaande beteekenis met *beleefdelijk weigeren* verkregen heeft. *Ik bedank u*, zegt men, wanneer iemand ons iets aanbiedt, b. v. ſnuif, waarvan wij geen gebruik maken, of verkiezen te maken. Daarentegen *zegt* men nimmer *dank*, waar men geene dankbaarheid verſchuldigd is. Eene enkele maal hoort men wel: *ik zeg u dank*, voor: *ik bedank u*; doch dit verdient geene navolging. De oorzaak van dit verſchil kan wel daarin gelegen zijn, dat *dank zeggen* zich in de verhevener ſchrijfwijze gehandhaafd heeft, terwijl *bedanken* eeniglijk in den gemeenzamen omgang gebruikt wordt. *O God! ik zeg u dank voor dit leven, en voor al de middelen tot veredeling, daarin aan mij geſchonken! Bedanken* zou hier niet te pas komen, wel het enkele DANKEN, hetwelk daarin van *dank zeggen* verſchilt, dat het niet vereischt, dat de erkentelijkheid door woorden uitgedrukt worde, daar zij ook alleen als eene werkzaamheid van het hart kan voorkomen. *Ik heb hem voor zijne goedheid dank gezegd*, is meer, dan: *ik heb hem daarvoor gedankt. Dank weten* toont, in zijne zamenſtelling, dat het *weten*, het *bewustzijn* van den dank, of de dankbaarheid, daardoor verſtaan wordt. *Ik weet hem niet dank hetgeen in deze zaak voor mij geſchied is*, beteekent: *wegens hetgeen in deze zaak voor mij geſchied is, gevoel ik mij tot*

Digitized by Google

geene dankbaarheid jegens hem verbonden. Voorts hebben *dank zeggen* en *dank weten*, den derden, *danken* en *bedanken*, den vierden naamval bij zich.

BEDANKEN, zie AFDANKEN,

BEDAREN, GAAN LIGGEN.

Twee uitdrukkingen, gewoonlijk van den wind gebezigd, en die te kennen geven, dat hij in kracht vermindert. BEDAREN onderſtelt, dat hij te voren niet bedaard, en dus heftig geweest is; aan den anderen kant brengt het niet mede, dat de wind of ſtil, of zwak wordt. GAAN LIGGEN geeft niets te kennen omtrent de vorige ſterkte van den wind, maar zegt daarentegen, dat hij zoodanig vermindert, dat deszelfs kracht eerlang van geene beduidenis zijn zal.

BEDDING, LAAG.

LAAG is eene rij van naast, of op elkander liggende dingen. BEDDING noemt men zulk eene rij, wanneer van den grond, de buitenkorst van onzen aardbodem geſproken wordt. *De bergen der tweede vorming beſtaan uit beddingen, die laagsgewijs op elkander geplaatst, maar door eene onbekende oorzaak zoodanig verzet zijn, dat zij eenen hoek met het waterpas maken.*

BE-

Digitized by Google

BEDE, zie AANZOEK.

BEDEELEN, OMDEELEN, UITDEELEN, VERDEELEN.

Aan verſchillende deelhebbers hun aandeel doen toekomen. Men VERDEELT iets, wanneer het geheel niet aan eenen eenigen gegeven wordt, en het *verdeelen* begint reeds, wanneer de deelen van elkander geſcheiden, en in bijzondere aandeelen afgezonderd worden. Het UITDEELEN neemt eerst eenen aanvang, wanneer deze aandeelen aan de deelhebbers overhandigd worden. Bij de laatſte beteekenis voegt OMDEELEN nog deze, dat de deelen aan hen, die dezelve erlangen, en welke men onderſtelt, dat daartoe in eene geregelde orde geplaatst zijn, rondgegeven worden. BEDEELEN onderſtelt niet, dat verſcheidene perſonen iets gelijktijdig, of uit eene en dezelfde verdeeling ontvangen; *hij is met tijdelijk goed, met geestvermogens ruim bedeeld.* Bijzonderlijk wordt dit woord gebruikt, om die uitdeeling aan te duiden, welke aan de armen eener plaats geſchiedt. *De bedeelden.* Het *verdeelen* ziet voorts op een geheel, dat eerst geſcheiden moet worden, alvorens men het deelsgewijs kan uitgeven; *uitdeelen* ſlechts op de uitgifte van dingen, die, wel is waar, ſoortelijk bij elkander behoorden, doch daarom geen geheel behoefden uit te maken. Eene nalatenſchap wordt *verdeeld*, in zoo verre zij in erfportien wordt afgeſcheiden; zij wordt *uitgedeeld*, wanneer elk der erfgenamen zijn aandeel erlangt.

Digitized by Google

BEDEESDHEID, zie ANGST.

BEDELAAR, SCHOOIJER.

BEDELAAR drukt eenen armen, of voorgegeven armen uit, die er een beroep van maakt, de medelijdenden om onderſtand aan te ſpreken. Bij dit denkbeeld voegt SCHOOIJER dat van landlooper.

BEDENKELIJK, HAGCHELIJK, MISSELIJK, NETELIG, ZORGELIJK.

Dus noemt men eenen toeſtand, die moeijelijk is, en ligtelijk een' kwaden keer kan nemen. BEDENKELIJK is zulk een toeſtand, in zoo verre hij bedenken verwekt, omſtandigheden aanbiedt, die nadenken vereiſchen. ZORGELIJK zegt hetzelfde, in eene verſterkte beteekenis; *zorg* toch is *denken*, met vooruitzigt van gevaar, en opſporing der middelen, ter afwending van hetzelve. HAGCHELIJK geeft de onzekerheid te kennen, de mogelijkheid van eenen kwaden, zoo wel als eenen goeden, uitſlag. MISSELIJK komt zeer nabij aan deze beteekenis; doch kenmerkt nog grooter gevaar; het toont, namelijk, van beide de kanten de kwade, en zegt, dat de zaak zeer wel misſen kan. NETELIG ziet meer op de moeijelijkheid der omſtandigheden, die wel niet den uitſlag zeer gevaarlijk, maar het aangrijpen der zaak bezwaarlijk maken, en hem, die dezelve onderneemt, aan vele kleine kwellingen kunnen blootſtellen, en welke met groote voorzigtigheid, of menschkunde, dient behandeld te worden.

BE-

Digitized by Google

BEDENKING, BERAAD, GEDACHTE, OVERWEGING.

Bezigheid van het verſtand. Wanneer het verſtand werkt, zonder dat de wil daaraan eene rigting geeft, zijn de voorſtellingen, welke het in ons wekt, GEDACHTEN. *Losſe gedachten*, — *vlugtige gedachten. Kwade gedachten van zich weren.* Men neemt eene zaak in BEDENKING, wanneer men haar opzettelijk tot het voorwerp van zijn verſtandelijk onderzoek maakt; neemt men haar in BERAAD, dan neemt men haar in zoodanig eene ernſtige *bedenking*, als noodig is, ter vestiging van zijn beſluit. Eindelijk is OVERWEGING een *beraad*, waarbij men opzettelijk de redenen voor en tegen afweegt. *Die zonder bedenking zijne eerſte gedachten volgt, ſpeelt een gevaarlijker ſpel, dan hij, die met rijp beraad de voor- en nadeelen eener onderneming overweegt.*

BEDERF, VERDERF, VERROTTING.

Overgang tot eenen toeſtand van onbruikbaarheid. Schoon het werkwoord *bederven*, onzijdig genomen, dien overgang in het algemeen te kennen geeft, beperkt zich het zelfſt. naamwoord BEDERF eenigzins meer tot de ontbinding van dierlijke ſtoffen. Het gebraad *bederft* ook, wanneer het te lang aan het vuur blijft blootgeſteld, ja zelfs, wanneer het, opgedischt, koud wordt. Het *bederf* is aan het gebraad, of in het algemeen, aan vleesch, wanneer het tot verrotting begint over te hellen. *Bederf* is dus

Digitized by Google

dus het begin eener ontbinding, van welke VERROTTING een hoogere trap is. Ondertusſchen gebruiken wij het woord *bederf*, met betrekking tot het nut, hetwelk wij uit de ſtof, zoo zij niet bedorven ware, hadden kunnen trekken, en tot de onbruikbaarheid, waarin zij', door hare ontbinding, ten onzen opzigte geraakt. *Verrotting* zegt men, met opzigt tot de verandering, welke de ſtof zelve onder gaat. VERDERF, eindelijk, is een volkomen *bederf*; doch wordt ſlechts figuurlijk gezegd. Men gebruikt het, om de ganſchelijke vernietiging van allen welſtand uit te drukken. *Gij loopt in uw verderf.*

BEDIENING, zie AMBT.

BEDILLEN, BERISPEN, BESTRAFFEN, GISPEN, LAKEN.

Afkeuring te kennen geven. Het eenvoudigst ligt deze beteekenis in LAKEN. BERISPEN onderſtelt reeds grootere ſcherpte in de uitdrukking, en betreft ook meer den perſoon, dan de zaak. BESTRAFFEN geeft, bij den afkeurenden, eene meerderheid te kennen; een regt, om dengenen, wiens daad hij afkeurt, te doen gevoelen, hoe kwalijk hij gedaan heeft. BEDILLEN zegt juist het tegendeel; het heet: met bemoeizucht, en dus dikwijls te onregt, althans over kleinigheden, afkeuring uitdrukken. GISPEN, dat eigenlijk met eene gisp, of roede, ſlaan, geeſelen, beteekent, wordt, bij *bedillen*, enz. gevoegd, alleen in eenen overdragtelijken zin ge-

gebruikt, geeft den hoogſten graad van afkeuring te kennen, en is verwant aan *hekelen*, *doorhalen*, *doorſtrijken*, mede in eene figuurlijke beteekenis genomen.

BEDING, VOORWAARDE.

Eene omſtandigheid, welke plaats moet hebben, zal eene zaak, althans wettiglijk, geſchieden. In het woord BEDING ontmoet men de beteekenis, welke aan de zamenſtellingen van *ding* gemeen is, namelijk, die van geſchil, woordwisſeling, *geding*, *dingtaal*, *dingen*. Het is dus eigenlijk zulk eene voorwaarde, waarover gedongen, onderhandeld is. *De bedingen van een verdrag*. In VOORWAARDE vindt men deze nevenbeteekenis niet; doch daarentegen drukt het woord des te ſterker uit, dat de omſtandigheid, waarvan het daarzijn der zaak moet afhangen, vooruit bepaald is. *Eenmaal te ſterven is de voorwaarde, waarop wij het leven ontvangen hebben;* zeer oneigenlijk zou hier het woord *beding* zijn.

BEDINGEN, VASTSTELLEN.

Uit het boven gezegde blijkt terſtond het onderſcheid dezer woorden, die naauwelijks ſynoniem zijn. BEDINGEN is door *dingen*, door onderhandelen, de voorwaarden eener zaak bepalen. De bepaling eener zaak, zonder eenigen terugblik op den weg, langs welken deze bepaling verkregen werd, ja zelfs, zon-

Digitized by Google

zonder dat zij aan eenige voorwaarden behoeft verbonden te zijn, is de beteekenis van VASTSTELLEN.

BEDRAG, BELOOP.

De hoegrootheid eener ſom. Daar in BELOOP de beteekenis van, bereiken, tot iets naderen, meer uitkomt, dan in BEDRAG, behoort, wil men met juistheid ſpreken, het eerſte dan gebruikt te worden, wanneer men het ſtijgen eener ſom tot eene zekere hoogte uitdrukt; het andere, daarentegen, wanneer men blootelijk haren ſtand te kennen geeft. *Toen ik u deed vragen, hoe veel uwe rekening bedroeg, dacht ik weinig, dat zij zulk eene zware ſom zou beloopen.* Vermits nu, aan den anderen kant, hetgeen eenen ſtand uitdrukt, een vaster denkbeeld aanbiedt, dan hetgeen eene ſtijging te kennen geeft, is het *bedrag* eener ſom iets ſtelligers, dan haar *beloop. Het beloop van de onkosten eener onderneming kan, bij raming, bepaald worden; het bedrag kent men eerst, nadat zij haar beſlag heeft, en daarom valt het menigwerf uit de hand.*

BEDRAGEN, zie BEDRAG.

BEDREVEN, ERVAREN, GEOEFEND.

Die, door iets dikwerf te doen, daarin bekwaamheid verkregen heeft. Hij, die de handgrepen eener kunstverrigting geleerd, en, door dezelve herhaalde malen na te doen, zich in ſtaat geſteld heeft, die verrigting, zonder misſlag, en met den vereischten ſpoed,

Digitized by Google

ſpoed, te volbrengen, is GEOEFEND. Men gebruikt dit woord dus voornamelijk van datgeen, waarbij vaardigheid van uitvoering te pas komt. *Een geoefend ſoldaat.* Wanneer men *een geoefend verſtand* zegt, bedoelt men daarmede een verſtand, hetwelk de hebbelijkheid verkregen heeft, om zijne vermogens op de voorwerpen daarvan toe te paſſen en te doen werken, iets, dat van de grootte, of kracht, dier vermogens geheel verſchillend is. Even als *geoefend* te kennen geeft, dat men alles gedaan heeft, wat tot het aanleeren eener kunst vereischt wordt, zoo zegt BEDREVEN, dat men, door die kunst dikwijls te drijven, door zich menigmaal met haar bezig te houden, kennis bekomen heeft van alles, wat bij derzelver behandeling kan voorvallen. Wanneer omſtandigheden van buiten geenen invloed op het oefenen eener kunst, of het beleid eener zaak, kunnen hebben, zou men zeer ongepast het woord *bedreven* gebruiken. Men kan beide een *geoefend* en een *bedreven* koopman wezen; maar men is geen *bedreven*, wel een *geoefend* teekenaar. Een *geoefend* ſchaakſpeler is degene, die, en in theorie (beſpiegeling), en in praktijk (uitoefening), geleerd heeft, zijn ſpel wel uit te brengen, zich voor de werking der ſtukken zijner tegenpartij te dekken, en de zijnen tot eenen wel overlegden en wel uitgevoerden aanval te bezigen; een *bedreven* ſchaakſpeler is zoodanig een, die, door dikwijls en met verſchillende tegenpartijders te ſpelen, het onderſcheid heeft leeren kennen, hetwelk verſchil van omſtandigheden

en

Digitized by Google

en van beſtuur in den loop des ſpels te weeg kan brengen, en die zich daarvan met voordeel weet te bedienen. Een kweekſchool voor de zeevaart, b. v. kan *geoefende* kweekelingen leveren; maar dadelijke zeereizen vormen eerst *bedrevene* varenslieden. Even gelijk *oefening* verkregene behendigheid, en *bedrevenheid* ondervinding te kennen geeft, zoo onderſtelt ERVARENHEID, dat deze ondervinding ons niet alleen eenen voorraad van ſtellige kundigheden verſchaft heeft; maar ook, dat zij ons geleerd heeft, uit deze kundigheden regelen van gedrag, in dergelijke omſtandigheden, te trekken. Een ſchipper, die lang eene kust bevaren heeft, derzelver gronden en ſtroomen volkomen kent, zou aan dezelve voor een' *bedreven* loods kunnen doorgaan; maar hij wordt eerst dan een *ervaren* zeeman, wanneer hij, door deze en ſoortgelijke ondervinding, geleerd heeft, hoe zich in het algemeen op zee, aan kusten, of tusſchen ondiepten, te gedragen.

BEDREVENHEID, zie BEDREVEN.

BEDRIEGELIJK, zie ARGLISTIG.

BEDRIEGEN, MISLEIDEN, VERSCHALKEN, VERSTRIKKEN.

Veroorzaken, of aanleiding geven, dat het onware voor waar gehouden worde. MISLEIDEN zegt, eigenlijk, op eenen verkeerden weg brengen; de beteekenis bepaalt zich dus tot het doen ontſtaan van dwaling. BEDRIEGEN duidt op eene ſchending, of, zachtst

ſchending, of, zachtst genomen, teleurſtelling, van vertrouwen; men *bedriegt*, wanneer men eene uitdrukkelijke, of ſtilzwijgende, belofte, welke men gedaan, eene regtmatige verwachting, welke men verwekt heeft, niet vervult. Van eene zaak, of een voorwerp, b. v., van een kunſtig ſchilderſtuk, kan men zeggen, dat het *misleidt*, of ook, dat het *bedriegt*; doch in het eerſte geval geeft men te kennen, dat het onze meening, omtrent het afgebeelde, doet dwalen, in het andere, dat het onze verwachting daaromtrent onvervuld laat. De kunſtenaar, die de druiven zoo natuurlijk ſchilderde, dat de vogelen daarop kwamen aanvliegen, *misleidde* deze dieren, in zoo ver hij dezelven tot de dwaling bragt, om geſchilderde druiven voor wezenlijke te houden; en hij *bedroog* hen, in zoo ver hij hunne begeerlijkheid te leur ſtelde. VERSCHALKEN toont aan, dat er list aangewend is, om de dwaling te doen ontſtaan; het kenmerkt dus altoos opzet, iets, dat bij *misleiding* dikwijls geenszins het geval, en ook niet noodwendig in de beteekenis van *bedrog* gelegen is. Daarentegen kan *verſchalken* eene, wel opzettelijke, maar onſchuldige misleiding aanduiden, terwijl hij, die *bedriegt*, door het te leur ſtellen eener billijke verwachting, meestal den bedrogenen benadeelt. Van hier de hatelijker beteekenis, welke gewoonlijk aan dit laatſte woord gehecht wordt. In die van *verſchalken* ligt ook nog, dat eene grootere ſchalkheid over eene mindere gezegevierd heeft, dat list tegen list geſteld geweest is, en eene der partijen, in dien

Digitized by Google

ſtrijd, voor de andere heeft ondergedaan. VERSTRIKKEN is in den ſtrik doen vallen; het vereenigt dus de beteekenis van vangen met die van *misleiden*, of *bedriegen*, zelden met die van *verſchalken*. De onervarene wordt *verſtrikt*, de minder listige *verſchalkt*. Men verontſchuldigt zich met het nut der maatſchappij, wanneer men boosdoeners door boosdoeners *verſchalkt*. De Jongeling, die te vroeg zonder opzigt in de wereld treedt, wordt maar al te dikwijls door hebzuchtige ligtekooijen *verſtrikt*.

BEDRIEGERIJ, BEDROG.

BEDROG is eene enkele misleiding, waardoor billijke verwachting te leur geſteld wordt; BEDRIEGERIJ eene aaneenſchakeling zulker misleidingen. Het eerſte kan door toeval te weeg gebragt worden; de andere is bijna noodwendig het gevolg van opzet. Men zegt: *het bedrog*, nooit *de bedriegerij der zinnen*. Daarentegen wordt *bedrog*, in den kwaden zin gebezigd, altoos van eene gewigtiger misleiding gezegd, dan *bedriegerij*, omdat eene reeks van opzettelijke misleidingen bezwaarlijk onontdekt zou blijven, wanneer elke derzelve den misleiden in iets zeer gewigtigs bedroog.

BEDRIJF, DAAD, HANDELING.

Eene verandering, die door de kracht van eenig wezen te weeg gebragt wordt. Bij eene gebeurtenis, door de kracht van een vrij wezen veroorzaakt, laten zich twee dingen onderſcheiden, het onder onze zin-

Digitized by Google

zinnen vallende uitwerksel, en de werking der kracht, die het daarſtelt. Van deze beide, geeft HANDELING alleen de werking der kracht te kennen; DAAD, nevens die werking, ook het onder de zinnen vallende uitwerksel, hetwelk een vrij handelend wezen buiten zich te weeg gebragt heeft. Ten gevolge hiervan is elke *daad* eene *handeling*, omdat zij eene werkende oorzaak moet hebben; maar niet elke *handeling* eene *daad*, want niet elke *handeling* heeft een buiten den handelenden onder de zinnen vallend uitwerksel. Een voornemen, een beſluit, is eene *handeling*, maar het is nog geene *daad*; deze wordt het eerst, wanneer, door de uitvoering, het uitwerkſel van dit ons beſluit buiten ons zigtbaar wordt. Ook het onderſcheid der bijvoegelijke naamwoorden, welke wij met *daad* en *handeling* verbinden kunnen, doet het opgegeven verſchil in het oog loopen. Men zegt *eene groote*, *eene ſtrafbare daad*, omdat bij de bepaling van grootte, of ſtrafbaarheid, de te weeg gebragte werking wel degelijk in aanmerking genomen wordt. Daarentegen voelt ieder, dat de uitdrukking: *eene opregte daad* zeer oneigen zijn zou, vermits opregt alleen tot de innerlijke handeling, niet tot de onder de zinnen vallende uitwerking betrekking heeft. Zegt men *eene edele daad*, dan ziet deze hoedanigheidsbepaling voorzeker, in de eerſte plaats, op de beweegredenen, die den handelenden beſtuurd hebben, doch te gelijker tijd op de werking, welke anderen in ſtaat ſtelt, deze beweegredenen te onderſcheiden en te beoordeelen. BEDRIJF heeft met *daad*

de noodwendigheid eener werking naar buiten gemeen, maar onderſtelt tevens eene herhaling, of duurzaamheid dier werking, welke beteekenis reeds in het grondwoord *drijven* gelegen is. Van hier, dat *bedrijf* ook in den zin van beroep, kostwinning, en in dien van afdeeling eens tooneelſpels, gebruikt wordt, welke beide eene duurzaamheid van handeling te kennen geven.

BEDRIJVEN, DOEN, HANDELEN, MAKEN, VERRIGTEN, VERVAARDIGEN, WERKEN.

Zijne kracht in werking brengen. HANDELEN omvat deze beteekenis in hare grootſte algemeenheid; redelijke en redelooze wezens *handelen* beide. Nogtans ſchijnt *handelen* zelfsbewustheid te vereiſchen; van dingen, die geene bewustheid hebben, van levenlooze ſtoffen, zegt men WERKEN. Dit woord onderſtelt het te weeg brengen, of althans het bedoelen van een uitwerkſel, of gewrocht. DOEN bevat het denkbeeld van een oogmerk. Van redelooze wezens gebruikt men het daarom zelden, van levenlooze in het geheel niet. Wanneer men het van de eerſte bezigt, dan geſchiedt zulks in die gevallen, waarin derzelver handelingen op eenig doel uitloopen, al ligt hetzelve niet in de oogmerken van het handelende wezen, maar in die van dengenen, die deszelfs krachten beſtuurt. Wanneer bijën honig zamelen, paarden, of runderen ploegen, alsdan *doen* zij iets, ſchoon de bedoeling niet bij de dieren zelve, maar bij den Schepper, of bij den gebruiker, gevonden wordt. Dit onderſcheid tuſſchen *doen* en *handelen*, dat namelijk het

Digitized by Google

het eerſte een oogmerk onderſtelt, vertoont zich reeds in derzelver taalkundig verſchil, volgens het welk *handelen*, in den algemeenen zin, waarin het hier vergeleken wordt, onzijdig, *doen* daarentegen bedrijvend is, en dus een voorwerp heeft. Men zegt: *wat doet gij?* welk is uw oogmerk bij uwe werkzaamheid? niet: *wat handelt gij?* De bepaling van dit laatſte werkwoord kan ſlechts, gelijk bij alle onzijdige, door een bijwoord uitgedrukt worden, antwoordende op de vraag, hoe? *Wijsſelijk, onbedachtzaam handelen.* Dit onderſcheid, hetwelk in den aard der zaak gegrond is, ontmoet men in de meeste talen. Wordt al eens met de twee woorden hetzelfde bijwoord verbonden, b. v. *wel doen* en *wel handelen*, zoo ziet, in het laatſte geval, deze wijziging duidelijk op de handeling zelve, op hare drijfveren, beleid enz. Bij *doen*, even gelijk bij alle bedrijvende werkwoorden, welke men alleen door een bijwoord verzeld doet gaan, onderſtelt men ſtilzwijgend het voorwerp. Oogenblikkelijk valt dit in het oog, zoodra de *handeling* ſlechts iets nader bepaald wordt; immers, zegt men: *gij doet wel daaraan*, te weten aan de poging, om het voorgeſtelde doel met de gebezigde middelen te bereiken; *gij handelt wel daarin*, te weten in de omſtandigheden, waarin gij u bevindt. VERRIGTEN voegt, nevens het denkbeeld van een oogmerk, hetwelk reeds in *doen* ligt, maar in *verrigten* nog naauwer bepaald wordt, ook dat van met opmerkzaamheid, uit pligtsgevoel, doen en tot eene zekere voleindiging bren-

Digitized by Google

gen. Men *verrigt* de werkzaamheden van zijn ambt, zelfs in het algemeen zijnen pligt; men *verrigt* hetgeen ons opgedragen is. MAKEN is daarin van *doen* en de overige behandelde woorden onderſcheiden, dat de uitkomst of vrucht van hetgeen men *maakt* onder de zinnen moet vallen. Wanneer men b. v. denkt, leest, zingt, ſpeelt of danst, als dan *handelt*, *werkt*, *verrigt*, zelfs *doet* men iets, maar men *maakt* niets. De kleedermaker *maakt* een kleed, de ſchoenmaker hetgeen tot ſchoeiſel dient. Hieruit zou men bijna tot het denkbeeld komen, om, met eenige taalonderzoekers te beweren, dat het eenige kenmerkend onderſcheid van *maken* gelegen is in de voortduring van het gemaakte, na het ophouden der werkzaamheid van den maker. Eenen ſlag toebrengen is iets *doen*, niet iets *maken*; want met het ophouden der werking eindigt ook het bewerkte, de ſlag. Intusſchen vordert het taalgebruik eene ruimere onderſcheiding; want men zegt, b. v. *eene buiging*, *gedruis maken*, en geen van beide overleeft de beweging, waardoor het voortgebragt wordt, eigenlijk langer, dan de ſlag die van den arm. Men ſchijnt dus, bij het vorige onderſcheid te moeten voegen, dat hetgeen men *maakt*, onder de zinnen moet vallen. VERVAARDIGEN is iets zoodanig maken, dat het vaardig, gereed is, om te dienen; het ſluit dus de beteekenis in van voltooijing.

BEDROEFD, DROEVIG, TREURIG, BEDRUKT.

Hij, wiens gemoed door treurige aandoeningen beheerscht wordt. Tusſchen BEDROEFD, aan

den

den eenen kant, en DROEVIG, benevens TREURIG, aan den anderen, is het onderſcheid in de woordvorming gegrond, en wordt door het taalgebruik bevestigd. In het eerſte woord, namelijk, wijst het voorzetſel *be* op eene van buiten veroorzaakte droefheid, terwijl *droevig* en *treurig* alleen op den gemoedstoeſtand zien, zonder aan te duiden, of dezelve door oorzaken van buiten te weeg gebragt, dan wel het uitwerkſel eener innerlijke geſteltenis zij. Men kan van een droefgeestig, of zoogenoemd melankoliek mensch zeggen, dat hij *droevig*, dat hij *treurig* is; *bedroefd* kan men hem niet noemen, omdat hem niets droevigs wedervaren is. Om dezelfde reden is eigenlijk de *bedroefde* alleen vatbaar voor troost, want bij hem is een ſtellig voorwerp aanwezig, waarover men hem troosten kan, welks indruk men kan wegnemen, of verzachten. De *droevige*, of *treurige* kan eigenlijk niet getroost, maar moet vervrolijkt, zijn gemoed moet in eene andere ſtemming gebragt worden. *Droevig* en *treurig* ſchijnen voornamelijk te verſchillen in duur; de toeſtand, die door het eerſte uitgedrukt wordt, is kortſtondiger, dan die, welken het laatſte te kennen geeft; daar nu geen der beide woorden eene heftige zielsbeweging aanduidt, en zij dus ſlechts te vergelijken zijn, wat derzelver aanhoudendheid betreft, zoo moet ongetwijfeld *treurig* voor ſterker, dan *droevig* gehouden worden. Hetzelfde onderſcheid beſtaat, ten aanzien van de duurzaamheid der aandoening, tusſchen de zelfſtandige naamwoorden *droefheid* en *treurigheid*,

Digitized by Google

doch in ſterkte gaat de eerſte de laatſte te boven; hetwelk, ondertusſchen, misſchien alleen is toe te ſchrijven aan het verſchil der zamenſtelling, welke in *droefheid*, van *droef* gevormd, den verzwakkenden uitgang *ig* doet wegvallen. *Droevigheid*, zoo het anders, dan in den zeer gemeenzamen ſpreektrant aanwezig ware, zou niet ſterker zijn, dan *treurigheid*. BEDRUKT eindelijk is hij, die door zijne droefheid eenigermate neêrgedrukt wordt, gevolgelijk meestal dezelve niet verbergt, maar in wien zij zigtbaar is. Van hier, dat het wel inzonderheid van het uiterlijke voorkomen gebezigd wordt. *Een bedrukt gelaat*, *eene bedrukte houding*.

BEDROEFDHEID, zie BEDROEFD.

BEDROG, zie BEDRIEGERIJ.

BEDRUKT, zie BEDROEFD.

BEDUCHT, BEKOMMERD, BEVREESD, BEZORGD.

Het onderſcheid der drie laatſte woorden is af te nemen uit hetgeen wij bij de vergelijking van *angst* enz. gezegd hebben. BEDUCHT verſchilt daarin van *bevreesd*, dat men *bevreesd* is voor het kwaad, *beducht* voor den uitſlag. Bij het vooruitzien van een leed, dat ons kan treffen, is men *bevreesd*, bij de hoop op iets goeds, dat ons ontgaan kan, is men *beducht*.

BE-

Digitized by Google

BEDUIDEN, BETEEKENEN.

Twee woorden, die in gebruik minder verſchillen, dan in oorſprong. De gemeene beteekenis is te kennen geven. BEDUIDEN heet, oorſpronkelijk, duiding geven, duidelijk maken; het rigt zich dus aan het begrip. BETEEKENEN is, tot teeken ſtrekken; het dient derhalve voor het geheugen. De band tusſchen hetgeen *beduidt*, en hetgeen *beduid wordt*, is dus in den aard der zaak zelve gelegen; die tusſchen hetgeen *beteekent*, en het *beteekende*, kan dikwijls willekeurig zijn. Een enkel woord, wanneer niet, gelijk bij menige tusſchenwerpſels, de klank daarvan reeds eigenaardig met het denkbeeld verbonden is, *beteekent* wel eene zaak, maar *beduidt* haar niet. Daarentegen *beduidt* plotſeling ontſtane ſtilte, lage vlugt der zeevogels, die het ſtrand zoeken, en andere, met de weêrsgeſteldheid in verband ſtaande, omſtandigheden, eenen ſtorm. Men gevoelt echter, dat hetgeen voor het verſtand de aanduiding is, voor de herinnering ook het teeken kan wezen; zelfs zijn, daar de mensch rijker aan ervaring is, dan aan kundigheden, bij gevolgtrekking verkregen, de meeste aanduidſels voor hem ſlechts teekenen. Voorts zie men, wat onder *aanduiden* enz. gezegd is.

BEDUIDEN, VERKLAREN.

Doen begrijpen. Ligt de moeijelijkheid, om eene voorſtelling te bevatten, bij den perſoon, aan welken men de kennis wil overdragen, alsdan is het

Digitized by Google

genoeg, hem de zaak te BEDUIDEN; ligt zij in de duisterheid van het onderwerp zelf, alsdan moet men het VERKLAREN. In het eerſte geval behoort de zaak ſlechts duidelijk aangewezen, in het andere, moet zij opgehelderd worden. Ik verzoek iemand, mij den weg naar eene plaats te doen kennen, en hij antwoordt mij: ik zal u dit eens goed *beduiden*. Hij ſpreekt juist; want hier ligt de moeijelijkheid ſlechts daarin, dat de vragende de volgorde aller wendingen regts en links niet onthoudt, of dat de opgegevene merkteekenen hem ontſnappen; oplettendheid en herinneringsvermögen komen meer te pas, dan begrip of oordeel. Daarentegen heeft eene moeijelijke plaats in eenen ſchrijver *verklaring* noodig, omdat hier de zwarigheden in de uitdrukkingen, of in het behandelde onderwerp, liggen, en men den zin niet gemakkelijk bevatten kan, alvorens daaromtrent nieuw licht verkregen te hebben. Men zou dus kunnen zeggen, dat een onbekende weg, om gevonden te worden, *aanduiding*, en eene verwarde aanduiding, om begrepen te worden, *verklaring* vereischt.

BEDÜNKEN, DENKBEELD, DENKWIJS, ERACHTEN, GEDACHTE, GEVOELEN, INZIEN, MEENING, OORDEEL.

De voorſtelling, welke het denkvermogen zich van eene zaak vormt. Meest algemeen wordt deze voorſtelling uitgedrukt door het woord GEDACHTE; letterlijk toch zegt dit, al wat men denkt. DENKBEELD bepaalt insgelijks niets omtrent de wijze, waar-

Digitized by Google

waarop wij tot de *gedachte* gekomen zijn; alleenlijk wijst het minder onmiddellijk op de uitkomst der werking van het denkvermogen, en meer op het beeld, hetwelk die uitkomst aan het voorſtellingsvermogen, aan de verbeelding levert. Van hier, dat het iets bepaalders heeft, en nimmer, zoo als weleens met *gedachte* geſchiedt, voor het denken zelf genomen wordt. Men *ſtaat in gedachten*, niet *in denkbeelden*. DENKWIJS ziet op den loop der gedachten, op derzelver leiding en beſtuur. Het geeft dus het denkbeeld van duurzame gronden, waarop ons denken berust, zoo als het karakter des denkenden, zijne beginſelen, enz. *Voordeel te doen met eens anders verlegenheid, ſtrijdt tegen de denkwijze van een' eerlijk man.* Hierom is het, dat men er iets ontëerends, althans iets beſchamends, in vindt, van denkwijze te veranderen, omdat dit eene verandering van beginſelen te kennen geeft. Van *gedachten*, van *denkbeelden* te veranderen, ſluit eigenlijk niets ontëerends in, wijl derzelver gronden met ons karaktêr in geen verband ſtaan, dan voor zoo verre eene te menigvuldige afwisſeling wuftheid kan doen vermoeden. Dat men niet gaarne, bij vreemden, voor eene verandering van denkbeelden uitkomt, heeft zijnen grond daarin, dat zulks meestal de erkentenis van een gebrek aan kunde, verſtand, of oordeel inſluit. Hoe menigmaal zou echter niet zulk eene erkentenis vereerender zijn, dan de onopregtheid, of moedwillige zelfsbegoocheling, waarmede men overtuiging verbergt, of afweert, en met drogredenen voor de kwa-

Digitized by Google

kwade zaak blijft ſtrijden! BEDUNKEN is het naast aan denken verwant, doch geeft, hoezeer nog in geringe mate, eene werking van het onderſcheidings- en beoordeelingsvermogen te kennen; het is een denken met oppervlakkige beoordeeling, en wordt genoegzaam alleen gebezigd in de uitdrukking: *mijnes, onzes bedunkens*, enz. OORDEEL is de volle werking van dit vermogen, na voorafgegane erkentenis van het onderwerp. *Gedachte* en *denkbeeld* is dus zonder *oordeel* mogelijk, niet omgekeerd, *oordeel* zonder *gedachte*, of *denkbeeld*. MEENING is een oordeel, in hetwelk men eenig mistrouwen ſtelt, hetzij wegens ontoereikendheid der gronden, hetzij uit gevoel van feilbaarheid. GEVOELEN is ſtelliger, en behoort betere gronden te hebben dan *meening;* of ook wel, moet er eene verpligting beſtaan, om voor zijne *meening* uit te komen; in welk geval natuurlijk het verkrijgen der hoogstmogelijke zekerheid insgelijks pligt wordt. *De regter en het raadslid moeten zich voor verkeerde denkbeelden wachten, en de hoogſte zorg in acht nemen bij het vestigen van hun oordeel; want zij deelen niet blootelijk hunne meening mede, zij uiten een gevoelen, hetwelk ſoms den gewigtigſten invloed heeft op het lot van anderen.* Op het *gevoelen* heeft voorts het hart, het gemoed, eenigen invloed, terwijl *meeningen* blootelijk voortbrengſels zijn van het verſtand en van de omſtandigheden, die deszelfs werking wijzigen kunnen, opvoeding, omgang, enz. Hierom zegt men niet: *eerlijke meeningen*, maar wel: *eerlijke gevoelens;*

Digitized by Google

lens; en het bijvoegelijke woord *goed*, bij *meening* geplaatst, ziet op den perſoon, of de zaak, die er het voorwerp van is, terwijl het, met *gevoelen* vereenigd, betrekking heeft tot dengenen, die het gevoelen koestert. In dit laatſte geval gebruikt men meest het meervoud *goede gevoelens*, terwijl in het andere, enkelvoudig, *goede meening* gezegd wordt; een onderſcheid, dat uit dezelfde oorzaak voortvloeit; immers kan men zijne denkbeelden als een gezamenlijk geheel beſchouwen, maar het oordeel over menſchen of zaken is, uit den aard, zoo verſchillend, als deszelfs voorwerpen. ERACHTEN is oordeelen met eene zekere ſchatting, of waardering, van hetgeen men beoordeelt. Het is niet gebruikelijk, dan alleen in den tweeden naamval, en gevoegd bij een bezitteljk voornaamwoord: *mijnes*, *zijnes*, *onzes erachtens*. INZIEN is, zoo als de zamenſtelling van het woord aanduidt, kennis van iets hebben, tot eene zekere diepte. Het zegt dus, dat men de zaak nog niet geheel met zijn begrip omvat, dat men haar nog niet doorziet.

BEDWINGEN, BEHEERSCHEN, BETEUGELEN, BETOOMEN.

Beletten uit te ſpatten. BEHEERSCHEN, het ſterkſte der woorden, die de uitoefening van magt te kennen geven, zegt, dat men heer is, dat men doet gehoorzamen, niet door leiding of beſtuur, maar door gezag: *de rede tracht dikwerf vruchteloos de hartstogten te beſturen, ſtandvastige wil moetze beheer-*

Digitized by Google.

heerſchen. BEDWINGEN geeft te kennen, dat, tot de uitoefening van dit gezag, dwang vereischt wordt; het onderſtelt dus eene tegenſtreving, maar zulk eene, waarover het gezag de overhand behoudt. Voor het overige zijn *beheerſchen* en *bedwingen* beſtaanbaar met eenen toeſtand van rust; BETOOMEN, en voornamelijk BETEUGELEN, overgenomen van de middelen, door welke de loop van dieren geregeld wordt, onderſtellen, uit zich zelven, werking en beweging, maar wijzen terug op het werktuig, wel inzonderheid beſtemd, om te verhinderen, dat die loop te geweldig worde. *Toom* is eigenlijk het geheele hoofdſtel, *teugel* de daaraan gehechte riem, of band, die het gebit doet werken. *Betoomen* is dus onder zijne magt brengen, wat het geheele beſtuur aangaat, *beteugelen* meer bijzonder, wat betreft het vermogen, om terug te houden, te ſtuiten. *Het betoomen zijner hartstogten is altoos prijsſelijk; maar hollende driften moeten met kracht beteugeld worden.*

BEELD, zie AFBEELDING.

BEELDTENIS, zie AFBEELDING.

BEEMD, WEIDE, WEILAND.

Vlakte, waarop het vee kan grazen. BEEMD heeft betrekking tot de ſoort van land; het zegt, dat dit noch berg, noch bosch, noch heide-, noch akkerland is. WEILAND ziet op het gebruik, op de voeding, welke het vee er vindt. Een *beemd* is geen *weiland*, maar kan tot *weiland* dienen. Men zegt:

bosch

bosch en berg en *beemd* en akker; maar men zegt niet: het vee, met de lente, van den ſtal in den *beemd* drijven. In dit geval bedient men zich van het woord *weiland*, of van het nog gebruikelijker WEIDE. Dit laatſte, namelijk, is in het algemeen de plaats waar het vee zich, al weidende, voedt, terwijl men onder *weiland* het daartoe afgeperkte ſtuk gronds verſtaat. *In het noordelijk deel van Holland vindt het vee goede weiden; ook wordt er bijna de geheele grond tot weiland gebruikt.*

BEEST, DIER.

Een, door inwendig opgenomen voedſel levend wezen, welks ligchamelijke bewegingen grootendeels afhangen van zijne willekeur, en dus eene meerdere of mindere mate van bewustheid aanduiden. DIER bevat het geheel der wezens, door deze bepaling omſchreven; het is het geſlacht, waarvan BEEST eene ſoort is. De bewustheid, namelijk, welke een der hoofdkenmerken van dit geſlacht uitmaakt, is aan alle de onderdeelingen van hetzelve niet in gelijke mate gegeven. Een eenig dier onderdeelen, de mensch, bezit deze eigenſchap in zulk eene kracht, dat hij tot het vormen van afgetrokkene denkbeelden, tot onderſcheiding van zedelijk goed en kwaad, in ſtaat is. Uit dezen hoofde noemt men hem een redelijk wezen, een redelijk *dier*; terwijl de overige, ons bekende, ſoorten, onder den naam van redelooze wezens, redelooze *dieren*, of *beesten*, begrepen worden.

BE-

Digitized by Google

BEFAAMD, BEROEMD, BERUCHT, VERMAARD.

Zeer bekend. Oudtijds werd BEFAAMD meestal in den kwaden zin gebezigd, even als het *famoſus* der Latijnen; hedendaags heeft het tegendeel plaats. Omgekeerd gebruikte men, voor dezen BERUCHT, hetwelk thans eene ongunſtige beteekenis heeft, zonder onderſcheid, ten goede en ten kwade. BEROEMD en VERMAARD duiden beide een eervol bekendzijn aan; en dit vooruitgeſteld, is het laatſte ſterker, dan het eerſte, vermits het, de beteekenis van roem, reeds door het gebruik, met *beroemd* gemeen hebbende, daarbij het denkbeeld van uitgebreid, van wereldkundig voegt, hetwelk aan de beteekenis van *maar* verbonden is.

BEGAAFD, zie BEGAAFDHEID.

BEGAAFDHEID, BEKWAAMHEID, GAAF, VERDIENSTE.

Geſchiktheid van een verſtandig wezen, om zekere oogmerken te vervullen. GAAF is eene, hiertoe ſtrekkende, niet door kunst of vlijt verkregene, maar als geſchenk van God, of van de natuur, ontvangene hoedanigheid; b. v. eene goede ſtem voor eenen redenaar, of zanger. BEGAAFDHEID is zulk eene hoedanigheid, niet meer op zich zelve en in het afgetrokkene beſchouwd, maar als door iemand bezeten wordende. Schoonheid en verſtand zijn *gaven*, en worden *begaafdheden*, wanneer wij dezelve aan eenig voor-

Digitized by Google

voorwerp toekennen. Hierom zegt men niet, althans minder algemeen en naauwkeurig: *een man van groote gaven*, maar *van groote begaafdheden*. BEKWAAMHEID drukt de volledige geſchiktheid tot een oogmerk uit. Tot dezelve kunnen *gaven* zeer veel toebrengen, en zijn, in enkele gevallen, daartoe alleen genoegzaam; doch doorgaans is *bekwaamheid* de vereenigde vrucht, beide van oorſpronkelijke en van verkregene hoedanigheden. VERDIENSTE drukt de *bekwaamheid*, of *begaafdheid* uit, in zoo verre zij loon, of althans lof, verdient, dat is eigenlijk, bij derzelver aanwending ten goede. Een man van *verdienſten* is een man, die zijne bekwaamheden tot nut zijner medemenſchen beſteedt. Van menige veldheeren en ſtaatslieden kan men niet ontkennen, dat zij mannen van *begaafdheid* en *bekwaamheid* waren, terwijl nogtans niemand hen met regt mannen van *verdiensten* noemen kan. (Zie verder de woorden *Aanleg*, enz.)

BEGAAN, PLEGEN.

Verrigten, doch in eenen kwaden zin. PLEGEN is ſterker, dan BEGAAN. Men *begaat* ook eenen misſlag; men *pleegt* eene misdaad.

BEGEEREN, VERLANGEN, WENSCHEN.

In zijn gemoed naar iets trachten. WENSCHEN is een begeeren, waarbij men de mogelijkheid der verkrijging van het gewenschte niet in aanmerking neemt, ja zelfs ſomwijlen de vervulling van zijnen

Digitized by Google

wensch niet ernſtig bedoelt. Men *wenscht*, iets niet gedaan te hebben; nogtans is het voorwerp van dien wensch eene onmogelijkheid; want gedane zaken hebben geenen keer. Men *wenscht*, van het afleggen eens onaangenamen bezoeks ontſlagen te zijn, en nogtans legt men het af; want onze wensch was geen ernſtige wil. Bij VERLANGEN ligt wel de vervulling van hetgeen, werwaarts onze neiging ſtrekt, in onze bedoeling; doch wij zien in, dat die vervulling nog verwijderd is. Men *verlangt* naar eene toekomſtige genieting, naar eenen afwezigen perſoon. BEGEEREN, eindelijk, is het trachten naar iets, dat tegenwoordig is. Daar nu de nabijheid van het voorwerp, waarnaar men tracht, de zucht tot deszelfs verkrijging verſterkt, drukt *begeeren* eene heviger aandoening uit, dan *verlangen*. *Men behoort zijne wenſchen te beperken, niet ongeduldig te verlangen, en zijne begeerten in toom te houden.*

BEGEERLIJKHEID, LUST, ZUCHT.

Neiging, om iets te verkrijgen, of te genieten. Van deze omſchrijving wijkt ZUCHT in zoo verre af, dat het ſomwijlen blootelijk de genegenheid tot eenig voorwerp beteekent: *zucht tot het vaderland;* doch ook in dit geval is de uitdrukking misſchien voor eene verkorte ſpreekwijze te houden, wanneer de volledige lezing zijn zoude: *zucht ter bevordering der belangen van het vaderland.* Hoezeer *zucht* (verlangen) een vrouwelijk naamwoord is, even als *zucht* (ziekte), ſchijnt het nogtans, in beteekenis, minder met

Digitized by Google

met dit laatſte verwant; dan met het mannelijke *zucht* (verzuchting); een hevig verlangen toch gaat menigmaal met die verſterkte ademhaling gepaard, welke men gewoon is eenen zucht te noemen. *Zucht* dan, in den zin van verlangen, geeft een aanhoudend trachten te kennen, en wordt zoo wel ten goede als ten kwade gebruikt: *Zucht tot braafheid; zucht tot weelde.* Eene *zucht* wordt alleen in het enkelvoud gebezigd; BEGEERLIJKHEID en LUST beide in het enkel- en meervoud. In dit laatſte geval hebben deze twee woorden altoos eenen kwaden zin: *de begeerlijkheden der wereld, de lusten des vleeſches*, en behooren bijna uitſluitend tot den gewijden ſtijl. *Begeerlijkheid* blijft deze ongunstige beteekenis, ook in het enkelvoud, behouden, waarin de gemeenzame ſpreek- en ſchrijfwijs het bezigt; en het is voornamelijk de kwade zin, die aan hetzelve gehecht wordt, welke het van begeerte, voor gemoedsaandoening genomen, onderſcheidt. De reden van het verſchil is misſchien dit, dat begeerte, heftig verlangen, op zich zelf niets laakbaars inſluit, en alles afhangt van deszelfs doel; *begeerlijkheid*, daarentegen, welk woord, naar zijne vorming, eene aanhoudende, of telkens opwellende, begeerte te kennen geeft, doet onderſtellen, dat men zijne begeerte niet binnen de palen van het behoorlijke weet te houden. *Lust* en *begeerlijkheid* verſchillen daarin, dat *lust* op genot duidt, *begeerlijkheid* op bezit. Duidelijk vertoont zich dit onderſcheid ook in het gebruik van het meervoud dier woorden, waarvan wij hier boven

Digitized by Google

ſpraken. De voorwerpen der menſchelijke *begeerlijkheden* zijn de zoodanige, welke eenig blijvend bezit aanbrengen, rijkdom, magt, eer; die der *lusten*, kortſtondige genietingen, eten, drinken, minvermaak, enz.

BEGEERTE, zie BEGEEREN.

BEGEVEN, VERLATEN.

Zich van iets ſcheiden. Als bedrijvend, niet als wederkeerig, werkwoord, bezigt men BEGEVEN alleen ten aanzien van perſonen, of dingen, perſoonlijk genomen. *De moed begeeft den held. Begeef gij het vaderland niet. Wie zal voor deugd en eer optreden, wanneer gij haar begeeft?* Men VERLAAT ook onperſoonlijke dingen, het huis, zijne kamer, enz. Met dit eerſte onderſcheid ſtaat een ander in betrekking, dit namelijk, dat hetgeen men *begeeft*, daardoor onderſteld wordt een verlies te lijden, hetgeen men *verlaat* niet altoos (zie de hier boven gegevene voorbeelden). Een met bewustzijn begaafd wezen kan een verlies lijden, een bewusteloos ding niet.

BEGIN, zie AANVANG.

BEGINNEN, zie AANVANG.

BE-

Digitized by Google

BEGRAAFPLAATS, GRAFSTEDE, GRAFKELDER.

BEGRAAFPLAATS is de plaats, waar men *begraaft*, waar dus eigenlijk meer dan één lijk ter aarde beſteld wordt; GRAFSTEDE de plaats, waarin een *graf* is, hetzij voor eenen perſoon, hetzij gezamenlijk voor een geſlacht. Een kerkhof is eene *begraafplaats*, eene famílie-tombe eene *grafſtede*. GRAFKELDER zegt, dat het graf niet met aarde gevuld wordt, maar hol blijft. *De katacomben te Rome zijn grafkelders.*

BEGRIJPELIJK, DUIDELIJK.

BEGRIJPELIJK is hetgene men met zijn verſtand begrijpen kan, dat binnen den omvang der verſtandsvermogens valt; DUIDELIJK, hetgeen men gemakkelijk dusdanig kan begrijpen. *Voor eenen geoefenden denker is dikwerf duidelijk, hetgeen voor den oppervlakkigen waarnemer naauwelijks begrijpelijk is.*

BEGRIJPEN, BESEFFEN, BEVATTEN, VERSTAAN.

Duidelijke kennis van eene zaak hebben. VERSTAAN wijst op de nabijheid der zaak tot ons kenvermogen; het zegt, dat wij, met onze kennis, als ware het, voor de zaak ſtaan. Die iets *verſtaat*, heeft dus duidelijke kennis. Of deze kennis eene groote uitgebreidheid, of inſpanning van geestvermogens vereischt, dit wordt door *verſtaan* niet uitgedrukt;

Digitized by Google

drukt. Men *verſtaat* de afgetrokkenſte redenering, of ook een dagelijksch geſprek, een woord, een teeken. BESEFFEN geeft te kennen, dat wij bewustheid, vervolgens, dat wij eene duidelijke bewustheid hebben. *Zijn beſef verloren hebben* is hetzelfde, als buiten bewustheid zijn. BEVATTEN duidt aan, dat de zaak voor ons verſtand niet te groot is, dat wij haar, om zoo te zeggen, met onzen geest omvatten, in onzen geest opnemen kunnen. Dit zelfde beteekent BEGRIJPEN, met het bijgevoegde denkbeeld van nabijheid; grijpen, toch, is iets omvatten, waarnaar men tast. *Het is niet genoeg, dat men hetgeen ons geleerd wordt beſeft; men moet het kunnen begrijpen; en dan eerst, wanneer men het volkomen bevat, kan men zeggen, dat men het geleerde verſtaat.* Datgeen, tot welks erkentenis bewustheid toereikend is, en hetwelk geen moeijelijk, of twijfelachtig onderzoek vordert, is een voorwerp van beſef; men *beſeft* zijne pligten. Hetgeen niet te hoog voor ons verſtand is, hetgeen binnen deszelfs bereik valt, kan *begrepen*, en hetgeen niet te groot, niet te uitgeſtrekt voor hetzelve is, kan *bevat* worden. Men *begrijpt* de oogmerken van den Schepper met zijne ſchepſelen, in zoo verre het voor ons verſtand niet te hoog is, te erkennen, dat zijne liefde die oogmerken op derzelver eindelijk geluk moet doen uitloopen; men *bevat* die niet, omdat een eindig verſtand het geheel der bedoelingen van een oneindig Wezen niet kan omſluiten. *Verſtaan* kan men alles, wat duidelijke kennis toelaat. Eene verwarde re-

de,

Digitized by Google

de, een uit de verte toegeroepen woord, eene onbekende taal, een te ingewikkeld betoog, wordt even zeer niet *verſtaan*, ſchoon uit verſchillende oorzaken. Men gevoelt nogtans, dat het onverſtaanbare tevens, uit andere oogpunten beſchouwd, *onbegrijpelijk*, *onbevattelijk*, of *onbeſefbaar* wezen kan.

BEGROOTEN, RAMEN, SCHATTEN, WAARDEREN,

Bij gisſing bepalen. BEGROOTEN toont, dat zulks geſchiedt, door het gisſen der grootte. RAMEN, waarin het denkbeeld van gisſen eener rigting ligt, heeft betrekking tot eene beweging, eenen loop. Men *raamt* dus onkosten, wanneer men derzelver vermoedelijken loop nagaat, bij gisſing bepaalt, wat zij kunnen beloopen; men *begroot* dezelve, wanneer men gisſend de grootte van derzelver ſom opgeeft. Bij voortgaande uitgaven moet dus *raming*, om zoo te ſpreken, de weg tot de *begrooting* wezen. (Zie, wegens de woorden SCHATTEN en WAARDEREN, het artikel *achten*.)

BEHAGELIJK, zie AANGENAAM,

BEHAGEN, zie AANGENAAM.

BEHANDELEN, BEJEGENEN, MET IEMAND OMGAAN,

Zich ten aanzien van een' ander gedragen. BEJEGENEN ziet op eene ontmoeting; het geeft dus het

Digitized by Google

gedrag te kennen, dat men omtrent iemand houdt, zoodra men hem ziet. *Hij heeft mij op ſtraat zeer onbehoorlijk bejegend. In dat huis zult gij goed bejegend worden.* BEHANDELEN is *handelen* met onmiddellijke betrekking tot, met werking op een voorwerp. Hier verliest zich het denkbeeld van ontmoeting, terwijl dat eener duurzaamheid deszelfs plaats vervult; want, ſchoon ook hij, die eene enkele daad verrigt, *handelt*, zoo wordt onder *handelen*, wanneer men het tot geen bijzonder voorwerp bepaalt, eene voortgezette werking verſtaan. *Zulk eene behandeling is niet langer te verdragen.* Zeide men hier: zulk eene *bejegening*, alsdan zou dit het denkbeeld van herhaling medebrengen. Even als *bejegenen* het denkbeeld van ontmoeten, *behandelen* dat van werken inſluit, levert OMGAAN dat van verkeeren. Daar nu verkeer alleen met redelijke wezens mogelijk is, wordt *omgaan* ſlechts ten aanzien van menſchen gebruikt. Van redelooze, maar met gevoel begaafde, ſchepſelen, zegt men *bejegenen* en *behandelen*, en van gevoellooze voorwerpen enkel *behandelen*.

BEHANDELING, zie BEHANDELEN.

BEHEER, BEHEERSCHING, BESTUUR, GEBIED, HEERSCHAPPIJ, REGERING.

Oefening van gezag. HEERSCHAPPIJ is de vereeniging van regt en magt, tot oefening van gezag, en wel van het grootſte, dat van eenen heer.

Digitized by Google

heer. BEHEERSCHING is de oefening zelve. Vruchteloos raadt men *beheerſching* der hartstogten aan dengenen, die geene *heerſchappij* over dezelve verkregen heeft. BEHEER geeft het regt te kennen, om zich als heer te gedragen. Het bepaalt zich meer bijzonder tot het beſtuur, terwijl *heerſchappij* de volheid der magt van beſchikker en beſtuurder vereenigt. *Beheer* ſluit nogtans grootere magt in, dan BESTUUR, hetwelk alleen op de regeling der zaken, niet op het regt, of de magt van eenen heer verwijst. REGERING is het beſtuur over zeer gewigtige zaken, over die des heelals, des ſtaats, enz. Het is, zoo in onze taal, als in de talen, uit welke deszelfs wortel ontleend is, verbonden aan het denkbeeld van regt, en duidt dus op een *beſtuur* ten goede, tot een regtmatig en billijk doeleinde. GEBIED drukt de volle beſchikking uit, niet alleen over de handelingen van perſonen, maar ook over derzelver land en have. Van hier, dat *gebied* mede voor de uitgeſtrektheid gronds genomen wordt, binnen welke het gezag des ſouvereins geëerbiedigd wordt. Om dezelfde reden is *gebieden* meer, dan *bevelen*. De veldheer heeft wel het *bevel* over het leger, aan welks hoofd hij ſtaat, niet het *gebied* daarover; welk laatſte een deel der regten van het oppergezag uitmaakt.

BEHEERSCHEN, zie BEDWINGEN.

BEHEERSCHING, zie BEHEER.

Digitized by Google

BEHENDIG, GAAUW, HANDIG, KUNSTIG,

Die iets met vaardigheid en naar den eisch verrigt. GAAUW ziet voornamelijk op de snelheid der verrigting, welke gemeenlijk het laatste is, dat men bij het aanleeren eener kunst verkrijgt. Het wordt, krachtens zijne eigenlijke beteekenis, inzonderheid gezegd van die kunsten, wier goede uitoefening voornamelijk in snelheid gelegen is. *Een gaauwe goochelaar. Een beurzensnijder is een gaauwdief.* Ondertusschen wordt het, immers als bijvoegelijk naamwoord, niet gebruikt voor hetgeen bloote snelheid vereischt, maar snelheid, vereenigd met vaardigheid, met kunst. Men zegt niet: *hij was een gaauwe looper*, maar: *een snelle looper*. BEHENDIG en HANDIG laten eenigzins de beteekenis van snelheid varen, om die van vaardigheid te sterker te doen uitkomen. Zij duiden aan, dat men iets verrigt, zonder misgrepen te doen. Beide wijzen op het gebruik van die leden des ligchaams, welke den mensch inzonderheid tot het oefenen van kunsten geschikt maken, de handen. Een eenig geslacht van redelooze dieren is er, op hetwelk men deze woorden mag toepassen, en ook werkelijk toepast. De vier handen, welke de aap bezit, maken hem inderdaad nog *handiger* en *behendiger*, dan de mensch is. *Handig*, hetwelk in afleiding het naast aan *hand* is, wordt ook voornamelijk gezegd, met betrekking tot hetgeen men met de handen verrigt. Die zijne handen wel weet te gebruiken is *handig*. *Behendig* zegt men, meer in het al-

Digitized by Google

algemeen, van al de vlugheid en vaardigheid des ligchaams, en figuurlijk ook van den geest. *Een koorddanſer moet behendig zijn. Een behendig onderhandelaar.* KUNSTIG, het eenige der vergelekene woorden, dat, beide van werker en gewrocht gebezigd wordt, zegt, dat de eerſte, in de daarſtelling van het laatſte, kunst heeft aangewend, of getoond, dat is niet meer eene aan elk van natuur min of meer eigene hoedanigheid, maar eene bijzondere, door oefening verkregene, geſchiktheid. *Sommige handwerken, het goudſmeden, het horologiemaken, vorderen natuurlijke behendigheid, wil hij, die zich op dezelve toelegt, ooit aanſpraak maken op den naam van eenen kunſtigen werkman.*

BEHENDIGHEID, zie BEHENDIG.

BEHOEDEN, BEHOUDEN, BESCHERMEN, BESCHUTTEN, BEWAREN.

Aanval, of benadeeling beletten. Van alle deze woorden ziet het eenige BEHOUDEN op den ſtaat van ongeſchondenheid, waarin de afwering van gevaren het verdedigde doet blijven. BEHOEDEN wijst op de hoede, op de zorg, welke tot het behouden aangewend wordt. In BEWAREN ligt het denkbeeld van in het oog houden; want *waar* beteekent eigenlijk *zigtbaar, klaarblijkelijk*, welke beteekenis zich nog duidelijk vertoont in *waarnemen, verwaarloozen*, enz. BESCHERMEN en BESCHUTTEN is beveiligen, niet blootelijk door zorg, of toezigt, maar door werkelijk

Digitized by Google

ke tusſchenkomst en afkeering van aanval. Zeer nabij grenst de beteekenis dezer beide woorden aan elkander. *Beſchermen* is verdedigen door tusſchenſtelling van een ſcherm; *beſchutten*, door tusſchenſtelling van een ſchut. Het komt dus aan op het verſchil dezer naamwoorden. *Scherm* is het middel, waardoor het werktuig des aanvals van ons afgehouden wordt, of liever, waardoor wij beveiligd worden tegen deszelfs werking, *vuurſcherm*, *zonneſcherm*. Duidelijk ziet het *ſchermen*, of *beſchermen*, hier op het afhouden der zonneſtralen, der hitte van het vuur; vuur en zon toch kunnen niet tot ons komen. *Schut*, dat met *ſchot*, *ſchutting*, *affchieten*, *affchutten*, van gelijken oorſprong is, ſlaat op het afhouden van den aanvaller zelven.

BEHOEFTE, NOODWENDIGHEID.

Men zegt beide: *hij deed zulks zonder eenige* BEHOEFTE, en: *hij deed zulks zonder eenige* NOODWENDIGHEID. De eerſte ſpreekwijs ziet op den nood van den handelenden, op hetgeen hij voor zich zelven behoefde; de andere op elke noodzakelijkheid in het algemeen. De vervulling der *behoefte* verbetert, immers voor het oogenblik, den toeſtand van hem, die dezelve gevoelde; de onderwerping aan de *noodwendigheid* kan dikwerf voor hem, op wien zij drukte, hoogst bezwarend zijn.

BEHOEFTIG, zie ARM.

BE-

BEHOEFTIGHEID, zie ARM.

BEHOEVE (TEN), TER GUNSTE.

De eerſte uitdrukking zegt, dat hetgeen, waarvan men dezelve bezigt, geſchiedt ten nutte van den perſoon, dien men bedoelt; de andere, dat dit nut hem toegebragt wordt door de daad eener hoogere magt.

BEHOEVEN, NOODIG HEBBEN.

Zonder eene zekere zaak een zeker doel niet kunnen bereiken. NOODIG HEBBEN geeft de onontbeerlijkheid der zaak tot het bewuste doel te kennen. BEHOEVEN zegt, dat die onontbeerlijkheid ſterk gevoeld wordt. *Een bouwvallig huis heeft herſtel noodig. Het menſchelijke ligchaam behoeft voedſel.* Gebruikt men *behoeven* van dingen zonder gevoel, dan zet men aan dezelve eenigermate perſoonlijkheid bij: *De Staat behoeft verdedigers.*

BEHOOREN, BETAMEN, PASSEN, VOEGEN, WELVOEGELIJK ZIJN.

Overeenſtemmen met hetgeen in zekere betrekkingen vereischt wordt. Door BEHOOREN wordt eene algemeene zoodanige overeenſtemming uitgedrukt, zonder dat men dezelve aan perſonen of omſtandigheden verbindt. Bij BETAMEN ziet men meer op den perſoon. Men zegt niet: *het behoort u*, of *mij*, *zulks te doen.* Deze uitdrukking zou geheel iets anders te kennen geven, namelijk, dat het u, of mij, toekwam, gij, of ik, het regt had, zulks te doen. Daarentegen wordt

Digitized by Google

wordt *betamen* even zeer met onmiddellijke betrekking tot den perſoon gebruikt, als zonder dezelve; men zegt, in het algemeen: *het betaamt zulks te doen*, en: *het betaamt u, of mij, zulks te doen.* Overeenkomſtig hiermede drukt *behooren* eene verpligting uit, die van geene perſonen afhankelijk is. *Men behoort zijnen naasten, wie hij ook zij, en altoos, te behandelen, gelijk men zelf verlangt behandeld te worden.* Bij *betamen* ligt de verpligting meestal in de betrekkingen der perſonen. *Het betaamt den zoon niet, zijnen vader al te ſtellig te wederſpreken.* Ja zelfs, wanneer men *betamen* in het algemeen gebruikt, en zonder het aan de eene of andere zijde tot eenigen perſoon te bepalen, alsdan drukt het uit, wat wij aan de achting voor ons zelven, of voor de maatſchappij verſchuldigd zijn, in tegenſtelling van *behooren*, hetwelk de zedelijke verpligting te kennen geeft, om de goddelijke of menſchelijke wetten te gehoorzamen. In VOEGEN ſchijnt de bedenking van perſonen en omſtandigheden zich te vereenigen. *Het voegt niet, iemand, met bedekten hoofde, aan te ſpreken.* PASSEN ziet eeniglijk op de omſtandigheden. *Het past niet, des zomers eenen pels te dragen.* Het bijwoord *wel* verheft, in WELVOEGELIJK ZIJN, de beteekenis van het voegzame. *Welvoegelijk* is hetgeen bij uitnemendheid voegt aan dengenen, die voor beſchaafd en welopgevoed wil doorgaan. *Op zijn horologie te zien, is, op zich zelf, iets onverſchilligs; maar dit dikwerf te doen, in het bijzijn van iemand, die ons een bezoek geeft, is onwelvoegelijk.*

BE-

BEHOUDEN, zie BEHOEDEN.

BEIDEN, DRALEN, TOEVEN.

Uitſtellen zijnen toeſtand te veranderen. BEIDEN en TOEVEN hebben, het een en het ander, betrekking tot eene verandering van plaats. Zij werden oudtijds ook in den bedrijvenden zin gebruikt, en deze kan misſchien eenig licht omtrent het thans vrij moeijelijk te onderſcheiden gebruik derzelve, als onzijdige werkwoorden, verſpreiden. KILIAAN en eenige anderen bezigen het woord *beiden* in dezelfde beteekenis, als wij nog tegenwoordig het zamengeſtelde *verbeiden*, dat is, in den zin van op eenen perſoon, of een voorval, te wachten. *Toeven* is bij CATS, VONDEL, enz. iemand ophouden. Hiermede overeenkomſtig, zou het onzijdige *toeven* blootelijk heeten, zijnen uiterlijken toeſtand, de plaats, waar men zich bevindt, nog voor eene wijl niet veranderen. *Beiden*, daarentegen, zou beteekenen, *toeven*, onder eene voorwaarde, namelijk tot zoolang een perſoon gekomen, of een voorval gebeurd zij. Het zou, in dezen zin, eenigzins naderen tot dien van wachten; even gelijk *toeven* tot dien van blijven. DRALEN is niet het uitſtellen eener plaatsverandering, maar eener daad; het is het Latijnſche *cunctari*. FABIUS *cunctator* vertolken wij door FABIUS *de draler*. Zelfs wanneer men, in plaats van, bij voorbeeld, te zeggen: *wat toeft gij hier zoo lang?* zegt: *wat draalt gij?* dan verſtaat men hieronder, ſtilzwijgend, *heen te gaan*. In het ge-

Digitized by Google

gemeene gebruik wordt *dralen* meest, ſchoon niet altoos, in den kwaden zin genomen.

BEJAARD, zie AFGELEEFD.

BEJAARDHEID, zie AFGELEEFD.

BEJEGENEN, zie BEHANDELEN.

BEK, MOND, MUIL, NEB, SMOEL, SNAVEL, SNEB.

Het ligchaamswerktuig ter uitlating der ſtem en ter opneming van het voedſel. MOND is het edelſte dezer woorden; het wordt uitſluitend van den mensch gebruikt. BEK is de gemeenſchappelijke naam, welken dit orgaan bij de dieren draagt, en die ook tot menſchen overgebragt wordt; wanneer men op eene verachtelijke wijze van den menſchelijken *mond* wil ſpreken. *Houd den bek.* SMOEL is eene nog verachtelijker en tevens lage en onwelvoegelijke benaming. *Hij ſteekt zijnen ſmoel ook overal in.* Het ſchijnt, door voorzetting der letter S, gevormd van MUIL, met welk woord men den wijden bek van vele land- en van ſommige tweeſlachtige dieren aanduidt: *de muil van den leeuw; de muil des krokodils.* Hetzij men den oorſprong van dit woord in de verwantſchap tot *malen*, verbrijzelen, hetzij in die tot *mouw*, opening, of doorgang, zoeke, zoo is het zeker, dat de gewoonte het eeniglijk tot den *bek* der verſlindende dieren beperkt. Paarden en runderen, hoezeer derzelver *bek* wijd en ver-

vermalend is, worden niet gezegd eenen *muil* te hebben, offchoon men, bij gebrek eener andere uitdrukking, ook van deze dieren *muilbanden* zegt. NEB, SNEB en SNAVEL worden van ſpitſe bekken gebruikt, en dus, in de eerſte plaats, van die der vogelen. Men zegt echter ook *nebaal;* en *ſneb* is ook een puntig ſchuitje.

BEKEND, KOND, RUCHTBAAR, WERELD-KUNDIG.

Waarvan meer dan een perſoon kennis draagt. Wanneer deze kennis tot een bepaald getal menſchen beperkt is, of ook zoodanige zaken betreft, waarbij ſlechts een bepaald getal menſchen belang hebben kan, dan zegt men, dat deze zaken BEKEND zijn. Is dit aantal zeer groot en onbepaald, dan kunnen deze zaken zijn, hetgeen men WERELD-KUNDIG, of, met een onduitsch woord, *notoir* noemt. Hierbij komt echter nog een onderſcheid in aanmerking, hetwelk tuſſchen *bekend* en het verouderde KOND gevonden wordt. Dit laatſte, hetwelk nog hier en daar in afkondigingen voorkomt, en van deze uitdrukking zelve het ſtamwoord is, ziet op eene zoodanige kennis, welke ons van buiten aankomt; *bekend*, daarentegen, op kennis in het algemeen, ook die, welke wij, door de eigene werking van ons verſtand, uit andere kundigheden afleiden. Volgens deze onderſcheiding zou *wereldkundig* eigenlijk zijn, hetgeen aan de geheele wereld, dat is, volgens het gebruik van verſcheidene hedendaag-

Digitized by Google

ſche talen, aan zeer velen *kond* geworden is, waarvan velen, door eene mededeeling van buiten, kennis bekomen hebben. Van zaken, tot welker kennis wij niet door mededeeling van buiten geraakt zijn, hoezeer zij uit haren aard eene uitgebreidere bekendheid onderſtellen, dan mededeeling ooit geven kan, zegt men niet, dat zij *wereldkundig*, maar dat zij *bekend*, algemeen bekend zijn. Dat tweemaal twee vier, dat het geheel grooter is, dan zijne deelen, is *bekend*, niet *wereldkundig*. RUCHTBAAR, dat van *gerucht* afſtamt', onderſtelt insgelijks eene van buiten aangekomene kennis, doch onderſcheidt zich van *kond* en *wereldkundig*, in de wijze, waarop die kennis aangebragt is. *Kond* en ook eigenlijk *wereldkundig* zijn zaken, die op eene wettige en zekere wijze bekend gemaakt zijn. *Ruchtbaar* is hetgeen bij gerucht, door overgang van mond tot mond, langs onwettige wegen, bekend geworden is. *De beſluiten der overheid worden aan de onderhoorigen kond gedaan. Groote ſtaatsgebeurtenisſen zijn wereldkundig. Kwalijk bewaarde geheimen worden ruchtbaar.*

BEKEND MAKEN, KOND DOEN, zie BEKEND.

BEKENNEN, BELIJDEN.

Iets, dat onze eigene gevoelens, of handelingen, betreft, kenbaar maken. BELIJDEN, hetwelk oudtijds verhalen beteekende, ſchijnt van deze gemeenſchappelijke beteekenis weinig af te wijken. Het heet, in de eerſte plaats,

Digitized by Google

plaats, uit eigene aandrift eene, meestal plegtige, verklaring geven: *zijne belijdenis doen; Christus belijden.* Vervolgens, om eene hoogere beweegreden, doch nog altoos vrijwillig, iets verklaren, welks bekendmaking wij anders gaarne vermijd zouden hebben: *zijne zonden belijden.* In dezen zin worden de martelaren, of zij, die, ondanks alle folteringen, welke zij voorzagen, in tijden van vervolging, in hun geloof bleven volharden, *belijders* genoemd. BEKENNEN heeft dezen zelfden zin van iets kenbaar maken, hetwelk men reden had verborgen te houden; doch voegt hier de nevenbeteekenis bij, dat zulks geschiedt door eene drangreden van buiten. Uit dezen hoofde is het minder edel, dan *belijden. Een scherp verhoor en maar al te dikwerf de pijnbank, deden weleer de beschuldigden de hun aangetijgde misdaad bekennen; thans vergenoegt men zich, in vele landen, met de overtuiging van regter, of gezworenen. Het is beter eenen misslag vrijwillig te belijden, dan tot de bekentenis gedwongen te worden.*

BEKENTENIS, zie BEKENNEN.

BEKEUREN, zie AANHALEN.

BEKKENEEL, HERSENPAN, SCHEDEL.

Het bovenste gedeelte des hoofds. BEKKENEEL en HERSENPAN beteekenen beide het beenig bekleedsel, hetwelk de weekere binnendeelen des hoofds beveiligt. Ondertusschen schijnt *bekkeneel*, hetwelk oud-

Digitized by Google

tijds ook voor eenen helm gebruikt werd, van ruimere beteekenis te zijn, dan *herſenpan*. Dit laatſte duidt alleen dat gedeelte der hoofdbeenderen aan, hetwelk, door de kroonnaad omgeven, holrond, of pansgewijze, de herſenen van boven bedekt; *bekkeneel* is de geheele herſenkas. Door SCHEDEL verſtaat men het bovenſte der herſenpan, en dus van het ganſche ligchaam, de plaats, waar zich de haren *ſcheiden*. Men zegt: *van den ſchedel tot de voetzolen*; niet: *van de herſenpan*, of *van het bekkeneel*, *tot de voetzolen*, omdat men met deze laatſte woorden alleen wil uitdrukken, welk deel des menſchelijken ligchaams deze beenderen uitmaken, niet, welke plaats zij ten opzigte van het ligchaam bekleeden. Ondertusſchen blijft *ſchedel* desniettemin bepaaldelijk het bovenſte deel der hoofdbeenderen uitdrukken; ſchoon men, bij het aangenomene woord *ſchedelleer*, door *ſchedel* het geheele beenachtige gedeelte des hoofds ſchijnt te verſtaan. Wil men, in het algemeen, het bovenſte van geheel het hoofd te kennen geven, dan zegt men *kruin*.

BEKLADDEN, BEMORSEN, BEVLEKKEN, BEVUILEN, BEZOEDELEN, VERONTREINIGEN, VUIL MAKEN.

Iets bij eene zaak voegen, waardoor zij haren glans, haar gebruik, haar uiterlijk aanzien, of ook wel hare waarde verliest. In het algemeen wordt zulks door VUIL MAKEN uitgedrukt, hetwelk eigenlijk beteekent uit den toeſtand van *ſchoon*, tot dien

Digitized by Google

den van *vuil* brengen. In de werkwoorden BEKLADDEN, BEMORSEN, BEVLEKKEN, BEVUILEN, BEZOEDELEN, die allen met het onafſcheidbare voorzetſel *be* zijn zamengeſteld, toont deze zamenſtelling, dat het vuil op het voorwerp gebragt wordt, en dus het *vuil maken* zich tot de oppervlakte bepaalt. Stoffen, in welke het vuil doordringt, water bij voorbeeld, kunnen *vuil gemaakt*, maar niet *bevuild* worden. In het gewone gebruik hecht men aan *bevuilen* meestal de beteekenis van de oppervlakte onzuiver maken, door dierlijke uitwerpſelen. *Het kind heeft zijne luijers bevuild. De ſtoep is dezen nacht leelijk bevuild geworden. Bekladden, bevlekken* is pleksgewijze met vuil bewerpen; doch met dit verſchil, dat, in het eerſte geval, het vuil eene zigtbare korst, of verhevenheid, op de oppervlakte maakt, in het andere, de oppervlakte ſlechts in zoo verre veranderd wordt, dat zij eene verſchillende kleur aanneemt. Wanneer men iets *bezoedelt*, dan maakt men de ganſche oppervlakte vuil, en wel zoodanig, dat het voorwerp tot eenen hoogen trap van onzuiverheid gebragt wordt. *Bemorſen* is iets vuil maken door het opbrengen eener weeke ſtof; want *mors* ſchijnt tot het geſlacht van *moer*, *moeras*, te behooren, en misſchien ook met *morzelen* verwant te zijn. VERONTREINIGEN, eindelijk, is met vuil vermengen, zoodat het verontreinigde niet meer rein of zuiver is, niet meer alleen uit die ſtoffen beſtaat, welke deszelfs wezen uitmaakten, maar van iets min volkomens doordrongen is. Reine wijn is niet al-

Digitized by Google

leen die wijn, die geene vuiligheden bevat, maar ook, die niet met iets van mindere waarde, water bij voorbeeld, gemengd is. *Verontreinigen*, echter, wordt veelal in eenen figuurlijken zin gebezigd. Een lijk *verontreinigt*, bij de Israëliten, eene woning.

BEKLAGELIJK, DEERNISWAARDIG, ERBARMELIJK, RAMPZALIG.

Alle deze woorden drukken eenen hoogen trap van lijden uit. BEKLAGELIJK zegt, dat het lijden, waarvan men dit woord gebruikt, beklag verdient; RAMPZALIG, dat het vol ramps is, dat de lijdende zich zeer ongelukkig bevindt. DEERNISWAARDIG en ERBARMELIJK wijzen op de aandoening, welke dit lijden bij anderen verwekken moet, en verschillen, als de woorden *deernis* en *erbarmen*; men zie dezelve.

BEKNOPT, BONDIG, KORT, ZAMENGEDRONGEN.

Niet uitgebreid of langwijlig. Hetgeen, in het algemeen, weinige uitgestrektheid heeft, is KORT. Dit nu kan of eene volkomenheid, of een gebrek zijn, naar gelang van onderwerp en omstandigheden. *Kort* ziet slechts op de hoedanigheid; ZAMENGEDRONGEN, daarentegen, te gelijker tijd, op de meerdere uitgebreidheid, welke de zaak, of het opstel, had kunnen hebben, en op het oogmerk van den maker, of steller, welke daaraan eene mindere gegeven heeft. Als een gewrocht van den wil is dus, in de ge-

Digitized by Google

gegevene omſtandigheden, het *zamengedrongene* voor iets goeds te houden. BEKNOPT geeft het ſtellige, en op zich zelf ſtaande denkbeeld van iets goeds, van iets, waaraan eene zekere ronding en voleindiging gegeven is, te kennen. BONDIG is eigenlijk met de drie andere woorden niet zinverwant, en alleen nevens dezelve geſteld, omdat het gewoonlijk met *kort* gekoppeld wordt, in de uitdrukking: *kort en bondig*. Het drukt zekere kracht (*energie*) uit, als mede den band, die tusſchen ſtelling en beſluit beſtaat. Wanneer in eene ſluitreden de gevolgtrekking uit het vooruitgeſtelde voortvloeit, dan is zij *bondig*.

BEKNOPTHEID, zie BEKNOPT.

BEKOMEN, ERLANGEN, KRIJGEN, ONTVANGEN.

Bezitter van iets worden. Schoon KRIJGEN, naar deszelfs oorſprong, zeer naauw aan ONTVANGEN verwant zou zijn, vermits in beide de grondbeteekenis ligt van iets te vatten, te grijpen, heeft het gebruik aan het eerſte eene veel algemeenere kracht, en wel de algemeenſte aller hier vergelekene woorden, gegeven. *Krijgen*, toch, wordt niet alleen gebezigd van zulk een bezit, hetwelk door eene daad van ons zelven, of van eenen anderen, op ons overgaat; maar zelfs van alle natuurlijke veranderingen, die ons gebeuren. Men zegt even zeer: *ik heb de koorts, het kind heeft knorren, de boomen hebben*

Digitized by Google

bladeren gekregen; als : *ik heb eenen brief*, of ook *geld gekregen;* in welke laatſte gevallen overdragt en aanneming vereiscbt worden. BEKOMEN ſchijnt mede te brengen, dat men moeite aangewend, ſtappen gedaan heeft, om tot het bezit te geraken. Van waren, bij voorbeeld, vraagt men, waar zij te *bekomen* zijn, dat is, waar men gaan moet, om zich dezelve te verſchaffen. Omtrent hetgeen, waartoe men zonder zijnen wil geraakt, zegt men dus niet *bekomen*. De boomen *bekomen* geene bladeren, de menſchen geene ziekten; en zoo men al zegt, knorren of ſlagen *bekomen*, dan geſchiedt dit in denzelfden zin, waarin ook wel het woord *beloopen* gebruikt wordt, namelijk in de beteekenis, dat de berispte, of geſlagene alles gedaan heeft, wat geſchikt was, om hem de beſtraffing op den hals te halen. Leidt men *bekomen* van het oude *kam*, de hand, af, hetwelk aan *bekomen* bijna het begrip van ontvangen zou bijzetten, alsdan heeft de uitlegging meerdere zwarigheid, vermits bij ſlagen, of andere onaangename ontmoetingen, niet wel aan vrijwillige aanvaarding te denken is. ERLANGEN onderſtelt ook het aanwenden van eenige moeite, tot verkrijging van het bezit, gepaard met de daad der bezitneming zelve; want in *langen* ligt de beteekenis van het uitſtrekken des arms. Men *erlangt* dus niet hetgeen toevallig tot ons komt, waartoe men zelfs niet de hand behoeft uit te ſtrekken. *Ontvangen*, eindelijk, vereenigt beide de beteekenisſen der overgifte en der bezitneming. Wij *ontvangen* ſlechts hetgeen

ons

Digitized by Google

ons gegeven wordt, en hetgeen wij aanvaarden. Daarentegen wordt in dit werkwoord het begrip van aangewende moeite niet meer gevonden. *Hij kwam bij mij, om mij te betalen; maar daar hij iets op de rekening verlangde te korten, wilde ik het geld niet ontvangen.*

BEKOMEN, BETEREN, HERSTELLEN, OPKOMEN.

Uit eenen minder gunſtigen ſtaat van gezondheid tot eenen gunſtiger geraken. BEKOMEN duidt den eerſten trap van zulk eene verandering aan, en wel den ſnellen en zigtbaren overgang uit eenen toeſtand, die bijna aan ſterven grensde. Van dengenen, die uit eene bezwijming tot bewustheid terug keert, van bijna verwelkte bloemen, door eenen weldadigen regen verkwikt, zegt men, dat zij *bekomen.* Ondertusſchen wordt hiertoe vereischt, dat het gevaar niet al te langdurig, en het herſtel ſpoedig zij; anders gebruikt men OPKOMEN. *Men bekomt uit eene ſlaauwte, men komt op uit eene ziekte.* BETEREN geeft het voortdurend gunſtiger worden der gezondheid te kennen, en HERSTELLEN het ganſchelijk terug komen tot den vorigen welſtand. *Uit den laatſten aanval bekomen, beterde de zieke allengskens; doch het duurde nog lang, eer hij herſteld was.*

BEKOMMERD, zie BEDUCHT.

Digitized by Google

BEKOMMEREN (ZICH), ZICH BEKREUNEN, ZICH AANTREKKEN, ZICH STOREN.

Gedoogen, dat eene zaak op onzen gemoedstoeſtand werke. ZICH AANTREKKEN beduidt eigenlijk het minste, van welk eenen aard de werking is, welke de zaak op onzen gemoedstoeſtand oefent. Het zegt alleen, dat de zaak vreemd aan ons gevoel kon blijven, bijaldien wij het verkozen. Ondertuſschen heeft het gebruik gewild, dat dit woord voornamelijk verſtaan wierd van eene aandoening van blijvend verdriet. *Hoe kunt gij u eene kleinigheid zoo aantrekken?* wil zeggen: hoe kunt gij eene zoo ernſtige en zoo aanhoudende zielskwelling over zulk eene beuzeling gevoelen? ZICH STOREN ziet, overeenkomſtig met de beteekenis van ſtremmen, verhinderen, beroeren, welke aan het woord *ſtoren* eigen is, op den ſtaat van ontroering en wanorde, in welken het gemoed gebragt wordt. *Stoor u daar niet aan* beteekent dus eigenlijk: verlies daarover uwe kalmte van geest niet; gedoog niet, dat deze zaak uwe hartstogten in beweging brenge. Op gelijke wijze is ZICH BEKREUNEN, van *kreunen*, zachtelijk kermen of zuchten, afkomſtig, en dus, even als *zich aantrekken*, op eene aandoening van ſmert toepaſselijk. *Bekreun u daar niet over* zegt echter niet, dat de zaak, maar dat de aandoening ons vreemd behoort te blijven; het laat onbeſlist, of de eerſte ons aangaat, of niet; maar geeft te verſtaan, dat

Digitized by Google

dat zij voor ons van te gering gewigt is, dan dat zij ons den minſten zucht behoort te kosten. ZICH BEKOMMEREN is, kommer over iets gevoelen. In dit woord komt dus het gevoel van ſmert minder uit; doch daarentegen voegt zich daarbij dat van zorg. Het beteekent, zich wegens eene zaak overgeven aan eene gemengde aandoening van angst en bezorgdheid.

BEKOOPEN, BETALEN, BOETEN.

Alle deze woorden duiden aan, dat men, wegens gedaan kwaad, of aangerigte ſchade, iets onaangenaams ondergaat; doch in de wijze van derzelver gebruik is eenig onderſcheid, hetwelk ook derzelver onderling verſchil van beteekenis klaarder doet inzien. Men zegt, bij voorbeeld, *iets met den dood* BEKOOPEN, *met het leven* BETALEN, of *met het leven daarvoor* BOETEN. De eerſte uitdrukking toont aan, wat men voor zijn vergrijp gekocht heeft, te weten, den dood; de andere, waarmede men zijn vergrijp betaalt, te weten, met het leven; de derde wat men opoffert, om het gedane kwaad te verbeteren; en het antwoord moet hier weder zijn, het leven. *Boeten*, hetwelk op eene geregtelijke vergoeding ziet, onderſtelt, dat er iets misdaan is; *betalen*, dat men zich, als ware het, verbonden heeft, om de gevolgen zijner daad te dragen; *bekoopen*, dat men dit gevolg, om zoo te ſpreken, bij ruil heeft ingekocht. *De vos, die, in het hoenderhok gebroken zijnde, gedood wordt, boet met zijn leven de onderſtel-*

Digitized by Google

ſtelde misdaad; betaalt, insgelijks met zijn leven, de waarde van het vernielde, en bekoopt met zijnen dood het genot der verſlondene hoenders.

BEKOORLIJK, zie AANGENAAM.

BEKOORLIJKHEID, zie AANGENAAM.

BEKOREN, VERRUKKEN, VERVOEREN.

Door eenig lokaas aantrekken. BEKOREN, hetwelk oudtijds meer dan tegenwoordig in den zin van betooveren gebruikt werd (het Franſche *charmer*), beteekent, zich van iemands wil meester maken, door zijne zinnen in te nemen. Het drukt dus eene oorzaak en derzelver werking uit; doch nog niet het gevolg dier werking. Dit gevolg vertoont zich duidelijker in de beide andere woorden VERRUKKEN en VERVOEREN. *Verrukken* is zoodanig op iemands geest werken, dat men hem met geweld, als ware het, met eenen ruk, uit zijnen gewonen toeſtand brengt. Het ziet dus voornamelijk op de kracht, waarmede, in iemands gemoedsgeſteldheid, verandering te weeg gebragt wordt; even als *vervoeren* zinſpeelt op de duurzaamheid dier verandering, en op den afſtand, waartoe men iemand van zijnen gewonen toeſtand verwijdert. *Het gezigt eener vrouw, die hem bekoort, moge den ſtandvastigen man verrukken, het zal hem nooit buiten de grenzen van zijnen pligt vervoeren.*

BE-

Digitized by Google

BEKRACHTIGEN, BEVESTIGEN, VERZEKEREN, STAVEN.

Aan eene verklaring, of een verhaal, meerdere geloofwaardigheid bijzetten. BEKRACHTIGEN is meerdere kracht, BEVESTIGEN meerdere vastheid geven. Het eerſte geſchiedt door vergrooting van innerlijke ſterkte, of (bijaldien men hier ſterkte en kracht niet als volkomen ſynoniem wil laten gelden) van werking naar buiten; het andere onderſtelt vermeerdering van vastheid, welke zelden anders, dan door bijvoeging van uitwendigen ſteun verſchaft wordt. *Een eed bekrachtigt de afgelegde verklaring; overeenſtemmende berigten bevestigen eene voorloopige tijding.* VERZEKEREN is verklaren, dat men gerustelijk op het gezegde vertrouwen kan; de bekrachtiging rust hier dus alleen op de geloofwaardigheid van den perſoon en op den meerderen ernst zijner betuiging. STAVEN, eindelijk, van ſtaf, dat is een onderſteunende ſtok, afkomſtig, drukt nog ſterker uit, dan *bevestigen*, dat de meerdere vastheid van buiten aangebragt is, dat eenige van elders komende getuigenis, of bewijs, de oorſpronkelijke verklaring onderſteund heeft. *Hij ſtaafde zijne meening door vele aanhalingen. Verzekeringen van onderhandelaars, ſchoon geſtaafd door vertooning van hunnen last, zijn niet genoegzaam, om aan een geſloten verbond deszelfs volle werking te geven; de wederzijdſche bekrachtiging des ſouvereins wordt vereischt, om het te bevestigen.*

BE-

Digitized by Google

BEKRACHTIGING, zie BEKRACHTIGEN.

BEKREUNEN, zie BEKOMMEREN.

BEKROMPEN, ENG, NAAUW.

Dat gebrek aan ruimte heeft. Offchoon men tegenwoordig benaauwd bezige, om het gevoel van klemming te kennen te geven, hetwelk gebrek aan ruimte te weeg brengt, ſchijnt NAAUW oorſpronkelijk zulks minder te hebben uitgedrukt, dan ENG, hetwelk in oorſprong aan het Griekſche ἄγχω, ik druk, en het Latijnſche *ango*, ik beklem, ik benaauw, verwant ſchijnt. *Naauw* zou dienvolgens zijn, hetgeen weinige ruimte heeft, *eng*, hetgeen, wegens dit gebrek aan ruimte, prangt. BEKROMPEN wijst terug op eene vroegere ruimte. Het is dus eigenlijk hetgeen naauw geworden is, en wel door geene beperking, of zamenperſing van buiten, maar door inwendige oorzaken, vermindering van voedende en uitzettende ſappen, of iets dergelijks. Van hier zijn, overdragtelijk, *bekrompene omſtandigheden*, omſtandigheden, die te voren ruimer geweest zijn. Dit is niet het geval met de uitdrukking: *bekrompene denkwijs* en andere, hiermede gelijk ſtaande; men ziet bij dezelve geenszins op eene vroegere meerdere ruimte van denken; maar, in dit geval, is het woord *bekrompen* waarſchijnlijk gebruikt, omdat daardoor, meer dan door de woorden *eng* en *naauw*, de toeſtand van verachtering, en, als ware het, verſchrompeling, uitgedrukt wordt.

BEL,

Digitized by Google

BEL, SCHEL.

Een meestal metalen werktuig, dat door aanbotsing van eene daarin bewogene harde zelfstandigheid, een helklinkend geluid geeft. SCHEL en BEL worden beide, op sommige plaatsen van het vaderland, gebezigd, om die soort van kleine klokjes aan te duiden, waarmede de dienstboden, ter opening der huisdeur, of ter bediening hunner meesters, geroepen worden. Van hier ook, dat men onverschillig hoort spreken van *eene tafelschel* en *tafelbel* — *aanschellen* en *aanbellen*. Eigenlijk echter, heeft slechts de *schel* eene klokvormige gedaante, en geeft klank door het aanslaan van den daarin hangenden klepel; de *bel*, daarentegen, is rond, en klinkt door losse, daarin rammelende, stukjes ijzer, of andere harde zelfstandigheden. Ingevolge hiervan, zegt men, bij zamenstelling: *kinderbel*, *narrenbel*, *waterbel*, niet: *kinderschel*, *narrenschel*, enz

BELAGCHELIJK, BESPOTTELIJK.

Waarmede men lagchen of spotten kan. Het eerste is eene bloote uitdrukking van vreugde, het andere van vreugde, met afkeuring gemengd. Ondertusschen heeft het gebruik aan BELAGCHELIJK eene beteekenis gehecht, die het met BESPOTTELIJK nader zinverwant maakt, dan het anders zijn zoude. Men verstaat, namelijk, door *belagchelijk* iets, dat, ernstig bedoeld, door verkeerde uitvoering kluchtig wordt. *Een kind met gepoederd haar en eenen driekanten hoed*

Digitized by Google

hoed maakt eene belagchelijke figuur. Doch bij dit alles heeft *belagchelijk* nimmer de ſcherpte, welke in *beſpottelijk*, dat op iets laakbaars gegrond is, gevonden wordt.

BELANG, VOORDEEL.

VOORDEEL (hier boven, *bladz.* 186, behandeld), verſchilt, even als de woorden *baat*, *nut* en *winst* (met welke het aldaar vergeleken is), in één hoofdbegrip van BELANG. Terwijl *baat*, *nut*, *winst* en *voordeel*, alle, min of meer, betrekkelijk zijn tot eenen vroegeren toeſtand, wiens verbetering zij aanduiden, is *belang* eeniglijk betrekkelijk tot den perſoon. Men kan in het algemeen zeggen, dat eene zaak *baat*, *nut*, *winst*, of *voordeel*, niet dat zij *belang* aanbrengt. Eerst dan, wanneer deze gunstige gevolgen eenen bepaalden perſoon, of verzameling van perſonen, betreffen, worden zij voor hem, of hen, van *belang*. Van hier ook, dat *belang* met werkwoorden en voorzetſels van eene geheel verſchillende beduidenis gebruikt wordt. Men trekt, men geniet *nut* of *voordeel* uit eene zaak; men heeft of ſtelt *belang* in eene zaak. Eeniglijk aan den perſoon verbonden, ziet *belang* ook niet op de verandering van den toeſtand. Verhoeding van nadeel is eigenlijk nog geen *voordeel*, enz.; maar men heeft *belang*, zoo wel bij het niet verſlimmeren, als bij het verbeteren zijner omſtandigheden.

Digitized by Google

BELANGRIJK, GEWIGTIG.

Het hierboven gezegde is, in zekere mate, ook op deze beide woorden toepaſelijk. GEWIGTIG zegt, in het algemeen, iets, dat voor geene beuzeling, voor geen ſtofje aan de weegſchaal, te houden is; dat, bij het wikken en wegen van omſtandigheden, aan deze of gene zijde, merkbaar toebrengt, om de ſchaal te doen overſlaan. Daar, van den anderen kant, *gewigt* eene blijvende werking onderſtelt, zoo wordt inzonderheid datgeen *gewigtig* genoemd, hetwelk bij voortduring aanmerkelijke gevolgen te weeg brengt. De uitvinding der drukkunst is eene *gewigtige* gebeurtenis geweest, want zij heeft groote veranderingen te weeg gebragt in den toeſtand en de betrekkingen van geheel Europa. Ondertusſchen kan eene *gewigtige* gebeurtenis aan ſommigen onverſchillig zijn, om de afgelegenheid der plaats, en den weinigen invloed, welken zij oordeelen dat dezelve op hunnen toeſtand hebben kan; alsdan is zij hun niet BELANGRIJK. Eene troonsverwisſeling, een opſtand in Sina, is ongetwijfeld, in de algemeene wereldgeſchiedenis eene *gewigtige* omſtandigheid; doch voor zoo verre zij geene verandering toebrengt in de zetregelen der Sinezen, bij hun verkeer met de handeldrijvende volken van Europa en Amerika, is zij voor ons niet *belangrijk*. Even zoo kan men het gewigt eener bedenking erkennen, en dezelve nogtans, als niet *belangrijk*, in den wind ſlaan, omdat men meent, dat zij geheel zonder toepaſſing op ons is.

Digitized by Google

BELEEDIGEN, BESCHIMPEN, HONEN, KRENKEN, SMADEN, VERGUIZEN, VERONGELIJKEN.

VERONGELIJKEN zegt, in het algemeen, iemand in zijne regten verkorten; het is het oude *injuriam facere*. BELEEDIGEN drukt de beteekenis uit, welke latere zeden aan het woord *injurie* gehecht hebben. Toen namelijk, bij de invoering van adel- en ridderſtand, de uiterlijke eer, als het hoogſte goed, begon geacht te worden, hetwelk men bereid moest zijn, elk oogenblik met lans en zwaard te handhaven, werd het aantasten van iemands eer de hoogſte verongelijking geacht, en bij uitnemendheid met den naam van *injurie*, of *beleediging*, beſtempeld. HONEN is, op eene grievende wijze, met ſchimp en ſpot, *beleedigen*. BESCHIMPEN wordt gebezigd, wanneer de beleediging met ſpottende woorden geſchiedt. SMADEN drukt eene beleediging uit, welke met verachting gepaard gaat, en wordt (het werkwoord althans), even als *ſchimpen*, meest gebruikt voor eene beleediging, met woorden aangedaan; doch onderſtelt, dat men meer door onteerende aantijging, dan door bijtenden ſpot iemand hoont. VERGUIZEN is met verregaanden ſpot en verachting, eigenlijk zoodanige, die zich door uiterlijke teekenen, het optrekken van neus en lippen, vertoont, *beleedigen*. KRENKEN geeft, nevens de verongelijking, óók het ſmertelijke gevoel te kennen, hetwelk zij te weeg brengt. *Schimp en ſmaad, door boozen ons*

aan-

Digitized by Google

aangedaan, behoorden ons niet te krenken; zij mogen ons honen, maar kunnen ons, in den waren zin, niet beleedigen.

BELEEDIGING, zie BELEEDIGEN.

BELEEFD, BESCHAAFD, HOFFELIJK, WELLEVEND.

Onderſcheidene trappen der hoedanigheid, welke de menſchen in hunnen omgang aangenaam maakt. Van deze trappen is BESCHAAFD, hoezeer, in eenen anderen zin, het geheel der voorregten te kennen gevende, welke de opvoeding ons ſchenkt, ongetwijfeld de laagſte. Het zegt alleen, dat men niet meer ruw is, in woorden en gedrag niet meer de lompheid vertoont, welke lieden zonder opvoeding aankleeft. *Beſchaafdheid* is het gevolg der bemoeijing van den geest met zaken, die geſchikt zijn, verſtand en hart te vormen, even gelijk *wellevendheid*, *beleefdheid* en *hoffelijkheid* het gevolg zijn van den omgang met lieden, die deze hoedanigheden reeds verkregen hebben. WELLEVEND is degene, die de vastgeſtelde regelen van den fatſoenlijken omgang in acht neemt, die niet alleen, zoo als reeds de *beſchaafde*, alles vermijdt, wat in zich zelf gemeen, of anderen hinderlijk is, maar, in doen zoo wel als in laten, zich gedraagt overeenkomſtig met de ſomtijds willekeurige wetten van omgang, in het land, waar hij zich bevindt, in zwang zijnde. De BELEEFDE doet nog meer, dan de *wellevende* of *beſchaaf-*

ſchaafde; hij bevlijtigt zich opzettelijk, dengenen, in wier gezelſchap hij zich bevindt, zekere oplettendheden te betoonen, omtrent welke insgelijks de gewoonten van tijd en land beſliſſen. In zoo verre nu deze oplettendheden reeds een gedeelte uitmaken van hetgeen, in den gezelligen omgang, bij de fatſoenlijke ſtanden gevorderd wordt, behooren zij tot de *wellevendheid*. Men zou, in dezen zin, kunnen zeggen, dat hij een *wellevend* man is, die zich bij alle gelegenheden *beleefd* betoont. Een hoogere trap van *beleefd* wordt door HOFFELIJK uitgedrukt. *Hoffelijkheid* is die fijnere beleefdheid, welke, gelijk het woord zelf te kennen geeft, aan de hoven, dat is daar, waar men onderſtellen moet, dat de bloem der beſchaafde wereld vereenigd is, plaats grijpt. Het is de kunst, om *beleefd* te zijn, zonder dat de beleefdheid lastig, of zelfs zigtbaar worde, om degenen, die zich bij ons bevinden, met zich zelven te vreden te maken, en in eene aangename gemoedsſtemming te houden, en om hen te doen gelooven, dat de blijken van beleefdheid, welke men hun geeft, niet alleen de uitoefening zijn van eenen algemeenen pligt van gezelligheid, maar het uitwerkſel eener bijzondere achting, welke men jegens hen gevoelt. Deze beteekenis lag reeds eenigermate in het vroegere gebruik van het woord *hoffelijkheid*, hetwelk het nader bragt aan het Franſche woord *courtois*, waarvan het de letterlijke overzetting is. *Een hoffelijk ridder*, *chevalier courtois*, was degene, die zich jegens zijne wederpartij gedroeg met een uiterlijk betoon

van

van achting, zeer nabij aan edelmoedigheid grenzende.

BELEEFDHEID, zie BELEEFD.

BELEENEN, VERPANDEN, VERZETTEN.

Een voorwerp van waarde tot zekerheid ſtellen voor de teruggave eener leening, of voor de vervulling eener verbindtenis. Hetgeen BELEENEN uitdrukt, ten aanzien der opgenomene ſom, drukt VERPANDEN uit, omtrent het tot zekerheid geſtelde voorwerp. Men *beleent*, wanneer men iets ter leen neemt, en daarvoor een pand geeft; men *verpandt*, wanneer men een pand ſtelt, om daarvoor iets ter leen te erlangen, of ook wel eene verbindtenis te verzekeren. Van hier, dat daar, waar alleen iets verzekerd, maar niets ter leen ontvangen wordt, *verpanden* en niet *beleenen* te pas komt. Men *verpandt* zijne eer, maar men *beleent* die niet. VERZETTEN wordt gebruikt, wanneer men het pand ergens zet, of plaatst, dat is, uit de handen geeft; het komt dus alleen te pas omtrent roerend goed, en is wel het meest gebruikelijk van hetgeen in de lombarden, of banken van leening, of andere plaatſen, waar men de gewoonte heeft geld op goederen te ſchieten, gebragt wordt. Een hypothecair verband is geene *verzetting*. Een huis, bij voorbeeld, wordt wel ten onderpand eener verbindtenis geſteld, maar het zou belagchelijk klinken, wanneer men (bij voorb. in den

Digitized by Google

mond eens vreemdelings) de uitdrukking hoorde: *hij heeft zijn huis verzet.*

BELEID, BESTUUR, BESTURING, LEIDING.

Regeling van den gang eener zaak. Meer zegt het woord BESTUUR niet. BELEID, naar deszelfs afkomst van *leggen*, voegt daarbij eenigermate het denkbeeld van grondlegging. Hij, aan wien het *beleid* eener zaak is opgedragen, heeft dus een ruimer gezag, dan degene, die flechts het *beſtuur* over eene zaak heeft; want *beleid* onderſtelt, dat men den gang der zaak, van den beginne af, gerigt heeft, en dien blijft regelen. Daarentegen kan het *beſtuur* ons gegeven worden over eene zaak, die reeds haren gang heeft. BESTURING en LEIDING geven (gelijk over het algemeen de naamwoorden, door aanvoeging van den uitgang *ing* gevormd) de daad van *beſturen* en *leiden* te kennen. In deze woorden valt dus het denkbeeld van gezag weg, hetwelk in de woorden *beleid* en *beſtuur* gevonden wordt. Het *beſtuur* Gods is de daad van Gods magt, waarmede Hij den loop van het geſchapene regelt; de *beſturing* Gods, de wijs, waarop Hij deze daad uitoefent. Van hier, dat ook *leiding* niet meer het denkbeeld van oorſpronkelijke inrigting te kennen geeft, hetwelk in *beleid* gevonden wordt.

BE-

Digitized by Google

BELEMMERD, BEDEESD, BETEUTERD, VERBLUFT, VERLEGEN.

Hij, die, door innerlijke beweging, de vrijheid van ſpreken of handelen eenigermate verloren heeft. BELEMMERD, hetwelk met *lam*, gelijk BEDEESD en BETEUTERD met het oude *daeſen* en *tateren*, verwant ſchijnt, toont in zijnen oorſprong reeds het verſchil, waardoor het van de overige woorden onderſcheiden wordt. *Belemmerd* is derhalve eigenlijk niet degene, wiens geest zich in die ſoort van bedwelming bevindt, welke ons tot ongedwongen handelen ongeſchikt maakt, maar hij, bij wien de ligchamelijke werktuigen zelve aan wil en verſtand den dienst ontzeggen. Hierom zegt men ook, *belemmerd in de ſpraak*, van iemand, die, door eenig gebrek in de werktuigen der ſpraak, verhinderd wordt, zich duidelijk te doen verſtaan. Daar nu menigmaal innerlijke ontroering dezelfde uitwerking te weeg brengt, zoo heeft men *belemmerd* in den zin van VERLEGEN beginnen te bezigen. De oorſprong van *beteuterd* duidt iemand aan, die ſtamert, gelijk inzonderheid het geval is bij hen, die moeite vinden, om zich over iets te verantwoorden. Ook hier wijst dus het woord meer op het orgaan, dan op het denkvermogen. Dit is omgekeerd in *bedeesd*; want het verouderde woord *daeſen* beteekent niet bij zijn verſtand zijn. Het tegenwoordige gebruik komt hiermede nog eenigzins overeen, vermits men *bedeesd* zegt ook van hem, die door houding en gebaren, verlegen-

Digitized by Google

heid te kennen geeft, terwijl *belemmerd* en *beteuterd* zelden anders gebruikt worden, dan van dengenen, die moet ſpreken, en zulks of niet, of gebrekkig doet. Men is *verlegen*, wanneer men zich, als ware het, door op- en om*liggende* dingen geprangd en *belemmerd* vindt; hij, die zich door de tegenwoordigheid van eenen voornameren, om zoo te zeggen, gedrukt gevoelt, is *verlegen*. VERBLUFT beteekent, getroffen door eene plotſelinge ontroering, welke voor eene korte poos de magt van handelen wegneemt, en den getroffenen eenigzins een belagchelijk voorkomen geeft. *Schoon anders niet ligt verlegen, ſtond hij op die tijding verbluft.*

BELEMMEREN, zie BELEMMERD.

BELEMMERING, zie BELEMMERD.

BELETTEN, VERHINDEREN, TEGENHOUDEN, TERUG HOUDEN.

De oorzaak zijn, dat iets niet gedaan wordt. *Letten* ſchijnt met *laat*, en *hinderen* met het oude *hinder*, achter, verwant te zijn, welk laatſte bij ons nog gebruikt wordt, onder anderen in de zamenſtellingen van *hinderlaag*, *hinderpaal*, enz. BELETTEN is dus, bedrijvend genomen, toeven, of, onzijdig, maken dat men toeve. Hoezeer nu *beletten* tegenwoordig vrij algemeen gebezigd wordt in den zin van te veroorzaken dat iets ganſchelijk achterblijve, ziet het in den oorſprong alleen op een tijdelijk verwijl, en, als

Digitized by Google

als een gevolg daarvan, op het nadeel, dat zoodanig uitſtel te weeg brengen kan. VERHINDEREN ziet regtſtreeks op dit nadeel; want *hinder*, of achter, en *na* hebben, in verſcheidene zamenſtellingen, de beteekenis van verſlimmering. Men zegt nog in dien zin, zoo wel *achterdeel* als *nadeel*, en het min gebruikelijke *interdeel* ſchijnt van *hinderdeel* afkomſtig. TERUG HOUDEN en TEGENHOUDEN duiden beide aan, dat men in zijn oogmerk *verhinderd* wordt, doordien men de plaats niet verlaten kan; maar *tegenhouden* geſchiedt door hetgeen, voor ons geplaatst, ons *belet* voort te gaan; *terug houden*, door hetgeen, van achteren vattende, ons belet heen te gaan. *Hij, dien raad niet terug houdt, ziet zich menigmaal tegengehouden door hinderpalen, welke zijne onbedachtzaamheid niet voorzag.*

BELGEN, VERGRAMMEN, VERSTOREN, VERTOORNEN.

Iemand de kalmte van gemoed doen verliezen, en hem in driftige ontevredenheid doen ontſteken. De afbreking der gemoedskalmte wordt meer bepaaldelijk door VERSTOREN uitgedrukt, de hartstogtelijke beweging door de overige woorden. In de beteekenis van BELGEN ligt eene vereeniging van verontwaardiging met drift; nogtans ziet het woord ook min of meer op die zwelling, of opblazing, welke de aandoening van toorn in het ligchaam te weeg brengt; waardoor alzoo dan de meening dergenen, die *belgen*

Digitized by Google

van *bal*, *bel*, en niet van het oude *bal*, kwaad, afleiden, zou ſchijnen geregtvaardigd te worden. *Belgen* duidt ontegenzeggelijk het begin der gemoedsbeweging aan, en zou misſchien het best bepaald kunnen worden te zijn, een opwellende drift van verontwaardiging en toorn. VERTOORNEN geeft het veroorzaken der volle gemoedsbeweging van toorn te kennen, doch zonder inmengſel van verontwaardiging. *Toorn*, en nog nader het Duitſche *Zorn*, ſchijnen eene nabootſing te zijn van het geluid, door het knerſentanden des toornigen te weeg gebragt. VERGRAMMEN zou kunnen beteekenen toornig en mismoedig tevens doen worden; althans had *gram* oudtijds bij ons, gelijk nog tegenwoordig het zelfſtandige naamw. *Gram* in het Hoogduitsch, den zin van droefheid, hartzeer. Daar nu toorn, met droefheid en ſpijt gemengd, voorzeker langer aanhoudt, dan die uit opwellenden hartstogt ontſtaat, ſchijnt tusſchen *toornig* en *vergramd* eenigermate het onderſcheid plaats te grijpen, hetwelk onder anderen in het Grieksch tusſchen de woorden θυμος en μηνις gevonden wordt, en volgens hetwelk het eerſte eenen voorbijgaanden, het andere eenen blijvenden toorn aanduidt.

BELIJDEN, zie BEKENNEN.

BELIJDENIS, zie BEKENNEN.

BELOMMEREN, zie LOMMER.

BE-

Digitized by Google

BELOONEN, VERGELDEN.

Hetgeen men iemand doet, omdat hij iets gedaan heeft. *Loon* en *geld*, waarvan de beide woorden afſtammen, beteekenen eigenlijk iets goeds, iets, dat aangenaam te ontvangen is; het gebruik, nogtans, heeft zoowel BELOONEN als VERGELDEN ook uitgeſtrekt tot het onaangename, waarmede kwade daden beantwoord worden. *Het kwaad beloont zijnen meester. Ik zal hem dien hoon vergelden.* Ondertuſſchen blijft, zoo wel in den goeden als in den kwaden zin, tuſſchen *beloonen* en *vergelden* dit onderſcheid, dat de dader *beloond*, de daad *vergolden* wordt. Dit ſtrookt met den oorſprong der beide woorden; want *loon* is de vergoeding, welke de arbeider, voor zijne aangewende kunst, moeite en tijd, ontvangt, terwijl *geld* op de betaling ziet van hetgeen men door die aanwending verkregen heeft. Voorts onderſtelt *beloonen* eene daad van eenen meerderen jegens eenen minderen: *de meester beloont den ſcholier*. *Vergelden* kunnen ook gelijken elkander onderling.

BELOONING, BETALING, LOON, PRIJS.

Hetgeen men geeft, omdat een ander iets gedaan, of gegeven, heeft. Hiervoren is reeds gezegd, dat LOON en BELOONING betrekking hebben tot den perſoon; BETALING tot de zaak. Dit laatſte is ook het geval met PRIJS. *Prijs* verſchilt van *betaling* daarin, dat de eerſte op de vastſtelling, de andere op de afdoening ziet, van hetgeen men verpligt is te ge-

Digitized by Google

geven. *Bij eerlijke koopers mag de prijs een voorwerp van geſchil zijn; de betaling moet het nimmer wezen.* *Belooning* heeft eenen ruimeren zin, dan *loon;* billijkheid regelt de eerſte, regtvaardigheid het andere. *Loon* kan men vorderen, *belooning* mag men verwachten. Hierin ligt echter juist de reden, waarom *belooning* vereerender is, dan *loon.* Aan den eenen kant toch geeft de zekerheid, waarmede op het *loon* gerekend kan worden, regt om te onderſtellen, dat de arbeider, om hetzelve, en niet uit beſef van het nut, dat zijn arbeid te weeg brengt, gewerkt heeft. Aan den anderen kant is het bijna eeniglijk de hand-arbeid, die voor eene zoo juiste waardering vatbaar is, als vereiscbt wordt, om daarvoor *loon* te kunnen vorderen. Bij edeler arbeid moet men het eenigzins laten aankomen op de dankbaarheid van hen, die de vruchten daarvan plukken. Schoon *loon* eigenlijk tot den perſoon betrekking heeft, zegt men nogtans ſomwijlen even zeer het *loon*, als de *prijs* eener goede daad. In dit geval is door het *loon* der daad te verſtaan hetgeen, waarop men, wegens het verrigten der daad, regt had; door *prijs*, de vergelding, voor zulk eene daad vastgeſteld. *Zelfsvoldoening is het loon der deugd* wil zeggen, dat innerlijke tevredenheid datgeen is, wat men, wegens het betrachten der deugd, met regt verwachten kan. Zegt men, dat zij *de prijs der deugd is*, zoo bedoelt men, dat de vooruit bepaalde *belooning* der deugd in dit zielsgenoegen beſtaat.

Intuſſchen maakt de dubbele beteekenis van *prijs*

de

Digitized by Google

de juiste omschrijving van deszelfs verschil met verwante woorden moeijelijk. Behalve den zin van vastgestelde waarde, waarin wij het hierboven doen voorkomen, heeft het ook dien eener belooning, waarnaar men wedijvert. In dit geval ziet het op eene mededinging van anderen.

BELOOP, zie BEDRAG.

BELOOP, SLENTER, TRANT.

De wijs, waarop iets bij voortgang geschiedt. BELOOP is de, dikwerf nog onbekende gang eener afzonderlijke zaak. *Ik raad u, die zaak op haar beloop te laten;* dat is, af te wachten, hoe zij van zelve zal uitloopen. *Beloop* drukt geenszins den elkander gelijken gang van verschillende zaken uit. Zelfs wanneer men zegt: *'s werelds beloop*, alsdan beschouwt men de menschelijke zaken, die hier door wereld verstaan worden, als een eenig geheel, niet de eene als het voorbeeld en rigtsnoer der anderen. SLENTER, daarentegen, is de trage gang, dien onderscheidene zaken, de eene naar het voorbeeld der andere, nemen. Dit woord wordt nimmer anders, dan in den kwaden zin gebruikt, zoo wel uit hoofde der beteekenis van loomheid, welke reeds in den oorsprong des woords gelegen is, als omdat hetgeen uit gewoonte, en niet naar het bijzondere vereisch van elke voorkomende zaak geschiedt, gewoonlijk met achteloosheid gedaan wordt, althans zonder uit nieuwe ontdekkingen en verbeteringen het voor-

Digitized by Google

voordeel te trekken, hetwelk zij kunnen aanbrengen. TRANT nadert in beteekenis tot *ſlenter* in zoo verre, dat het niet de gang is, dien eene afzonderlijke zaak uit zich zelve neemt, maar veeleer de wijs, waarop eene reeks van handelingen, overeenkomſtig met elkander, gedaan wordt: *leeftrant*, *ſpreektrant*. Ondertuſſchen heeft het in geenen deele den ongunſtigen zin van *ſlenter*. Men zegt: *naar den ouden zuinigen leeftrant onzer voorouders*. Buiten zamenſtelling met eenig ander woord, of beperking tot eenen bijzonderen zin, beteekent *trant* de wijs van leven, die in gebruik is op het tijdſtip, waarvan men ſpreekt: *hij leeft naar den trant*.

BELOOPEN, zie BEDRAG.

BELUST, zie LUST.

BEMAGTIGEN, BEDWINGEN, INNEMEN, ONDERWERPEN, OVERMANNEN, OVERMEESTEREN, OVERWINNEN, VERMEESTEREN, VEROVEREN, ZICH MEESTER MAKEN.

Onder zijne magt brengen. BEMAGTIGEN wijkt het minst af van deze algemeene bepaling. VERMEESTEREN voegt daarbij het denkbeeld van uitoefening der magt. Meester toch is niet blootelijk hij, die magt heeft, maar hij, die magt oefent. Onderwerping aan eene magt laat de wijs van het gebruik dier magt nog onbeſlist. Oefening van magt, op den voet eens meesters, onderſtelt willekeur. Van hier, dat men aan *vermeesteren* eenen ongunſtiger zin

Digitized by Google

zin hecht, dan aan *bemagtigen*. *Liefde tot deugd bemagtigt het hart, booze driften en hartstogten vermeesteren het.* BEDWINGEN (*bladz. 237 reeds met beheerschen, enz. vergeleken*), is het uitoefenen van dwang, dat is, het doen werken eener duurzame overmagt, tegen eenen weêrstrevenden tegenkanter. Van eene streek gronds, bij voorbeeld, kan men dus wel zeggen *bemagtigen, vermeesteren*, niet *bedwingen*, ten ware de weêrspannige gezindheid, welke men bij de inwoners ontmoet, of onderstelt, den overwinnaar tot eene voortdurende oefening zijner overmagt noodzaakt. Een eenzaam oord, eene van menschen ontbloote woestijn, wordt niet *bedwongen*. INNEMEN is eene plaats bemagtigen en dezelve bezetten. *Na twee maanden belegs werd de vesting ingenomen;* dat is, de belegeraars trokken daar binnen, na de bezetting overweldigd te hebben. Even zoo zou men hebben kunnen zeggen: *de vesting werd* VEROVERD. Doch wanneer men bij *innemen* en *veroveren* te kennen geeft, door wie zulks gedaan wordt, alsdan is tusschen de beide woorden het volgende verschil. *Innemen* geschiedt door de krijgsmagt, welke onmiddellijk de plaats bezet, waaruit zij den vijand verjaagd heeft; *veroveren*, door den souverein, in wiens dienst die krijgsmagt is, of ook wel door den veldheer, voor zoo verre hij, aan het hoofd des legers, den souverein vertegenwoordigt; want in *veroveren* ligt, behalve het denkbeeld van *bemagtigen*, ook dat van in zijn bezit brengen, met het oogmerk, om het daarin te houden; dit nu kan nie-

Digitized by Google

niemand doen, die niet voor zich zelven krijg voert. OVERWINNEN wordt van alles gezegd, wat werkdadigen wederſtand biedt, en waarover men de zege behaalt, zonder dat het daardoor in ons bezit geraakt; dus in de eerſte plaats van perſonen. *De vijand wordt overwonnen, het vijandelijke land veroverd.* Om dezelfde reden gebruikt men het overdragtelijk van zwarigheden. *Haar hart had hij ſpoedig veroverd; in zijne pogingen, om tot haar bezit te geraken, ontmoette hij zwarigheden, die moeijelijk te overwinnen waren.* Zegt men, in dit geval, *hinderpalen*, dan doet men beter daarbij het woord *te boven komen* te gebruiken; want hinderpaal geeft, zelfs figuurlijk, nimmer het denkbeeld van werkdadigen wederſtand. OVERMANNEN en OVERMEESTEREN wijzen op de meerderheid van krachten, waardoor men de overwinning behaalt. Een door list verwonnen vijand is noch *overmeesterd*, noch *overmand*. Tusſchen *overmannen* en *overmeesteren* ſchijnt een dergelijk onderſcheid plaats te hebben, als tusſchen *bemagtigen* en *vermeesteren*. Dit laatſte en *overmeesteren* verſchillen daarin, dat *vermeesteren* op de bezitneming, *overmeesteren* op de overwinning ziet. *De ſtad wordt vermeesterd, de bezetting overmeesterd.* De beteekenis van ZICH MEESTER MAKEN nadert zeer tot die van *vermeesteren;* doch dit laatſte ſchijnt meer aan te duiden, dat er geweld gebezigd is. Men kan zeggen: *door langdurige veinzerij maakte Sixtus V. zich meester van de Pauſelijke waardigheid;* men kan niet zeggen, dat hij die *vermeesterde*. De zamenſtelling

van

van ONDERWERPEN wijst de bijzondere beteekenis van het woord aan. Een vijand, dien wij onder ons nedergeworpen hebben, is zoo goed als van alle magt tot tegenweer beroofd. Strikt genomen, is de uitdrukking: *een onderworpen vijand* reeds iets oneigenlijks; want die geen weêrſtand bieden, geene vijandelijkheid meer plegen kan, is geen vijand. Beter gebruikt men het dus van woorden, aan welke het denkbeeld van tegenweer niet verbonden is. *Onderworpen volken, onderworpen landen. Karel de Groote overwon de Sakſen menigmaal, eer hij hen kon onderwerpen.*

BEMAGTIGING, zie BEMAGTIGEN.

BEMERKEN, BESPEUREN, GEWAARWORDEN, ONTDEKKEN, ONTWAAR WORDEN, ONTWAREN, WAARNEMEN.

Bewustheid van iets erlangen. De beteekenis van WAARNEMEN is (onder *aanmerken*) reeds met eenige zinverwante woorden vergeleken. Van alle de hier opgegevenen is dit het eenige, dat eene opzettelijke kennisneming aanduidt. BEMERKEN en BESPEUREN geven wel het erlangen eener bewustheid te kennen, die in het eerſte geval, krachtens de beteekenis van *merk*, eenigzins duidelijk en naauwkeurig zijn moet, en, in het andere, van eenige werking des verſtands, welke ons het ſpoor doet nagaan, moet verzeld zijn; doch zoo wel *bemerken* als *beſpeuren* zegt men even zeer van denkbeelden, die zich, zonder poging van

Digitized by Google

onze zijde, aan ons opdoen, als van eene kennis, tot welke wij door opmerking geraken. In de gemeenzame verkeering bezigt men *bemerken* en *beſpeuren*, zonder onderſcheid, en voor hetgeen door het gevoel ontwaard, en voor hetgeen door het verſtand erkend wordt; doch eigenlijk zou men dezelve alleen voor dit laatſte moeten gebruiken. Van aandoeningen zegt men GEWAAR- en ONTWAAR WORDEN, ook ONTWAREN; ſchoon deze woorden mede gebezigd kunnen worden van eene kennis, welke wij geheel onopzettelijk, eeniglijk door indrukken van buiten, erlangen. In dit geval heet, *ik beſpeurde*, of *ik bemerkte*, *dat hij mij wilde bedriegen*, ik kreeg, door vergelijking van, en gevolgtrekking uit hetgeen ik zag, of wel, door de kenmerken, welke zijn gedrag mij aanbood, de bewusthëid, dat hij mij wilde bedriegen. *Ik ontwaarde*, *dat hij mij wilde bedriegen*, zegt daarentegen, de bewustheid, dat hij mij wilde bedriegen, drong zich als van zelve aan mij op. Een bedrog, dat men *ontwaart*, ligt dus opener, dan een bedrog, dat men *beſpeurt*; doch tevens, daar aandoening ons eene flaauwere voorſtelling geeft, dan kennis, is de bewustheid van een bedrog, dat men *beſpeurt*, hoe gering de van hetzelve ontdekte kenmerken ook zijn mogen, helderder, dan die van een bedrog, dat men *ontwaart*. *Ontwaren* is hedendaags het meest in gebruik, *ontwaar worden* was zulks oudtijds. Beide onderſcheiden zich, krachtens het voorzetſel *ont*, van *gewaarworden*, daarin, dat zij het begin der gewaarwording aanduiden.

Digitized by Google

den. Van hetgeen men *gewaarwordt*, heeft men dus reeds eene duidelijker bewustheid, dan van hetgeen men *ontwaar wordt*. De lijdende vorm der beide woorden wijst op de van buiten aankomende bewustheid; het tegendeel heeft plaats in *waarnemen*. *Waar*, hetwelk aan het oude Hoogduitſche *wahren*, en het Engelſche *aware* verwant is, heette voormaals *zigtbaar*, *duidelijk*; in de boven voorkomende zamenſtelling, *ziende*. *Gewaarworden* is dus, in den oorſpronkelijken en engeren zin, zoo veel als ziende worden. Ook nog tegenwoordig wordt het voornamelijk gebruikt van het bewustzijn, hetwelk wij door het zintuig des gezigts erlangen. ONTDEKKEN, in den eigenlijken zin het dekſel wegnemen, ſlaat, bij overbrenging, op het zigtbaar of bekend worden van iets, dat te voren verborgen, of onbekend was. *Een land ontdekken; een ontdekt verraad.*

BEMINNAAR, MINNAAR, LIEFHEBBER.

Die genegenheid tot iets heeft. Wordt de genegenheid der eene kunne tot de andere bedoeld, dan gebruikt men het woord MINNAAR en *minnares*; ſchoon men zich daarvan ook wel eens bedient, om andere neigingen uit te drukken. BEMINNAAR en LIEFHEBBER worden van elk ander voorwerp onzer genegenheden gebezigd. Is dit voorwerp iets gewigtigs, of achtenswaardigs, dan komt *beminnaar* te pas. *Een beminnaar der wetenſchappen; een beminnaar van zijn vaderland.* Men zegt *liefhebber*,

wanneer het voorwerp der neiging van minder aanbelang is. *Een liefhebber van eene pijp tabak, een liefhebber van wandelen. Ieder liefhebber en verzamelaar van natuurlijke zeldzaamheden is daarom niet altoos een beminnaar der natuurlijke historie.*

BEMINNELIJK, zie AANMINNELIJK.

BEMINNEN, LIEFHEBBEN, LIEVEN, MINNEN, HOUDEN (VAN IETS, OF IEMAND), GEHECHT, TOEGEDAAN ZIJN (AAN IETS, OF IEMAND).

Welbehagen aan, en neiging tot een voorwerp ondervinden. MINNEN en nog meer LIEVEN behooren tot de dichterlijke taal; de taal des gewonen levens gebruikt daarvoor BEMINNEN en LIEFHEBBEN. Van deze twee behoort alweder het eerſte tot het edeler, het andere tot het gemeenzamer ſpraakgebruik; en van hier is ook het hierboven vermelde onderſcheid tusſchen *beminnaar* en *liefhebber* afkomſtig. In ſommige vervoegingen der beide werkwoorden houdt nogtans dit verſchil geenen ſtand; *liefhebbend* is zoo edel en ruim zoo ſterk, als *beminnend*. *Een liefhebbend vader*. In de hoogſte mate gemeenzaam is de uitdrukking, VAN IEMAND, of VAN IETS HOUDEN. Men gebruikt haar van den geringſten trap der neiging, en ook van eene neiging of trek, waaraan men niets minder, dan het denkbeeld van verhevenheid hecht; van den eetlust, bij voorbeeld: *Ik houd niet van deze* of *gene ſpijs*. TOEGEDAAN ZIJN drukt het

het verband uit, waarin men tot het voorwerp zijner neiging ſtaat; het geeft te kennen, dat men zich met zijne geheele ziel en alle zijne vermogens aan hetzelve heeft overgegeven. Uit dezen hoofde wordt het voornaal gebruikt van de genegenheid, die men voor eenen meerderen koestert. *Hij is zijnen vorst met hart en ziel toegedaan.* Het woord ſchijnt eene weêrkeerigheid uit te ſluiten. Men zou zich niet wel uitdrukken, wanneer men van twee perſonen zeide: *zij zijn elkander toegedaan.* Beter zou men overeenkomſtig met dit denkbeeld zeggen: *zij zijn aan elkander* GEHECHT, of verknocht; in welke woorden het denkbeeld van overgifte aan eens anders wil, of belangen, niet gelegen is.

BEMORSEN, zie BEKLADDEN.

BENAAUWD, BENAAUWDHEID, zie ANGST.

BENADEELEN, zie AFBREUK.

BENAMING, NAAM, BENOEMING.

Een woord, hetwelk dient, om eene zaak van andere te onderſcheiden. NAAM is, in de eerſte plaats, het reeds gegeven kenmerk, BENAMING dat, hetwelk aan de zaak gegeven wordt. Voorts is *benaming* meer het merk van het geſlacht, of van de ſoort, *naam* meer dat der enkele voorwerpen, onder die ſoort, of dat geſlacht behoorende. Van hier, dat *naam* willekeuriger is, dan *benaming;* geſlachten en ſoorten toch onderſcheiden zich meestal door vaste en duidelijke

Digitized by Google

kenmerken, naar welke men, in vele gevallen, de *benaming* inrigt. Bij voorwerpen, onder eene en dezelfde ſoort behoorende, zijn die kenmerken minder in het oog loopend; hetwelk eene onderſcheiding, door willekeurige teekens, noodig maakt. Os, paard, ſchaap, enz. zijn *benamingen* van dieren, die, hoezeer derzelver oudheid de naſporing van oorſprong en verwantſchap dikwerf moeijelijk en onzeker make, nogtans voor zulk een onderzoek vatbaar zijn. Dwaas, daarentegen, zou diegene handelen, die in de bijzondere eigenſchappen van dezen of genen perſoon, de reden wilde ontdekken, waarom hij Klaas en niet Pieter heet. BENOEMING, van *benoemen*, is in afkomst, doch geenszins in beteekenis, aan de twee eerſte woorden verwant, en dus eigenlijk met dezelve niet ſynoniem. Men gebruikt *benoemen* voor: met name verkiezen, of aanſtellen. *Tot erfgenaam, tot beſtuurder benoemen.*

BENDE, zie AANHANG.

BENEDEN, OMLAAG, ONDER, ONDER AAN.

Woorden, eigenlijk aanduidende, dat iets nader bij het middelpunt van onzen aardbol geplaatst is, dan iets anders, waarmede men het vergelijkt. OMLAAG en ONDER AAN zijn, het eene en het andere, bijwoorden; ONDER en BENEDEN zijn voorzetſels en bijwoorden, naar den zin, waarin zij gebruikt worden. Wij zullen deze woorden dus alleen in zoo verre behandelen, als zij voor vergelijking vatbaar zijn.

Digitized by Google

zijn. Men hoort, in de gemeenzame verkeering, menigmaal het woord *omlaag* voor *beneden* gebruiken. *Toen het ongeluk op de bovenkamer gebeurde, was hij omlaag.* Wanneer echter, zoo als in dit geval, de vergelijkende aanduiding van plaats zich tot eenen omvang van bepaalde uitgeſtrektheid, als een gebouw, een ſchip enz., beperkt, alsdan is *beneden* niet alleen edeler, maar ook juister. Dat *boven* en *beneden* als voorzetſels gebruikt kunnen worden, toont reeds, dat zij de vergelijking bepalen tot iets, hetwelk in de onmiddellijke nabijheid is. Ook ligt het min edele van het bijwoord *omlaag* eigenlijk ſlechts in deszelfs ongepaste aanwending; immers heeft het tegenoverſtaande *omhoog* een zeer edel en dichterlijk gebruik in de uitdrukking *van omhoog*, welke, op gelijke wijze als *uit den hoogen*, beteekent, uit den hemel. Vergelijkt men *beneden*, als voorzetſel, met *onder*, dan ziet men, dat *beneden* alleenlijk ſlaat op de, met elkander vergelekene, plaatſing van ligchamen, ten aanzien van ons gemeene middelpunt van zwaarte; *onder*, daarentegen, ook op de rigting dier ligchamen, ten aanzien van elkander. *Beneden den grond* zegt alleen, dat hetgeen, waarvan men ſpreekt, lager dan de oppervlakte van den grond geplaatst is. *Onder den grond* beteekent, dat de grond het overdekt. *In groote huizen zijn de keukens dikwerf beneden den grond.* Daarentegen zegt men zeer juist, *dat van de oude burgten niet zelden uitgangen onder den grond voortliepen, om zich, bij belegering, te beveiligen, of te red-*

den. Onlaag behoudt, in tegenoverſtelling van *onder aan*, het onbepaalde, hetwelk, gelijk wij gezien hebben, het eerstgemelde woord van *beneden* onderſcheidt. *Onder aan*, daarentegen, beteekent altoos aan het benedeneinde, of flot van eenig ding, bij voorb., van eene bladzijde, een geſchrift enz., waarvan geſproken wordt. *Het is de gewoonte, wanneer men ſtukken met zijne naamteekening bekrachtigt, die teekening onder aan te plaatſen.*

BENEMEN, BEROOVEN, ONTBLOOTEN, ONTNEMEN.

Iemand buiten het bezit van iets ſtellen. De woorden onderſcheiden zich, in de eerſte plaats, hierdoor, dat men den bezitter ONTBLOOT, of BEROOFT, de bezetene zaak hem BENEEMT, of ONTNEEMT. *Berooven* ziet voorts op de daad van het rooven, het wegnemen, en tevens op den toeſtand, waarin dit wegnemen dengenen plaatst, die den roof pleegt, namelijk in het bezit van eenen, door onregtmatig geweld verkregenen buit. Waar dus geen overgang van bezit is, kan men niet eigenlijk zeggen *berooven*; en het is voorzeker alleen, om door eene oneigenlijke, maar ſterkere uitdrukking het harde van het gemis aan te duiden, dat men in eenen ruimeren zin is begonnen te zeggen, *van het leven, van het gezigt berooven.* — *Ontblooten* wijst op den ſtaat, waarin men dengenen laat, wien men eenige bezitting ontneemt. Het zegt, dat hij, in engeren of ruimeren zin, bloot of naakt blijft. Geheele wegneming van

Digitized by Google

van beſtaan, ook ſlechts van aardsch beſtaan, kan daarom niet door *ontblooten* uitgedrukt worden. Men *ontbloot* niet van het leven. In *ontnemen* is de beteekenis van ſcheiding ſterker, dan in *benemen*. Hierom gebruikt men het eerſte van zaken, welker bezit overgaat, of overgaan kan. *Men ontneemt iemand zijne goederen; men beneemt hem zijn leven.*

BENIEUWD, NIEUWSGIERIG, WEETGIERIG.

Begeerig naar kennis. WEETGIERIG is degene, die het wetenswaardige, NIEUWSGIERIG, die het nieuwe wenscht te vernemen. Daar nu de belangrijkheid van het nieuwe menigmaal in deze nieuwheid alleen beſtaat, en met het bekend worden der zaak verdwijnt, zoo wordt *nieuwsgierig* van eene beuzelachtiger zucht om te weten gebruikt, dan *weetgierig*. BENIEUWD geeft zucht om te weten, gepaard met onzekere verwachting, te kennen. Men gebruikt het dus meest van nog toekomende gebeurtenisſen, of althans van dezulke, wier kennis nog niet tot ons heeft kunnen geraken. *Zij was nieuwsgierig, wat er voorgevallen was; en toen zij het vernam, zeide zij, benieuwd te zijn, hoe de zaak zou afloopen.* Zelden wordt *benieuwd* anders, dan in den gemeenzamen ſtijl gebruikt.

BENOEMEN, zie AANSTELLEN.

BENOEMING, zie BENAMING en AANSTELLEN.

Digitized by Google

BEPALEN, VASTSTELLEN.

Door een duidelijk beſluit onzekerheid wegnemen. Het dagelijkſche gebruik bedient zich van de beide woorden zonder onderſcheid; nogtans ſchijnt het ons toe, dat er een zeer wezenlijk verſchil tusſchen dezelve beſtaat. Men BEPAALT, dat is, ſcheidt door vaste grensmerken af, datgeen, omtrent welks juiste ligging, of uitgeſtrektheid twijfel beſtaan kan. Men STELT VAST hetgeen wankelend of dobberend is. Zeer juist zegt men, b. v., *eenen dag bepalen*, dat heet, uit den voortgaanden loop des tijds den dag afperken, dien men tot eenige verrigting beſtemt. Even naauwkeurig is de uitdrukking *den prijs vaſtſtellen*, omdat de prijs iets dobberends en onzekers is. Het *maximum* op de eetwaren, waarvan men gedurende de omwenteling in Frankrijk eene, wederom zoo ongelukkig uitgevallene, proeve genomen heeft, was meer eene *bepaling*, dan eene *vaſtſtelling* der prijzen, omdat men daardoor eigenlijk bedoelde, het rijzen derzelve te ſtuiten.

BEPALEN, BEPERKEN, zie PAAL EN PERK.

BEPALING, zie BEPALEN, VASTSTELLEN.

BEPEINZEN, zie PEINZEN.

BEPERKEN, zie BEPALEN.

BEPLANTEN, zie PLANTEN.

BEPROEVEN, DE PROEF NEMEN, ONDERZOEKEN.

Poging doen, om van iets naauwkeurige kennis te erlangen. Doet men deze poging, zonder daarbij ver-

Digitized by Google

verwachting omtrent den uitflag te hebben, alsdan ONDERZOEKT men; heeft men zulk eene verwachting, dan NEEMT men EENE PROEF. *Onderzoek* en toeval hebben ons kennis gegeven van vele waarheden, op welke men redeneringen gebouwd, en deze weder door *proefnemingen* geſtaafd heeft. Eigenlijk *onderzoekt* men, *wat*, en *neemt de proef*, *of* iets zij. Wel is waar, men zegt: *onderzoeken of iets waar zij* enz.; doch in dit geval ligt duidelijk de verwachting niet in de ziel van den onderzoekenden, maar berust bij dengenen, die de waarheid der zaak beweert. Men *onderzoekt* eigenlijk niet de zaak, om te zien, of het gezegde waar zij, maar wel de ſtelling, dat het waar is, daarbij tot grond van beoordeeling nemende de kennis, die men van de zaak erlangen kan. BEPROEVEN is, naar de oorſpronkelijke beteekenis, iets aan eene proeve onderwerpen. De raad van Apostel PAULUS: *beproeft alle dingen* enz., zegt niet, dat men alles *ondernemen*, maar dat men alles *toetſen* moet, te weten, aan de beginſelen van waarheid en regt. Naderhand heeft het gebruik *beproeven* meer beperkt tot het onderzoek der betrekkelijke mogelijkheid, dat is, tot de proeve, of eenig denkbeeld in de gegevene omſtandigheden werkelijk te maken zij. *Ik zal het eens beproeven*, wil tegenwoordig niet meer zeggen: ik zal den aard en de hoedanigheid der zaak aan een onderzoek onderwerpen, om te zien, of zij aan het opgevatte denkbeeld beantwoorde; maar: ik zal mij door de onderneming zelve verzekeren, of de middelen,

waar-

Digitized by Google

waarover ik beſchikken kan, tot de uitvoering toereikend zijn.

BEPROEVEN, ONDERNEMEN.

Een werk beginnen, waarbij gevaar van mislukking is. ONDERNEMEN zegt alleen, dat er mogelijkheid is van eenen kwaden uitſlag; BEPROEVEN, dat de ondernemer die mogelijkheid inziet, en eenigzins aan het welgelukken twijfelt. Deze twijfel is oorzaak, dat hij, die iets *beproeft*, minder voortvarend te werk gaat, dan hij, die iets *onderneemt*, en dus ook, bij mislukking, aan mindere gevaren bloot ſtaat. *Ik zal het beproeven* heet derhalve, ik zal mij door werkdadig onderzoek overtuigen, of ik het voornemen uitvoeren kan; *ik zal het ondernemen* beteekent, ik zal de uitvoering van het voornemen beginnen, ſchoon ik nog niet zeker ben van den uitſlag.

BEPROEVING, zie BEPROEVEN.

BERAAD, zie BEDENKING.

BERAADSLAGEN, RAADPLEGEN, OVERWEGEN, IN OVERWEGING NEMEN, ZICH BERADEN.

Iets tot het voorwerp van ernſtige overdenking maken. Reeds het enkelvoudige *wegen*, hetwelk in de uitdrukking *wikken* en *wegen* voorkomt, beteekent de redenen voor of tegen eene zaak naar derzelver gewigt beoordeelen. Het zamengeſtelde OVERWEGEN,

IN

Digitized by Google

IN OVERWEGING NEMEN, is dus, zoo al niet ten tweedenmale, althans met ernst beoordeelen. ZICH BERADEN is raad nemen bij zich zelven, met zich zelven te rade gaan. Schoon nu, tot het afwegen van voor- en nadeelen, tijd vereischt wordt, zoo onderſtelt zulks niet, gelijk bij het innemen van raad, dat er eene tusſchenpoos behoeft te verloopen tusſchen het ontwerp, of voorſtel, en het daarop volgende beſluit. Men kan eenen voorſlag *overwegen*, op het oogenblik, dat hij ons gedaan wordt; om zich te *beraden* vordert men tijd. BERAADSLAGEN en RAADPLEGEN onderſtellen, dat men te rade gaat met anderen. In het eerſte, dat met *beraad* zamengeſteld is, ligt meer de beteekenis van overleg; het heet, met elkander overleggen. *Raadplegen* ziet meer op het innemen van raad. Van daar, dat men even zeer, ſchoon eenigzins in verſchillenden zin, zegt *met iemand* en *iemand raadplegen*. Het eerſte is, van wederzijde raad geven en hooren over een in gezamenlijk overleg genomen onderwerp; het andere, over eene zaak elders raad halen.

BERADEN, zie BEDACHTZAAM.

BERAMEN, BEPALEN, VASTSTELLEN.

Het onderſcheid tusſchen BEPALEN en VASTSTELLEN is hierboven (bl. 298) behandeld. BERAMEN zegt eigenlijk iets bij raming vastſtellen, dat is, door giſſen of afmeten der rigting. Het is dus, iets bepalen, na voorafgegane overweging.

BE-

Digitized by Google

BERAMING, zie BERAMEN.

BEREID, GEREED, VAARDIG, KLAAR.

Waarin niets den onverwijlden voortgang belet. KLAAR duidt op het niet daarzijn van eenigen hinderpaal, want reeds in de oorſpronkelijke beteekenis des woords, die van helder, is *klaar* datgene, waarin niets den voortgang der lichtſtralen hindert. VAARDIG is degene, die vaart heeft, of nemen kan. Van hier, dat men het minder op zaken, dan op perſonen toepast. BEREID en GEREED ſtammen uit denzelfden wortel; doch reeds de voorzetſels, waarmede zij zamengeſteld zijn, en nog meer het gebruik, maken tusſchen de twee woorden eenig verſchil. *Gereed* is, ſtrikt genomen, hetgeen volkomen *ree* gemaakt, waaraan niets meer te doen is; *bereid*, waarop men het noodige gedaan heeft, om het ree te maken. Overdragtelijk is *gereed zijn* volkomen in den toeſtand wezen, om iets te beginnen. *Bereid zijn* is den wil hebben, om het te doen. Een ſoortgelijk onderſcheid heeft plaats tusſchen *bereid* en *vaardig*, wanneer dit laatſte aan zelfſtandige naamwoorden gehecht wordt. *Reisvaardig*, b. v., is in ſtaat, om, zonder uitſtel te reizen; *bereid, om op reis te gaan* zegt ſlechts, dat men den wil heeft, om het onverwijld te doen. Met betrekking tot eene zedelijke vaardigheid, laat zich ſomwijlen het onderſcheid minder oogenblikkelijk inzien, doch is daarom even zeer aanwezig. *Dienstvaardig* is hij, die door geene zelfzucht, traagheid enz. terug gehouden wordt,

om

Digitized by Google

om met voortvarendheid dienſten te bewijzen. *Bereid om dienst te doen* is, als boven, hij, die daartoe den wil heeft. Hierom kan men zeggen, dat de dienstvaardige niet altoos en in elk geval tot dienst bereid is; het voorwerp kan zulks onwaardig zijn, of hoogere pligten kunnen het hem verbieden. In *bereidwillig* is het aanduiden van den wil, ter verſterking, verdubbeld.

BEREIDWILLIG, zie BEREID.

BERENNEN, OMGEVEN, OMRINGEN, OMSINGELEN, INSLUITEN.

Zich rondom iets bevinden. Men is OMGEVEN, ook dan, wanneer de kring niet volkomen geſloten is. Bij openbare plegtigheden is de koning door zijne hovelingen *omgeven*, niet OMRINGD, en nog minder OMSINGELD. *Omringen* ziet op het vormen van den ring, dat is, van de volledige influiting. *Omſingelen* is, vooreerst, in eenen naauweren ring beſluiten, want *ſingel* heet eigenlijk gordel; vervolgens, *omringen* met een vijandig oogmerk. Men zegt, door zijne vijanden, niet door zijne vrienden *omſingeld*. INSLUITEN duidt het oogmerk aan, waarom, in zekere gevallen, de omſingeling geſchiedt, te weten, niet zoo zeer, om den ingeſlotenen dadelijk aan te vallen, als wel, om hem of de vlugt, of den toevoer af te ſnijden. Waar dadelijke aanval mogelijk is, in het vlakke veld, of ten aanzien van een' enkelen perſoon, is dus *inſluiten* minder gebruikelijk, dan

Digitized by Google

dan wel ten opzigte van vaste plaatſen. Van den anderen kant onderſtelt het niet de vorming van den ring, of ſingel. Eene plaats, tot welke, b. v., ſlechts twee toegangen zijn, is reeds *ingeſloten*, wanneer de vijand deze beide toegangen bezet heeft; zij is echter op verre na niet *omringd*, of *omſingeld*. BERENNEN (als zinverwant met *omgeven* enz.) is een zuiver krijgswoord. Het wordt van die ſnelle *inſluiting* gebruikt, welke gewoonlijk door de ruiterij (van daar de uitdrukking) verrigt wordt, ten einde aan eene plaats, welke men voornemens is te belegeren, de gemeenſchap af te ſnijden, alvorens de tegenpartij kennis erlangt van dit oogmerk, hetwelk door de langzamer bewegingen van voetvolk en geſchut ligtelijk verraden kan worden.

BERG, BERGKETEN, DUIN, GEBERGTE, HEUVEL, HOOGTE.

Verhevenheid van den grond. Reeds het dagelijkſche taalgebruik maakt het onderſcheid dezer woorden voor ieder duidelijk. HOOGTE zou het geſlachtwoord zijn, zoo men het tegenwoordig niet eenigermate tot heuveltoppen van middelbare verhevenheid beperkte; men noemt de Alpen geene *hoogten*. Ondertuſſchen leest men, b. v., in den Bijbel, van het *offeren op de hoogten*, waaronder ook vrij aanzienlijke bergen begrepen worden. HEUVEL zegt bepaaldelijk eene verhevenheid van matige hoogte. *Alvorens men het eigenlijke gebergte bereikt, begint de grond gewoonlijk heuvelig te worden.* DUIN is een zandheuvel aan het ſtrand.

Digitized by Google

ſtrand. *Heuvels* binnen'slands, ſchoon uit zand beſtaande, de zoogenaamde Amesfoortſche bergen, bij voorbeeld, zijn geene DUINEN. BERGEN noemt men de hoogſte verhevenheden op onzen aardbol. Zij worden verdeeld in *bergen* van de eerſte, tweede en derde vorming, of rang, welke laatſte dikwerf, wat derzelver hoogte betreft, onder de *heuvels* behooren. Het meervoud *bergen* verſchilt daarin van GEBERGTE, dat onder dit laatſte eene vereeniging van bergen verſtaan wordt, die bijeen geplaatst zijn en klaarblijkelijk tot elkander behooren. Strekt zich het *gebergte* in de lengte uit, dan heet het BERGKETEN, of bergſchakel. De Harts, de Cevennes zijn *gebergten*, de Pyreneën, de Andes *bergketens*.

BERGEN, BEWAREN, WEGLEGGEN.

Tegen verlies of beſchadiging beſchermen. BERGEN is voor oogenblikkelijk dreigend gevaar behoeden. *Het ſchip verging, maar volk en lading werden geborgen.* BEWAREN is op den duur aan beſchadiging onttrekken. *Achter ſlot en grendel bewaard.* WEGLEGGEN duidt aan, dat de zaak, om haar te beter te bewaren, op eene meer verzekerde, buiten bereik van vreemden gelegene plaats, wordt overgebragt. *Kleederen, welke men ſlechts op feestdagen draagt, worden in den tusſchentijd weggelegd.*

BERIGT, GEWAG, MELDING, NIEUWS, TIJDING.

Mededeeling eener gebeurde zaak. BERIGT is minder algemeen, dan TIJDING. Het eerſte kan een

Digitized by Google

voorval betreffen, dat ſlechts voor eenen enkelen perſoon, en voor dezen zelfs in geringe mate, belangrijk is. *Men gaf mij berigt, dat mijn koffer aangekomen was. Tijding*, daarentegen, is de vermelding eener gebeurtenis, die zeer velen aangaat, of ook voor een' eenigen van groot gewigt is. *De tijding van eene ſtaatsomwenteling, — van den dood eens bloedverwants* enz. Behelst een *berigt*, of eene *tijding*, iets, waarvan de ontvanger nog onbewust was, alsdan is het een NIEUWS. Eindelijk is MELDING, gelijk ook het minder volledige GEWAG, het reppen van eene zaak, zonder bepaald oogmerk, om dezelve, als iets nieuws, tot iemands kennis te brengen. Dit is de reden, waarom men zegt *melding* of *gewag maken*, en, daarentegen, *berigt geven*. Betreft de *tijding* een' bijzonder' perſoon, alsdan zegt men insgelijks *geven*, anders *mededeelen*, hetwelk ook het werkwoord is, dat gewoonlijk bij *nieuws* gebezigd wordt.

BERIGTEN, MELDEN, TE KENNEN GEVEN, VERHALEN, VERWITTIGEN.

Wetenſchap mededeelen. Hoe BERIGTEN en MELDEN verſchillen, is reeds uit het hierboven gezegde af te nemen. Men *meldt* alles, wat den inhoud onzer mededeeling uitmaakt; men *berigt* ſlechts hetgeen den perſoon, aan wien men zich wendt, bijzonder aangaat, of dat men hem opzettelijk wil TE KENNEN GEVEN. Deze laatſte uitdrukking duidt insgelijks eene opzettelijke mededeeling aan, doch eene minder om-

ſtan-

Digitized by Google

ſtandige en duidelijke, dan *berigten*. VERHALEN bevat de uitvoerige mededeeling eener gebeurtenis. Eene enkele daadzaak, de uitkomst eener verhandeling, kan men *melden*, *berigten*, of *te kennen geven*; den loop derzelve *verhaalt* men. VERWITTIGEN ziet meer, dan eenig der andere woorden, op den perſoon, aan wien de mededeeling gerigt is. Men *verwittigt* iemand van hetgeen hem volſtrekt noodig is te weten. Daarom heeft ook alleen dit werkwoord den perſoon, als onmiddellijk voorwerp der handeling, in den vierden naamval, terwijl de overigen de zaak in dien naamval hebben. Men *berigt*, *meldt*, *geeft te kennen*, *verhaalt* iets; men *verwittigt* iemand; ook *van iets*.

BERISPEN, zie BEDILLEN.

BEROEMD, zie BEFAAMD.

BEROEP, zie AMBACHT.

BEROEPEN, BESCHEIDEN, OPROEPEN, ZAMENROEPEN.

Uitnoodigen, om te verſchijnen. Men zegt beide *eene vergadering* BEROEPEN en ZAMENROEPEN; doch in het eerſte geval ſchijnt zij nog geen aanwezen, als vereenigd ligchaam, te hebben, en zulks eerst door de *beroeping* te bekomen; *zamenroepen*, daarentegen, is de leden van een reeds aanwezig ligchaam tot eene bijeenkomst uitnoodigen. OPROEPEN betreft enkele perſonen. BESCHEIDEN, dat oudtijds het doen der

Digitized by Google

regterlijke uitſpraak, door welke twistende partijen geſcheiden werden, beteekende, heeft thans ſlechts de kracht van vastſtellen behouden. Men *beſcheidt* tijd en plaats, of ook wel perſonen, om op den bepaalden tijd en plaats te verſchijnen.

BEROERTE, BEWEGING, MUITERIJ, ONLUST, OPLOOP, OPROER, OPSTAND, WEERSPANNIGHEID.

Onordelijk, meestal tegen de overheid, of de wetten gerigt, gedrag eener menigte. BEWEGING en OPLOOP ſluiten deze vijandigheid tegen het gezag niet noodwendig in. Het eerſte zegt ſlechts, dat de menigte zich niet in den gewonen toeſtand van rust bevindt; ja zelfs kan eene volksbeweging, b. v., tijdens den inval van 'een' buitenlandſchen vijand, zeer heilzaam worden voor den Staat. Even zoo kan *oploop* eene toevallige, met de gezindheid jegens het beſtuur in geen verband ſtaande, oorzaak hebben. Beide zijn, wel is waar, gevaarlijk, doch op zich zelve niet ſtrafbaar, voor zoo verre de menigte tot geene verbodene gedragingen overſlaat, of ook geene bijzondere wetten, uit hoofde van dit gevaar, volks*beweging* en *oploop* verboden hebben. Gaan deze gedragingen met openbare gewelddadigheid verzeld, alsdan is er OPROER. Dadelijke weêrſtand tegen het wettige gezag is MUITERIJ; lijdelijke is WEERSPANNIGHEID. Verzet zich het geheele volk, of eenig ander gezamenlijk ligchaam, dan zegt men, dat het in OPSTAND is. ONLUST en BEROERTE, eindelijk, zien

Digitized by Google

zien op den toeſtand, waarin zich de Staat, ten gevolge dezer bewegingen, bevindt. Het onaangename derzelve wordt door *onlust* (dat bijna niet anders, dan in het meervoud-, *onlusten*, gebruikelijk is) te kennen gegeven. De verwarring, welke de bewegingen verzelt, is hetgeen meer bijzonder door *beroerte* wordt uitgedrukt.

BEROKKENEN, BROUWEN, TE WEEG BRENGEN, VEROORZAKEN.

Maken, dat iets wezen of werking hebbe. VEROORZAKEN geeft het eerſte te kennen; TE WEEG BRENGEN het andere. Hij, die beſtaan geeft, *veroorzaakt;* die in gang of werking zet, *brengt te weeg.* Eene oorzaak heeft noodwendig een oogenblikkelijk gevolg; om aan iets, dat beſtaat, werking te geven, wordt menigmaal zamenloop van omſtandigheden en tijd vereischt. Hierom wordt van iets, dat ſnel gebeurt, *veroorzaken* en niet *te weeg brengen* gebezigd. Het broeijen van hooi kan brand *te weeg brengen;* men zegt niet, dat een blikſemſtraal dien *te weeg brengt.* BEROKKENEN is het *te weeg brengen* van iets kwaads; en dit is ook de beteekenis van BROUWEN, hetwelk daarenboven nog aanduidt, dat het kwaad te weeg gebragt wordt door heimelijke treken en kuiperij. Oudtijds heette *brouwen* vermengen, beroeren; en even zoo is nog tegenwoordig *braſſer* in het Fransch ook, onder anderen, het water troebel maken om te viſſchen.

Digitized by Google

BEROOVEN, zie BENEMEN.

BEROUW, BOETVAARDIGHEID, LEEDWEZEN, WROEGING.

Beſef, dat men verkeerd gehandeld heeft, verzeld van ſpijt daarover, en zucht om zijnen misſlag te herſtellen. Dit alles zegt LEEDWEZEN niet, dan alleen voor zoo verre de zin, waarin het voorkomt, het tot eene eigene daad betrekt. Waar dit het geval niet is, kan ons *leedwezen* door de daad van een' ander, of ook door een toeval, hetwelk wij aan niemand in het bijzonder wijten kunnen, veroorzaakt worden; en alsdan is het met de overige woorden niet ſynoniem. Als ſmert over eene eigene daad, verſchilt *leedwezen* weinig van BEROUW. Alleenlijk duidt dit laatſte op een duurzamer gevoel; *rouw* is eene langere ſmert. Ook ſchijnt in *berouw*, nog meer dan in *leedwezen*, de wensch door te ſtralen, dat de daad niet geſchied ware, en de zucht om dezelve te herſtellen, of de herhaling daarvan te vermijden. Deze zucht, benevens de erkentenis van ons vergrijp, en de bereidwilligheid, om de ſtraf te ondergaan, die, ter voldoening onzer regters, of ter onzer eigene verbetering, noodig is, kenmerkt hetgeen men BOETVAARDIGHEID noemt; een woord, hetwelk echter bijna uitſluitend ten aanzien van begane zonde, dat is, van kwaad, voor zoo verre het den Scheppet beleedigt, gebruikt wordt. WROEGING is de hoogſte trap van *leedwezen* wegens gepleegd kwaad. Het is de foltering, die het geweten den booswicht doet on-

Digitized by Google

ondergaan, bij wien dit zelfgevoel nog niet verdoofd, of weder ontwaakt is. Zij onderſtelt niet, gelijk het *berouw*, eene zucht tot verbetering, maar leidt veeleer tot wanhoop. Het is de weldadige invloed van den godsdienst, die, door ons eenen altoos menschlievenden Regter en eenen nimmer geſlotenen weg ter verbetering aan te wijzen, de *wroeging* in *boetvaardigheid* en *berouw* veranderen kan.

BERUCHT, zie BEFAAMD.

BESCHAAFD, zie BELEEFD.

BESCHAAFDHEID, zie BELEEFD.

BESCHEIDEN, INGETOGEN, ZEDIG.

Die in zijn gedrag eene zekere matiging vertoont. INGETOGEN is hij, die zich, als ware het, intrekt en terug houdt, die zulk een bedwang over zich zelven oefent, dat hij zich geene uitſporigheid veroorlooft. BESCHEIDEN is degene, die zich niet te veel laat voorſtaan, die, uit een gematigd oordeel wegens eigene waarde, het gebruik van wezenlijke of vermeende regten vrijwillig beperkt. Een man, die zich niet te veel aanmatigt, zou in ſpreken en handelen luidruchtiger kunnen zijn, dan de gewoonte medebrengt; alsdan was hij niet *ingetogen*; en omgekeerd zou een zeer ſtil en *ingetogen* man, in zijne meening wegens zich zelven en hetgeen hij, overeenkomſtig met dit zelfgevoel, van anderen vorderde,

Digitized by Google

zeer *onbeſcheiden* kunnen wezen. ZEDIG is degene, die zijne daden naar de zeden, naar de regelen van het behoorlijke en welvoegelijke inrigt, en in de eerſte plaats naar die, welke een zeker zelfbedwang voorſchrijven. Het zegt dus, dat men die welvoegelijkheid beſeft en er zich naar gedraagt.

BESCHEIDEN, zie BEROEPEN.

BESCHERMEN, zie BEHOEDEN.

BESCHIKKEN, zie SCHIKKEN.

BESCHIMPEN, zie BELEEDIGEN.

BESCHONKEN, DRONKEN.

Die zich, door gebruikten geeſtrijken drank, of door eenige oorzaak, wier werking met die van geeſtrijk vocht gelijk ſtaat, in eenen toeſtand bevindt, waarin het denkvermogen verward, en de magt van den geeſt over het ligchaam eenigermate belemmerd is. BESCHONKEN duidt eenen minderen trap van geeſtbedwelming aan, dan DRONKEN, althans is het eene zachtere uitdrukking, misſchien wel, omdat zij den dronkenen lijdelijk voorſtelt, en onbeſlist laat, of hij zelf, dan wel een ander, de ſchuld zijner dronkenſchap draagt. Ondertusſchen is dit niet het eenigſte onderſcheid tusſchen de beide woorden. *Dronken* ziet op den toeſtand, *beſchonken* op de oorzaak van denzelven. Het is daarom dat men, overdragtelijk,

Digitized by Google

lijk, *dronken* uitgebreid heeft tot elken ſtaat van bedwelming, welke met de eigenlijke dronkenſchap overeenkomt, onverſchillig wat daarvan de oorzaak zij. Alleenlijk moet deze oorzaak van zulk eenen aard zijn, dat zij, even als geestrijke drank, den mensch in eene aangename beneveling ſtort. Schrik bedwelmt zoo wel als vreugde, nogtans zegt men, *dronken van vreugde*, niet *dronken van ſchrik*.

BESCHOUWEN, zie AANBLIKKEN.

BESCHRIJVEN, zie AFMALEN.

BESCHULDIGEN, zie AANBRENGEN.

BESCHUTTEN, zie BEHOEDEN.

BESEF, BESEFFEN, zie BEGRIJPEN.

BESLAAN, BEWASEMEN.

Eigenlijk zijn deze woorden voor geene vergelijking vatbaar, als zijnde, in den zin, welke dezelve verwant zou maken, het eerſte onzijdig en het andere bedrijvend. Zij verſchillen ondertusſchen, als geſlacht en ſoort. BESLAAN is zijnen glans verliezen, door de werking van eenen walm, welke de oppervlakte aandoet. *De ſtank der burgwallen doet, te Amſterdam, hout en metaal beſlaan.* BEWASEMEN is doen *beſlaan*, door middel van waſem, dat is, door waterdamp. *Wanneer men eenen ſpiegel bewaſemt, verliest hij zijne helderheid.*

Digitized by Google

BESLAG, DEEG.

Meel, door vocht tot den toeſtand gebragt, dat het gebakken kan worden. BESLAG is dunner en vloeibaarder, DEEG dikker en ſtijver. Om wafelen te bakken moet men *beſlag* maken; tot brood wordt *deeg* vereïscht. Voorts zegt men, overdragtelijk, ook van andere fijne poeders, die met vocht aangemengd worden, *tot de dikte van beſlag, van deeg brengen.* Het laatſte is gebruikelijker. *Maak er een deegje van.*

BESLUIT, EINDE, SLOT.

Het laatſte gedeelte eener zaak, of handeling. Dit is tevens de bepaling van EINDE; want *einde* is het geſlacht, waaronder SLOT, als ſoort, begrepen is. *Slot* is zoodanig *einde*, hetwelk een voltooid geheel beſluit. Uit dezen hoofde is het niet wel anders te gebruiken, dan van een geordend ontwerp. Uitgeſtrektheid alleen, wanneer het denkbeeld van ontwerp daarmede niet gepaard gaat, kan wel afgeperkt worden, en het afgeperkte gedeelte, derhalve, een *einde* hebben, maar heeft geen *ſlot*. Men zegt: *aan het einde eener bladzijde*, niet *aan het ſlot* derzelve. Daarentegen zegt men: *het ſlot van eenen brief*, omdat een brief een geordend en voleindigd geheel bevat. Van een boek hoort men de beide woorden gebruiken, doch, naauwkeurig oplettende, zal men bemerken, dat *einde* gezegd wordt van het ſtoffelijke des boeks, *ſlot* van het verſtandelijke: op de laatſte bladzijde wordt het *einde* van het boek gevonden, en

Digitized by Google

en de laatſte zinſnede is het *ſlot* van het werk. BESLUIT is de handeling zelve, welke het *ſlot* daarſtelt. Een voleindigd werk heeft een *ſlot*, maar geen *beſluit;* want de handeling heeft opgehouden, het gewrocht alleen is nog aanwezig. Daarentegen zegt men, *het beſluit*, zoowel als *het ſlot eener redevoering*, omdat men alsdan den redenaar eenigermate voorſtelt, als zelf zijne rede eindigende, en opgeeft, hoe hij zijne rede beſloten heeft. Vormt dit *ſlot* der rede op zich zelf een geheel, tot het vroeger gezegde betrekkelijk, en hetzelve op eene voegzame wijze ten einde voerende, dan noemt men het eene *ſlotrede*, of *peroratie;* en deze is niet uitſluitend tot de eigenlijke redevoering beperkt. Ook andere opſtellen, mits ſlechts de ſchrijver ſprekende voorkomt, dulden dezelve. Het *Jamque opus exegi* enz., waarmede OVIDIUS zijn gedicht de *metamorphoſis* eindigt, is eene ſoort van ſlotrede.

BESLUIT, VOORNEMEN.

De wil, om iets tot werkelijkheid te brengen. In het algemeen ſtaat de wil in een dubbel verband, zoo tot de drijfveêr, die denzelven heeft doen vormen, als tot het bedoelde voorwerp. De wil, in verband met zijne gronden, is hetgeen men BESLUIT noemt; in betrekking tot het geen men wenscht te bewerkſtelligen, is de wil VOORNEMEN.

BESLUITEN, zie BESLUIT.

Digitized by Google

BESMEREN, BESTRIJKEN, BELEGGEN.

Zamengeſtelde werkwoorden, die alle het overdekken eener oppervlakte beteekenen, en uit het verſchil der grondwoorden gemakkelijk te onderſcheiden zijn. Men BESMEERT en BESTRIJKT met eene ſtof, die meer of min week of ſmijdig zijn moet; men BELEGT met eene vaste zelfſtandigheid. Eigenlijk, doch alsdan zijn de twee woorden niet ſynoniem, ziet *beſtrijken* op de beweging, *beſmeren* op de overdekkende ſtof. *Strijken* is ſlepend over iets heengaan, en bevat op zich zelf geenszins het denkbeeld, dat die beweging iets brengt op de oppervlakte, langs welke zij geſchiedt; veeleer neemt zij ſomtijds iets weg. *Geld van de tafel ſtrijken.* Even min is de beteekenis van opbrengen aan het zamengeſtelde *beſtrijken* noodwendig verknocht. *De ſchans beſtrijkt den weg*, wil zeggen, dat de kogels uit de ſchans langs den weg heen kunnen ſchuiven, en ſchuivende alles daarvan wegnemen.

BESMETTEN, zie AANSTEKEN.

BESNOEIJEN, zie SNOEIJEN.

BESNUFFELEN, zie SNUFFELEN.

BESPAREN, zie SPAREN.

BESPEUREN, zie BEMERKEN.

BESPOEDIGEN, VERHAASTEN.

Sterker vaart en voortgang geven. De vergelijking van *ſpoedig*, *haastig* (te vinden onder het woord

Digitized by Google

woord *aanſtonds*) heeft den grond van het onderſcheid dezer werkwoorden getoond. Daar *ſpoed* op den voortgang, *haast* op de voortvarendheid ziet, vindt men hierin de reden, waarom het eerſte altoos in den goeden, het andere dikwijls in den kwaden zin gebruikt wordt, en waarom men, bij wijze van ſpreekwoord, zegt: *hoe meerder haast, hoe minder ſpoed.*

BESPOELEN, zie SPOELEN.

BESPOTTELIJK, zie BELAGCHELIJK.

BESPRENGEN, BESPRENKELEN, BESPROEIJEN.

Zachtkens bevochtigen. *Sprengen* heet eigenlijk doen ſpringen en is, in die beteekenis, bij de Duitſchers in gewoon gebruik. BESPRENGEN is dus, voor eerst, eenig voorwerp raken met eene ſtof, die men er op doet ſpringen. Is deze ſtof eene drooge of vaste zelfſtandigheid, dan moet zulks korrelsgewijze, is zij vloeibaar, dan moet het droppelsgewijze geſchieden. *Het vleesch met zout — het linnen met water beſprengen.* Hiermede komt de tweede beteekenis van *ſprengen* overeen, welke die is van verſpreiden. BESPRENKELEN is van het zelfſtandige naamwoord *ſprenkel* gevormd, en heet dus met ſprenkels beſpatten. Dit doet de beteekenis verſchillen van het geen zij wezen zou, bijaldien *ſprenkelen*, zonder tusſchenkomend naamwoord, blootelijk

lijk het voortdurend werkwoord (*frequentativum*) van *ſprengen* ware, als wanneer het een digter of menigvuldiger *ſprengen* zou aanduiden. Thans integendeel brengt het mede, dat de ſpatten ijlder zijn, dan die door het *beſprengen* veroorzaakt worden, welk laatſte woord meer nadert tot de beteekenis van BESPROEIJEN, hetwelk eene zeer digte beſprenging, en wel uitſluitend met eene vloeiſtof, te kennen geeft. *Een zachte regen beſproeit het aardrijk.*

BESPRINGEN, AANRANDEN.

Dit laatſte en verſcheidene daarmede in beteekenis verwante woorden zijn onder *aandoen* behandeld. BESPRINGEN, hetwelk insgelijks met dezelve vergeleken kan worden, kenmerkt eenen aanval, die plotſeling geſchiedt, even als die van een wild dier, hetwelk zich, met eenen ſprong, op zijne prooi, of zijnen vijand werpt. *Men beſprong ons uit eene hinderlage.*

BESTAAN, zie AANWEZEN.

BESTAND, WAPENSCHORSING, WAPENSTILSTAND.

Afbreking der vijandelijkheden, gedurende eenen oorlog. BESTAND ziet op eenen langeren tijd van rust, dan de beide andere woorden. De twaalfjarige afbreking van den oorlog met Spanje, onder FILIPS DEN DERDEN, was een *beſtand*, geene bloote WAPENSCHOR-

Digitized by Google

SCHORSING. Moeijelijker is dit laatſte woord van WAPENSTILSTAND te onderſcheiden, dat veelal gelijkbeteekenend met hetzelve geacht wordt. Volgens de zamenſtelling drukt echter *wapenſtilſtand* niet uit, dat de vijandelijkheden, bij overeenkomst, geſtaakt zijn; maar het zegt alleen, dat zij ophouden; *ſtilſtaan* is een onzijdig, *ſchorſen* een bedrijvend werkwoord. *Wapenſchorſing* is dus zulk een *wapenſtilſtand*, die, krachtens voorafgegaan verdrag, plaats heeft. *Wapenſtilſtand* zou ook zoodanig eene ophouding der vijandelijkheden kunnen wezen, die, zonder verdrag, b. v., door de afmatting der wederzijdſche partijen, te weeg gebragt werd. Het gebruik, nogtans, eerbiedigt dit onderſcheid niet. *Wapenſtilſtand* en *wapenſchorſing* onderſtellen, volgens hetzelve, beide eene overeenkomst. Er blijft dus misſchien geen ander verſchil, dan dat van korteren of langeren duur. *Schorſen* ſluit noodwendig de beteekenis eener hervatting in; *ſtilſtaan* niet alzoo. Men mag op dien grond misſchien *wapenſchorſing* voor eene kortere afbreking der oorlogsverrigtingen houden, dan *wapenſtilſtand*. Voor het overige worden, gedurende het *beſtand*, gewoonlijk de wapenen afgelegd, gedurende de *ſchorſing* of den *ſtilſtand*, niet.

BESTEDEN, zie AANWENDEN.

BESTEK, ONTWERP, SCHETS, TEEKENING.

In den zin, waarin deze woorden verwant zijn, beteekenen zij de uitdrukking der denkbeelden, waarnaar

naar een arbeid, inzonderheid het maken van een gebouw, moet uitgevoerd worden. SCHETS en TEEKENING bedoelen alsdan de uitdrukking dier denkbeelden, door eene voorſtelling, welke onder den zin des gezigts valt. *Schets* is de min volledige, ſlechts door eenige hoofdtrekken aangeduide beeldtenis; *teekening* de meer uitgewerkte. ONTWERP kan of afbeelding, of beſchrijving heeten, maar is altoos de vroegst gemaakte. BESTEK, daarentegen, is de laatſte en volledigſte voorſtelling van het uit te voeren werk, en vereenigt gewoonlijk *teekening* en beſchrijving; het is naar deze voorſtelling, dat de bouwmeester den overſlag zijner kosten berekent. Van hier zegt men, overdragtelijk: *dat gaat buiten mijn beſtek*, om uit te drukken, dat de bedoelde zaak niet tot het ondernomen werk behoort. De overgang der beteekenis van *beſtek*, van die eener beſchrijving tot die van berekening en ook van ruimte, is uit het boven gezegde gemakkelijk na te gaan. In laatstgemelden zin zegt men: *mijn huis is te klein van beſtek.*

BESTELLEN, BEHANDIGEN, BEZORGEN, OVERGEVEN, OVERHANDIGEN.

Maken, dat iets zijne beſtemming bereike. BESTELLEN, van *ſtel*, plaats, is zorgen, dat iets ter plaatſe kome, waar het behoort; het wordt, in den zin, waarin wij het hier nemen, vooral gezegd van het aan huis bezorgen der, met den post, of op eene andere wijze aankomende, brieven en pakjes. OVERGEVEN is uit zijn bezit in dat eens anderen doen over-

Digitized by Google

overgaan; het wordt zoo wel van vaste als van tilbare zaken gebruikt. *De ſtad aan den vijand overgeven.* OVERHANDIGEN en BEHANDIGEN, (ook *ter hand ſtellen*) daarentegen, zegt men alleen van roerende goederen, en wel van de zoodanige, die metderdaad van de hand tot de hand kunnen overgaan. *Behandigen* is iets minder ſterk, dan *overhandigen*, welk laatſte den overgang uitdrukt. Van eenen brief, b. v., kan men zeggen: *hij is mij heden morgen behandigd.* Is er twijfel aan, of eene ſom gelds aan den eigenaar gekomen zij, dan zal men zulks bevestigen met de woorden: *ik heb hem die zelf overhandigd.* BEZORGEN drukt in het algemeen de zorg uit, om iets te doen komen, waar het zijn moet, zonder te bepalen, welke de wijs der overbrenging geweest zij, of zijn moet.

BESTENDIG, DUURZAAM, ONVERANDERLIJK, ONVERZETTELIJK, ONWANKELBAAR, ONWRIKBAAR, STANDVASTIG, VAST, VOLHARDEND.

Voor zoo verre deze woorden zinverwant zijn, beteekenen zij, dat iets op eene zekere wijze blijft beſtaan. BESTENDIG is hetgeen, uit zijnen aard, niet verandert, DUURZAAM, hetgeen, uit zijnen aard, niet ophoudt. Daarentegen is ONVERANDERLIJK hetgeen, ook door oorzaken van buiten, niet veranderd worden kan. Wanneer het weder eenen tijd lang onveranderd heeft voortgeduurd, en geene kenmerken vertoont van in het kort te zullen veranderen, zoo

Digitized by Google

zegt men: het is *beſtendig;* men weet echter maar al te wel, dat het niet *onveranderlijk* is; eene donderbui, een ſtorm kan het ſnel genoeg omzetten. ONWRIKBAAR wordt meestal overdragtelijk gebruikt, en drukt de eigenſchap uit, waardoor, als ware het, iets door kleine en herhaalde bewegingen niet geſchud, of aan het weifelen gebragt kan worden. VAST is in zich zelf, of met andere dingen ſterk zamenhangend. Nu is hetgeen ſterken zamenhang heeft, uit zijnen aard, minder aan verandering onderworpen, dan hetgeen losſer verbonden is. *Vast* heeft dus, in beteekenis, iets gemeens met *beſtendig;* doch dit laatſte wijst op een uitwerkſel, het eerſte op eene oorzaak. Men zou (het boven aangevoerde voorbeeld weder opvattende) kunnen zeggen: *het weder is beſtendig, omdat het vast is.* STANDVASTIG is hetgeen vast is in zijnen ſtand, zich niet ligtelijk uit zijnen ſtand laat brengen. Het heeft dus eenen meer bedrijvenden zin, dan *vast;* en, wanneer men het van perſonen gebruikt, geeft het eene deugd te kennen, terwijl *vast* eene bloote hoedanigheid is. *Vastheid van ziel, of karakter, is niet het eenige, hetwelk ſtandvastig maakt; men heeft de zwakſte gemoederen, men heeft vrouwen, blijken van de hoogſte ſtandvastigheid zien geven, wanneer pligtgevoel, en meer nog genegenheid, of geestdrift, dezelve daartoe aanſpoorden.* Duidt *ſtandvastig* aan, dat men niet ligtelijk uit zijnen ſtand gebragt kan worden, zoo zegt ONVERZETTELIJK, dat zulks in het geheel niet mogelijk is. *Onverzettelijk* is derhalve ſterker, dan *ſtandvastig;* maar juist wegens

de

Digitized by Google

de onmogelijkheid van verplaatsing, welke het insluit, drukt het op zich zelf geene deugd uit, maar hangt af van het goede of booze des besluits, of der beginselen, waarin men zich *onverzettelijk* betoont; nogtans wordt het meestal in eenen goeden zin genomen. ONWANKELBAAR wordt zulks altoos, omdat *wankelen* beteekent, dreigen te vallen, of eigenlijk die schommelende beweging maken, welke doet zien, dat een zwaarder schok, dan de ontvangene, den val te weeg gebragt zou hebben. Volgens de grondbeteekenis, zou het dus sterker, dan *onverzettelijk* moeten zijn, vermits het meer is, te zeggen, dat men iets op zijnen grondslag niet kan doen schommelen, dan dat men het van dien grondslag niet kan afbrengen. Desniettemin heeft, in het gebruik, *onverzettelijk* meer nadruk. De reden hiervan schijnt daarin te liggen, dat dit laatste wederom meer op wederstand tegen geweld, of schokken, van buiten, wijst. Iets *wankelt* ook door gebrek aan innerlijke vastheid, of door onzekerheid van stand; *verzet* kan het slechts worden, door uiterlijk vermogen. Het gebruik, hetwelk men overdragtelijk van de beide woorden maakt, blijft aan dit verschil der eigenlijke beteekenis getrouw. Men zegt: een *onverzettelijk*, een *onwankelbaar*, en ook een *onwrikbaar geloof*; doch door het eerste verstaat men een geloof, hetwelk geene pogingen van buiten, door het andere zoodanig een, hetwelk geen twijfel van binnen kan doen veranderen, en door het laatste zulk een, dat in het minste geene beweging ondergaan kan.

Digitized by Google

BESTENDIGHEID, zie BESTENDIG.

BESTOKEN, zie AANDOEN.

BESTRAFFEN, zie STRAFFEN.

BESTRALEN, BESCHIJNEN.

Beide zegt men van een lichtend voorwerp, dat door zijnen glans een donker voorwerp verheldert; doch BESTRALEN wordt alleen van eigen, BESCHIJNEN ook van ontleend licht gebezigd. *De maan beſchijnt den aardbol, omdat de zon haar beſtraalt.* Dit is de reden, waarom, overdragtelijk, van roem enz., het eerſte, maar niet het andere woord gebezigd wordt.

BESTRATEN, BEVLOEREN, PLAVEIJEN.

Eenen weg, of andere oppervlakte, door op- of inlegging van eenige ſtof, harder en effener maken, dan zij uit zich zelve zijn kon. Schoon vloer in het algemeen de vlakgemaakte grond van een huis beteekent, onverſchillig, of zij met leem, ſteen, of hout belegd zij, verſtaat men in het gemeen door BEVLOEREN, het beleggen met hout, met vloerdeelen. PLAVEIJEN daarentegen, dat eigenlijk het platkloppen van het vloerleem zou aanduiden, wordt voor het beleggen met ſteen gebezigd. Ook BESTRATEN zegt, met ſteen beleggen; doch met zoodanigen ſteen, en op zulk eene wijze, als gemeenlijk bij het maken der ſtraten of ſtraatwegen geſchiedt. Gewoonlijk verſtaat men dus door *beſtraten* het beleggen met op den kant geplaatſte ſtraatſteener

Digitized by Google

nen, terwijl *plaveijen*, eenigzins de beteekenis van het effen maken eens leembodems behoudende, het denkbeeld geeft van vlakgelegde ſteenen.

BESTRIJDEN, zie STRIJD.

BESTRIJKEN, zie BESMEREN.

BESTUUR, zie BEHEER.

BETALEN, VOLDOEN.

Eenen ſchuldeiſcher doen geworden hetgeen men hem ſchuldig is. In de eerſte plaats zegt men VOLDOEN, gelijk het woord zelf te kennen geeft, nimmer van een gedeelte, BETALEN ſomwijlen. Vervolgens geſchiedt dit laatſte eigenlijk altoos in geld; *voldoen* kan men zijnen ſchuldeiſcher ook met andere dingen; want het ziet niet, als *betalen*, op het aantellen van hetgeen gevorderd kan worden, maar op het te vrede ſtellen van dengenen, die het regt der vordering heeft. Eindelijk ſlaat hierom *voldoen* ook nooit onmiddelbaar op een verdrag van koop; er moet eerst een ander kontrakt tusſchen beide gekomen zijn, al ware het ſlechts een ſtilzwijgend kontrakt van uitſtelverleening. Wanneer ik iets, hetwelk ik gekocht heb, op ſtaanden voet betaal, kan het woord *voldoen* niet te pas komen.

BETALEN, BEKOOPEN, zie BEKOOPEN.

BETALING, zie BELOONING.

BETAMEN, zie BEHOOREN.

Digitized by Google

BETASTEN, zie AANRAKEN.

BETEEKENEN, zie BEDUIDEN.

BETEREN, zie BEKOMEN.

BETEUGELEN, zie BEDWINGEN.

BETEUTERD, zie BELEMMERD.

BETIGTEN, zie AANBRENGEN.

BETIMMEREN, zie TIMMEREN.

BETOOGEN, BEWIJZEN.

Gronden van overtuiging geven. Hoezeer BETOOGEN en BEWIJZEN gevormd zijn van woorden, vrij naauw in beteekenis verwant, namelijk van *toogen*, of toonen, en *wijzen*, en dit laatſte (zie *aanduiden*), wegens de meer bepaalde beteekenis van met den vinger aantoonen, voor ſterker, dan het eerſte gehouden zou mogen worden, heeft *betoogen*, in het gebruik, eene grootere kracht bekomen, dan *bewijzen*. *Betoogen* is klaar bewijzen, volkomene en in het oog vallende overtuiging geven van het onweêrlegbare der aangevoerde bewijsredenen.

BETOOMEN, zie BEDWINGEN.

BETOONEN, BETUIGEN, DOEN BLIJKEN, BEWIJZEN.

Kennis van iets geven. Hij, die BETUIGT, geeft kennis door verklaringen, door verzekeringen, dus door woorden; die BETOONT, doet zulks door onder

het

het gezigt vallende middelen, door teekenen. Het laatſte is dus reeds ſterker, dan het eerſte. Iemand vriendſchap *betoonen* is meer, danze hem ſlechts te *betuigen*. Nog ſterker is DOEN BLIJKEN, omdat het denkbeeld van zigtbaar te zijn daarin nog meer uitkomt. BEWIJZEN, eindelijk, is het nadrukkelijkſte der vergelekene woorden, in zoo verre men daardoor verſtaat, de overtuiging van iets geven. In den gemeenzamen omgang wordt het echter menigmaal als bijna gelijkbeteekenend met *betoonen* gebruikt. *Hij bewijst mij veel vriendſchap* zegt weinig meer, dan: *hij betoont mij veel vriendſchap*; ondertusſchen is ook in dezen zin het eerſte voor ſterker te houden.

BETOOVEREN, zie TOOVEREN.

BETRACHTEN, DOEN, OEFENEN, WAARNEMEN, IN ACHT NEMEN, ZICH KWIJTEN.

Men zegt zijnen pligt DOEN, OEFENEN, BETRACHTEN, WAARNEMEN, IN ACHT NEMEN, en ZICH van denzelven KWIJTEN. Het eerſte beteekent niets verder, dan de daad verrigten, waardoor men *zich* van zijnen pligt *kwijt*. *Betrachten*, overeenkomſtig met de beteekenis, welke het woord oudtijds bij ons had, en nog hedendaags in het Hoogduitsch heeft, die namelijk van beſchouwen, overwegen, duidt aan, dat de daad met beraad, met beſef van redenen en gronden, geſchiedt. Het is dus uitſluitend toepaſſelijk op een redelijk wezen. Een dier, hetwelk men iets geleerd heeft, een jagthond, rijdpaard, enz., *doet* zijnen pligt, wanneer

Digitized by Google

het gewillig en oplettend den dienst, waartoe men het afgerigt heeft, volbrengt; doch men kan niet zeggen, dat het zijnen pligt *betracht*, omdat het geen denkbeeld heeft van de gronden dier verpligting. Daarentegen *betrachten* het vlijtige kind, de zorgende vader, de getrouwe ambtenaar hunnen pligt, omdat zij beſeffen kunnen, waarom dezelve op hen rust. Het *oefenen* van zijnen pligt ziet op het uiterlijk volbrengen eener verrigting, waartoe wij, en wel meestal van ambtswege, gehouden zijn. De ſoldaat, die den vijand bevecht, de regter, die een vonnis ſtrijkt, en de gelastigden, die het uitvoeren, *oefenen* hunnen pligt. De reden, waarom men hier *oefenen* gebruikt, ſchijnt te liggen in de oorſpronkelijke beteekenis van het woord, volgens welke het heet: doen bij herhaling; omdat ambtsdaden bij herhaling verrigt worden. *Waarnemen* komt ons voor, de beteekenis te hebben van alles met naauwkeurigheid, met inachtneming van alle bijzonderheden, te verrigten. *In acht nemen* echter ſchijnt meer te beduiden: niets vergeten van hetgeen onze pligt vordert. *Zich van zijnen pligt kwijten* zegt ook denzelven waarnemen, omdat men daarvoor belooning enz. ontvangt.

BETRAPPEN, VANGEN, VATTEN, VERRASSEN.

Met VATTEN en VANGEN heeft BETRAPPEN de beteekenis van bemagtigen gemeen, met VERRASSEN die van verkloeken. De *verraste* vijand, dat is die, welken men te *ras* geweest is, is nog in geenen dee-

deele door den verraſer overweldigd. De geſchiedenis levert menigvuldige voorbeelden, waarbij, desniettemin, de zege aan de overvallene partij verbleef. Evenmin duiden, van den anderen kant, de woorden *vangen* en *vatten* aan, dat er, ter bemagtiging van den gevangenen, loosheid is aangewend. *Vatten* geeft de bloote daad van het grijpen, van het bemagtigen te kennen. *Vangen* voegt daarbij het denkbeeld, dat dit grijpen door eenige tegenſtreving van den gegrepenen, hetzij vlugt, hetzij weêrſtand, of iets anders, bezwaarlijk gemaakt is. *Betrappen* zegt, dat list het middel geweest is, hetwelk den betrapten in de magt zijns belagers geleverd heeft. Met deze beteekenis komt het begrip overeen, dat de Engelſchen aan het woord *trap*, de Franſchen aan *trappe* hechten; en de oorſpronkelijke beteekenis van het werkwoord *betrappen* zelve, die namelijk van den voet op iets te zetten, is daarvan niet verwijderd.

BETREDEN, zie TREDEN.

BETREFFEN, zie AANBELANGEN.

BETREKKEN, BEWOLKEN, VERDUISTEREN.

VERDUISTEREN is de algemeene beteekenis, waaronder de beide andere woorden begrepen zijn. Het beteekent alle verlies van licht. BETREKKEN en BEWOLKEN wordt van onzen dampkring gezegd, wanneer hij zich in die mate verdikt, dat hij de regtſtreekſche ſtralen der hemellichten onderſchept. Geſchiedt

ſchiedt deze verdikking eenparig, zoodat de geheele lucht, die ons omringt, minder doorſchijnend dan te voren, of als met een floers overtogen wordt, dan zegt men *de lucht is betrokken.* Is de onderſchepping der lichtſtralen niet eenparig, en laten zich de grenzen der dampklompen onderſcheiden, dan noemt men de lucht *bewolkt.*

BETREKKEN, BEDRIEGEN.

De hatelijke beteekenis, die aan BEDRIEGEN eigen is, is zulks niet altoos aan BETREKKEN. *Betrekken* is eenen trek ſpelen; het komt dus op het oogmerk aan, of die trek ſcherts, bedrog, of boosheid moet geheeten worden. Voorts ziet *bedriegen* niet noodwendig op eene enkele daad. Men kan zeggen: *reeds meer dan een jaar lang bedroog hij mij.* Om de boven opgegevene reden kan men, in dit geval, niet zeggen: *hij betrok mij reeds meer dan een jaar lang.* Zie verder bij *bedriegen.*

BETREKKING, OVEREENKOMST, VERBAND, ZAMENHANG.

Wanneer men het woord VERBAND in zijne ruimſte beteekenis opvat, en in deze alleen kan het hier genomen worden, dan begrijpt het al wat men gewoon is onder de drie overige woorden te verſtaan. BETREKKING, OVEREENKOMST, ZAMENHANG, zijn toch alle zoo vele verſchillende ſoorten van *verband.* Het is dus de meer algemeene beteekenis van dit laatſte woord, welke het van de andere onderſcheidt. *Betrekking* is een verband, hetwelk uit het wezen, of

de

de omſtandigheden der dingen ontſtaat. Tuſſchen magen beſtaat de betrekking van bloedverwantſchap, omdat zij uit één bloed, uit dezelfde ouders geſproten zijn. Men kan geene dingen in betrekking brengen, of er moet tuſſchen dezelve reeds een, in het wezen dier dingen gegrond, verband aanwezig zijn, hetwelk dezelve vatbaar maakt, om die betrekking te verkrijgen. De betrekking van zwagerſchap kan verkregen worden, doch alleen door hen, tuſſchen welken reeds de algemeene band van mensch beſtaat. *Overeenkomst* onderſtelt een verband van gelijkheid. Dus, b. v., wil men, dat er eene overeenkomst beſta tuſſchen de gelaatstrekken van ieder mensch en die eener bijzondere ſoort van dier. *Zamenhang* is een verband van aaneenhechting. Eene rede, ſchoon over voorwerpen loopende, die noch eigenlijke betrekking, noch overeenkomst hebben, kan zamenhangend zijn.

BETREUREN, zie TREUREN.

BETUIGEN, zie BETOONEN.

BETWISTEN, zie STRIJD.

BEUGEL, RING.

Beugel, van *buigen* afkomſtig, duidt op kromming, doch niet, even als ring, op die regelmatige kromming, welke eenen cirkel vormt. Uit dezen hoofde wordt *beugel* gebruikt van werktuigen, die onderling in gedaante verſchillen. De *beugel* van eenen gesp, — *ſtijgbeugel*, *beugeltas* enz.

BEU-

Digitized by Google

BEUKEN, KLOPPEN, SLAAN.

Met eenige kracht en merkbaar geluid een ligchaam aanraken. KLOPPEN en SLAAN zijn op tweederlei wijze van elkander onderſcheiden. Vooreerst onderſtelt *kloppen* altoos eene herhaalde aanraking, vervolgens eene minder heftige, dan die door *ſlaan* te kennen gegeven wordt, en als een gevolg van dit laatſte verſchil, kan, ten aanzien van eenen perſoon, *kloppen* eene ſchertſende en vriendſchappelijke aanroering beteekenen, terwijl *ſlaan* het denkbeeld van beleediging en vijandelijkheid met zich brengt. Men *klopt eenen vriend op den ſchouder*, om hem te doen omzien, *een kind op den rug*, wanneer het te zwaar hoest. Op rug of ſchouder *ſlaan* zou noch vriend, noch voedſter zich veroorloven. Aan de deur *kloppen*, kleederen *uitkloppen*, en vele andere ſoortgelijke ſpreekwijzen duiden alle op eene herhaling van den ſlag. Dat men zegt: *de klok ſlaat*, en niet: *de klok klopt*, is misſchien toe te ſchrijven deels aan het geweld, waarmede de hamer de klok moet treffen, deels aan het bepaald getal der ſlagen; en ook omdat, bij het aankondigen van het eerſte uur, het woord *kloppen* in het geheel niet te pas zou komen.

BEUL, SCHERPREGTER, HENKER.

De beambte, die een lijfſtraffelijk vonnis ten uitvoer brengt. Het gemeene gevoelen, dat op het ambt de minachting overbrengt, welke de perſoon, die het vrijwillig kiest, in zekere mate verdienen kan,

Digitized by Google

kan, heeft aan het woord BEUL eene onteerende beteekenis gehecht, welke het woord SCHERPREGTER niet medebrengt. Dit laatſte, dat de uitvoering van het vonnis, om zoo te zeggen, als eene der werkzaamheden van het regterambt voorſtelt, vertoont den perſoon, die het bekleedt, eeniglijk uit het oogpunt van een noodwendig lid en beambte der maatſchappij. *Beul* ziet meer op het ſmertelijke, hetwelk de uitoefening der ambtspligten van den ſcherpregter heeft voor hen, die daaraan onderworpen worden. Van hier heeft men het uitgeſtrekt tot het aandoen van alle ſoorten van foltering, en ook aan het woord zelf eenen vrouwelijken uitgang gegeven. *Beulin* is niet eene beulsvrouw, maar een vrouwelijk wezen, hetwelk genoegen ſchept, in wreedheden te plegen. HENKER, afkomſtig van het Hoogd. *henken*, ophangen, aan de galg doen ſterven, ſchijnt ook de beteekenis te hebben van iemand, die met de koord ſtraft. Ook beteekent het eenen der perſonen, welke den ſtoet des beuls uitmaken, of die de pijnbank bedienen.

BEULIN, zie BEUL.

BEULING, SAUCIJS, WORST.

Darmen, gevuld met de eene of andere ſpijs. WORST en SAUCIJS verſchillen bij ons voornamelijk hierin, dat men door de eerſte de gevulde wijde darmen verſtaat, door de andere de kleinere. Eigenlijk is dit, volgens den oorſprong, het onderſchei-

dend

dend kenmerk van het woord *saucijs* niet, hetwelk van *sal* en *salsum* afkomstig is, gelijk het woord dan ook nog in het Italiaansch en Spaansch *salciccia* en *salcicia* heet. In het Fransch, uit welke taal wij het woord *saucijs* ontleend hebben, is, volgens de bekende verwisseling van *l* met *u*, de lettergreep *sal* in *sau* overgegaan, op gelijke wijze, als in de woorden *saumâtre*, *saumure* enz. plaats heeft. *Saucijs* zegt dus, oorspronkelijk, niet eene dunne, maar eene gezouten, eene gekruide worst. BEULING zou voor het algemeene, alle de soorten omvattende woord gehouden kunnen worden, vermits het afkomstig schijnt van het oude *bowel*, dat ingewand beteekende, en, meervoudig, nog in het Engelsche *bowels* bewaard gebleven is.

BEURT, RANG.

Vastgestelde volgorde. BEURT heeft betrekking tot den tijd, RANG tot de waardigheid. Er moet eene handeling plaats hebben, zal er eene *beurt* zijn; de *rang* blijft ook bij rust.

BEURT (TE) VALLEN, GEBEUREN, ONTMOETEN, OVERKOMEN.

Geschieden, met betrekking tot iemand. Hetgeen tot den doorgaanden loop van iemands lotgevallen behoort, GEBEURT hem. Van hetgeen iemand onvoorziens, buiten zijn onmiddellijk toedoen, gebeurt, zegt men, dat het hem ONTMOET. De beperktheid van het menschelijke vermogen in het voorzien, of af-

Digitized by Google

afwenden der lotsbepalingen vertoont zich in het woord OVERKOMEN; en, eindelijk, ziet TE BEURT VALLEN op het aandeel, hetwelk men bekomt in het goede of kwade, dat over het menschdom beſchikt wordt. *De man, die overtuigd is, dat al wat hem ontmoet, hem gebeurt naar den wil van een alwijs en algoed Wezen, zal, wat hem ook overkomen moge, grond hebben, om tevreden te zijn met het lot, dat hem te beurt valt.*

BEURTWISSELING, AFWISSELING.

Het vervangen van het eene door het andere. Geſchiedt de vervanging geregeld, en, als ware het, bij vaste beurten, alsdan komt BEURTWISSELING te pas; in het tegenovergeſtelde geval AFWISSELING. Van voor- en tegenſpoed zegt men, dat zij, in de menſchelijke lotgevallen, bij *afwiſſeling*, plaats hebben; want hoezeer geluk en ongeluk elkander daarin vervangen, zoo is de ordening en verdeeling dikwijls, althans ſchijnbaar, zeer ongelijk. Van de ſeizoenen des jaars moet men zeggen, dat zij bij *beurtwiſſeling* verſchijnen; want de vervanging geſchiedt geregeld. Het weder is goed en kwaad, bij *afwiſſeling*; dag en nacht komen, bij *beurtwiſſeling*.

BEUZELAAR, zie BEUZELEN.

BEUZELARIJ, zie BEUZELEN.

Digitized by Google

BEUZELEN, FUTSELEN, TALMEN, TREUZELEN.

Met geenen ernst, of ijver, werkzaam zijn. BEUZELEN en FUTSELEN hebben meer betrekking tot hetgeen men doet, TALMEN en TREUZELEN tot het tijdverloop, waarin men het doet. *Beuzelen*, dat met peuzelen verwant is, beteekent, zich bezig houden met kleinigheden, de aandacht van eenen werkzamen man onwaardig. Van hier *beuzelaar*, iemand, die zijnen tijd met kleinigheden doorbrengt, *beuzelarij*, de nietige zaak, waarmede hij zich bezig houdt. *Futselen* ziet op het geringe der beweging; en van daar op het niet doortasten bij den arbeid. Hiermede overeenkomstig, is *ontfutselen*, met geringe beweging, dus onmerkbaar en heimelijk, ontnemen. Hij, die *talmt*, stelt uit te handelen, die *treuzelt*, handelt langzaam; want *treuzelen* stamt van *trijzel*, eene zeef; het heet dus eigenlijk ziften, zijnde eene verrigting, die niet snellijk voortgaat. *Talmen* komt dienvolgens te pas ten aanzien van eene enkele daad, *treuzelen* ten aanzien eener reeks van daden. *Hij talmde lang, eer hij begon, en treuzelde vervolgens zoodanig, dat mij het geduld verging.* Van menigen beuzelaar kan men niet zeggen, dat hij *talmt*, of *treuzelt*; want hij heeft het met zijne nietigheden zeer druk.

BEVALLIG, zie AANGENAAM.

Digitized by Google

BEVANGEN, VERMEESTEREN.

Men zegt beide: *de ſlaap*, *de vrees* enz. BEVING, of VERMEESTERDE mij. Wanneer men juist wil ſpreken, onderſtelt echter het laatſte eenen ſtrijd, waarin vrees of ſlaap meester blijft. *Bevangen* daarentegen ziet, in dit geval, op het volkomen geweld, hetwelk ſlaap en vrees over dengenen verkrijgen, dien zij aantasten, en, om zoo te ſpreken, tot hunnen gevangenen maken.

BEVATTEN, zie BEGRIJPEN.

BEVATTING, zie BEGRIJPEN.

BEVEL, GEBOD, LAST, ORDER.

Wilsverklaring aan eenen ondergeſchikten, ten einde deze zich daarnaar gedrage. Het GEBOD is uitſluitend van den opperſten magthebber, God, of den Souverein, afkomſtig. *De tien geboden. Er ging een gebod uit van Keizer Augustus.* Het BEVEL wordt ook door den ondergeſchikten beſtuurder gegeven. *Op bevel van den hopman, daartoe door den veldheer afgezonden, maakte het krijgsvolk zich van hem meester.* De LAST onderſtelt, dat iets ter uitvoering opgedragen is; het brengt dus noodwendig werkzaamheid mede. Er kan een *gebod*, een *bevel* ontvangen worden, om zich ſtil te houden, maar nimmer kan zulks het voorwerp van eenen *last* zijn. ORDER geeft het denkbeeld van ſchikking, van regeling. Een *gebod* en *bevel* moet men gehoorzamen,

Digitized by Google

eenen *last* vervullen, uitvoeren, of aan denzelven voldoen, en zich naar eene *order* gedragen.

BEVELEN, zie BEVEL.

BEVEN, RILLEN, SIDDEREN, TRILLEN.

In eene ſnel ſchommelende, of ſlingerende beweging zijn. TRILLEN is de geringſte trap dier beweging. Men zegt reeds van eene ſnaar, die getokkeld, of geſtreken wordt, dat zij *trilt*. BEVEN is ſterker. De *trilling*, welke een zwaar geluid, een kanonſchot, of donderſlag, aan den grond en aan de lucht mededeelt, doet menigmaal de glazen rammelen; de *beving* van den grond beweegt de gebouwen zoo ſterk, dat de ſchommeling voor het oog zigtbaar wordt, en ſomwijlen de muren doet inſtorten. SIDDEREN wordt, in onze taal, voor ſterker gehouden, dan *beven*; misſchien wel (want in het Hoogduitsch heeft het omgekeerde plaats), omdat *ſidderen* alleen door inwendige aandoening te weeg gebragt wordt, en dus het *beven* van een met gevoel begaafd wezen aanduidt. *Hij ſidderde, op deze tijding.* RILLEN is een *trillen*, of ligtelijk *beven*, door vermindering der dierlijke warmte te weeg gebragt; het wordt dus, even als *ſidderen*, uitſluitend van levende en gevoelige wezens gebezigd. *Van koude rillen.*

BEVESTIGEN, VASTMAKEN.

Wordt BEVESTIGEN in den zin van VASTMAKEN gebruikt, hetwelk echter hedendaags meer in het Hoog-

Digitized by Google

hoog- dan in het Nederduitsch plaats heeft, alsdan ziet het eerſte woord op het *vastmaken* van iets, dat reeds in den ſtand gebragt is, waarin de *bevestiging* het houden moet.

BEVESTIGING, zie BEVESTIGEN.

BEVING, zie BEVEN.

BEVLIJTIGEN, (ZICH) ZICH TOELEGGEN.

Beide beteekent ijver betoonen, bij eenige verrigting; doch men kan ZICH BEVLIJTIGEN, bij alle werkzaamheden, ook bij dezulke, waarmede men zich reeds te voren heeft bezig gehouden, en wier uitoefening onze kennis niet vermeerdert; men LEGT ZICH TOE op hetgeen men aanleert, of ten minſte voor het eerst bij de hand neemt. *Hij legt zich toe op zijne ſtudiën, op het beroep, dat hij gekozen heeft.* Dit onderſcheid is blijkbaar in de wijze, waarop de beide werkwoorden ten aanzien van dezelfde zaak gebruikt worden. Men kan zeggen: *hij legt zich toe op de wetenſchappen*, om uit te drukken, dat hij ijver beſteedt in het aanleeren van dezelve; maar men zegt niet: *hij bevlijtigt zich op, met*, of *in de wetenſchappen.* Bezigt men het woord *bevlijtigen*, dan moet het denkbeeld van het verkrijgen uitgedrukt, en gezegd worden: *hij bevlijtigt zich in het aanleeren der wetenſchappen.*

BEVLIJTIGING, zie ZICH BEVLIJTIGEN en VLIJT.

Digitized by Google

BEVOCHTIGEN, NAT MAKEN, zie NAT, VOCHTIG.

BEVOEGD, GEMAGTIGD, GEREGTIGD.

Die om iets te doen, gronden heeft, waartegen niemand zich met reden verzetten kan. Daartoe, wat men ons met geen regt beletten kan, zijn wij, ingevolge 's menschen algemeene vrijheid, beide GEREGTIGD en BEVOEGD. De bepaling van het onderscheid der beide woorden is aan eenige moeijelijkheid onderworpen; en voorname taalkenners hebben hetzelve verschillend opgegeven. Vrij algemeen heeft men *bevoegd* als een enger begrip van *geregtigd* beschouwd, ingevolge waarvan wel ieder, die tot eene handeling *bevoegd* was, daartoe ook *geregtigd* moest geacht worden, maar niet omgekeerd; zoodat elk, die tot iets *geregtigd* was, daartoe juist niet *bevoegd* genoemd kon worden. Men zocht deze beperking, dan eens in den verstandelijken, of zedelijken grond tot eene handeling, dan eens in de geschiktheid daartoe. Dus zeide men: elk burger eener stad heeft, omdat hij burger is, *regt* op ondersteuning uit de armenkas; hij is echter alleen dan *bevoegd*, om deze ondersteuning te vragen, wanneer hij in behoeftige omstandigheden geraakt; want eerst dan heeft hij daartoe eenen verstandelijken, of zedelijken grond. Op gelijke wijze, beweerde men, was een regter, krachtens zijn ambt, *geregtigd*, om iemand te doen in hechtenis nemen; doch hij was daartoe niet *bevoegd*, of de omstandigheden moesten, overeenkomstig met de wetten, hem grond daartoe geven. Ondertusschen heeft

Digitized by Google

heeft men, bij deze onderſcheiding, over het hoofd gezien, dat, in beide gevallen, het regt des burgers en des regters aan eene voorwaarde verbonden is, zonder wier aanwezigheid het eigenlijk niet beſtaat. De burger heeft geen regt op onderſteuning uit de armenkas, dan wanneer hij in behoeftige omſtandigheden geraakt; en moeten twee hoedanigheden bij hem zamenloopen, hij moet en burger en arm zijn; en is hij het een en het ander, dan is hij beide *geregtigd* en *bevoegd*. Op gelijke wijze is de regter, alleen omdat hij regter is, even min *geregtigd* als *bevoegd*, om iemand in hechtenis te doen nemen; het is eerst de vereeniging van het ambstgezag bij den regter, en van de omſtandigheden, die iemand aan gevangenneming onderwerpen, bij den in hechtenis te nemen perſoon, welke het regt en ook tevens de bevoegdheid geven, om hem te vatten. Even min geeft *bevoegdheid* een regt te kennen, dat uit geſchiktheid of bekwaamheid ontleend wordt. Wel is waar, men zegt van iemand, die de noodige kundigheden ontbeert, om eene zaak te beoordeelen: *hij is geen bevoegd regter in deze zaak;* doch wilde men deze ſtelling vollediger uitdrukken, dan zou zij ongeveer aldus moeten luiden: *ſchoon wij gaarne alle deskundigen in deze zaak tot regters willen aannemen, is hij niet bevoegd, om daarin oordeel te ſpreken, dewijl hij de noodige kundigheden niet bezit.* Nu ziet men echter, dat, daar het geheele gezag tot regtſpraak aan het bezit der noodige kundigheden verbonden wordt, voor hem, die dezelve mist, het

Digitized by Google

regt tevens met de bevoegdheid vervallen zou. Wilde men zeggen: elk, kundig of niet, heeft het regt, om zijn oordeel over eene zaak te uiten; want wie kan hem zulks beletten? maar alleen hij, die der zaak kundig is, kan een oordeel vellen, dat verdient geëerbiedigd te worden; alsdan zou men klaarblijkelijk eene zoogenaamde ſluitreden van vier termen maken; want het oordeel, dat eerbied verdient, en het oordeel, dat geenen eerbied verdient, zijn twee verſchillende dingen. Het ſchijnt ons toe, dat de volgende onderſcheiding meer grond voor zich heeft. *Regt* en *bevoegdheid* ſluiten elkander in; waar *regt* beſtaat, beſtaat, uit den aard der zaak, tevens *bevoegdheid;* het is dezelfde zaak, van twee verſchillende zijden beſchouwd. Waartoe het regt in mij berust, daartoe heb ik de bevoegdheid ten aanzien van anderen. Wanneer ik zeg: voor zoo verre ik niet tegen de wetten, of tegen de regten van anderen, handel, heb ik het *regt*, om over mijnen eigendom te beſchikken, dan wil dit zeggen, dat zulk eene beſchikking een deel mijner natuurlijke vrijheid is, hetwelk mij door het leven in den ſtaat van maatſchappij niet ontnomen is. Ik heb de *bevoegdheid*, om over mijnen eigendom te beſchikken, beteekent, dat anderen zich deze beſchikking moeten laten welgevallen, dat zij geen regt hebben, zich daar tegen te verzetten. GEMAGTIGD is diegene, op wien een ander zijne magt, dat is, in dezen zin, de oefening van zijn *regt* en *bevoegdheid*, heeft overgedragen. Hij vertegenwoordigt derhalve zijnen magtgever; en voor zoo verre deze zich niet, uitdrukkelijk

of

Digitized by Google

of ſtilzwijgend, een deel zijns regts ter eigene uitoefening heeft voorbehouden, kan hij even veel, doch natuurlijk nimmer grooter regt, dan dezelve doen gelden.

BEVOEGDHEID, zie BEVOEGD.

BEVOELEN, zie AANRAKEN.

BEVOORDEELEN, zie BAAT.

BEVORDEREN, VOORTZETTEN.

Nader tot het einde of doel brengen. Dit ſchijnt de gemeene beteekenis der beide woorden te zijn. Die eene reis, een boekwerk VOORTZET, brengt dezelve nader tot het einde; want eeuwige voortduur is het oogmerk niet, waarmede zij ondernomen zijn. Desgelijks beteekent, den handel, de wetenſchappen BEVORDEREN, dezelve nader brengen tot dat doel van volkomenheid, hetwelk zij, onder de gegevene omſtandigheden, bereiken kunnen. Men *bevordert* echter eene zaak, die de kracht van voortgang in haar zelve heeft; men *zet voort* hetgeen, zonder die voortzetting, niet voortgaan zou. Handel, wetenſchappen hebben eenen eigenen gang; van daar dat men dien wel *bevorderen*, maar niet *voortzetten* kan. Een boek, waaraan men ſchrijft, een weg, met wiens aanlegging men bezig is, moeten *voortgezet* worden, anders blijven zij ſteken, want zij gaan niet van zelve. Ook zijn *eene reis voortzetten* en *eene reis be-*

Digitized by Google

vorderen, gelijk ieder weet, twee zeer verſchillende dingen. Het eerſte, hetwelk zegt: bij het afgelegde deel der reis nog een deel voegen, hetwelk haar tot hare voleindiging doet naderen, kan niemand dan de reiziger zelf. *De reis bevorderen* kan elk, die het verder reizen voor den reiziger gemakkelijk maakt.

BEVORDEREN, VERHOOGEN.

Het eerſte ziet op de loopbaan, die men ingeſlagen heeft, het andere op den trap, welken men bereikt heeft. Men wordt BEVORDERD, met betrekking tot den weg, dien men gaat, — men wordt VERHOOGD, ten opzigte van het punt, waarop men ſtaat. Voor zoo verre men het gekozen pad als een ſtreven naar een hooger doel beſchouwt, kan alle *bevordering* eene *verhooging* genoemd worden, ſchoon eene verhooging, die den te voren betredenen weg deed verlaten, geene bevordering zijn zou. Een kolonel, dien de ſouverein tot minister benoemt, wordt ongetwijfeld *verhoogd*, want minister is meer dan overſte; maar hij wordt niet *bevorderd*, want ſtaatsdienaar en krijgsoverſte zijn geene punten van dezelfde loopbaan.

BEVORDERING, VOORTZETTING, zie BEVORDEREN, VOORTZETTEN.

BEVORDERING, VERHOOGING, zie BEVORDEREN, VERHOOGEN.

BE-

Digitized by Google

BEVRACHTEN, BELADEN.

BELADEN is van eene lading voorzien, en wordt van iederen last gezegd: *eenen wagen met hooi, met hout beladen.* BEVRACHTEN wordt gebezigd omtrent zulke zaken, die voor een zeker bedongen loon van de eene naar de andere plaats vervoerd moeten worden: *het ſchip is nog niet bevracht, maar ſlechts met ballast beladen.*

BEVRACHTING, zie LADING.

BEVREDIGEN, VOLDOEN.

Wanneer men BEVREDIGEN van het VOLDOEN zijner begeerten bezigt, dan worden deze begeerten voorgeſteld in eenen ſtaat van oproer en ſtrijd tegen de rede, of althans tegen de rust des gemoeds. Van eenen ſtillen wensch, van eene zachte neiging, zou men dus zeer te onregt zeggen, dat zij *bevredigd* worden.

BEVREDIGEN, STILLEN, VERZOENEN.

Men STILT den ſchreeuwer, of ook het geſchreeuw, — men BEVREDIGT den vijand, — men VERZOENT den gewezen vriend. Het is de pligt van iedere regering een ontſtaan oproer te *ſtillen*, de partijen te *bevredigen* en het volk, zoo het misnoegen opgevat mogt hebben, met de overheid te *verzoenen.*

BEVREEMDEN, VERWONDEREN.

Hetgeen ons nieuw is en door ons niet verwacht werd, VERWONDERT en BEVREEMDT ons; doch *be-*

Digitized by Google

vreemden is zulk eene *verwondering*, welke ontſtaat, wanneer onze bevinding ſtrijdt met de denkbeelden, welke wij ons omtrent de gronden en regelen van eene zaak gemaakt hadden. Het kind zal zich over veel meer dingen *verwonderen*, dan de man van ervarenis, omdat aan het kind meer dingen voorkomen, die voor hetzelve nog nieuw waren; doch, daarentegen, *bevreemdt* het kind niets en den man veel, omdat deze laatſte uit zijne ervarenis reeds regelen heeft afgeleid, met welke de verſchijnſelen, die zich opdoen, hem nu en dan voorkomen te ſtrijden. Dat de magneetnaald zich aanhoudend naar het noorden wendt, *verwondert* het kind, want dit verſchijnſel is voor hetzelve nieuw; den natuurkundigen, voor wien het niet meer nieuw is, *verwondert* het niet meer; doch den eerſten natuurkundigen, die het waarnam, moet het beide *verwonderd* en *bevreemd* hebben, het eerſte, omdat de zaak hem nieuw was, het andere, omdat het met zijne begrippen moest ſtrijden, een levenloos ligchaam te zien bewegen, zonder dat het hem toeſcheen door eenig ander ligchaam aangeraakt te worden. Op gelijke wijze *bevreemdt* het ons, door iemand, die langen tijd ons vertrouwen genoot, bedrogen te worden, omdat wij uit den langen tijd, gedurende welken hij het niet misbruikte, den regel afleidden, dat hij het niet misbruiken zou. Omdat er nu meestal iets onaangenaams in gelegen is, te vinden, dat men in het opmaken van een beſluit heeft misgetast, zoo bevat *bevreemding* de nevenbeteekenis eener onaangename *verwondering*.

BE-

Digitized by Google

BEVREEMDING, zie BEVREEMDEN.

BEVREESD, zie BEDUCHT.

BEVRIJDEN, ONTSLAAN, REDDEN, VERLOSSEN.

Iets kwaads van eenen perſoon of eene zaak wegnemen. Is het kwaad nog toekomſtig, dan behoort REDDEN gebruikt te worden. Men *redt* uit gevaren, uit het nakend verderf, enz. Van een kwaad, dat reeds daar is, moet men BEVRIJD, VERLOST, of ONTSLAGEN worden. De beide eerſte woorden kunnen ſlechts van levende wezens gezegd worden, het laatſte, even als *redden*, ook van levenlooze. Men *redt* geſtrande goederen, uit het gevaar, namelijk der ganſche vernieling; men *ontſlaat* goederen, die aangehaald zijn. *Bevrijden* heet in het algemeen vrijmaken, *verloſſen*, vrijmaken door loſſen, dat is eigenlijk door betaling van losgeld. Vrij nu kunnen alle levende wezens zijn, losgeld betaalt men ſlechts voor menſchen. Hierom behoort *verloſſen* ook eeniglijk van menſchen gebruikt te worden. Voorts *bevrijdt* en *verlost* men uit de magt van anderen, men *ontſlaat* uit zijne eigene.

BEVRIJDING, zie BEVRIJDEN.

BEWAREN, zie BEHOEDEN.

BE-

Digitized by Google

BEWEEGREDEN, DRIJFVEER, GROND.

Hetgeen eene handeling bepaalt. De zamenſtelling der beide woorden toont, dat DRIJFVEER eene blinder werkende kracht moet aanduiden, dan BEWEEGREDEN; en het gebruik komt hiermede overeen. *Beweegreden* onderſtelt altoos eene medewerking des verſtands; aandoeningen, hartstogten, zijn maar al te dikwerf de eenige *drijfveren* onzer handelingen. Van zoo vele onregtvaardigheden, die in de zamenleving plaats hebben, is baatzucht de *drijfveer;* eene duidelijke voorſtelling, dat men door dezelve zijnen toeſtand verbeteren zal, is daarvan zelden de *beweegreden.* GROND 's datgeen, waarop de beweegreden berust, waaruit zij afgeleid wordt. Voor den dankbaren is de genotene weldaad de *grond*, waarom hij zijnen weldoener erkentenis wil doen blijken; het beſef, dat zulks behoorlijk is, ſtrekt hem tot *beweegreden*, en de dankbaarheid is zijne *drijfveer.*

BEWEENEN, zie WEENEN.

BEWEGEN, NOPEN, OVERHALEN, GAANDE MAKEN.

Tot een beſluit of eene handeling brengen. Om een ligchaam uit den ſtaat van rust in dien van beweging te doen overgaan, moet men de logheid overwinnen, met welke het de beweegkracht weêrſtaat. Dezelfde beteeken's blijft het woord BEWEGEN bij, wanneer het figuurlijk gebruikt wordt. Men *beweegt* iemand, wanneer men hem een beſluit doet nemen, tot

Digitized by Google

tot hetwelk hij uit zich zelven niet gekomen zou zijn. Dit nu gaat natuurlijk gepaard met eenige moeite, van den kant des aandrijvers. OVERHALEN zegt meer dan *bewegen*. Het onderſtelt niet alleen, dat degene, dien men tot een beſluit wil brengen, hetzelve nog niet genomen heeft, maar zelfs, dat zijn wil ſtrijdig is met hetgeen men van hem verlangt, en dat men hem dien wil doet veranderen. Dengenen, dien men er toe brengt, om partij in eenen ſtrijd te kiezen, *haalt* men er toe *over*, hetzij hij te voren de tegenovergeſtelde partij aankleefde, hetzij hij beſloten had, onzijdig te blijven; had hij noch het eene noch het andere beſluit genomen, dan behoefde men hem ſlechts te *bewegen*. NOPEN is in oorſprong waarſchijnlijk met nijpen verwant, en deszelfs eerſte beteekenis is die van aanſporen, aanprikkelen. Het komt in kracht dus nader bij *bewegen*, dan bij *overhalen*; doch terwijl *bewegen* het nemen van het beſluit ten voorwerp heeft, zoo ziet *nopen* op deszelfs uitvoering. *Zijne vrienden poogden hem te bewegen, om aan de onderneming deel te nemen; doch, daar hij die als te gewaagd beſchouwde, hadden zij veel moeite, om hem over te halen; nadat hij er in getreden was, noopte eergevoel hem, voort te gaan.* GAANDE MAKEN is in zulk eene beweging brengen, welke blijft voortduren, nadat de beweegkracht ophoudt te werken. Men *beweegt* iemand tot eene enkele daad, b. v., tot het geven of weigeren zijner toeſtemming, men *maakt* er hem niet toe *gaande*. Het ſchijnt dus, dat men behoort te zeggen: *het verſtand overhalen, het gemoed*

Digitized by Google

gemoed bewegen, de ziel nopen, en de hartstogten gaande maken.

BEWEREN, STAANDE HOUDEN.

STAANDE HOUDEN ziet op eene reeds in het midden gebragte ſtelling; BEWEREN ook op eene pas geopperde. *Er zijn lieden, die een gevoelen ſtaande houden, alleen, omdat zij het eenmaal beweerd hebben.*

BEWERKEN, BEWERKSTELLIGEN, DAARSTELLEN, TE WEEG-, TEN UITVOER-, TOT STAND BRENGEN, UITVOEREN, UITWERKEN, VOLBRENGEN.

Aan eenig denkbeeld of ontwerp werkelijkheid geven. BEWERKEN onderſtelt, dat men niet de naaste oorzaak is van hetgeen in wezenlijkheid gebragt wordt. Van den moordenaar, die iemand om het leven brengt, zegt men niet, dat hij de *bewerker* van deszelfs dood is; deze naam zou gegeven kunnen worden aan dengenen, die den moorder huurt. UITWERKEN ziet, even als UITVOEREN, krachtens het voorzetſel, waarmede werken en voeren zamengeſteld zijn, op het naar buiten brengen, het verwezenlijken van het denkbeeld. Dit verwezenlijken is de eigenlijke beteekenis van *uitvoeren; uitwerken* heeft die van gevolg hebben; van hier *oorzaak* en *uitwerkſel.* BEWERKSTELLIGEN onderſcheidt zich daarin van *uitvoeren*, dat dit laatſte, meer dan het andere, een voornemen onderſtelt. Men *voert* een oogmerk

Digitized by Google

merk *uit*, men *bewerkſtelligt* een denkbeeld, bij welks vorming men misſchien aan de verwezenlijking nog niet gedacht heeft. DAARSTELLEN is een woord, waarmede men, uit eene verwante taal, de onze heeft willen verrijken, en dat in dezelve nog naauwlijks het burgerregt verkregen heeft. Oordeelt men, dat het zulks verdient, zoo moet het heeten: aan een denkbeeld, in deszelfs geheele volheid, op eenmaal, wezenlijkheid geven, het gedachte, verzinnelijkt, eensklaps voor het oog plaatſen. TE WEEG BRENGEN is hierboven (bl. 309), behandeld. TEN UITVOER BRENGEN nadert zeer tot de beteekenis van *uitvoeren*, doch ſchijnt voornamelijk gezegd te worden van een voornemen, of beſluit, dat reeds eene daad op zich zelve uitmaakt. Een dekreet des ſouvereins, een regterlijk vonnis wordt *ten uitvoer gebragt*, of gelegd. TOT STAND BRENGEN wordt gezegd van hetgeen een voortdurend beſtaan erlangt. Men *brengt*, niet de verovering van een land, maar wel, b. v., deszelfs vereeniging met een ander *tot ſtand*, omdat de verovering met de daad zelve ophoudt, terwijl de vereeniging (in den zin namelijk van te weeg gebragte eenheid) blijft voortduren. VOLBRENGEN, eindelijk, ziet op de algeheele uitvoering, en zegt, dat dezelve ten einde gebragt is. Men *voert* een oogmerk *uit*, reeds dan, wanneer men het begint te verwezenlijken; men *volbrengt* het eerst, wanneer men de laatſte hand aan de uitvoering legt.

BEWERKSTELLIGEN, zie BEWERKEN.

BE-

Digitized by Google

BEWIJZEN, zie BETOONEN.

BEWILLIGEN, INWILLIGEN, TOESTAAN, TOESTEMMEN.

Blijk geven, dat men zich tegen eene zaak niet verzet. BEWILLIGEN en INWILLIGEN zeggen beide, dat wij niet alleen de zaak niet weren, maar dat onze wil zich vereenigt met den wensch van dengenen, die haar verlangt. *De ouders hebben in het huwelijk hunner kinderen bewilligd;* of ook, *hetzelve ingewilligd.* Het onderſcheid tuſſchen deze woorden is, dat *bewilligen* onderſtelt, dat de toeſtemming ſtelliger, bij monde of ſchriftelijk, gegeven wordt. *Bij het huwelijk vordert de regering blijk van de bewilliging* (niet van de *inwilliging*) *der ouders.* Daarentegen zegt men, dat zwakke ouders de verkeerde neigingen hunner kinderen te veel *inwilligen;* dat is, zij dulden dezelve, maar geven geen openlijk blijk hunner goedkeuring. *Gij bewilligt hem te veel* beteekent, wanneer hij eenig aanzoek bij u doet, zegt gij te dikwerf ja. *Gij willigt hem te veel in* geeft te kennen, dat gij niet dikwijls genoeg neen zegt, of hem in zijne voornemens te keer gaat. TOESTEMMEN, ſchoon in hetzelve het denkbeeld eener wilsvereeniging niet ligt, onderſtelt, even als *bewilligen*, eene uitdrukkelijke goedkeuring. Daar echter *bewilligen* alleen op den wil ziet, zoo *bewilligt* even zeer degene, die de algeheele magt in zich vereenigt, als hij, die daarvan ſlechts een deel bezit. Hij *ſtemt toe*, die zijne ſtem voegt bij die van anderen, en

bij

Digitized by Google

bij wien derhalve niet het volle regt van beslissing berust. Om eenen buurman regt te geven, over mijnen grond te gaan, moet ik hem dit regt *bewilligen* of *inwilligen* (ook *toestaan*), wijl de beslissing daarover aan mij, als eigenaar, uitsluitend toekomt. Tot het huwelijk der kinderen geeft elk der ouders zijne *toestemming*, omdat ieder hunner, alleen genomen, niet de eenige is, die daarin te zeggen heeft. TOESTAAN onderstelt geene verdeeling van gezag, maar is, daarentegen, niet zoo plegtig als *toestemmen*. Men zegt: *wilt gij toestaan, dat ik mij een oogenblik verwijdere?* niet: *wilt gij toestemmen?*

BEWIMPELEN, BEDEKKEN, VERBERGEN, VERBLOEMEN, VERMOMMEN.

Zorgen, dat iets niet, of niet volkomen, geweten worde. In VERBERGEN lag oudtijds, krachtens deszelfs afkomst, de nevenbeteekenis van beveiligen. Thans wordt het gebruikt in den algemeensten zin van, aan bekendwording onttrekken. BEDEKKEN is blootelijk onttrekken aan het gezigt, aan het eerste oppervlakkige onderzoek. Eene *bedekte handeling* is eene handeling, welke men aan de kennis van sommigen onttrekt; eene *verborgene handeling* is de zoodanige, die aan niemand, of aan weinigen, bekend is, buiten hem, die dezelve bedrijft. Hoezeer ondertusschen *bedekken* geene zoo volledige onttrekking aan openbare wetenschap te kennen geeft, als *verbergen*, duidt het, krachtens het voorzetsel *be*, op meerdere opzettelijkheid, en ontleent daaruit meestal eenen

Digitized by Google

kwaden zin. Men zegt de *verborgene*, niet de *bedekte* wegen der Voorzienigheid; en het is hier niet de bijzondere kunstbeteekenis, die aan *bedekten weg*, als deel eener vesting, gehecht wordt, welke de uitdrukking ongepast maakt. BEWIMPELEN is iets bedekken onder eenen wimpel, of sluijer, ten einde men de ware gedaante daarvan niet onderscheide. VERMOMMEN is daaraan eene andere gedaante geven, — veroorzaken, dat men de zaak voor iets anders houde, dan zij waarlijk is. Wanneer aan de zaak een fraaijer, opgesierd voorkomen gegeven wordt, zoo wordt zij VERBLOEMD. Eene *bewimpelde uitdrukking* is eene zulke, die het denkbeeld niet naaktelijk voorstelt; eene *verbloemde* is die, welke een aangenamer beeld geeft, dan de eigenlijke voorstelling van het denkbeeld geven zou.

BEWIND, zie BEHEER.

BEWOLKEN, zie BETREKKEN.

BEWONEN, zie BEWONER.

BEWONER, INWONER, INGEZETEN, INGELAND.

Men zegt de INWONERS eener stad, de BEWONERS van het platte land, de *inwoners* van een land, de *bewoners* van een eiland. De oorzaak van dit verschil ligt in het genoegzaam bekende onderscheid der voorzetsels. Dat men, ten aanzien van het land, dan eens *bewoners*, dan eens *inwoners* zegt, komt voort, of uit de verschillende beteekenis, welke aan het woord land gehecht wordt, of uit het verschil der

Digitized by Google

der woorden, waarmede men het in tegenſtelling brengt. Het opene, met gebouwen niet, of ſchaars bezette land heeft *bewoners*, dat is, menſchen, die *op* hetzelve wonen, in tegenſtelling van de digt bebouwde en in wallen beſlotene ſteden, die *inwoners* bevatten. Schrijft men aan het land *inwoners* toe, dan beſchouwt men het, niet als de opene vlakte, het tegenovergeſtelde der ſteden, maar als de binnen hare grenzen, even als de ſtad binnen hare muren, omſlotene uitgeſtrektheid, welke den geheelen ſtaat uitmaakt, en de ſteden zoowel als het platte land bevat. Een eiland heeft *bewoners*, omdat het woord eiland niet ligtelijk, zoo als land, in den zin van eenen begrensden ſtaat genomen wordt, en omdat ten aanzien van een eiland, meer dan van een deel des vasten lands, in het oog valt, dat de aldaar aanwezige menſchen eenen uit zee oprijzenden bergrug *bewonen*. Heeft echter het eiland eene zeer groote uitgeſtrektheid, zoo kan men deszelfs *bewoners inwoners* noemen. Groot-Brittanje, Madagascar, Ceilon, hebben *inwoners*. Het ſpreekt van zelf, dat, wanneer het eiland in onderſcheidene ſtaten verdeeld is, de Burgers van elken derzelve, op gelijke wijze als van die des vasten lands, den naam van *inwoners* dragen mogen. INGEZETENEN zijn de inwoners eener ſtad, die binnen dezelve gezeten zijn, en worden overgeſteld tegen de daarin ſlechts voor eenen tijd verblijf houdende vreemdelingen. INGELANDEN worden bij ons diegenen genoemd, die in eenen bedijkten polder landerijen bezitten.

Digitized by Google

BEWOORDING, SPREEKWIJS, UITDRUKKING, WOORD.

Voorſtelling van een denkbeeld, of van eene aandoening, door uiterlijke teekenen. Onder deze bepaling is UITDRUKKING ook in de ruimere beteekenis van het woord begrepen. Deszelfs enger begrip, waarin het, bij de vergelijking met de andere, hier voorkomende woorden, moet genomen worden, beperkt het tot eene voorſtelling door taalteekenen. *Uitdrukking* is, in dezen zin, de wijs, waarop het denkbeeld, of de aandoening, door woorden en andere taalteekenen, te kennen gegeven wordt; WOORD het willekeurige teeken, hetwelk menſchen, dezelfde taal ſprekende, overeengekomen zijn, onderling als het beeld eener zaak te beſchouwen. *Neen*, in het Hollandsch, en *non*, in het Fransch, zijn niet dezelfde woorden, maar wel dezelfde uitdrukking. Die het eene woord verſtaat, verſtaat daarom het andere niet; doch wanneer men zegt, dat eene zoo drooge en door niets verzachte weigering, of afkeuring, niet beleefd genoemd kan worden, dan past deze aanmerking op de eene taal zoowel, als op de andere, omdat in beide de uitdrukking dezelfde is. Het aangevoerde voorbeeld toont, dat ſomwijlen een enkel woord genoeg is, om eene uitdrukking te vormen; meestal echter bevat zij er meer. BEWOORDING is de verzameling van woorden, waarin de uitdrukking gegoten is; gewoonlijk wordt het ten aanzien eener reeks van aaneengeſchakelde uitdrukkingen gebruikt. *De bewoording van eenen brief.* Te

on-

Digitized by Google

onregt geeft het gebruik aan dit woord, zoo als aan menig ander (manſchap, enz.), een meervoud, dat met de vorming van hetzelve ſtrijdt. SPREEKWIJS is eene bijzondere wijs van uitdrukking door woorden, bij eenen of meer perſonen in gebruik. *Zeelieden en anderen ontleenen uit hun beroep bijzondere ſpreekwijzen. Overlijden, het afgelegd hebben, zijn ſpreekwijzen, welke men aangenomen heeft, om het onaangename denkbeeld van dood en ſterven te bemantelen.*

BEZADIGDHEID, zie BEDAARDHEID.

BEZADIGEN, zie BEDAARDHEID.

BEZEEREN, KNEUZEN, KWETSEN, WONDEN.

Het ligchaam van een levend wezen, door verbreking van eenige deelen, beſchadigen. BEZEEREN drukt den geringſten trap eener zoodanige beſchadiging uit, doch ook tevens uitſluitend de beſchadiging van een met gevoel begaafd ligchaam; want dit alleen kan men *zeer* doen. KNEUZEN en KWETSEN is door uiterlijke drukking beſchadigen. Eene kneuzing is eene kwetſuur, geene eigenlijke wonde. WONDEN, hetwelk, naar zijne afleiding, eene in het ligchaam gemaakte opening zou aanduiden, ziet altoos op eene beſchadiging, die dieper gaat, dan de oppervlakte, en zonder onderſcheid, of zij al dan niet door uiterlijk geweld is aangebragt. Eene gevaarlijke opene zweer is eene wonde, al komt zij eigenlijk voort uit de in-

Digitized by Google

wendige gesteldheid des ligchaams. Van dengenen, die in het gevecht zwaar beschadigd wordt, kan men zeggen, dat hij *gewond* is; wil men echter alle de in het gevecht beschadigden onder eene gemeene uitdrukking bevatten, alsdan zegt men de *gekwetsten*, omdat daaronder zelfs de ligtste beschadigingen begrepen, en omdat alle beschadigingen, in een gevecht bekomen, natuurlijk van buiten aangebragt zijn.

BEZENDING, zie ZENDEN.

BEZIEN, zie AANBLIKKEN.

BEZIEN, BEZIGTIGEN.

Iets naauwkeurig beschouwen. BEZIGTIGEN echter duidt eene zorgvuldigere beschouwing aan, dan het bloote BEZIEN. (Zie *Aanblikken*, enz.) Wanneer men iets *beziet*, dan ziet men het van alle zijden aan, doch slechts van buiten; wanneer men iets *bezigtigt*, dan moet men het dikwerf openen, om het binnenste te zien. Tot het *bezigtigen* behoort veelal kunstkennis, welke ons in staat stelt, om een voorwerp naauwkeurig te onderzoeken, en het naar waarheid te beoordeelen. De moeder *beziet* den gewonden vinger van haar kind, de wondarts *bezigtigt* denzelven.

BEZIGEN, zie AANWENDEN.

BEZIGHEID, zie ARBEID.

BE-

Digitized by Google

BEZINKSEL, DRAB, DROESSEM, GRONDSOP, HEFFE, MOER.

Het mindoorzigtige en meestal onderſte gedeelte in eene vloeiſtof. BEZINKSEL onderſtelt, dat de vloeiſtof het ondoorzigtige deel eerst opgehouden, en vervolgens heeft laten zinken. *Eene zeer ſterke oplosſing laat, koud wordende, gemeenlijk een bezinkſel vallen.* Het *bezinkſel* is de drooge ſtof, die zich uit de vloeiſtof nederzet op den bodem van het vat, waarin zij beſloten is. Het GRONDSOP is het half vloeibare, hetwelk, door meerdere ſoortelijke zwaarte dan het heldere gedeelte der vloeiſtof, den bodem nadert, zonder zich daarop neder te zetten. DRAB en DROESSEM is een zeer dik grondſop. *Droesſem* wordt alleen van dranken gezegd; *drab* ook van andere vloeiſtoffen. Men zegt: *wat is die inkt drabbig!* niet: *wat is hij droesſemig!* MOER is het dikke gedeelte van wijn en van eenige weinige andere vloeiſtoffen. HEFFE is de droesſem van bier, beſchouwd in die bijzondere eigenſchap, waardoor hij geſchikt is, om het deeg, of beſlag van meel, zich te doen *opheffen*, te doen rijzen.

BEZIT, zie BEZITTEN.

BEZITTEN, HEBBEN.

Beide deze woorden gebruiken wij van hetgeen in onze magt is. Deze magt nu is, of eene natuurlijke, of eene door regt ons toekomende. Van hetgeen natuurlijk en volgens regt, of ook alleen na-

Digitized by Google

tuurlijk, in onze magt is, zeggen wij beide, dat wij het HEBBEN en dat wij het BEZITTEN. Is het alleen volgens regtsbegrip en niet natuurlijk in onze magt, dan *hebben* wij het, maar wij *bezitten* het niet; en dit is ook het geval ten aanzien van zoodanige dingen, waarop ons wel eene betrekking wordt toegekend, maar die niet eigenlijk in onze magt zijn kunnen. *Wij hebben en bezitten het huis, hetwelk ons eigendom is, en door ons bewoond wordt. De dief heeft en bezit het door hem gestolene goed.* Daarentegen *heb* ik, maar *bezit* ik niet zoodanig deel mijns eigendoms, waarvan een ander zich wederregtelijk heeft meester gemaakt; en even min *bezit* ik, schoon ik *heb* hetgeen in naauwere betrekking tot mij staat, dan tot een' ander, het doel, dat ik mij voorstel, de moeite, die ik mij geef, de koorts, die mij kwelt, enz. Stelt men *hebben* en *bezitten* tegen elkander over, zoo ziet het eerste meer bijzonderlijk op de regts-, het andere op de natuurlijke magt. *Hij bezit een huis, maar hij heeft er geen*, wil zeggen, dat hij wel de magt of het gebruik, maar niet den eigendom van een huis heeft. Somwijlen stelt men ook *hebben*, in den zin van te kunnen beschikken, over tegen *bezitten*, in dien van blootelijk te bewaren. Zeer eigenaardig en nadrukkelijk zegt men in deze beteekenis, *dat de gierige niets heeft van hetgeen hij bezit.*

BEZITTER, zie BEZITTEN en EIGENAAR.

BEZITTING, zie BEZITTEN en EIGENDOM.

BEZOEDELEN, zie BEKLADDEN.

BE-

Digitized by Google

BEZONNEN, zie BEDACHTZAAM.

BEZORGD, zie BEDUCHT.

BEZORGDHEID, zie ANGST.

BIJ, NAAST, NEVENS.

NAAST en NEVENS duiden het begrip van nabijheid en aanraking bepaalder aan, dan BIJ. *Ik heb dikwerf ganſche dagen bij hem doorgebragt, om zijne verhalen aan te hooren. Ik zat nevens, naast haar aan de tafel. Hij woont bij het ſtadhuis* (niet ver van het ſtadhuis af); *hij woont naast het ſtadhuis* (met het ſtadhuis in eene rij, en wel het naast aan hetzelve). *Zet dat boek nevens de andere folianten.*

BIJDRAGE, zie AANHANGSEL.

BIJEEN, ZAMEN.

Bijwoorden, die het nabij zijn van onderſcheidene voorwerpen aanduiden. Het woord BIJEEN ziet alleen op de nabijheid van plaats. Van de ongelijkſlachtigſte dingen kan men desniettemin zeggen, dat zij *bijeen* zijn. ZAMEN, verwant aan *ſom*, onderſtelt eenigermate grootheden van denzelfden aard, die met elkander opgeteld kunnen worden. Overeenkomſtig hiermede drukt *zamen* eene engere vereeniging uit, dan *bijeen*. In eene ſtad, of een dorp, leven vele menſchen *bijeen*; man en vrouw leven *zamen*. Daaren-

Digitized by Google

tegen wordt door *bijeen* dikwijls eene grootere nabijheid te kennen gegeven. Men woont *zamen* in hetzelfde huis, ook dan, wanneer men, onder hetzelfde dak, verſchillende vertrekken bewoont. In hetzelfde huis *bijeen* wonen zegt bijna, dat men hetzelvde deel van het huis ter woning heeft. Het opgegeven onderſcheid vertoont zich in de woorden, die van *bijeen* en *zamen* gevormd zijn. Al wat men nabij elkander plaatſen kan, kan men *bijeen* brengen; eene *verzameling* beſtaat uit dingen van denzelfden aard. Wanneer men, tot het bouwen van een huis, hout, ſteen, ijzer, enz. *bijeen* brengt, *verzamelt* men bouwſtoffen.

BIJEEN BRENGEN, zie BIJEEN.

BIJGELOOF, DWEEPZUCHT.

Verzaking van het verſtand, bij het vormen van denkbeelden omtrent onderwerpen, die onze zinnen te boven gaan. De *bijgeloovige* gelooft nog iets *bij* hetgeen, waarvoor hij verſtandige gronden heeft, hij gelooft *meer*, dan hij behoorde te gelooven. De *dweeper* gaat te ver in zijn gevoel voor hetgeen de voorwerpen van zijn geloof uitmaakt. Men hield het aanwezen van hekſen voor waar, uit BIJGELOOF, en men vervolgde dezelve, uit DWEEPZUCHT.

BIJGELOOVIG, zie BIJGELOOF.

Digitized by Google

BIJKANS, zie HAAST.

BIJL, AAKSE, AKSE.

IJzeren werktuigen om hout te bewerken. Eene BIJL heeft eenen korteren ſteel, en wordt door timmerlieden gebruikt, terwijl AAKSE, of AKSE, eenen langeren ſteel heeft, en meestal tot ſplijten van hout, afhakken van boomen enz., dient. Ook verſchilt dit laatſte werktuig van het eerſte daardoor, dat het ijzer eener *bijl* breeder, en dat van eene *aakſe* ſmaller is.

BIJLAGE, zie AANHANGSEL.

BIJNA, zie HAAST.

BIJSLAAP, BIJZIT.

BIJZIT bevat altoos het denkbeeld van oneerbaarheid. BIJSLAAP kan ook in eenen goeden zin genomen worden.

BIJSPRINGEN, BIJSTAAN, HELPEN.

Zijne krachten met die eens anderen vereenigen, wanneer deze niet toereiken. In de eerſte plaats is BIJSTAAN en BIJSPRINGEN eenigſlijk de daad van handelende wezens, HELPEN kan ook van andere, ja zelfs van levenlooze, gezegd worden. *De pilaren van een gewelf helpen het dragen, maar zij ſtaan elkander daartoe niet bij.* Vervolgens ziet *helpen* meer op eene werking, welke men wil voortbrengen, *bijſtaan* op eenen aanval, dien men wil afkee-

Digitized by Google

keeren. Men *ſtaat* zijnen bondgenoot *bij*, in het verdedigen van deszelfs grenzen, men *ſtaat* hem niet *bij*, in het veroveren van 's vijands land. *Helpen* komt in de beide gevallen te pas. *Bijſpringen* verſchilt van *helpen* op gelijke wijze, als *bijſtaan*, en geeft alleenlijk eene ſnellere hulpbetooning te kennen

BIJSTAAN, zie BIJSPRINGEN.

BIJSTAND, zie BIJSPRINGEN.

BIJVAL, GOEDKEURING.

De uitdrukking, waardoor men te kennen geeft, dat eene zaak ons voldoet. GOEDKEURING zegt alleen, dat wij haar achten te zijn hetgeen zij wezen moet; BIJVAL, dat wij ons rangſchikken onder hare voorſtanders, dat wij partij voor haar kiezen, en bereid zijn haar te verdedigen. Het is dus ſterker, dan het eerſte woord.

BIJVOEGSEL, zie AANHANGSEL.

BIJWONEN, TEGENWOORDIG ZIJN.

Men IS TEGENWOORDIG bij eene zaak, wanneer men zich op de plaats bevindt, waar dezelve is, of geſchiedt. Men WOONT eene plegtige handeling BIJ, in zooverre men voorgenomen heeft, of dezelve, door zijne tegenwoordigheid, plegtiger te maken, of daarbij van dienst te zijn, of daardoor alleen zijne nieuwsgierigheid te voldoen. *Van diegenen, welke de vorige inhuldiging bijgewoond hadden, waren ditmaal ſlechts*

Digitized by Google

ſlechts weinigen, meest als bloote aanſchouwers, tegenwoordig.

BIJZIT, zie BIJSLAAP.

BIJZONDER, BUITENGEWOON, ZELDZAAM, ZONDERLING.

Hetgeen van algemeene, door ons gevormde denkbeelden afwijkt. BIJZONDER, en nog ſterker ZONDERLING, is hetgeen daarvan afwijkt, door zich niet te laten rangſchikken onder eenige, ons bekende ſoort; BUITENGEWOON door niet te komen onder de gewone maat. *Een dier van zonderlinge gedaante en van buitengewone grootte. Buitengewone kracht en zonderlinge behendigheid.* ZELDZAAM is hetgeen niet overal en dagelijks voorkomt, en dus meestal, reeds daarom alleen, hooger geacht wordt, dan het gewone. *De zeldzaamſte ſpijzen zijn niet altijd de ſmakelijkſte, en vooral niet de gezondſte.*

BIL, DIJE.

DIJE is het geheele ligchaamsdeel tusſchen been en romp, BIL het vleezige achterſte daarvan. In de *dije* gewond te worden brengt noch iets ſchandelijks, noch iets belagchelijks mede; doch niemand zou gaarne willen, dat men van hem zeide, dat hij in de *bil* gewond was.

BILLIJK, REGTMATIG, REGTVAARDIG.

Hetgeen eens anders regten niet verkort. Strijdt eene handeling niet met de regten, welke een ander te-

Digitized by Google

tegen ons kan doen gelden, alsdan is zij REGTMATIG, en hij, die haar bedrijft, REGTVAARDIG. Strijdt zij niet tegen de gelijkheid van behandeling, welke een ander van ons mag verwachten, alsdan is zij BILLIJK. Dit laatſte, namelijk, ſtamt af van het oude werkwoord *biliden*, of *bilethen*, *bilethan*, hetwelk *gelijk maken*, en in eene tweede beteekenis *naboot-ſen* heette. Het oude *billih* en *billich*, waarvan het Hoogduitſche *billig* en ons *billijk*, is dus, naar zin en letter, de overzetting van het Latijnſche *aequus*, en het naamw. *billijkheid* behoudt, even als *aequitas*, de beteekenis van eene regtvaardigheid, die zich door gelijkmatige behandeling kenmerkt. Degene, die aan arbeiders, welke hem gelijkelijk voldaan hebben, het hun verſchuldigde loon, maar aan ſommigen derzelven nog daarenboven eene fooi geeft, is van geene onregtvaardigheid te beſchuldigen; want hij heeft niemand het zijne onthouden. Ondertusſchen handelt hij niet *billijk;* want hij neemt omtrent lieden van gelijke verdienſten, niet die gelijkheid van belooning in acht, welke zij billijkerwijze van hem verwachten konden. Het ſchijnt zelfs, dat men de gelijkheid van behandeling, welke door *billijkheid* verſtaan wordt, nog verder mag uitſtrekken, en dat ook hij *onbillijk* handelt, die zich omtrent een ander niet gedraagt, zoo als hij redelijkerwijze zou kunnen wenſchen, dat men zich, in een *gelijk* geval, omtrent hem gedragen mogt. In dezen zin kan men zeggen, dat *billijkheid* ſomtijds vordert het nalaten van iets, hetwelk men *regtmatig* zou kunnen doen, en dat het uiterſte

regt

regt menigmaal de hoogſte *onbillijkheid* wordt. *Het was niet regtvaardig, dat de aanklagt afgewezen werd, maar het was billijk; want de aangeklaagde had zich, door buitengewone daden, bij het vaderland zeer verdienſtelijk gemaakt.* Daarentegen ſluit de uitdrukking *regt* en *billijkheid* de volkomene vereeniging in onzer ſtellige pligten jegens onze natuurgenooten.

BILLIJKEN, GOEDKEUREN.

Verklaren, dat men iets acht te zijn, zoo als het behoort te wezen. GOEDKEUREN zegt zulks in het algemeen; BILLIJKEN is het *goedkeuren* van iets, dat zedelijke waarde moet hebben. Men *billijkt* eene handeling, en men *keurt* dezelve *goed.* Een gewrocht van vernuft of kunst kan men *goedkeuren*, maar niet *billijken.* Men *billijkt* den toon eens briefs, de gevoelens, die daarin uitgedrukt zijn; de ſchrijfſtijl en bewoording, als kunstgewrocht beſchouwd, zijn geen voorwerp van *billijking*, maar van *goed-* of *afkeuring.*

BILLIJKHEID, zie BILLIJK.

BINDSEL, zie BAND.

BINNEN, IN.

Door eene uitgeſtrektheid van ruimte of tijd bepaald. Bij deze beteekenis der twee woorden voegt BINNEN, dat men door de werkelijk daarzijnde of onderſtelde grenzen dezer uitgeſtrektheid omſloten is.

IN

Digitized by Google

In *de kamer* zegt, dat men op de afgeperkte plaats is, welke de kamer uitmaakt, *binnen de kamer*, dat men zich tusſchen derzelver wanden omſloten vindt. Van hier dat *binnen* meer bepaaldelijk op eene bijzondere plaats ziet, dan *in*, hetwelk eene algemeener beteekenis heeft. *In de gevangenis* heet, in het algemeen, op eene plaats van verzekerde bewaring, *binnen de gevangenis* in die plaats van hechtenis, welke de ſpreker bedoelt. Om dezelfde reden kan men, van hetgeen eigenlijk geene grenzen heeft, het woord *binnen* niet gebruiken. Men heeft iets *in* zijne gedachten, *in* zijn geheugen, niet *binnen* zijne gedachten, of zijn geheugen. Ziet men bijna geheel op de omſluiting, en niet op de omſlotene ruimte, dan komt *binnen* en niet *in* te pas. Men zegt wel *in* en *binnen* het ſchip, maar men zegt *binnen*, niet *in* boord; even zoo *binnen*, niet *in* de grenzen. *In* en *binnen* het land wordt beide gezegd; doch al wederom ziet het eerſte op de ruimte, het andere op de grenzen, die deze ruimte omſluiten. Te regt gebruikt men dus, om uit te drukken hetgeen in deze ruimte ontſtaat, of tot dezelve behoort, het woord *inlandsch*, terwijl, daarentegen, *binnenlandsch* beteekent hetgeen de grenzen niet overſchrijdt. *In de ſtaatshuishoudkunde acht men het een nadeel, wanneer alle inlandſche voortbrengſelen ſlechts binnenlandsch vertier vinden.* Hetzelfde onderſcheid heeft ook plaats ten aanzien der afperking van tijd. *In een jaar* beteekent in het tijdverloop, dat een jaar uitmaakt, *binnen een jaar*, tusſchen deszelfs uiteinden.

Bij

Bij de eerſte uitdrukking denkt men alleen om het tijdverloop, dat wij een jaar noemen, zonder aan te duiden, waar men hetzelve in den ſtroom des tijds wil afperken. *In een jaar kan veel veranderen.* Zoodra men *binnen een jaar* zegt, heeft men reeds de beide bepaalde grenspunten uitgedrukt, te weten, het oogenblik, waarop men ſpreekt, en dat, hetwelk komen zal, nadat er een jaar verloopen zal zijn. Wil men deze grenspunten anders plaatſen, dan moet men het er uitdrukkelijk bij te kennen geven. *Binnen het jaar, nadat hij er zich nederzet.*

BITS, SCHERP, SPIJTIG, VINNIG.

Het tegenovergeſtelde van zacht, of vriendelijk. In SCHERP en VINNIG ſchijnt de geſchiktheid en bedoeling om te kwetſen ſterker te liggen, dan in BITS, of SPIJTIG. *Scherp* is hetgeen kwetst door zich zelf, *vinnig* hetgeen toont, dat men kwetſen wil. Een *ſcherp* antwoord kan met de uiterſte bedaardheid gegeven worden, zonder dat houding, toon, ja zonder dat de woorden van den ſprekenden, op zich zelve genomen, verraden, dat hij dengenen, aan wien het gerigt is, wil zeer doen. Een *vinnig* beſcheid is zulks meer in de wijze, dan in den zin. Men zegt niet: *hij voer ſcherp*, maar *hij voer vinnig tegen mij uit.* Van *ſpijtig* en *bits* geeft het eerſte een gevoel van ontevreden hoogmoed te kennen, het andere eene drift, om, als een bijtende hond, zijne tegenpartij aan te vallen. Van een meisje, dat den minnaar, die naar hare gunst tracht, met onvriendelijken hoogmoed af-

Digitized by Google

afwijst, zegt men: *het is een ſpijtig ding.* Eene boozе vrouw, die hen, tegen welke zij ſpreekt, met bijtende taal bejegent, noemt men *een bits wijf.* Zie ook *Barsch.*

BITTER, WRANG, ZUUR.

In den eigenlijken zin, verſchillende aandoeningen der werktuigen van den ſmaak, wier onderſcheid te zeer bekend is, dan dat zij als zinverwant beſchouwd zouden kunnen worden. Figuurlijk noemt men ZUUR hetgeen met groote moeite of kwelling verbonden gaat. *Een zure arbeid; een zuur ſtuk brood.* WRANG en BITTER geven meer het onaangename, dan wel het moeijelijke te kennen. Het eerſte behoort bijna eeniglijk tot de taal van dichters en redenaars, het andere ook tot die van het gemeene leven. *Bitter* ſchijnt voorts eene duurzamer aandoening uit te drukken, dan *wrang.*

BITTERHEID, zie BITTER.

BLAAM, VERWIJT.

Te kennen gegeven afkeuring van iemands gedrag. Het VERWIJT rigt zich aan den perſoon zelven, wiens gedrag men afkeurt, de BLAAM aan anderen, in afwezen van den gelaakten. Een rondborstig man zal veeleer beſluiten, iemand een *verwijt* te doen, dan hem eene *blaam* op te leggen.

BLAAR, BLAAS.

Een vlies, dat iets bevat, of bevatten kan. Zoodanig vlies, in het dierlijke ligchaam, of ook eenig an-

Digitized by Google

ander, noemt men BLAAS. Ontſtaat de holte, doordien de opperhuid zich van het daaronder liggende weeffel der eigenlijke huid losmaakt, dan noemt men de daardoor veroorzaakte zwelling BLAAR.

BLAD, VEL.

Een ſtuk papier van zekere uitgeſtrektheid. De oorſprong der beide woorden is zeer verſchillend. BLAD, dat met *plat* verwant is, heeft zijnen naam van de breede oppervlakte, die het geſchikt maakt, om ſchrifttrekken te ontvangen. VEL is, in het algemeen, hetgeen dekt, en van daar bijzonderlijk de dunnere huid van kleinere dieren. Het gebruik dier huid tot het bekende perkement, dat in het gemeene leven door het papier vervangen wordt, heeft de beide woorden zinverwant gemaakt. Als zoodanig beteekent *vel* altoos de volle uitgeſtrektheid, welke, bij de vervaardiging, aan het papier gegeven, en die door de grootte van het ſchepraam bepaald wordt. *Een boek papier beſtaat uit vierentwintig vel.* Door *blad* verſtaat men gewoonlijk zoodanig gedeelte van een vel, als, bij het gebruik van een boek, omgewend moet worden, om in het lezen te vorderen; waarom dan ook de voor- en achterhelften van hetzelve, wel eens onduitsch *paginas* genoemd, bij ons den naam van *bladzijden* dragen. De onderſcheidene grootte dezer bladen, door de mindere of meerdere zamenvouwing der vellen veroorzaakt, geeft aan de boekdeelen, daaruit gevormd, het bijzondere formaat, hetwelk wij gewoon zijn folio, quarto, octavo,

Digitized by Google

enz. te noemen. In den boekhandel is ondertusſchen aan het woord *blad* eene kunstbeteekenis gegeven, die de hiervoren ſtaande onderſcheiding op hetzelve ontoepasſelijk maakt. Volgens die beteekenis verſchilt het in uitgeſtrektheid niet van *vel*, en heeft, niet twee, maar, naar het formaat van den druk, vier, acht, zestien bladzijden enz. Deze bladen worden door de onderaan geplaatſte letters van het alphabet onderſcheiden, en men zegt *blad* A, *blad* B, en zoo vervolgens. *Een boekdeel van twintig bladen*, — *van een*, *van twee alphabets*. In dit geval onderſcheidt *blad* zich van *vel* daarin, dat het altijd een gedrukt, of volgens de drukverdeeling beſchouwd *vel* te kennen geeft. *Een blad in folio*, *in quarto*, enz.

BLAKEN, BLAKEREN, SCHROEIJEN, ZENGEN.

Oppervlakkig branden. Geſchiedt zulks door eenen geweldigen, maar kortdurenden gloed, zoo als die van een aangeſtoken riet- of ſtroobosch, dan komen de woorden BLAKEN en BLAKEREN te pas. *Een ſchip*, *eenen paal blaken*, *om er den worm uit te houden*. *Blakeren*, naar zijnen vorm het voortdurend werkwoord van *blaken*, is eeniglijk in gebruik geweest, om eene thans afgeſchafte ſtrafoefening aan te duiden, waarbij de veroordeelde met een' ontſtoken ſtroobos gebrand werd. *Wurgen en blakeren*. ZENGEN is het afbranden van veders, haar, of pluis, en ſchijnt eene nabootſing van het geluid te zijn, hetwelk deze ſtoffen maken, wanneer zij door het vuur verteerd worden.

Zegt

Zegt men van zoodanig afbranden SCHROEIJEN, dan ziet zulks niet op het verwekte geluid, maar op de wegneming der uiterſte ſpitſen; want *ſchroeijen* is eigenlijk door branden afknotten, in welken zin men zegt: *eenen ſtaak ſchroeijen.* Van alle deze woorden is *blaken* het eenige, dat ook onzijdig en in den figuurlijken zin genomen wordt. Het heet alsdan in hevigen gloed ſtaan. *Alles blaakte in het rond. Hij was in blakenden toorn. Van liefde blaken.*

BLAZEN, WAAIJEN.

De vloeiſtof der lucht in beweging brengen. Hij, die BLAAST, doet zulks door uitademing. *Blazen* ſchijnt dus in de eerſte plaats gezegd te worden van de luchtbeweging, welke een dierlijk wezen, door het zamentrekken zijner longen, veroorzaakt. Van daar is het woord overgebragt op alle ſoortgelijke werking, waarbij de lucht door eene naauwe opening naar buiten geperst wordt; en een bekend werktuig, waarmede wij zulks, in de huishouding en in fabrijken, te weeg brengen, wordt bij uitnemendheid *blaasbalg* genoemd. Zelfs van den algemeenen luchtſtroom, den wind, zegt men wel eens dat hij *blaast;* hetzij, omdat de fabelleer, en, volgens dezelve, de dichters aan de winden perſoonlijkheid toegekend hebben, hetzij, omdat de wind, tusſchen bergen of gebouwen bekneld, op dezelfde wijze verſneld wordt, als de door de longen uitgedreven adem. WAAIJEN (bedr.) is op elke andere wijze de lucht bewegen, voornamelijk met oogmerk, om door het ver-

Digitized by Google

vangen van dat gedeelte des dampkrings, hetwelk het ligchaam onmiddellijk omgeeft en door hetzelve verwarmd is, verkoeling aan te brengen. Een daartoe dienend werktuig heet *waaijer*.

BLEEK, WIT.

Ongekleurd. WIT noemt men het ligchaam, welks oppervlakte den geheelen ſtraalbundel des lichts terug kaatst, zonder eenig deel daarvan op te ſlurpen, en dat daardoor kleurloos verſchijnt. BLEEK is hetgeen kleur gehad heeft, of had behooren te hebben. Hierom heet de bewerking, welke ſtrekt om kleur te doen verliezen, *bleeken*. Zegt men van kleuren, b. v., *bleek-rood*, dan verſtaat men daardoor, dat dit rood minder kleur heeft, dan hetgeen men voor den ſtandaard van rood kan aannemen, even gelijk hoog-rood die kleur is, welke boven den ſtandaard van rood verhoogd is. Van minder levendige kleuren, welker verhooging dezelve naar het zwart doet hellen, zoo als blaauw en groen, zegt men liever licht- en donker-blaauw, of groen; ja zelfs verſchilt licht-rood en *bleek-rood* daarin, dat het laatſte een rood beteekent, hetwelk van zijne kleur ſchijnt verloren te hebben, en het voorkomen heeft, alsof het verſchoten was.

BLIJDE, zie BLIJDSCHAP.

Digitized by Google

BLIJDSCHAP, BLIJHEID, BLIJMOEDIGHEID, GENOEGEN, LUST, VERHEUGING, VERMAAK, VERRUKKING, VREUGDE, VROLIJKHEID.

Aangename toeſtand des gemoeds. BLIJDSCHAP en VREUGDE geven beide dien toeſtand te kennen; doch terwijl *blijdſchap*, overeenkomſtig met deszelfs uitgang, alleenlijk ziet op de geſteltenis van dengenen, die *blijde* is, ſlaat *vreugde* ook op de oorzaken, welke de *blijdſchap* verwekken. *De vreugde des levens.* Voorts is *blijdſchap* eene kortſtondiger aandoening van genoegen, en wordt door geringere oorzaken te weeg gebragt, dan *vreugde*. *Het goed gedrag eens zoons geeft den vader vreugde; zijne thuiskomst, na eene korte afwezigheid, verwekt blijdſchap.* BLIJHEID geeft eenen duurzameren ſtaat van blijde zijn te kennen, dan *blijdſchap*. Het is weinig in gebruik en komt alleenlijk in ſommige ſpreekwijzen voor, zoo als: *vrijheid, blijheid.* BLIJMOEDIGHEID drukt eene *blijheid* des gemoeds uit, en dus eenen toeſtand van innerlijke zachte tevredenheid, die zich niet, als de *blijdſchap*, door luidruchtige uiterlijke teekenen openbaart. GENOEGEN geeft insgelijks eene mindere vervoering te kennen, dan *blijdſchap*, of *vreugde*, en beteekent eigenlijk dien ſtaat, waarin, de wenſchen, welke men voedde, voldaan zijnde, de ziel zich in eene aangename kalmte bevindt. Duidelijkst vertoont zich dit in het afgeleide bijv. naamwoord *genoegelijk*. LUST zou bijna als een aan genoegen tegenovergeſtelde ſtaat beſchouwd kunnen worden, namelijk die, waarin de

Digitized by Google

ziel zich aangenaam bewogen voelt. Men ondervindt *lust*, wanneer de eene of andere drift ons aangenaam tokkelt; en voelt men dien prikkel niet, zonder dat deze ſtilſtand aan de vervulling onzer wenſchen toe te ſchrijven is, dan is men *lusteloos*. Eene VERHEUGING ondervinden wij, wanneer de prikkelbaarheid voor het aangename verhoogd is, wanneer wij het ſterker gevoelen. Van hier, dat men den behagelijken toeſtand, waarin men door eenen kleinen roes gebragt wordt, eene *verheuging* noemt. VERMAAK ziet, naar de oorſpronkelijke beteekenis, op de verandering der gemoedsgeſteldheid, doch wordt niet voor die verandering zelve, maar voor het middel gebruikt, waardoor men haar te weeg brengt, voor de verlustiging, waardoor men den geest verzet. Brengt de eene of andere ſterk werkende oorzaak onze aangename aandoening tot zulk eenen trap, dat alle ander gevoel in dat onzer vreugde verzwolgen en wij, als ware het, aan ons zelven onttogen worden, alsdan noemt men dien toeſtand VERRUKKING. Door VROLIJKHEID verſtaat men eene *vreugde*, die zich door uiterlijke teekenen, gezegden, enz. te kennen geeft. Men kan zijne *vreugde* verbergen, zijne *vrolijkheid* niet; doch juist omdat *vreugde* een inniger gevoel kan aanduiden, is dit gevoel ook dikwijls ſterker. Men ſtort tranen van *vreugde;* van *vrolijkheid* ſtort men geene andere, dan die het lagchen ons uit de oogen mogt perſen.

Digitized by Google

BLINKEN, FLIKKEREN, FONKELEN, GLINSTEREN, SCHITTEREN.

Zeer veel licht van zich geven. BLINKEN, dat het voortdurend werkwoord van *blikken* en aan *blank* verwant is, ziet eigenlijk op een terug gekaatst licht, of althans op zoodanig een, dat wel levendig, maar gelijkmatig het oog treft. Van de zon zegt men niet, dat zij *blinkt*, omdat zij te zeer ſtraalt; van de maan zegt men het even min, omdat haar licht te mat is. Gepolijste metalen *blinken*, vanwaar het ſpreekwoord: *het is al geen goud, dat er blinkt.* De volgende woorden beteekenen alle de uitſtrooming van eigen licht, of ten minſte van een licht, hetwelk met zulk eene levendigheid terug geworpen wordt, dat het wederkaatſend voorwerp met een zelflichtend gelijk ſtaat. Daarbij moet het licht niet bij eenen gelijkmatigen ſtroom, maar als bij ſchokken of golven, het oog treffen. Hierom zegt men, hoezeer het zonnelicht ſterker is dan dat der ſterren, van deze laatſte meer dan van de zon, dat zij FLIKKEREN, GLINSTEREN, SCHITTEREN, FONKELEN. Alle deze woorden gebruikt men ook van edelgeſteenten, en in het algemeen van alles, waaromtrent men de levendigheid van het terug geworpen licht met kracht wil uitdrukken. De dichters ſpreken van *ſchitterend wapentuig*, van *het fonkelende zwaard*, (*enſis coruscans*). Onderling verſchillen de woorden op verſcheidenerlei wijze. *Flikkeren* is een niet zeer ſterk, maar een gedurig af- en toenemend licht geven, waarbij men uit eene bijna volkomene donkerheid in eene heldere verlichting

Digitized by Google

overgaat. Eene toorts *flikkert* in den wind, eene kaars, of lamp, kort voor het uitgaan. Van den blikſem zegt men, dat hij *ſchittert*, van het weerlicht, dat het *flikkert*. Om de bijzondere werking van dit laatſte te levendiger voor de verbeelding te ſchilderen, gebruikt de dichteres VAN MERKEN zelfs een tweede klank- en zinverwant woord, en zegt van het weerlicht, dat het *flikkert door de lucht, met blikkerende ſtralen*. *Glinſteren* geeft wel eene afwisſeling van licht te kennen, doch geenszins eene zoo ſterke, als *flikkeren*. Het wordt inzonderheid gezegd van eene gepolijste oppervlakte, die, onder verſchillende hoeken door het licht getroffen, en daarbij bewogen wordende, hetzelve dan eens ſterker, dan eens zwakker terug kaatst. *Een met klatergoud bezet tooneelkleed glinſtert bij het kaarslicht*. Men zegt *ſchitteren* van een veel ſterker licht. *Een ſchitterende blikſemſtraal*. Ook overdragtelijk: *ſchitterende hoedanigheden*. De deugd *ſchittert met onbezwalkten luister*, mag misſchien voor eene overzetting van het *intaminatis fulget honoribus* gelden. *Fonkelen* wordt op deze wijze niet gebruikt, misſchien omdat het, ſchoon eene bij afwisſeling nog ſterkere uitſtrooming van licht beteekenende, geene zoo groote kracht (*intenſiteit*) van hetzelve te kennen geeft. Daar het afkomt van *vonk*, vuurſprankel, bezigt men het in de gevallen, waarin een deeltje der lichtgevende ſtof zelve van het brandpunt uitſchiet, of ſchijnt uit te ſchieten. Een gloeijend ijzer *fonkelt* onder den hamerſlag. Bij vriezend weder *fonkelen* de ſter-

Digitized by Google

ſterren; en ook van zeer levendige oogen zegt men, inzonderheid bij ſterke gemoedsbewegingen, dat zij *fonkelen*. *Een oog, fonkelend van vreugde, van toorn* enz.

BLOEDVERWANT, BLOEDVRIEND, MAAG, NABESTAANDE.

Die tot hetzelfde geſlacht behoort, uit denzelfden ſtamvader geſproten is. BLOEDVERWANT drukt uit, dat de verwantſchap, de vereeniging, veroorzaakt wordt, doordien een deel van hetzelfde bloed in de aders der verwante perſonen ſtroomt. BLOEDVRIEND voegt hierbij, dat die band ook dien van vriendſchap veroorzaakt, of behoort te veroorzaken; het is dus ſterker. MAAG en NABESTAANDE ſchijnen, daarentegen, eene nadere betrekking, dan de algemeenere van *bloedverwantſchap* aan te duiden. In *nabeſtaande* toont de vorming van het woord zulks reeds; een zeer verre neef kan geen *nabeſtaande* genoemd worden. *Maag* duidt misſchien tevens op eene bijzondere ſoort van bloedsbetrekking, te weten, die tusſchen den vader des gezins en deszelfs afſtammelingen. Oudtijds beteekende *maag* zoon; hetzij men nu van hier den ruimeren zin wil afleiden, welken het tegenwoordige taalgebruik aan het woord gehecht heeft, hetzij men dit doe afſtammen van het naamw. *magt*, zoo ziet men zich, in beide gevallen, gebragt tot de betrekking tusſchen ouder en kind, tusſchen het hoofd des geſlachts en de onder zijn gezag behoorende afſtammelingen. Naar deze uitlegging zou de

ſpreek-

Digitized by Google

ſpreekwijs: *man en maag te hulp roepen*, misſchien kunnen heeten, alle tot bijſtand verbondene perſonen ontbieden, zoo degenen, die hiertoe gehouden zijn, omdat zij, als kinderen, of kindskinderen, van ons afſtammen, als de zoodanigen, aan welken hunne betrekking als leenmannen zulks ten pligt maakt.

BLOEI, BLOEM, BLOESEM.

De ſtaat, waarin planten gezegd worden te bloeijen. Bloei, van *bloeijen*, duidt dezen ſtaat in het algemeen aan: *de boomen, de aardbeijen ſtaan in den bloei.* Figuurlijk wordt het voor kracht en ſchoonheid gebezigd: *eene bloeijende verbeeldingskracht*, die levendige, treffende beelden voortbrengt. Bloem is het gedeelte van eene plant, waarin het zaad vervat is, en hetwelk voor het gezigt en den reuk, door verſcheidenheid van kleuren en geuren, aangenaam is: *de roos is eene ſchoone bloem. Grasbloemen, korenbloemen*, enz. In eene oneigenlijke beteekenis zijn *bloemen*, onder anderen, al datgeen, hetwelk door zijne ſchoonheid bevalt: *de bloemen der gezondheid prijken op hare wangen.* Een *bloemrijke ſchrijftrant* is zulk een, welke zich, door rijkheid van beelden, van den gewonen onderſcheidt. Bloesem is de ontſlotene knop der vruchtdragende boomen. *Bloeſem van appelboomen, kerſenboomen, oranjeboomen*, enz., ook *oranjebloeſem*, enz. *De bloeſems zijn voorboden der vruchten. Wanneer de bloeſems afvallen, verwachten wij vruchten. Wanneer de bloemen verwelken, heeft de plant hare grootſte waarde verloren.*

Men

Digitized by Google

Men zegt niet: *appelbloem*, *kerſenbloem*, enz., maar: *appelbloeſem*, *kerſenbloeſem*, enz.

BLOEI, VOORSPOED, WELVAART.

Gunſtige toeſtand. BLOEI ziet op jeugdige kracht en ſchoonheid (zie het voorgaande artikel), WELVAART op den goeden innerlijken, om zoo te ſpreken, gezonden ſtaat, en VOORSPOED op het geluk, op het afzijn van alle wederwaardigheden. De handel *bloeit*, of is in *bloei*, wanneer zich in de onderſcheidene takken van denzelven niet alleen kracht en leven vertoonen, maar zich nog aanhoudend nieuwe bronnen openen. Door *welvaart* van den handel verſtaat men, dat het den handel goed gaat, dat hij noch met innerlijke gebreken, noch met uitwendige beletſelen te worſtelen heeft. Eindelijk zegt *voorſpoed* des handels, dat hij door gelukkige omſtandigheden begunſtigd wordt en toeneemt.

BLOEIJEN, zie BLOEI.

BLOOD, VERSAAGD, VREESACHTIG.

BLOOD duidt enkel een gebrek aan ſtoutmoedigheid aan. VERSAAGD wordt iemand, wanneer hij aan den goeden uitſlag eener zaak op eenmaal begint te twijfelen, en den moed laat zakken. VREESACHTIG is hij, die bij eene zaak ligtelijk gevaar ontdekt, waar anderen geen gevaar zien; of die gewoon is, zich hetzelve grooter voor te ſtellen, dan het is.

BLOOT,

Digitized by Google

BLOOT, NAAKT.

Dat niet bedekt is. BLOOT ſchijnt in het algemeen te beteekenen hetgeen niet bedekt is, NAAKT, hetgeen niet bedekt is, dan met de huid, of met hetgeen zich zoo nabij aan een voorwerp hecht, als de huid aan het dierlijke ligchaam. Het hoofd der Europeërs is dikwijls *bloot*, want zij ligten den hoed; dat der Oosterlingen is het zelden, want zij houden voor onvoegzaam den tulband af te nemen; daarentegen is hun hoofd *naakt*, want zij ſcheren zich den ſchedel. — *De bloote grond* is de grond, op welken men niets geſpreid heeft; *de naakte rots* is de rots, welke met gras noch mosch begroeid is. De ruimere beteekenis van *bloot* is ongetwijfeld de reden, waarom men dit woord, en niet *naakt*, ook gebruikt in den zin van onverzeld door iets anders. *Ik zeg u de bloote waarheid* beteekent: ik zeg u niets meer, dan de waarheid; de waarheid, welke ik u zeg, is van geen bijhangſel verzeld. *Ik zeg u de naakte waarheid* zou heeten: ik zeg u de waarheid onomkleed, onverbloemd.

BODE, BOODSCHAPPER.

BOODSCHAPPER noemt men dengenen, die eene boodſchap overbrengt. BODE is hij, wiens ambt het is zulks te doen, of, in het algemeen, die zich, ter uitvoering van eenen last, naar eene plaats, waar men hem henenzendt, moet begeven. De *Statenboden* waren tot meer en onderſcheidener ambtsverrigtingen verbonden, dan de *boodſchappers van ſtaat*.

BO-

Digitized by Google

BODEM, GROND.

Beide beteekenen het onderſte van een ding, doch in verſchillende betrekkingen. BODEM is het onderſte in aanmerking van deszelfs plaats, die aan het *bovenſte* tegenovergeſteld is; GROND is het onderſte, voor zoo verre het *hoogere* daarop rust. Eene kist heeft eenen *bodem*, in tegenoverſtelling van het dekſel. Men zegt *aardbodem*, in tegenoverſtelling van het hemelgewelf. *Grond* noemt men de oppervlakte der aarde, als dragende alles, wat daaruit voortkomt, of daarop gebouwd wordt. *Eenen boom in den grond zetten.* Ook den vloer eener kamer, zelfs eener bovenkamer, noemt men *grond*, en zulks met regt; als rustende daarop de perſonen, meubelen en hetgeen verder in het vertrek te vinden is. In ſommige gevallen gebruikt men de beide woorden. Men zegt, b. v., den *grond* en den *bodem* der zee. Met het eerſte bedoelt men het onderſte der zee, waarop al het water rust; met het andere, dat gedeelte der zee, dat tegen de oppervlakte overſtaat. Op gelijke wijze verſtaat men, figuurlijk, door den *bodem* van het hart de diepſte plaats van hetzelve. Die dus het hart tot op den *bodem* doorziet, doorziet het in deszelfs geheele uitgeſtrektheid. Die het tot op den *grond* doorziet, onderſcheidt de beginſelen, waaruit de gevoelens en bewegingen des harten ontſtaan. Als een bijzonder aan de zeevaart eigen woord, beteekent *bodem* ſchip. Van daar *bodemerij*, beleening op ſchepen.

Digitized by Google

BOEDEL, ERFENIS, NALATENSCHAP.

Hetgeen, ten gevolge van iemands afſterven, aan eenen hem overlevenden komen moet. Dit is de eigene beteekenis van ERFENIS en NALATENSCHAP; BOEDEL heeft dezelve alleen in zoo verre, als de goederen eens *overledenen* bedoeld worden; want ook van die eens nog levenden zegt men *boedel*. *Erfenis* is de geheele vereeniging aller regten en goederen eens overledenen, beſchouwd van den kant der erven, op welke zij overgaan. Men verkrijgt eene *erfenis*, niet eene *nalatenſchap*. Dezen naam draagt zij met betrekking tot den afgeſtorvenen zelven. Men zegt: *de nalatenſchap* van wijlen den Heer N, niet deszelfs *erfenis*. *Boedel* bevat de goederen, tot de *nalatenſchap* behoorende, en dat gedeelte der regten, hetwelk goederen vertegenwoordigt, zoo als de inſchulden.

BOEGSEREN, OP HET SLEEPTOUW NEMEN, TREILEN.

Alle woorden, die het voorttrekken van een vaartuig, door middel van een touw, te kennen geven, doch die, als naauwkeurig onderſcheidene, en in het gemeene leven ſlechts niet genoegzaam bekende kunsttermen, geen eigenlijk voorwerp van ſynonimiſche vergelijking uitmaken. BOEGSEREN zegt men van eene boot, die, geroeid wordende, een vaartuig voortſleept. OP HET SLEEPTOUW NEMEN wordt gebruikt van een zeilend vaartuig, dat op gelijke wijze een ander voorwaarts brengt. TREILEN, eindelijk, is van den wal een vaartuig voorttrekken.

BOEI,

Digitized by Google

BOEI, BAND, KETEN (KETTING), KLUISTER.

Werktuig, geſchikt, om de vrije beweging van een levend ſchepſel te verhinderen. BOEI en KLUISTER geven dit meer uitſluitend te kennen, dan BAND of KETEN, die ook tot andere oogmerken dienen kunnen. Eerstgemelde woorden worden, daarenboven, eeniglijk ten aanzien van menſchen gebruikt, en om een werktuig aan te duiden, dat de beweging van handen of beenen verhindert. *Boei* is zulk een werktuig, hoe ook gemaakt, doch gewoonlijk van eenig metaal vervaardigd. *Kluister*, met *kluis*, *klooster* en het Latijnſche *claudere* verwant, onderſtelt eene *boei*, die geſloten wordt. Men mag het dus voor ſterker houden. *Aan het aardſche gekluisterd* heeft meer nadruk, dan *daaraan geboeid*. Daar *keten* niet voſtrektelijk en in elk geval een werktuig van bedwang beteekent, zoo brengt het ook minder, dan *boei*, of *kluister*, noodwendig het denkbeeld van gevangenſchap met zich; althans gebruikt men het, figuurlijk, van zulke *banden*, welke wij zelve niet verlangen te verbreken. *Sterke banden houden elk mensch aan zijn vaderland geketend; geboeid*, of *gekluisterd* zou onderſtellen, dat hij den *band* als een ongeluk beſchouwde. Ondertusſchen, daar een uit ſchakels beſtaande *band*, want dit verſtaat men onder *keten*, vereischt, dat hij uit zeer hechte ſtof, gewoonlijk ijzer, gevormd zij, zoo geeft *keten* menigmaal het denkbeeld van een' ſterkeren *band*, dan zelfs *boei*, of *kluister*. *Aan het aardſche geketend* wijst, wel is waar, op eene minder onvrijwillige gehechtheid aan

Digitized by Google

het aardſche, dan *gekluisterd;* maar op eene nog ſterkere. Eindelijk bevat *band* het algemeene denkbeeld van hetgeen bindt, waaronder ook de zachtere *banden* begrepen zijn. *Banden des bloeds, der vriendſchap.* De *banden der liefde* alleen noemt men wel eens *ketens*, om, zoo al niet derzelver duurzaamheid, ten minſte derzelver ſterkte te kennen te geven; meestal echter wordt, in dit geval, het harde, dat in het woord gelegen is, door eene bijvoeging verzacht: *de bloemenketen der min.*

BOEKSTAAF, LETTER.

Aangenomen teeken, hetwelk alleen, of met meerdere vereenigd, woorden vormt. BOEKSTAAF is de ſtaaf, waarop de drukletter gevormd is, en vervolgens het afprentſel daarvan op het papier. LETTER is ook de geſchrevene.

BOER, zie AKKERMAN.

BOERT, JOK, KORTSWIJL, SCHERTS.

Alle woorden, die het tegenovergeſtelde van ernst te kennen geven. Men BOERT en SCHERTST met woorden; JOK en KORTSWIJL kunnen ook in handelingen beſtaan. De *boert* onderſtelt, dat reeds in de uitdrukkingen, welke men bezigt, iets kluchtigs en vrolijks gelegen is. *Scherts* ligt meer in de bedoeling van den ſchertſenden; de gebezigde woorden zouden, op zich zelve genomen, eene ernſtige beteekenis kunnen hebben. Het eerſte komt meer overeen

Digitized by Google

een met het Franſche *raillerie*, het andere met *plaiſanterie*. Door *jok* verſtaat men woorden of daden, die niet in ernst gemeend zijn; en ten aanzien van *kortswijl* toont reeds de zamenſtelling, dat daardoor bedoeld wordt hetgeen de wijl, den tijd, kort, waartoe *boert*, *ſcherts* en *jok* alle uitnemend geſchikt zijn. Men zou dus *kortswijl* eenigermate als eene algemeene uitdrukking beſchouwen kunnen, waaronder de overige vervat, en waarvan zij, gelijk ook onderling, alleen door hunne bijbeteekenis onderſcheiden zijn.

BOERTEN, zie BOERT.

BOETE, GELDSTRAF.

Het eerſte ziet op de vergoeding, het herſtel, van hetgeen misdreven is, het andere op de ſtraf, welke de overtreder ondergaat.

BOETEN, zie BEKOOPEN.

BOETVAARDIGHEID, zie BEROUW.

BOEZEM, BORST, HART, SCHOOT.

Deelen van het menſchelijke ligchaam, die in den eigenlijken en ſtriktſten zin genoegzaam onderſcheiden zijn. Boezem, oorſpronkelijk de zachte vouwen aanduidende, die, naar de kleederſnee der ouden, door het gewaad op de borst gevormd werden (*ſinus*), beteekende voorts de vleezige deelen aan den buiten-

Digitized by Google

kant der ribben, inzonderheid bij de vrouwen. Door BORST verſtaat men het voorſte deel der ribben zelve met hetgeen zij bedekken, en meer bijzonder de longen. HART is het ingewand, welks levenskracht ons bloed in omloop brengt, en SCHOOT, eindelijk, duidt de lagere deelen des ligchaams aan, meer bepaaldelijk die, waar, bij de vrouwelijke kunne, de vrucht het leven ontvangt en zich ontwikkelt. In dit verſchil ligt de grond van hetgeen men in het figuurlijke gebruik der woorden waarneemt. *Boezem* beteekent altoos iets zachters, dan *borst*, en brengt het denkbeeld mede van koesteren, voeden. Men zegt: *tegen de borst ſtotend*, — *zich met de borst op iets toeleggen*; in welke ſpreekwijzen het woord *boezem* niet kan gebezigd worden. Onder de uitdrukking *hart* begrijpt men hetgeen met de aandoeningen en gemoedsbewegingen in verband ſtaat, wier roerſels daarom ook *hartstogten* genoemd worden. *Den dood in den boezem dragen* beteekent de kiem eener doodelijke ziekte in zich hebben, welke onze levensverrigtingen zelve aankweeken en koesteren, totdat zij ons doet bezwijken. *Den dood in het harte dragen* geeft te kennen, dat een ongeluk, een *hartzeer* ons zoodanig aangedaan heeft, dat het ons den dood zal doen. De eerſte ſpreekwijs ziet op het ligchaam, de andere op het gemoed. *Schoot* ſtaat, ook in de oneigenlijke beteekenis, met voortbrengen, baren in betrekking. *Het graan wordt den ſchoot der aarde toevertrouwd. De metalen vormen zich in den ſchoot der aarde. In het hart der aarde*

heet

Digitized by Google

heet, in de binnendeelen, in het diepſte der aarde; en *de boezem der aarde*, ſchoon de uitdrukking min gewoon is, dan de beide andere, ziet op koestering, op rust. *Zacht rusten de dooden in den boezem der aarde.*

BOGT, BOOG, KROMTE, KRONKELING.

Hetgeen van eene regte lijn afwijkt. KROMTE, van *krom*, zegt, dat de loop niet regt is, dat hij, ſchoon geenen hoek makende, de rigting niet volgt, in welke de afſtand tusſchen twee punten het kortſte is. BOGT, van *buigen*, duidt aan, dat de rigting regt had behooren te zijn, of ten minſte had kunnen wezen, doch dat zij krom geworden is. De cirkel, de ellips, zijn kromme lijnen, en hebben eene door vaste wetten bepaalde kromte, maar geene *bogt*, en kunnen nog minder gezegd worden gebogen te zijn; want men kan zich den cirkel, of de ellips, niet als regte lijnen voorſtellen, zonder dat zij verliezen hetgeen derzelver wezen uitmaakt. Om dezelfde reden heeft een ring wel kromte, maar geene *bogt*; doch aan de ſtaaf, of bies, heeft de werkman eene *bogt* gegeven, om den ring te vormen. Een weg, die niet regt is, heeft beide eene *kromte* en eene *bogt*; het eerſte, omdat hij niet regt is, het andere, omdat men hem krom gemaakt heeft, terwijl hij regt had kunnen zijn, en echter een weg blijven. BOOG is hetgeen eene *bogt* heeft; in de eerſte plaats het bekende wapentuig, vervolgens al wat in gedaante daaraan nabij komt, en dus elke niet in

Digitized by Google

zich zelve wederkeerende en niet in het oneindige voortloopende kromme lijn. *Cirkelboog*, *regenboog*, *boogſchot*, enz. KRONKELING is eene krooming, die zich meer dan eenmaal buigt, eene aaneenſchakeling van bogten. *Bij het uitſtroomen uit Parijs vormt de Seine kronkelingen.*

BOGTIG, zie BOGT.

BOLSTER, DOP.

Het bekleedſel, dat zekere dingen omgeeft. DOP is eene harde ſchaal. *Eijerdop*, *notendop*. BOLSTER is een buigzaam en ruw bekleedſel. *De bolſter eener noot. Graan, dat in den bolſter zit.* Figuurlijk zegt men van iemand, wiens ware aard en begaafdheden onder een ruw en onbeſchaafd voorkomen verborgen liggen: *de bolſter is er nog niet af.* Hij moet *ontbolſterd* worden.

BONDIG, zie BEKNOPT.

BONT, GESCHAKEERD, VEELKLEURIG.

Onder de beteekenis van dit laatſte woord zijn de beide vorige vervat. BONT noemt men reeds hetgene ſlechts twee kleuren vereenigt; echter ſchijnt het, dat die twee kleuren, in dat geval, ſterk bij elkander moeten afſteken, gelijk zwart en wit, rood en wit. Eene zoodanige kleurvereeniging wordt alsdan, naar de donkerſte der beide kleuren, *zwartbont*, *roodbont*, enz genoemd. Zijn vele en ſterkſchreeuwende kleuren vereenigd, dan zegt men *kakelbont*. VEEL-

KLEU-

Digitized by Google

KLEURIG vereischt, gelijk het woord aanduidt, eene vereeniging van meer dan twee kleuren, en schijnt eene zachtere mengeling derzelve te gedoogen, dan *bont*. GESCHAKEERD noemt men datgene, waarin de kleuren op eene aangename wijze verdeeld zijn, zoodat zij het oog van den beschouwer streelen.

BOODSCHAPPER, zie BODE.

BOOG, zie BOGT.

BOOMVRUCHT, FRUIT, OOFT.

Neemt men OOFT in den ruimsten zin, alsdan zijn daaronder ook die vruchten begrepen, welke aan dunnere stengels nabij den grond wassen, gelijk de ananas, de meloen. In eenen engeren zin, waarin het nader aan boomvrucht verwant is, begrijpt het alleen zoodanige aan boomen groeijende vruchten, wier pit, of steen, door een zacht bekleedsel omgeven is. Onder BOOMVRUCHT, daarentegen, verstaat men ook die vruchten, welker eetbaar gedeelte binnen eene harde schaal besloten is, zoo als noten, amandelen. FRUIT vereenigt de ruimste beteekenis van *ooft* met die van *boomvrucht*, en begrijpt alle vrucht, die voor den mensch te genieten is.

BOORD, KANT, KUST, OEVER, RAND, STRAND, WAL, ZOOM.

De grenzen van een vlak. BOORD, KANT, RAND en ZOOM worden in het algemeen van de grenzen

Digitized by Google

aller ſoort van vlakten gezegd; KUST, OEVER, STRAND en WAL van de grenzen eener uitgeſtrektheid lands, waar dezelve door het water bepaald wordt. Tuſſchen de vier eerſte woorden vindt weder een gemeenſchappelijk onderſcheid plaats, in zooverre, namelijk, *boord* en *kant* de grenslinie van het vlak, eenigermate met wiskundige ſtriktheid, uitdrukken, en aan dezelve geene breedte toekennen, terwijl *kant* en *zoom* eene ſtrook beteekenen, die, hoezeer ſmal in vergelijking der vlakte, welke zij bepalen, echter eenige breedte heeft. Van *boord* en *rand* drukt het eerſte die betrekking der grenslinie tot het inwaarts liggende uit, volgens welke zij hetzelve bepaalt; het andere zegt, dat de grenslinie er rondom loopt. De *boord* van een glas, van eenen ſchotel, is het uiterſte gedeelte der ſtoffe van glas, of ſchotel, welke het daarin bevatte belet er uit te loopen, of af te vallen. Wanneer men van eene rivier zegt, dat zij *boorden* heeft, zoo verſtaat men dit eigenlijk niet van haar water, maar van haar bed. Een ſchip heeft *boorden*, een vlot heeft *randen*. *Kant* zou eigenlijk de ſcherpe zijde van een ligchaam beteekenen, en als zoodanig niet een deel der oppervlakte, maar de ſmallere zijvlakte zijn. In dezen zin zegt men: *eenen ſteen op zijnen kant zetten*. Doch hiertegen verzet zich, in verſcheidene andere gevallen, het gebruik. De *kant* eener bladzijde is het wit, dat nevens den letterdruk op hetzelfde vlak als deze overblijft, en eene *kantteekening* is eene aanteekening op den witten zoom geplaatst. *Zelf-*

kant

Digitized by Google

kant is eene ter wederzijde van het weefſel loopende en uit de ſtof zelve gevormde ſtrook. *Zoom* ſchijnt, inzonderheid volgens het tegenwoordige taalgebruik, eene eenigzins verhevene ſtrook te beteekenen, door welke eene uitgeſtrektheid omgeven wordt. Van linnen, laken en andere buigzame dingen, is *zoom* de omgevouwen en vastgemaakte rand der ſtof. Op gelijke wijze zegt men: *met gras*, of *bloemen omzoomd*. *Oever* is het uiterſte gedeelte van het land, naar den kant van het water; men zegt het beide ten aanzien der zee en der binnenwateren. *Strand*, daarentegen, wordt alleen met betrekking tot de zee gebruikt, en beteekent eenen vlakken oever, die onmerkbaar naar de zee afhelt, en menigmaal, wegens de nog verre in het water voortdurende ondiepte, voor de ſchepen gevaarlijk wordt; van hier de uitdrukking *ſtranden*. *Kust* is de zoom des lands zoo verre het oog dien uit zee ontdekken kan; zij bevat dus eene breedere ſtrook gronds, dan *oever*, die ſlechts den uiterſten rand daarvan beteekent, en heeft ook meerdere uitgeſtrektheid in de lengte. Door *wal* verſtaat men eenen *oever*, waaraan door kunst meerdere verhevenheid gegeven is, dan dezelve oorſpronkelijk had. De oevers der meeste Hollandſche binnenwateren zijn *wallen*, vanwaar, onder onze ſchippers, de uitdrukking *aan wal zijn* gelijkbeduidend geworden is met *aan land zijn*, en *de vaste wal*, in tegenſtelling van ſchip, of vaarwater, gezegd wordt. Daarentegen loopen de Hollandſche *kusten* grootendeels uit in lage *ſtranden*, die het naderen derzelve bezwaarlijk maken.

Digitized by Google

BOOS, BOOSAARDIG, zie KWAAD.

BOOT, zie SLOEP.

BOOZE, BOOZE GEEST, DROMMEL, DUIVEL, SATAN.

Een wezen, hetwelk men onderſtelt tot eene hoogere klaſſe dan de mensch te behooren, en zijn genoegen in boos doen te vinden. DUIVEL en SATAN zijn beide namen, waarmede de Bijbel zoodanige wezens beſtempelt. De eerſte, ſchoon enkele malen ook aan dien geest gegeven wordende, welke gezegd wordt het oppergebied over anderen van zijne ſoort te voeren, komt menigvuldiger voor als naam van het geheele geſlacht. *De overſte der duivelen.* Omgekeerd is het met den naam *ſatan*; deze, die ſomwijlen in het algemeen eenen *duivel* beteekent, wordt meestal gebezigd, om het opperhoofd, of een opperhoofd der duivelen uit te drukken. In het figuurlijke gebruik heeft hierom *ſatan* meerderen nadruk, dan *duivel. Met de boosaardigheid van eenen ſatan* is ſterker, dan wanneer men zegt *van eenen duivel.* Ondertusſchen behoort, daarentegen, *ſatansch* gewoonlijk meer tot den gemeenzamen ſpreektrant, dan *duivelsch.* Men zegt, in eenen ernſtigen zin, *een duivelsch*, niet *een ſatansch voornemen.* DROMMEL, ook *drommelsch*, is nog gemeenzamer. Het ſtelt den duivel, niet als een verſchrikkelijk, maar bijna als een belagchelijk wezen voor, en ſchijnt ontleend te zijn van de ingedrongen drollige

ge-

Digitized by Google

geſtalte, welke de ſchilders wel eens aan de afbeelding des duivels geven. De BOOZE is mede eene bijbelſche uitdrukking, welke het wezen, dat men daaronder verſtaat, naar deszelfs verſchrikkelijkſte eigenſchap kenmerkt; figuurlijk gebruikt men deze uitdrukking niet. BOOZE GEEST vereenigt beide hoofdpraedikaten van dit wezen; en daar deze wijs van hetzelve aan te duiden het zinnelijke beeld niet voorſtelt, hetwelk de ſchilders, door hunne herſenſchimmige affchetſingen, aan het woord *duivel* verbonden hebben, is het woord *booze geest*, in den ernſtigen ſtijl, van een veel uitgebreider gebruik. *Het ſchijnt, of een booze geest de hand in deze zaak heeft; — de booze geest des minnenijds*, enz.

BORDUREN, STIKKEN.

Eene ſtof, op zekere wijze, met draad doornaaijen, zoodat deze op de buitenzijde zigtbaar blijft en aldaar figuren vormt. Het BORDUREN geſchiedt met kleuren, van die der ſtof verſchillende, het STIKKEN met dezelfde kleur, terwijl, daarenboven, bij het *borduren* gewoonlijk figuren, bij het *ſtikken* meestal zekere afdeelingen gevormd worden.

BORG, GIJZELAAR.

Een perſoon, die zekerheid geeft voor de belofte eens anderen. Volgens het tegenwoordige ſpraakgebruik worden GIJZELAARS, van ſouverein tot ſouverein, of ten minſte van onafhankelijken perſoon tot onafhankelijken perſoon gegeven; terwijl BORGEN door

door de bijzondere leden van eenen ſtaat geſteld worden. *Gijzelaars* geven de zekerheid met hunne perſonen, *borgen* meestal met hunne goederen; waarom dan ook *gijzelaars* reeds oogenblikkelijk en vóór er nog eenige inbreuk op het verdrag heeft plaats gehad, overgeleverd worden aan dengenen, wien zij tot zekerheid dienen moeten, terwijl *borgen* onaangeroerd blijven, tot dat de oorſpronkelijke ſchuldenaar nalaat, aan zijne verbindtenis te voldoen.

BORG BLIJVEN, GOEDSPREKEN, INSTAAN, WAARBORGEN.

Iemand zeker ſtellen, dat door een' ander niets tegen zijn regt gedaan zal worden. Die BORG BLIJFT, doet zulks, door zich, nevens den eigenlijken ſchuldenaar, te verbinden; die GOED SPREEKT, door te verklaren, dat de ſchuldenaar goed is, of wel, dat men voor hem goed zal zijn. Die INSTAAT belooft, dat hij voor den anderen zal optreden, in deszelfs plaats zal ſtaan, en de verantwoordelijkheid voor hem op zich zal nemen. Eindelijk gaat hij, die WAARBORGT, de verbindtenis aan, om hetgeen hij *gewaarborgd heeft*, tegen allen aanval te verdedigen, of, zoo hij zulks niet vermag, ſchadeloosſtelling te verſchaffen. In dengenen, die *borg gebleven* is, heeft men dus, als ware het, eenen tweeden ſchuldenaar; in hem, die *goed geſproken* heeft, iemand, aan wien men zich houden kan; die *ingeſtaan* heeft, is iemand, die den *ſchuldenaar*, en de *waarborg*, iemand, die den regtverkrijger vertegenwoordigen moet.

Men

Digitized by Google

Men zegt *borg blijven* en *goedſpreken* voor eenen perſoon, *inſtaan* ook voor eene gebeurtenis, en eene zaak *waarborgen*.

BORGEN, TE BORG GEVEN, LEENEN.

BORGEN en LEENEN beteekenen zoowel de daad van TE BORG, of te leen, GEVEN, als die van te borg, of te leen nemen, inzonderheid ſedert men het werkwoord *ontleenen* naauwelijks anders meer, dan van onligchamelijke zaken, hoedanigheden, denkbeelden, enz. is beginnen te gebruiken. *Leenen*, ſchoon oudtijds geven beteekenende, zoo als nog uit het zamengeſtelde *verleenen* blijkt, heet, volgens het tegewoordige taalgebruik, het bezit en gebruik eener zaak, voor eenen tijd, aan een' ander afſtaan, met oogmerk, om, na dit tijdverloop, het geleende terug te erlangen. Is deze zaak nu zoodanig, dat zij, ook na het gebruik, beſtaan blijft, alsdan gaat het regt van eigendom op den tijdelijken bezitter niet over, en hij is gehouden, na afloop van den vastgeſtelden termijn, het geleende zelf, en niets anders in deszelfs plaats, terug te geven. Behoort, daarentegen, de zaak onder de zoogenaamde *res fungibiles*, dat is, vergaat zij door het gebruik, zoo als geld, graan, enz., alsdan gaat de eigendom over, en de tijdelijke bezitter is ſlechts tot teruggave van hoeveelheid en ſoort gehouden; ja dit laatſte ſlechts, voor zoo verre verſchil van ſoort verſchil van waarde medebrengt, of de teruggave derzelfde ſoort, bij uitdrukkelijk beding, belooſd is. BORGEN onderſtelt, in het

Digitized by Google

het Nederduitsch, eene geheel andere ſoort van overeenkomst, namelijk niet die van leening, maar van koop, en wel van zoodanig eenen koop, waarbij de verkooper, uit goed vertrouwen op den kooper, vrijwillig afſtaat van het regt, om den prijs van het verkochte, bij de overgifte daarvan, te vorderen; het eigendomsregt gaat daarbij dus in alle gevallen over. Ondertuſschen ſluit de nevenbeteekenis van op goed vertrouwen te geven het denkbeeld uit van pandſtelling, of, in het algemeen, van eenige verzekering, anders, dan het woord van den kooper; van hier dat *borgen* niet ten aanzien van vaste, maar alleen van roerende goederen, en zelfs onder deze meer van waren, dan van eenige andere dingen gebruikt wordt. *Winkelgoederen borgen.*

BORST, zie BOEZEM.

BOS, BUNDEL, PAK, RIST.

Verzameling van met elkander verbondene dingen. Worden deze dingen door eenen band bijeen gehouden, die om dezelve henengaat, dan vormen zij eenen BUNDEL. Om de *fasces*, welke de hoogſte overheidsperſonen te Rome voor zich uit deden dragen, in onze taal uit te drukken, zegt men *bundelbijlen*. Wil men niet uitdrukkelijk te kennen geven, dat een rondgaande band het middel van vereeniging is, dan moet het woord BOS gebruikt worden. Men zegt even zeer een *bos haren*, een *ſleutelbos*, als een *bos ſtroo*, of een *bos zwavelſtokken*. PAK geeft te kennen, dat de zamenverbondene dingen digt ineen-

ge-

Digitized by Google

gedrongen zijn, hetwelk meestal door omwikkeling geſchiedt; maar niet altoos, gelijk bij den *bundel*, door omwikkeling met eenen band. In lijnwaad, of papier geſlagene goederen vormen een *pak*, al zijn zij door geenen band verzekerd. Rist, eindelijk, is zoodanig eene verbinding van dingen, waardoor zij geenen klomp uitmaken, maar aan elkander, met kleine tusſchenruimten, volgen. *Eene rist aalbesſen, eene rist uijen.*

BOSCH, HOUT, WOUD.

Verzameling van bijeenſtaand houtgewas. Woud wordt voor eene uigeſtrektere verzameling van zulk gewas gehouden, dan bosch. Volgens den oorſprong ziet het echter op de meerdere grootte van het gewas zelf. Het woord *woud*, dat ſlechts in de zoo veelvuldig verwisſelde voorletters *w* en *h* (want de ſlotletters maken hier geen onderſcheid) van hout verſchilt, geeft te kennen, dat de gewasſen, die het vormen, uit hout beſtaan, dat zij boomen zijn en geenszins ſtruiken. Men bezigt echter *woud* en *hout* niet onverſchillig: *het Haarlemmer hout;* niet *het Haarlemmer woud.* Voor laag ſtruikgewas gebruikt men ook *hout*, niet *woud*, of *bosch: de hazen zitten in het hout.*

BOT, DOM, STOMP.

Door bot en stomp verſtaat men hetgeen niet ſcherp is; doch *bot* wordt meer van de ſnede, *ſtomp* van de punt gezegd. *Een bot mes — een ſtompe degen.*

Digitized by Google

gen. Overdragtelijk wordt hij *bot* genoemd, die niet *ſnedig* is — die de noodige ſcherpte des verſtands mist: *hij is een bot mensch.* Van hier, in den gemeenzamen ſpreektrant, *botterik*, voor zoodanig iemand. *Stomp* is hij, die traag van begrip en oordeel is: *ik ben ſtomp van het lezen geworden.* Dom, dat oulings ook doof beteekende, wordt hij genoemd, die gebrek aan doorzigt en bevatting heeft: *hij heeft een dom uitzigt. De domheid van dezen jongen is zoo groot, dat hij bezwaarlijk, in zijn ganſche leven, zal leeren lezen.* Van hier, in de gemeenzame verkeering, *domkop*, *domoor*, voor een bot, onleerzaam mensch.

BOTHEID, zie BOT.

BOTTERIK, zie BOT.

BOUWEN, OPRIGTEN, STICHTEN.

Uit bouwſtoffen een geheel vormen. Oprigten kenmerkt den ligtſten arbeid van dien aard; het duidt de zamenſtelling van een gebouw aan uit beſtanddeelen, welke men daartoe alleenlijk in de hoogte behoeft te rigten en te verbinden. *Kramen en ſpelen, op de kermis, barakken voor de ſoldaten, worden opgerigt.* Hetgeen, tot eene blijvende woning, uit duurzamere ſtoffen en met grootere zorg is zamengeſteld, noemt men gebouwd. Stichten is aan iets een beſtaan, een blijvend aanwezen geven; het wordt dus van de hechtſte en duurzaamſte gebouwen gezegd;

Digitized by Google

zegd; men *ſticht* kerken en paleizen. Met dezelfde beteekenis zegt men *een rijk ſtichten*, en, bij nog verderen overgang, *het gemoed ſtichten.*

BOUWEN (OP IETS), OP IETS VERTROUWEN, ZICH OP IETS VERLATEN.

Met zekerheid iets verwachten. Wanneer men vastelijk gelooft, dat iets onze verwachting niet bedriegen zal, en de gerustheid gevoelt, welke zulk een vast geloof inboezemt, alsdan VERTROUWT men. *Vertrouwen* onderſtelt dus nog niet, dat men zijn geloof tot den grondſlag eener handeling maakt. Die zich op iets VERLAAT doet meer; hij neemt hetgeen, waarop hij vertrouwt, om zoo te ſpreken, tot ſteunpunt, tot ſtaf, waarop hij zich zelven, of den last, dien hij torst, laat rusten, en dat hem begevende zijnen val te weeg kan brengen. OP IETS BOUWEN geeft het denkbeeld, dat men het voorwerp van zijn vertrouwen tot den grondſlag maakt, hetzij van zijne ontwerpen, hetzij van zijne werkelijke ondernemingen. *Toen* MILTIADES *den Atheneren voorſloeg, den vijand in het open veld te bevechten, vertrouwde hij op de dapperheid en vaderlandsliefde zijner landgenooten. Toen* THEMISTOCLES *hun aanraadde, aan boord hunner ſchepen te gaan, verliet hij zich op hunne meerdere ervarenheid ter zee; en toen* ALCIBIADES *hun de verovering van Syracuſe en van Sicilië beloofde, bouwde hij op zijne eigene tegenwoordigheid aan het hoofd des legers.*

Digitized by Google

BOVEN, (TE) GAAN, OVERTREFFEN.

Bij vergelijking eenen hoogeren graad bereiken op hetgeen tot ſchaal van vergelijking dient. De voorwerpen dezer vergelijking kunnen even zeer iets kwaads, als iets goeds zijn. TITUS *overtrof zijnen vader* VESPASIANUS (of *ging hem te boven*) *in de meeste hoedanigheden, die in vorſten geprezen worden.* NERO *wordt als een voorbeeld van wreedheid aangehaald, doch anderen hebben hem daarin overtroffen* (of ook *zijn hem daarin te boven gegaan*). Even zoo kan OVERTREFFEN en TE BOVEN GAAN dienen, om de eigenſchappen zelve te vergelijken. *De goedheid van* TITUS *overtrof die van de meeste vorſten.* NERO'S *wreedheid is zelden te boven gegaan.* Het onderſcheid tuſſchen *overtreffen* en *te boven gaan* beſtaat hierin, dat het eerſte altoos eene vergelijking onderſtelt van eigenſchappen, of wel van voorwerpen, beſchouwd als eigenſchappen bezittende. *Te boven gaan* wordt ook gebruikt van de vergelijking tusſchen krachten en de uitwerking, welke zij moeten te weeg brengen. Het is niet juist geſproken, wanneer men zegt: *alle ellende weg te ruimen overtreft 's menſchen vermogen;* men behoort te zeggen: *gaat 's menſchen vermogen te boven.* Men zegt: *beklagelijk is de toeſtand van hem, wiens uitgaven zijne inkomſten te boven gaan;* niet: *wiens uitgaven zijne inkomſten overtreffen.* In ſommige gevallen wordt wel het woord *overtreffen* gebezigd, waar men, volgens het hierboven opgegeven onderſcheid, *te boven gaan* had moeten gebruiken. Men zegt, b. v.: *zijne vor-*

de-

Digitized by Google

deringen overtreffen mijne verwachting, niettegenſtaande vorderingen en verwachting geene eigenſchappen zijn, en zelfs geene dingen, gelijkſoortig genoeg, om eene vergelijking te gedoogen. Doch men ziet ligtelijk, dat onder deze uitdrukking nog andere denkbeelden verſtaan worden, die de vergelijking mogelijk maken, en het gebruik van het woord *overtreffen* wettigen. Wil men haar volledig maken, dan moet zij heeten: *de grootte zijner vorderingen overtreft de grootte der vorderingen, die ik van hem verwacht had.*

BOVENAL, VOORAL, ALTHANS.

Deze woorden ſtrekken, om aan te duiden, dat hetgeen, waarop zij betrekking hebben, wel inzonderheid verdient ter harte genomen te worden. BOVENAL zegt, dat het die bijzondere oplettendheid verdient, omdat het de overige bedenkingen in gewigt te boven gaat, omdat het het hoogſte is, waarop wij onze aandacht kunnen vestigen. *God liefhebben boven al.* Door VOORAL verſtaat men, dat de dus voorgeſtelde bedenking de eerſte behoort te zijn, waarmede wij ons bezig houden, dus niet altoos de hoogſte, maar de dringendſte. *Bovenal* ziet derhalve op het volſtrekte, *vooral* op het betrekkelijke gewigt der zaak. *Een goed veldheer zorgt wel niet bovenal voor het behoud zijner ſoldaten; want hij is, om hoogere bedenkingen, ſomwijlen verpligt, hetzelve in de waagſchaal te ſtellen en zelfs op te offeren; maar hij is, desniettemin, vooral op de mogelijkheid*

Digitized by Google

van eenen goeden aftogt bedacht; want deze zorg, ſchoon zij die tot het behalen der zege niet overtreft, gaat dezelve nogtans vooraf. ALTHANS ziet op het gewigt der bedenking, in het algemeen; maar ſtelt niet, zoo als *bovenal* en *vooral*, eene ſoort van rangorde in, aan welker hoofd het die bedenking plaatst; integendeel ſcheidt het dezelve van alle de overige, en zegt, dat, zoo men deze andere al wilde veronachtzamen, men ten minſte zulks niet moest doen omtrent die eene, welke als de gewigtigſte wordt voorgeſteld. *Een veldheer moet op alles acht geven, wat toebrengen kan, om hem de overwinning te verzekeren; maar althans behoort hij te zorgen voor de veiligheid zijns legers.*

BOVENDIEN, BUITENDIEN, BEHALVE DAT, DAARENBOVEN.

BOVENDIEN en DAARENBOVEN geven eene bijvoeging, BUITENDIEN en BEHALVE DAT eene afſcheiding te kennen. De beide eerſte woorden leveren, om zoo te ſpreken, het beeld van een of meer dingen, welke men nog met een verhoogd. Deze bijvoeging wordt in *daarenboven*, door het tusſchengeſchovene koppelwoordje, nog eenigzins verſterkt. *Bovendien* en *daarenboven* hebben dus betrekking tot het getal der in het midden gebragte zaken, of redenen. *Buitendien* heeft zulks meer tot de ſoort derzelve. *Trouw het meisje, hetwelk gij vrijt; zij is goed, verſtandig, en bovendien ſchoon. Trouw haar, zij bezit alle hoedanigheden, welke gij verlangen kunt, en buiten-*

Digitized by Google

tendien, hebt gij haar trouw beloofd. Behalve dat zegt niet, dat hetgene men nog aanvoeren wil van het te voren aangevoerde verſchilt, maar alleen, dat het daarvan geſcheiden, dat het nog niet aangevoerd is. *Onnatuurlijk zou het zijn, indien het kind de liefde der ouderen niet met liefde beantwoordde; maar behalve dat, is het hun dankbaarheid verſchuldigd voor de menigvuldige opofferingen, die zij zich, om deszelfs wille, getroosten.*

BRAAF, EERLIJK.

Overeenkomende, of overeenkomſtig handelende met de pligten, welke wij aan anderen verſchuldigd zijn. EERLIJK geeft te kennen, hetgeen die pligten niet ſchendt, door anderen te bedriegen. *Een eerlijk man* is hij, die geen bedrieger is. BRAAF ziet op deugdzaamheid, in het algemeen. Hierom kan men wel zeggen, dat een *braaf man* in alles een *eerlijk man* zijn zal; maar omgekeerd zou het te ſterk zijn, indien men wilde beweren, dat een *eerlijk man* in alles een *braaf man* was.

BRAAK, ONBEBOUWD.

Wordt beide gezegd van land, dat onbearbeid ligt; maar ONBEBOUWD zegt zulks in het algemeen, zoowel van nog onontgonnen, of ook weder verlaten, als van voor eenen tijd ledig liggend land. Men zegt, daarentegen, dat een ſtuk gronds BRAAK ligt, wanneer het, volgens eenen, in vroeger tijd meer dan tegenwoordig, geldenden regel van landbouw,

Digitized by Google

eene zekere tuſſchenpoos ongebruikt gelaten wordt, opdat de werking van den dampkring de uitgeputte vruchtbaarheid herſtelle. Zie ook BAR.

BRADEN, zie BAKKEN.

BRAND, GLOED, VLAM, VUUR.

Zigtbaar gewordene warmteſtof. Wanneer de warmteſtof zich van de ligchamen, waarmede zij in eenen ſtaat van rust verbonden was, losmaakt, en zigtbaar wordt, alsdan levert zij het verſchijnſel, dat wij VUUR noemen. Geſchiedt deze ontbinding, door de vereeniging der daartoe vereischte gasſoorten, reeds op eenen afſtand van het brandend ligchaam, alsdan ziet men eene VLAM; naderbij geſchiedende, vertoont zich ſlechts GLOED. BRAND noemt men de ontbinding der brandbare ſtof, door welke *vuur* te weeg gebragt wordt, of, om in de taal des gemeenen levens te ſpreken, het vuur in zijne werking op de brandſtof.

BRANDEN, GLIMMEN, GLOEIJEN, zie GLIMMEN.

BRANDING, zie BAAR.

BRASSEN, SLEMPEN, SMULLEN.

Met wellust en overdadig ſpijs nuttigen. BRASSEN wijst op het onder elkander eten van velerlei geregten, gelijk bij gastmalen gewoonlijk plaats heeft; oudtijds heette het woord *mengen*. SLEMPEN, waarme-

Digitized by Google

mede in verſcheidene talen klankverwante woorden overeenkomen, ſchijnt gevormd te zijn van het geluid, hetwelk, bij het gulzig doorzwelgen van ſpijs en drank, te weeg gebragt wordt. SMULLEN, oorſpronkelijk door wijn verhit worden, moet dus, in vroegere tijden, op het onmatige gebruik van drank gezien hebben. Volgens het tegenwoordige gebruik ziet het meer op de vettigheid der vaste ſpijs, en het ſtreelende, hetwelk niet te ſchraal bereide ſpijs voor den ſmaak heeft. Van hier *zich beſmullen*, voor zich met vet bemorſen.

BREED, zie RUIM.

BREEKBAAR, BROKKELIG, BROOS.

Wanneer een vast ligchaam, hetzij om den geringen zamenhang van deszelfs deelen, hetzij om deszelfs weinige dikte, gemakkelijk in ſtukken valt, alsdan zegt men, dat het BREEKBAAR, BROOS, of BROKKELIG is. *Breekbaar* is eigenlijk ſlechts hetgeen gebroken kan worden; eerst in de tweede plaats beteekent het iets, om hetwelk te breken weinige kracht vereischt wordt. Bij *Broos*, of, zoo als men het in den gemeenzamen omgang uitſpreekt, *bros*, is deze beteekenis de oorſpronkelijke, en, als een gevolg daarvan, drukt het de eigenſchap van ligt te breken nog ſterker uit, dan *breekbaar*. Eene wijnflesch is voorzeker *breekbaar*, ſchoon zij niet wel *broos* genoemd kan worden. De vergankelijkheid van het leven wordt derhalve nadrukkelijker te kennen gegeven door het woord *broosheid*, dat daarvoor in ge-

Digitized by Google

bruik is, dan dat men het leven *breekbaar* noemt. *Broos*, *bros*, wordt minder overgeſteld tegen hard, dan wel tegen taai. Gebak is ſmakelijk, wanneer het *bros* is. *Brokkelig* noemt men datgene, waarin de zamenhang der deelen niet gelijkmatig is, zoodat het, brekende, niet in gruis of poeder, maar in kluitjes, of brokjes, overgaat, die in zich zelve ſterker vereenigd zijn, dan te voren de geheele klomp.

BREEKIJZER, KOEVOET.

Deze woorden verſchillen als geſlacht en ſoort. Elke KOEVOET is een BREEKIJZER, maar niet omgekeerd. *Koevoet*, namelijk, is zulk een *breekijzer*, hetwelk, van onderen eenigzins omgekromd, en van eene ſleuf voorzien, even zeer tot het uithalen van ſpijkers en bouten, als tot het ſloopen van muurwerk gebezigd kan worden. Het werktuig heeft den naam van deszelfs gelijkvormigheid met den geſpleetenen en gekromden hoef der runderen.

BREEUWEN, KALEFATEREN.

Indien men aan het uitheemſche woord KALEFATEREN burgerregt wil geven, zou het den geheelen arbeid van den *kalefaat*, of ſcheepsdigter, beteekenen, waarvan BREEUWEN een gedeelte is. *Breeuwen* en pikken behoort, in dat geval, beide onder *kalefateren*.

BREIDEL, GEBIT, TEUGEL, TOOM.

Werktuig, waarmede lastdieren, en vooral paarden,

Digitized by Google

den, bedwongen en beſtuurd worden. GEBIT en BREIDEL zijn zeer na aan elkander verwant; zij beteekenen dat gedeelte van het hoofdſtel, hetwelk in den mond der paarden gelegd wordt, en het eigenlijke middel is, waardoor men van deze dieren meester wordt. *Gebit* is hetgeen, waarop het paard bijt, dus het deel, dat onmiddellijk in den mond van het paard ligt; onder *breidel* zijn ook de zijſtukken, kinketting en al het verder ijzerwerk begrepen. TEUGEL is de riem, welke aan den *breidel* vast is, en dient, om het paard te beſturen. Onder TOOM wordt eigenlijk het geheele hoofdſtel verſtaan, alle welks deelen zamenwerken, om het paard onder bedwang van den ruiter te brengen.

BREKEN, VERBREKEN, VERBRIJZELEN, VERGRUIZEN, VERMORZELEN, VERPLETTEREN.

Op eene geweldige wijze, door werktuigelijke middelen en werking van buiten, den zamenhang doen ophouden. BREKEN (te weten het bedrijvende werkwoord, hetwelk hier alleen vergeleken kan worden,) zegt dit, in het algemeen, ook dan, wanneer de zamenhang niet de eigenſchap is, waardoor het gebrokene aan zijne beſtemming voldeed, of ons tot gebruik ſtrekte. Men *breekt* even zeer een ſtuk brood, hetwelk, eerst in kleinere brokken verdeeld, genuttigd worden kan, als eenen wijnkelk, die ſlechts door den zamenhang zijner deelen waarde heeft. VERBREKEN, bij hetwelk de beteekenis door het

Digitized by Google

voorzetſel verſterkt is, wordt gezegd van het *breken* van dingen, wier gebruik en nut niet alleen uitſluitend in derzelver zamenhang beſtond, maar die ook beſtemd waren, om eenen zamenhang tusſchen andere dingen te weeg te brengen. Men *verbreekt* ketenen en banden, maar niet een ſtuk huisraad, eenen ſtok. VERBRIJZELEN is in zeer vele ſtukken breken. Wil men aanduiden, dat deze ſtukken zeer klein zijn, hetwelk groot geweld bij het breken onderſtelt, zoo gebruikt men het woord VERGRUIZEN. VERMORZELEN onderſtelt insgelijks, dat er groote kracht aangewend is, en tevens, dat er eene ſoort van vermaling, of kleinwrijving heeft plaats gehad; want het woord ſtamt af van het oude *mor*, bijten, waarvan nog het Franſche *mordre*, *morceau*, en zelfs het met *morzelen* zoo naauw in klank verwante *morceler* afkomſtig is. Even als *vermorzelen* op eene vergruizing duidt, door vermaling te weeg gebragt, zoo onderſtelt VERPLETTEREN een *vergruizen* door drukking, door kneuzing. *Breken*, *verbrijzelen* en *vergruizen* worden meestal van harde zelfſtandigheden gezegd, die aan de botſing niet in het minſte toegeven. Een matige ſtoot *breekt* eene glasruit, een daarin geworpen ſteen *verbrijzelt* die, en een kanonkogel zou haar *vergruizen*. *Vermorzelen*, en vooral *verpletteren*, zegt men, daarentegen, van weekere ſtoffen. *Het rad eens zwaar beladenen wagens zal het been des ongelukkigen, die daaronder geraakt, vermorzelen; een groote, daarop vallende, ſteen kan het verpletteren.*

BREN-

Digitized by Google

BRENGEN, LEIDEN, VOEREN.

Plaatsverandering regelen. De bijvoeging van het woord LEIDEN vereischt, dat men de bepaling zoo ruim neme. VOEREN en BRENGEN voegen daarbij de beteekenis van de naaste oorzaak der plaatsverandering te zijn. *Brengen* is eene zaak van plaats doen veranderen, onverſchillig welk middel of voertuig daartoe aangewend worde, maar altoos met betrekking tot eene plaats, werwaarts het vervoerd wordende beſtemd is. Wordt deze plaats niet uitgedrukt, dan verſtaat de ſpreker die, waar hij zich bevindt. *Breng den brief naar den post* wil zeggen: *neem den brief van de plaats, waar hij nu is, en bezorg hem ter plaatſe, van waar de post vertrekt.* Men gebruikt, in dit geval, *brengen* zelfs, om zoodanig eene beweging uit te drukken, wier rigting van den ſpreker afgaat. Zegt hij, daarentegen, alleenlijk: *breng den brief*, dan moet de beweging hemwaarts gerigt zijn. De Franſchen onderſcheiden hier *porter* en *apporter*. Bij *voeren* vervalt het denkbeeld eener plaatsbeſtemming. Wil men derhalve te kennen geven, dat de beweging eene bepaalde rigting heeft, zoo moet men zulks daarbij uitdrukken: *naar huis voeren, opwaarts voeren.* Doet men zulks niet, zoo blijft de rigting geheel onbepaald, en zelfs valt alsdan ſoms alle denkbeeld eener rigting weg. *Het ſchip voert de Nederlandſche vlag, voert twintig ſtukken geſchut.* In eenige ſpreekwijzen nadert de beteekenis van *voeren* zeer tot die van *leiden*, zoo als, wanneer men zegt: *het leger tegen den vijand voe-*

Digitized by Google

voeren, *een ſchip voeren*. Wel is waar, men kan niet zeggen, dat de veldoverſte, of de ſchipper, de naaſte oorzaak der beweging van het krijgsheer, of het vaartuig is, doch echter wordt niet alleen het ſchip, maar ook het leger, als een geheel werktuigelijk ding beſchouwd, ontbloot van het vermogen, om zelf zijne beweging te regelen. Dit is niet het geval met datgeen, waarop men *leiden* toepast. *Leiden* onderſtelt altoos, dat hetgeen geleid wordt, hetzij door eigen wil, hetzij door natuurlijke neiging, of loop, het vermogen bezit, om zelf eene, al is het dan eene verkeerde, of tot het oogmerk des geleiders niet dienſtige rigting aan zijne beweging te geven. Men *leidt* eenen blinden, een paard, eene watervliet. Wanneer men het verſtandelijke vermogen van dat vermogen wil afzonderen, hetwelk de beweging onzer ledematen beſtuurt, kan men zeggen, dat het eerſte het andere, of ook wel het bewogen lid zelf *leidt*. In dezen zin *leidt* het oog de hand des ſchilders, die het penſeel *voert*, waarmede hij de verwen op het doek *brengt*.

BRENGEN, GEVEN.

Oorzaak zijn, dat iets tot ons kome. Schoon in verſcheidene gevallen de beteekenis dezer woorden genoegzaam uit elkander loopt, om geene ſynonimiſche onderſcheiding te behoeven, naderen zij echter, in andere, en vooral in het oneigenlijke gebruik, elkander zeer nabij. Men zegt, b. v., dat een boom vruchten BRENGT en GEEFT; dat iets genoegen, ver-

Digitized by Google

verdriet *geeft* en *brengt*, of aanbrengt. *Geven*, dat in den eigenlijken zin terhandſtelling, of overgang van eigendom, althans van bezit, medebrengt, blijft ook, in dit overdragtelijke gebruik, meer beteekenen, dan *brengen*. Van eenen boom, wiens vruchten voor ons van geen gebruik zijn, een' wilden appelboom, b. v., waaraan ſlechts onbruikbare houtappels groeijen, kan men zeggen, dat hij vruchten *brengt*, maar niet, dat hij die *geeft*. Van eene goede daad zal men zeggen, dat zij zegen *brengt*, van het Opperwezen, dat hij zijn' zegen *geeft*; en dit laatſte wel om twee redenen, vooreerſt omdat de zegen, als het eigendom van het Opperwezen, door hem aan ons geſchonken, in ons bezit geſteld wordt, en vervolgens omdat Gods zegeningen, als de regtſtreekſche uitvloeiſels van zijnen wil, kunnen onderſteld worden, meer onmiddellijk tot ons te komen, dan de belooning, die, door zijne genadige beſchikking, het natuurlijke en dikwijls langzame gevolg eener goede handeling is.

BRIESCHEN, HINNIKEN.

Twee bekende en zeer wezenlijk onderſcheidene geluidmakingen der paarden. BRIESCHEN is het op eenmaal en eenigzins proeſtend uitſtooten van den adem, HINNIKEN het uitgeven van een lang aanhoudend geluid, dat door eene ſoort van trilling afgebroken wordt, en eenigermate gelijk is aan dat, hetwelk de geiten al blatende maken. Voor *hinniken* gebruikt men ook wel eens *giniken*, *greniken* en *grinneken*, in welke ſpelwijze het daarenboven eene ſoort

ſoort van niet zeer wellevend lagchen beteekent, die eenige overeenkomst van geluid met het *hinniken* der paarden heeft, doch om welke aan te duiden het woord *hinniken* nimmer gebezigd wordt. *Brieſchen* wordt wel eens ook van het geluid der leeuwen gezegd: *een brieſchende leeuw;* beter echter: *een brullende leeuw.*

BRIJ, PAP.

BRIJ, misſchien van *brijzen*, *brijzelen*, is dikker, dan PAP, welk woord oorſpronkelijk, naar het ſchijnt, een kinderkostje beteekent, en zijnen, in verſcheidene talen gebruikt wordenden, naam van het eerſte ſtamelen der kinderen ontleend heeft.

BRODDELAAR, zie BRODDELEN.

BRODDELEN, KNOEIJEN.

Slecht werk maken. Is het werk niet goed, doordien er een gebrek in den arleid is, dan noemt men het GEKNOEID. GEBRODDELD zou misſchien, naar de oorſpronkelijke beteekenis, moeten heeten bemorst, leelijk, als wanneer het overeen zou komen met het Hoogduitſche *ſudeln*, waarvan ons *bezoedelen* (zie dat woord). Volgens het gebruik heet het echter meer, in de war gebragt. Eene teekening, een naaiwerk, kan *geknoeid* zijn; een ſchrift, breiwerk, waarbij het inzonderheid op zekere vaste volgorde van letters, of ſtêken, aankomt, noemt men, wanneer tegen deze orde gezondigd is, *gebroddeld*, of *broddelwerk.*

BROD-

Digitized by Google

BRODDELWERK, zie BRODDELEN.

BROEK, MOERAS.

Moeras is eene diepte, opgevuld met water en met eene aardachtige ſtoffe, welke bijna dezelfde ſoortelijke zwaarte als het water hebbende, of op eenige andere wijze daarmede vermengd gehouden wordende, het *moeras* noch begaanbaar, noch bevaarbaar maakt. Offchoon zoodanig *moeras* weekere en droogere plaatſen hebben kan, zonder aard en naam te verliezen, moet echter het grootſte gedeelte noch vaste grond, noch water zijn. Is, daarentegen, de grond ſlechts hier en daar met poelen en moerasſen doorſneden, of daardoor *gebroken* (van waar het woord), alsdan vormt dezelve hetgeen men broek en *broekland* noemt.

BROMMEN, KNORREN, MORREN.

Een dof en grof geluid maken. Het geluid, hetwelk men brommen noemt, wordt meer met mond en neus, dan met de keel voortgebragt; knorren, daarentegen, geſchiedt met de keel. *De roerdomp bromt, het varken knort.* Bij het overdragtelijke gebruik is dit onderſcheid in acht genomen. Van eenen pogcher, eenen grootſpreker, zegt men, dat hij op zijne afkomst, zijne daden *bromt*, omdat een ſnoever gewoon is, zijnen lof met vollen mond en bolle kaken (*tumido ore*) op te ſnijden, van waar ook de uitdrukking *blaaskaak* gekomen is. *Knorren* wordt gebruikt, om aan te duiden, dat men niet met dui-

de-

Digitized by Google

delijke woorden, maar met grove, uit de keel gehaalde, klanken, zijne ontevredenheid te kennen geeft. Het woord heeft ook meestal eene kwade beteekenis, die nog duidelijker uitkomt in de afgeleide woorden, *knorrig*, *knorpot*, enz. MORREN is in het algemeen binnensmonds, en zonder in woorden uit te bersten, teekens van ongenoegen geven. Het wordt inzonderheid gezegd van ondergeschikten, die over de behandeling, hun door hunne meerderen aangedaan, een nog half bedwongen misnoegen toonen. *Het volk, het leger begon te morren.*

BRON, WEL.

Plaats, waar levend water uit het aardrijk te voorschijn komt, en dit verschijnend water zelf. WEL, van waar *opwellen* en *opwelling* gevormd is, schijnt het opkomen van water uit de diepte te beteekenen. BRON is alle verschijning van water uit den boezem der aarde, al is het niet uit de diepte, maar uit eene meer verheven plaats, b. v., een rotswand. Het water, dat Mozes, door den slag met zijnen staf, uit de steenrots deed te voorschijn komen, was eene *bron*, maar geene *wel*. Daarentegen zal men zeggen: *in dien kelder is eene wel*, geene *bron*. Ook noemt men *wel*, of *kwel*, de plaats, waar, in onze buitenpolders, water uit den grond opgeperst wordt; en de, meestal buitendijksche, landen, die aan zulk eene opwelling onderworpen zijn, dragen den naam van *kwelders*. Om de algemeener beteekenis van *bron* schijnt dit woord overdragtelijk voor *oorsprong* in gebruik gekomen te zijn. (Zie het volgende artikel).

BRON,

Digitized by Google

BRON, OORSPRONG.

De eerſte zaak in eene reeks van uit elkander ontſtane zaken, of wel de eerſte verſchijning, waarmede eene zaak heeft aangevangen, om vervolgens in den toeſtand te komen, waarin wij haar zien, heet haar OORSPRONG; datgeen, hetwelk den grond bevat, waarom zij aanwezig zijn kan, is hare BRON. *De bron van het zedebederf der Romeinen was hun overmatige rijkdom; en wanneer men tot deszelfs oorſprong terug gaat, vindt men dien in hunne Aziatiſche veroveringen.*

BROOS, zie BREEKBAAR.

BROUWEN, zie BEROKKENEN.

BRUIDSCHAT, HUWELIJKSGOED, UITZET.

Hetgeen, bij het aangaan van een huwelijk, aan de verbondenen ten geſchenke gegeven wordt. BRUIDSCHAT beteekent, volgens het gebruik, die geſchenken, welke de bruid, van hare ouders, verwanten en vrienden ontvangt: *mijn broeder heeft aan mijne dochter, bij hare echtverbindtenis, eenen aanzienlijken bruidſchat gegeven, beſtaande in een zilveren tafelſervies, een jaarlijksch inkomen van duizend gulden*, enz. HUWELIJKSGOED wordt datgene genoemd, hetwelk bruid en bruidegom beide ten huwelijk aanbrengen, als geld, effekten, panden, enz. UITZET, eindelijk, bepaalt zich, als verwant met de twee andere woorden, voornamelijk, tot huisraad, linnen,

Digitized by Google

kleederen, enz., welke bruid en bruidegom, die, bij de voltrekking des huwelijks, het ouderlijke huis verlaten, van hunne ouders bekomen: *mijn zoon kan wel, wanneer hij trouwt, op een' goeden uitzet rekenen, maar ik kan hem geen kapitaal medegeven.*

BRUIKBAAR, GESCHIKT.

Hetgeen tot middel dienen kan, om een doel te bereiken. Kan eene zaak, door de hoedanigheden, welke zij in zich zelve bezit, bijzonder dienen, om zulk een doel te bereiken, dan is zij daartoe GESCHIKT. Zijn hare hoedanigheden niet zoodanig, dat zij met de bereiking van dit oogmerk ſtrijden, dan is zij BRUIKBAAR. Eene zaag is *geſchikt*, om eenen paal in ſtukken te verdeelen, omdat zij, in de hardheid der ſtof, waaruit zij beſtaat, en in hare tanden, de hoedanigheid heeft, die bijzonder vereischt wordt, om de vezelen van het hout allengskens te verbreken. Een mes zou er toe *bruikbaar* zijn, omdat een mes, hoezeer niet getand, en dus de bijzondere *geſchiktheid* der zaag misſende, nogtans niets heeft, dat met het oogmerk ſtrijdt. Een ſtroohalm zou er noch *geſchikt*, noch *bruikbaar* toe wezen, omdat de hoedanigheid des halms van broos en ſtomp te zijn, ſtrijdig is met het doel, dat men zich voorſtelt.

BRUISEN (HET), HET RUISCHEN.

Geluiden, door bewogene vloeiſtoffen te weeg gebragt, of overeenkomst hebbende met die, welke bewogene vloeiſtoffen te weeg brengen. RUISCHEN is

dat

Digitized by Google

dat ſuizelend geluid, hetwelk eene kabbeling, of matige golving, door het ſchuren der waterdeelen, zoo tegen elkander, als tegen de oevers, veroorzaakt. Meest bezigt men het van eenen zacht vlietenden ſtroom. *Het ruiſchend beekje.* Wordt de golving zoo geweldig, dat zij *bruis*, dat is ſchuim, opwerpt, alsdan zegt men, dat het water BRUIST. *Eene bruiſende zee.* Ook op andere geluiden overgebragt, is *bruiſen* ſterker, dan *ruiſchen.*

BUIGEN, zie BOGT.

BUILEN, ZIFTEN.

Het eerſte is eene ſoort van het tweede; het is ZIFTEN door eenen buidel, of zak, gelijk de bakkers het meel, door middel van een, met gaas beſpannen, houten geſtel. *Ziften* geſchiedt door eene, met de handen heen en weêr bewogen, zeef, BUILEN door het ronddraaijen van den buil. Men *zift* rijst, grutten, boonen, enz., men *built* alleen meel.

BUIS, PIJP.

Langwerpig en in de lengte doorboord ligchaam, beſtemd, om doorgang te verleenen. PIJP heet oorſpronkelijk eene buis, die doorgang verleent aan geluid, of eigenlijk aan lucht, welke zij in die trilling heeft helpen brengen, waardoor het geluid veroorzaakt wordt. *Die in het riet zit kan pijpjes ſnijden; naar iemands pijpen danſen. Orgelpijp, zakpijp.* Vervolgens buizen van allerlei aard: *tabakspijp,*

Digitized by Google

armpijp, *waterpijp* Ook langwerpig vaatwerk: *eene pijp olie*, *maderawijn*. Offchoon in deze verdere beteekenisfen zich die van een geluidgevend werktuig verloren heeft, blijft echter één vereischte van zoodanig werktuig het woord *pijp*, in welken zin men het ook neme, aankleven, namelijk dit, dat de wanden der *pijp* doorgaans uit eene harde ftoffe beftaan. Algemeener is de uitdrukking BUIS. Aders en andere foortgelijke weeke vaten in het dierlijke ligchaam zijn *buizen*, maar geene *pijpen*. Voor het overige wordt, ook tot aanduiding van doorloopen met onbuigbare wanden, *buis* in het gebied der wetenfchappen en kunften gebruikt, terwijl *pijp* meer tot het gemeene leven beperkt blijft: *de buis van Torricelli*, *haarbuisjes*, enz.

BUIT, PRIJS, PROOI, ROOF, VANGST.

Hetgeen men met geweld in zijn bezit brengt. Is dit geweld geheel en al onwettig, dan is het dus geeigende een ROOF. Zoo zegt men: *ftruikroof*, *kerkroof*. Is het geweld door het regt der volken gewettigd, dat is, zijn twee natiën met elkander in ftaat van oorlog, dan heet het roerend goed, hetwelk de ftrijders der eene partij aan de andere ontnemen, BUIT. *Beladen met buit, keerden de foldaten van hunnen togt terug.* VANGST wordt van levende wezens gezegd, welke men in zijne magt brengt, hetzij op de jagt, visfcherij, of in den oorlog. Oudtijds, toen men de gevangenen nog tot flaven verkocht, konden zij onder den *buit* gerekend wor-

Digitized by Google

worden; thans is een opgeligt vijandelijk detachement eene goede *vangst*. PRIJS, van het Franſche *priſe*, ziet op de daad van nemen; het is eigenlijk *het genomene*. Doch daar, bij de uitdrukkingen *prijs maken*, *prijs verklaren* en dergelijke, ſtilzwijgend het woord *goede* gedacht wordt, *voor goeden prijs houden*, *tot goeden prijs verklaren*, zoo verſtaat men menigmaal onder *prijs* het wettig genomene. PROOI is de vangst, welke verſcheurende dieren doen. Al datgeen derhalve, waaraan men, overdragtelijk, eene *prooi* toekent, ſtelt men aan een verſlindend dier gelijk, dat iets bemagtigt, om het te vernielen. *De prooi der ondeugd.*

BUITELEN, DUIKELEN, TUIMELEN.

Met het ligchaam eene omwenteling maken. Geſchiedt deze omwenteling door het nederwaarts buigen van het hoofd en het overſlaan der voeten, onverſchillig naar welke zijde, voor- of achterwaarts, maar op den gelijken grond, dan heet zulks BUITELEN. Maakt het ligchaam, al dalende, eene omzwaaijende beweging, gelijk menigmaal, bij het vallen van eene aanmerkelijke hoogte, gebeurt, dan zegt men, dat het TUIMELT. *Hij tuimelde den trap, den muur af.* DUIKELEN, als het voortd. werkw. van *duiken*, geeft eene *buiteling* te kennen, bij welke men het ligchaam voorover buigt. *Het gewone buitelen der kinderen is ſlechts duikelen; de kunſtenmaker, die het ligchaam achterover buigt, en in die houding de beenen overſlaat, duikelt niet, maar buitelt; doet hij,*

Digitized by Google

in eenen ſprong naar beneden, eenen ommezwaai, dat tuimelt hij.

BUITEN, zie BOVEN.

BUITENLANDSCH, UITHEEMSCH, VREEMD.

BUITENLANDSCH is hetgeen niet tot het land behoort, waarin men zijn verblijf heeft. Men noemt *buitenlandsch* zoowel hetgeen een ander land betreft, als hetgeen er geſchiedt, of voortkomt. *Buitenlandſche zaken, belangen, berigten, voortbrengſelen.* UITHEEMSCH ſtelt het *buitenlandſche* voor, uit het oogpunt, dat het niet tot ons *heem*, of *heim*, dat is, ons huis, of vaderland, behoort, dat het ons vreemd is. Zoo worden *uitheemſche zeden* tegen vaderlandſche, *uitheemſche pracht* tegen vaderlandſche eenvoudigheid overgeſteld. Van hier, dat aan *uitheemsch* eene ongunſtigere beteekenis verbonden is, dan aan *buitenlandsch*; en dat hetgeen men niet van dezen ongunſtigen kant wil aanduiden, of waarop het denkbeeld van vreemd niet toepaſſelijk is, ook geenszins *uitheemsch*, maar *buitenlandsch* genoemd wordt. *Buitenlandſche betrekkingen, een buitenlandsch reisje.* VREEMD is niet alleen datgeen, hetwelk niet uit een land met ons is, maar wordt zelfs dikwerf tegen eene ſtad, of plaats, overgeſteld; zoodat iets, hetwelk uit Amſterdam komt, in Rotterdam *vreemd* kan zijn. Ook heeft het verſcheidene andere beteekenisſen, als: niet tot onze familie behoorende: *mijn zoon kwam bij mij eten en bragt nog eenen vreem-*

Digitized by Google

vreemden gast mede; onbekend: *zij is mij geheel vreemd;* niet gebruikelijk: *hij heeft eene vreemde uitſpraak, kleeding*, enz. Ook zegt men *vreemd haar*, voor valsch haar, of dat ons eigen niet is.

BUL, STIER.

Een volwasſen mannelijk rund. Tusſchen de woorden, in hunne eigenlijke beteekenis, is weinig verſchil. Alleenlijk is het eerſte meer onder de landlieden, het andere in de algemeene ſpreek- en ſchrijftaal gebruikelijk. Daarom misſchien wordt door de laatſte, in ſommige gevallen, het woord STIER gebruikt, waar men het niet door BUL kan doen vervangen. Zoo heet het tweede teeken van den dierenriem de *ſtier*, niet de *bul*. Daarentegen zegt men een *bulhond*, niet een *ſtierhond*, waarſchijnlijk omdat wij dit woord ontleend hebben van het *bulldog* der Engelſchen, in wier taal het woord *bull* van een algemeener gebruik is, dan in de onze, zoodat zij het zelfs voor het bekende ſterrebeeld bezigen. *The brighe bull* zegt THOMSON, zinſpelende op de heldere ſter van het ſtierenoog.

BULDEREN, AANGAAN, RAZEN, TIEREN, LEVEN MAKEN.

De laatſte vier uitdrukkingen zijn onder AANGAAN vergeleken. BULDEREN is eene ſoort van rommelend, zich bij vlagen verheffend, geweldig geraas maken, gelijk de wind, wanneer hij uiterſt heftig

Digitized by Google

is. *Het bulderen des orkaans.* De donder en het geſchut *bulderen.*

BULT, BOGCHEL, BUIL.

Rondachtige verheffing eener oppervlakte. BULT is elke kleine zoodanige verheffing: *die ketel is vol bulten; wat is de grond hier bultig!* BOGCHEL is de tegennatuurlijke uitpuiling van de ruggeſtreng, welke anders ook wel met den algemeeneren naam van *bult* wordt aangeduid. *Govert met den bult.* BUIL is elke andere kleine uitpuiling des ligchaams, inzonderheid eene kortſtondige, door opzwelling der deelen, die onder de huid liggen, veroorzaakt. *Zich eene buil in het hoofd vallen; pestbuil.*

BUNDEL, zie BOS.

BURG, BURGT, KASTEEL, SLOT.

Verſterkte plaats van matige grootte. Oorſpronkelijk duiden alle de woorden die ſoort van ſterkten aan, welke, in de tijden van het vuistregt, aan den adel tot woningen dienden. BURG en BURGT, die ſlechts in ſpelling ſchijnen te verſchillen, worden gemeenlijk afgeleid van *bergen*, *geborgen*, en zouden, in dien zin, eene plaats beteekenen, binnen welke men, den ſtrijd in het vlakke veld niet kunnende volhouden, zich *borg*, of verdedigde. IHRE en ADELUNG hellen over, om deze woorden tot het oude *bijrgia*, ſluiten, te brengen; doch latere taalkenners verkiezen, desniettemin, de afleiding van *bergen.* SLOT, daar-

Digitized by Google

daarentegen, komt onbetwistbaar van *ſluiten*, en kenmerkt dus de vest van den kant, dat zij geſloten is, dat de vijand er niet binnen kan, dat zij hem uitſluit. Daar beide de woorden, hier te lande, buiten hedendaagsch gebruik geraakt zijn, en ſlechts tot de vroegere geſchiedenis behooren, zoo geeft de tegenwoordige taalgewoonte tusſchen dezelve geen onderſcheid aan de hand. Sommige overgeblevene vestingen van dien aard heeten *burg*, andere *ſlot*. *De burg te Leiden, het ſlot te Muiden.* Algemeen wordt door onze vaderlandſche geſchiedſchrijvers, om de verblijven van den adel aan te duiden, meer het woord *ſlot*, dan *burg* gebezigd. In navolging der Duitſchers, bij welken het woord in dien zin aanwezig is, gebruiken wij ſomwijlen *ſlot*, om de woning van buitenlandſche voorname perſonen te kennen te geven, echter meer nog in de eene of andere zamenſtelling, dan alleen en op zich zelf: *luſtſlot*, *jagtſlot*, enz. KASTEEL, overeenkomende met het Franſche *château*, of eigenlijk met de oudere ſpelling *castel*, die nog in ſommige deelen des koningrijks gebruikelijk, en in namen, zoo als *castelnaudary*, *castel-bajac*, aanwezig is, ſtamt af van *castellum*, het verkleinwoord van *castrum*. In dien zin, zou dus elke kleine vesting *kasteel* kunnen heeten. Bij de Franſchen echter had het ongeveer dezelfde beteekenis, als *burg* en *ſlot* bij de Duitſchers en bij ons. Naderhand is het bij ons in gebruik gebleven, om die ſoort van vesting aan te duiden, welke binnen de ſteden, of beter nog in den loop van der-

Digitized by Google

zelver ringmuur, werd aangelegd, om de burgerij in teugel te houden, en eene wijkplaats aan de bezetting te verſchaffen. Van dezen aard is het *kasteel* te Antwerpen.

BURGWAL, GRACHT, KAAI.

Het woord BURGWAL, in zijn tegenwoordig gebruik, en als zinverwant met GRACHT en KAAI, is plaatſelijk. Te Amſterdam noemt men *burgwallen* zekere, thans ter wederzijde met huizen bebouwde, maar voormaals tot de oude omwallingen der ſtad behoord hebbende, grachten. *Voorburgwal*, *achterburgwal*, *kolveniersburgwal*. Door een zonderling verloop van beteekenis is men voorts aldaar, in de gemeene volkstaal, den naam *burgwal* aan het uitgegraven en niet aan het opgeworpen deel der oude ſtadsomſluiting gaan hechten. *Burgwal-water; werp het vuil maar in den burgwal.* Dit zegt men zelfs van het water dier ſtadsgedeelten, welke ook te Amſterdam den naam van grachten dragen. *Heerengracht*, *keizersgracht*. *Gracht* kenmerkt de huizenrijen langs het water, van den kant der tuſſchen beide loopende, uitgedolven diepte, *kaai*, of *kade*, van dien der opgeworpen hoogte, of den oever-wal, waarop zij ſtaan. Daar nu eene *gracht* noodwendig twee boorden hebben moet, zoo onderſtelt zij altoos eene dubbele rij huizen, door welker midden de eigenlijke *gracht* henenloopt; bij eenen opgeworpen wal is dit geen vereischte; er zijn dus ook met huizen bezette *kaaijen*, die geene overzijde hebben. In landen, waar de gegravene kanalen min-

Digitized by Google

minder algemeen zijn, dan in de Nederlanden, dragen de met huizen bebouwde oevers den naam van *grachten* niet, maar op ſommige plaatſen wel die van *kaaijen*. Dezen naam, b. v., geeft men binnen Parijs aan de oevers der Seine: *Quai du Louvre*, *quai des Orfévres*.

*

C.

Digitized by Google

C.

CEEL, CEDEL, zie LIJST.

CEL, KAMERTJE.

Kleir vertrek. KAMERTJE is elk klein vertrek, mits het boven den grond zij. CEL is een klein vertrek onder verſcheidene andere van dezelfde ſoort, gelijk in de kloosters. Van hier *cellebroeder*, voor een' monnik.

CELLEBROEDER, zie CEL.

CHIRURGIJN, zie BARBIER.

CIJFER, GETALMERK.

CIJFER wordt in enkele gevallen voor de verzameling der GETALMERKEN genomen; dus zegt men: *eene nul in het cijfer*. In eenen anderen zin heet *cijfer* een verborgen ſchrift, dat zonder ſleutel niet gelezen kan worden. *Het cijfer van ſtaat*. Ook hetgeen door enkele trekken iets uitdrukt. *Naamcijfer*. Van hier *cijferkunst*, telkunst, *cijfermeester*, telkunſtenaar, die in de cijferkunst onderwijs geeft.

CIJ-

Digitized by Google

CIJFEREN, REKENEN.

CIJFEREN is rekenen met getalmerken, derhalve altoos in ſchrift. REKENEN doet men ook uit het hoofd.

CIJFERKUNST, zie CIJFER.

CIJNS, SCHATTING.

CIJNS is een laſt, die voor het genot van eene vrucht gevende bezitting betaald wordt. SCHATTING is elke belasting, die ons, naar de waardering van ons vermogen om te betalen, wordt opgelegd.

CILINDER, ROL.

Schoon ROL de overzetting van het uitheemſche CILINDER, en dus met hetzelve niet zinverwant, maar daaraan volkomen gelijk is, zoo gebruikt men echter *cilinder* eeniglijk, om de gedaante, *rol* ook om het gebruik aan te duiden. De kap van eenen windmolen ſtaat op *rollen*; men zegt niet op *cilinders*. *Een zwaren balk op rollen verwerken.*

CIRKEL, KRING.

CIRKEL is van eene ſtrengere beteekenis, dan KRING, dat wel eene in zich zelve terug keerende, en zoo na mogelijk cirkelvormige kromming aanduidt, maar nogtans niet, zoo volſtrektelijk als *cirkel*, vereischt, dat deze kromming in elk harer punten even ver van het middenpunt verwijderd zij.

CI-

Digitized by Google

CITROEN, LIMOEN.

Schoon deze woorden, of de vruchten, welke daardoor aangeduid worden; eigenlijk zoo onderſcheiden zijn, dat zij den naam van zinverwant naauwelijks dragen kunnen, zijn zij echter zoo zeer aan elkander gelijk, dat zij menigmaal voor een en hetzelfde gehouden worden. En, alhoewel de opgave van het onderſcheid, hetwelk tusſchen dezelve plaats heeft, eigenlijk tot de natuurlijke historie der planten behoort, achten wij het nogtans noodzakelijk, dit onderſcheid hier aan te wijzen. De LIMOEN, bij verbastering dikwerf *lamoen* genoemd, is ſappiger, kleiner en minder langwerpig, dan de CITROEN, welke donkerder van kleur is, eene ſterkere lucht en eene dikkere ſchil heeft. Nog moeten wij hierbij opmerken, dat de *limoenboom* doornen heeft, terwijl de bast des *citroenboom* effen en glad is. Hetgeen men te Parijs *citron* noemt, is eigenlijk de *limoen* van alle gewesten van Europa en van alle oude en nieuwe kruidkundigen. Het woord *limonade*, of liever *limoendrank*, is niet juist gekozen, wanneer de drank, welke dien naam draagt, van citroenen gemaakt is. Dikwerf bezigt men *citroen* voor de verſche, en *limoen* voor de ingelegde vrucht van den citroenboom.

EINDE VAN HET EERSTE DEEL.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

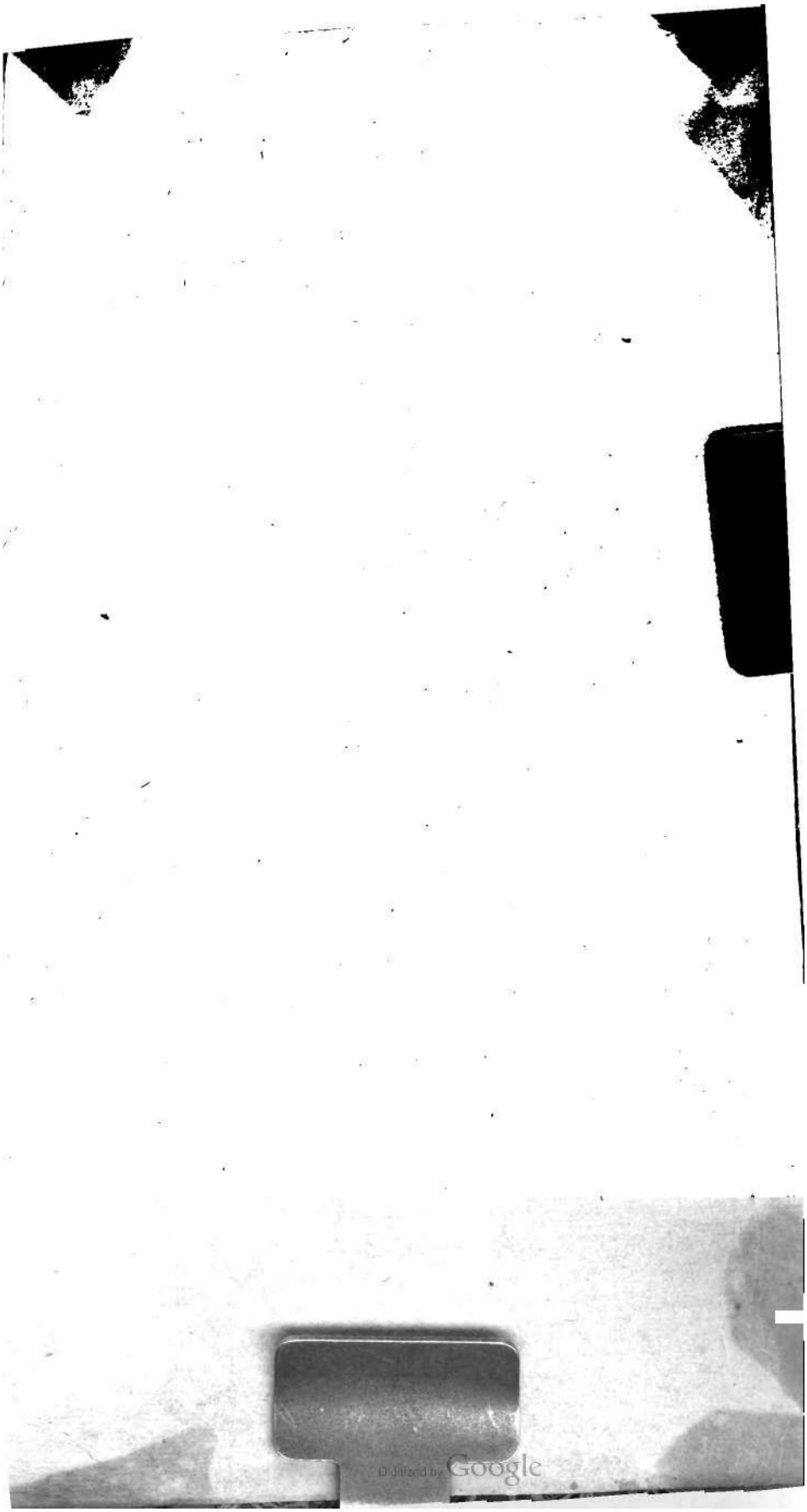
Digitized by Google